

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MEMLÛKLU KAYNAKLARINDA ANADOLU'YA DAİR KAYITLAR
(13. – 15. YÛZYILLAR)

YÛKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Yahya BAŞKAN

HAZIRLAYAN

Umeyme AHMED

MALATYA – 2024

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENİSTÜTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MEMLÛKLU KAYNAKLARINDA ANADOLU'YA DAİR KAYITLAR

(13. – 15. YÜZYILLAR)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

UMEYME AHMED

Danışman
Prof. Dr. Yahya Başkan

MALATYA 2024

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Yahya Başkan'ın danışmanlığında hazırlamış olduğum “Memlûklü kaynaklarında geçen Anadolu ile alakalı kayıtlar (13.- 15. yüzyıllar)” adlı yüksek lisans tezimi, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı bir yardıma başvurmadan bemim tarafımdan yazıldığını ve istifade ettiğim tüm eserlerin hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun bir şekilde gösterdiğimi belirtir, onurumla doğrularım.

Umeyme AHMED

ÖNSÖZ

13., 14. ve 15. yüzyıllarda Arap tarih yazıcılığında dönüm noktası teşkil eden Memlûklü Devleti tarih yazımı, dönemin neredeyse bütün müverrihlerinin katkılarıyla gelişmiştir. Tezimizde yer alan eserlerin adı geçen dönemde yazılmış olması bu eserlerin büyük bir kısmının Memlûklü Devleti'nin hâkimiyet sınırlarındaki olayları anlatmaktadır; fakat Memlûklü Devleti'nin komşularıyla olan ilişkileri ve o komşu devletlerde meydana gelen bazı önemli olaylar da ihmal edilmemiştir.

Şüphesiz Anadolu ile ilgili birçok farklı dilde eserler kaleme alınmıştır. Bununla birlikte Arapça tarih kaynaklarının, diğer kaynaklarda yer almayan bazı bilgileri içermesi bakımından oldukça önemlidir. Yaptığımız çevirilerle, Memlûklü Devleti döneminde kaleme alınan eserlerde bulunan Anadolu ile ilgili bilgileri tek bir düzen altında toplayarak naçizane, bu alana katkı sağlamak istedik.

Çalışmam boyunca her türlü emeğini ve desteğini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Yahya Başkan'a, bazı eserlerin ulaşılmasında yardımlarını eksik etmeyen kıymetli hocam Sayın Doç. Dr. Murat Zengin'e, her konuda yardımına başvurduğum değerli hocam Sayın İsmail Toprak'a ve "Büyük bir tarihçi olacağını yakinen görebiliyorum" diyerek kendime olan inancımı güçlendiren kıymetli Türkçe hocam Sayın Dr. Ömer Uyan'a, minnettarlığımı ifade ederek sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Umeyme AHMED

Malatya, 2024

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖZET.....	viii
ABSTRACT	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

13.-14.-15. YÜZYILLARDA ANADOLU'DA MEYDANA GELEN HÂDİSELERİ İÇEREN ESERLER

A. 13. YÜZYIL HÂDİSELERİNİ İÇEREN ESERLER.....	9
1. el-Havâdisü'c-Câmia ve't-Tecârübü'n-Nâfia fi'l-Mieti's-Sâbia / İbnü'l-Fuvatî.	9
2. en-Nehcü's-Sedîd ve'd-Dürrü'l-Ferîd fîmâ ba'de Tarihi İbni'l-Amîd / Mufaddal b. Ebi'l-Fezail.....	11
3. el-İber fî Ahbâri men Gaber / Zehebî.....	12
4. Târihi'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm / Zehebî.....	15
5. Kenzü'd-Dürer ve Câmiü'l-Gurer / İbn Aybek ed-Devâdârî.....	20
6. Zübdetü'l-Fikre fî Târihi'l-Hicre / Rükneddin Baybars el-Mansûrî ed-Devâdâr.....	22
7. Düvelü'l-İslâm / Zehebî.....	24
8. Muhtarü'l-Ahbâr / Rükneddin Baybars el-Mansûrî ed-Devâdâr.	26
9. Nüzhetü'l-Enâm fî Târihi'l-İslâm / İbn Dokmak.	27
10. Mirâtüz-Zaman fî Târihi'l-A'yân / Sıbt İbnü'l-Cevzî.....	28
11. Zeyilü Mirâti'z-Zaman / Yûnînî.....	31
12. Terâcim-i Ricâli'l-Karneyni's-Sâdis ve's-Sâbi' / Ebu Şâme.....	33
13. el-A'lâkü'l-Hatîre fî Zikri Ümerâi's-Şâm ve'c-Cezîre / İbn Şeddâd.	34
B. 14. YÜZYIL HÂDİSELERİNİ İÇEREN ESERLER.....	37
1. ec-Cevherü's-Semîn fî Siyeri'l-Mülûk ve's-Selâtin / İbn Dokmak.	37
2. Zuyûlü'l-İber / Zehebî.....	38
3. Düvelü'l-İslâmi's-Şerîfe el-Behiyye / el-Kudsî.....	39
C. 15. YÜZYIL HÂDİSELERİNİ İÇEREN ESERLER.....	39
1. Havâdisü'd-Duhûr fî Meda'l-Eyyâm ve's-Şuhûr / İbn Tağrîberdî.	39
2. İnbâü'l-Hasr bi Enbâi'l-Asr / Sayrafi.....	41
3. Havâdisü'z-Zamân ve Vefeyâtü's-Şüyûh ve'l-Akrân / İbnü'l-Hımsî.	41
4. et-Tibrü'l-Mesbûk fî Zeyili's-Sülûk / Sehâvî.	42
5. er-Ravzu'l-Bâsim fî Havâdisi'l-Umr ve't-Terâcim / Abdülbâsît el-Malatî.	43
6. Müfâkehatü'l-Hillân fî Havâdisi'z-Zamân / İbn Tolun.	44

D. 13. VE 14. YÜZYIL HÂDİSELERİNİ BİRLİKTE İÇEREN ESERLER.	45
1. Târih-i İbn Sibât (Sıdku'l-Ahbâr) / İbn Sibât.	45
2. Tarih-i Havâdisi'z-Zaman ve İnbâihi ve Vefeyâtı'l-Ekâbiri ve'l-Ayân min Ebnâihi (Tarih-i İbnü'l-Cezerî) / İbnü'l-Cezerî.	47
3. Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edep/ Nüveyrî.	48
4. Târih-i İbnü'l-Verdî / İbnü'l-Verdî.	52
5. İkdü'l-Cümân fî Târihi Ehli'z-Zamân / Aynî.	55
6. Târih-i İbnü'l-Furât (Târihu'd-Düvel ve'l-Mülûk) / İbnü'l-Furât.	58
7. el-Muktefî 'alâ Kitâbi'r-Ravzateyn (Târihü'l-Birzâlî) / Birzâlî.	61
8. Uyûnü't-Tevârih / Kütübî.	63
9. Dürretü'l-Eslâk fî Devleti'l-Etrâk/ İbn Habîb.	65
10. Tezkiretü'n-Nebîh fî Eyyâmi'l-Mansûr ve Benîh/ İbn Habîb.	67
E. 14. VE 15. YÜZYIL HÂDİSELERİNİ BİRLİKTE İÇEREN ESERLER.	68
1. Nüzhetü'n-Nüfûs ve'l-Ebdân fî Târihi Ehli'z-Zaman / Sayrafi.	68
2. İnbâü'l-Gumr bi-Enbâi'l-Umr / İbn Hacer el- Askalânî.	74
3. Vecizü'l-Kelâm fî'z-Zeyil 'alâ Düveli'l-İslâm / Sehâvî.	85
4. Neylü'l-Emel fî Zeyili'd-Düvel / Abdülbâsît Malatî.	91
5. Târih-i İbn Kadî Şuhbe / İbn Kadî Şuhbe.	98
6. Târihu İbn Hicci (ez-Zeylî 'alâ Târihi-i İbn Kesîr) / İbn Hicci.	102
F. 13., 14. VE 15. YÜZYILLARIN HÂDİSELERİNİ BİRLİKTE İÇEREN ESERLER.	104
1. es-Sülûk li Marifeti Düveli'l-Mülûk / Makrîzî.	104
2. Bedâyi'z-Zühûr fî Vekâyi'd-Duhûr / İbn iyâs.	111
3. Ravzü'l-Menâzir fî İlmi'l-Evâil ve'l-Evâhir / İbnü's-Şihne.	117

İKİNCİ BÖLÜM

VEFEYÂT / TERÂCİM ESERLERİ

1. el-Menhelü's-Sâfi ve'l-Müstevfi ba'de'l-Vâfi / İbn Tağrîberdî.	120
2. Dürerü'l-Ukûdi'l-Ferîde fî Terâcimi'l-A'yâni'l-Müfide / Makrîzî.	134
3. ed-Dürerü'l-Kâmine fî Ayâni'l-Mieti's-Sâmine / İbn Hacer el-Askalânî.	138
4. ed-Davü'l-Lâmi li Ehli'l-Karni't-Tâsi' / Sehâvî.	139
5. Vefeyâtü'l-Ayân ve Enbâü Ebnâi'z-Zamân / İbn Hallikân.	142
6. el-Vâfi fî'l-Vefeyât / Safedî.	145
7. Tecrîdü'l-Vâfi fî'l-Vefeyât / İbn Hacer el-Askalânî.	149
8. A'yânü'l-'Asr ve A'vânü'n-Nasr / Safedî.	150
9. el-Mu'cemü'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven / Abdülbâsît el-Malatî.	152
SONUÇ	154
EKLER	159

ÖZET

Eyyûbî Devleti'nin çökmesinin ardından Mısır merkezli kurulan ve 1250-1517 yılları arasında egemen olan Memlûklî Devleti döneminde tarih, tefsir, hadis ve fıkıh gibi çeşitli alanlarda eserler kaleme alınmıştır. Memlûklî döneminde yazılan Arapça tarih eserleri, Kahire'nin yanı sıra, Memlûklî hâkimiyetinde bulunan diğer şehirlerdeki siyasi, ekonomik ve sosyal olaylar hakkında da detaylı bilgiler sunmaktadır.

Söz konusu dönemde tercümesini yaptığımız eserlerde, dönem içerisinde meydana gelen savaşlar, salgın hastalıklar ve doğal afetler gibi durumlara odaklanarak, bu olaylar tarihî bağlam içinde değerlendirilmekte ve bu zorlukların dönemin toplumsal ve politik yapısına göre etkileri incelenmektedir. Bu eserlerde, özellikle dönemin Bilâd-ı Rûm olarak adlandırılan Anadolu'ya odaklandığı bölümler, titiz bir incelemeyle ele alınmıştır. Anadolu'da kurulan devletler ve beyliklere dair sunulan bilgilerin Türk olmayan tarihçiler tarafından değerlendirilmesi, tarihsel bir objektifliğe imkân sağlamaktadır. Bu çalışmada Memlûklî Devleti döneminde yazılan eserlerde geçen Bilâd-ı Rûm tarihine dair 13. – 15. yüzyıl olayların incelenerek, Anadolu'da ortaya çıkan devletler ve beyliklere dair bilgiler Arapçadan Türkçeye çevrilmiştir.

Anahtar Kelimeleri: Arap, Anadolu, Beylik, Bilâd-ı Rûm, Memlûklî, Osmanlı, Şehir.

ABSTRACT

After the collapse of the Ayyubid state, the Mamluk Empire, which was centered in Egypt and ruled from 1250 to 1517, saw the creation of works in various fields such as history, tafsir (interpretation of the Holy Quran), hadith, and Islamic jurisprudence. Arabic historical writings during the Mamluk era provide detailed information about political, economic, and social events not only in Cairo but also in other cities under Mamluk rule. The works we have translated focus on events such as wars, epidemics and natural disasters that occurred during this period, evaluating them within a historical context and examining their impact on the social and political structure of the era. Particularly, sections focusing on Anatolia, referred to as Bilâd-ı Rûm (The land of Romans) during that time, are meticulously examined in these works. The evaluation of information about the states and beyliks established in Anatolia by non-Turkish historians enables a historical objectivity. In this study, information about the states and beyliks that emerged in Anatolia has been translated from Arabic into Turkish by examining events in the history of Bilad-ı Rûm mentioned in works written during the Mamluk Sultanate period from the 13th to the 15th centuries.

Key Words: Anatolia, Arab, City, Mamluks, Ottoman, Principality, The land of Romans.

KISALTMALAR

b. : Bin (Arapça bir kelime olup “oğul” anlamına gelmektedir)

Bkz. : Bakınız.

C. : Cilt.

Çev. : Çeviren.

DİA : Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

H. : Hicri.

haz. : Hazırlayan.

İLTED : İlim ve Tebliğ Ruhunu Yaşama ve Yaşatma Derneği.

İSAR : İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı.

nr. : Numara.

nşr. : Neşreden.

s. : Sayfa.

S. : Sayı.

TAED : Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi.

thk. : Tahkik eden.

TTK : Türk Tarih Kurumu.

USAD : Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi.

GİRİŞ

Tarihte meydana gelen olaylar sürekli bir değişim halindedir. Sadece zaman ve mekân bakımından değil, olayların meydana gelmesinde etki eden kişiler bakımından da değişkenlik gösterir. Benzer olaylar gerçekleşse de tarih tekerrür etmez. Hiçbir tarihî olay aynı değildir, her bir olayın mekânı ve şartları birbirinden farklıdır. Bu yüzden tarih yazıcılığında olaylar çok yönlüdür. Bu olayların teşekkülünü araştırmak ayrı bir özen gerektirir. Toplumsal olayların farklı nedenlerden oluşmasıyla siyasi, iktisadi, coğrafi ve sosyo-kültürel nedenler de iyi araştırılmalıdır.

Tarih yazımı, İslam'ın erken dönemlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır; fakat bu yazım genel olarak biyografi ve siyer tarzında olmuştur. Hadis yazımı ise Hz. Peygamberin hayatı ve faaliyetleri ile ilgili bilgi toplamak, ardından bunları yorumlamaktan ibaretti. Bu dönemde yazıya aktarılan metinler eksiksiz bir şekilde korunamadığından çoğu günümüze ulaşamamıştır.¹ Daha sonraki dönemlerde kurulan devletlerin tarih yazım ekolleri, İslam tarih yazıcılığına başka bir boyut getirmiştir. Tarihçilerin kaleme aldıkları eserlerdeki dil ve üslupta birçok farklılıklar göze çarpmaktadır. 13. yüzyıla kadar kaleme alınan Arapça eserlerde dil yönünden klasik fasih Arapça kullanılırken 13. yüzyıldan sonra ise günlük konuşma dili eserlere yerleşmeye başlamıştır. Memlûkluler zamanında değişen bu üsluba örnek olarak İbn Tağrıberdî, Zehebî ve Makrîzî gibi müverrihler tarih yazımına uygun daha resmi ve klasik Arapça kullanırken, İbnü'd-Devâdârî ve Mufaddal b. Ebi'l-Fezâil eserlerinde konuşma diline yakın bir Arapça kullanmışlardır. Kaleme aldıkları eserlerde konuşma dilini kullanan bu müverrihlerin Mısırlı oldukları üslup ve şive açısından anlaşılmaktadır.²

İslâm tarihi ve genel olarak tarih yazıcılığı bakımından en zengin dönem kabul edilen Memlûklü Devleti döneminde çok sayıda âlim, fakih ve tarihçi yetişmiştir. Bu kişilerin kaleme aldıkları eserler, Memlûklü Devleti'nin sınırları içerisinde meydana gelen olayların yanı sıra komşu ülke ve beyliklerin tarihiyle ilgili oldukça önemli bilgiler ihtiva etmektedir.³ Özellikle bu ülke ve beyliklerin Memlûklü devletiyle olan ilişkilerine değinilmiştir. Söz konusu tarihçilerin bir kısmı genel İslâm tarihini kaleme almışlar, eserlerini yazarken önceki dönemlere

¹ Chikh Bouamrane, "İslam Tarihçiliği ve Tarihine Bir Bakış", (İng. Çev. Nesimi Yazıcı), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXX, Ankara 1988, s. 265.

² Samira Kortantamer, "Memlûk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. I, S. 1, 1983, s. 33.

³ Fatih Yahya Ayaz, "Memlûkler Dönemi (648-923 / 1250-1517) Tarih ve Tabakat Eserlerine Dair", *İslam Tetkikleri Dergisi*, C. X, S. 1, İstanbul 2020, s. 147.

dair bilgilere ulaşma konusunda çeşitli kaynaklardan istifade etmişlerdir. Tarihçiler, yaşadıkları dönemi anlatırken kendi gözlemlerine veya olaylara bizzat şahit olmuş kişilerden edindikleri bilgilere ya da arşiv malzemelerine dayanmışlardır. O dönemde genel tarih eserlerinin yanı sıra çok sayıda biyografi kitabı da kaleme alınmıştır.⁴

1250-1517 yılları arasında hüküm süren Memlûklî Türk Devletini iki dönemde incelemek mümkündür. Bunların ilki 1250-1382 yılları arasında faaliyet gösteren Bahrî Memlûklîleri veya diğer adıyla el-Memâlik et-Türkiyye⁵, ikincisi ise 1382-1517 yılları arasında hüküm süren Burcî Memlûklîleri dönemidir.⁶ Memlûklîler, siyasi alanda Haçlılar ve Moğollar ile mücadele içinde bulunmuşlar, halifeliğin Mısır'da yeniden tesis etmesini sağlayarak İslam medeniyetinin bu bölgede daha ileriye taşınmasında etkili olmuşlardır.⁷

Memlûklî Türk Devleti, askeri alanda ortaya koyduğu başarılarının yanı sıra kültürel alanda da İslâm dünyasının gelişimini sağlayan adımlar atmıştır. Memlûklîlerin 1260 senesinde Aynî Calût muharebesinde İlhanlıları yenerek geniş bir bölgeyi onların istilâsından kurtarması üzerine bu bölgede ilim adamları için yeni ve güvenli bir ortam oluşmuştur. Bununla birlikte bazı ilim adamlarının istilâyâ maruz kalan topraklardan Memlûklî topraklarına göç etmesi, bu bölgedeki ilmî faaliyetleri arttırmıştır.⁸ Memlûklî Sultanlarının ilim adamları için sağladıkları güvenli ortam ve inşa ettikleri medreseler neticesinde Memlûklî dönemi İslâm dünyasında kültürel alanda dönüm noktası teşkil etmiştir. Çeşitli ilimlerin okutulduğu bu medreselerde zengin kütüphaneler mevcuttu. Ayrıca söz konusu medreselerin bünyesinde yetim çocuklar için okullar da inşa edilmiş ve bu medreselere müderris tayinleri Sultan tarafından yapılmıştır.⁹ Bu dönemde tefsir, fıkıh, hadis gibi dinî ilimler başta olmak üzere, edebiyat, tarih ve coğrafya gibi beşerî ilimlerde de çok sayıda eser kaleme alınmıştır.

Memlûklî döneminde tarih yazıcılığında büyük önem kazanan şehir tarihleri, ansiklopediler, biyografi ve siyer tarzında pek çok eser yazılmıştır.¹⁰ Bu dönemde meşhur

⁴ Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih- Coğrafya Yazıcılığı*, İSAR, İstanbul 1998, s. 176.

⁵ Baybars ed-Devâdâr, *Zubdetü'l-Fikre fi Tarihi'l-Hicre*, (thk. Donald S. Richards), Beyrut 1998, s. 1; Kalkaşendi, *Subhu'l-A'sa*, (thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin), C. IV, Beyrut 1987, s. 4; Altan Çetin, *Memlûk Devleti'nin Kuzey Sınırı*, TTK, Ankara 2009, s. 3.

⁶ Hasan Keleş, "Memlûkler'de Bilimsel, Sosyal ve Kültürel Hayat", (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Tokat 2010, s. 1.

⁷ Samira Kortantamer, "Memlûklarda Türk Kültürü", *İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, s. 190; Altan Çetin, *Memlûk Devleti'nin Kuzey Sınırı*, s. 4.

⁸ Fatih Yahya Ayaz, "Memlûk Tarih Yazıcılığına Dair", *Halil İnalcık Tarih ve Tarihçilik Sempozyumu*, Ankara 2017, s. 243.

⁹ İsmail Yiğit, "Memlûkler", *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004, s. 95-96.

¹⁰ Samira Kortantamer, "Memlûk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış", s. 31-35.

şahısların yanı sıra hadis âlimlerini de tanıtan eserler kaleme alınmıştır. Umumi ve yerli tarih yazımında pek çok tarihçi Makrîzî'nin tarih yazım metodunu takip ederek Mısır'ın siyasî, içtimaî, iktisadî ve kültürel durumuna eserlerinde yer vermişlerdir.¹¹ Memlûkluk hakimiyetiyle başlayan bu yeni tarih yazım metodunda daha önce telif edilenlere nazaran önemli bilgilerin yanında gündelik yaşama dair bilgiler de aktarılmaya başlanmıştır. Hatta bu durum, o dönemde yazılan eserlerin ortak bir özelliği haline gelmiştir.

Farklı kişiler tarafından kaleme alınan tarih eserlerinde her zaman birincil kaynakların isimleri veya kimin tarafından yazıldığı ile ilgili bilgi verilmemektedir. Bu durum tarih ilminde, hadis alanında önemli bir yer teşkil eden ravi zinciri yani isnad¹² sistemini sekteye uğratmıştır. Bazı tarihçiler faydalandıkları eserlerin adlarını tek tek yazarken, Sayrafi gibi bazı tarihçiler de olayları kendileri görmüş gibi aktarırlar. Hatta Sayrafi, istifade ettiği eserlerin isimlerini zikretmediği için zaman zaman bazı tarihçiler tarafından tenkit edilmiştir.¹³ İslam tarih yazımının ilk dönemlerinde uygulanan isnad sistemi ise artık daha az kullanılmaya başlanmış ve bir süre sonra da bu yöntem terk edilmiştir.¹⁴ Eserlerde siyasi tarih açısından önem arz eden saltanat değişiklikleri ve taht mücadeleleri ayrıntılı bir şekilde kaleme alınmış ve yıllara göre telif edilmiş eserler ön plana çıkmıştır.

Memlûkluk tarih yazıcılığında en yaygın tarih türü ise “el-Havadis ve'l-Vefeyât”tır. Eyyûbî Devleti döneminde ortaya çıkan bu metot, Memlûkluk Devletinde de devam etmiştir. Tarihçiler bu tür eserlere her yılın başında tahtta bulunan sultanın, emirlerin, çeşitli yerlere tayin edilen naipin isimlerini zikrederek başlarlar. Bazı tarihçiler ise sadece taht değişikliği veya naip azli ve tayini gibi durumlarda bunu bildirirler. Bu müellifler kronolojik sıraya göre her yılın hadiselerine yer verip o yılda vefat eden önemli şahsiyetlerin isimlerini de zikrederler.¹⁵ Nüveyrî, Kalkaşendî ve el-Ömerî kaleme aldıkları eserleriyle Memlûkluk döneminin tarih yazıcılığında önemli bir dönüm noktası teşkil eden “ansiklopedi çağını” başlatmışlardır.¹⁶ Yukarıda zikrettiğimiz genel tarihin en önemli temsilcilerinden de Nüveyrî, İbnü'd-Devâdâr, Zehebî, İbnü'l-Furât, Makrîzî, Aynî ve İbn Tağriberdî'yi sayabiliriz.

¹¹ İsmail Yiğit, “Memlûkler”, s. 96.

¹² İsnad teriminin açıklanması ile ilgili bilgi için bkz. Raşit Küçük, “İsnad”, *DİA*, C. XXIII, İstanbul 2001, s. 154-159.

¹³ Hayreddin Zirikli, *Kitabü'l-A'lâm*, C. IV, Beyrut 1969, s. 287; S. Kortantamer, “Memlûk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış”, s. 34.

¹⁴ Cengiz Tomar, “Tarih”, *DİA*, C. XL, İstanbul 2011, s. 43.

¹⁵ Samira Kortantamer, “Memlûk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış”, s. 31-32; Cengiz Tomar, “Tarih”, s. 43.

¹⁶ İsmail Yiğit, “Memlûkler”, s. 97.

Memlûklü Devleti döneminde yazılan eserlerin çok detaylı ve kapsamlı olmasından dolayı daha sonra bazı tarihçiler tarafından muhtasarlar kaleme alınmıştır. Aynı şekilde bazı tarihçiler birçok esere zeyiller yazmışlardır. İbnü’ş-Şihne’nin kaleme aldığı Muhtasar İslâm Tarihi Ravzü’l-Menâzir fî İlmi’l-Evâil ve’l-Evâhir ve İbnü’l-Verdî’nin, Ebü’l-Fidâ’nın tarihine zeyil olarak yazdığı Târihi İbnü’l-Verdî ya da diğer adıyla Tetimmetü’l-Muhtasar fî Ahbâri’l-Beşer adlı eserleri buna örnek olarak gösterilebilir.¹⁷

1400 yılında gerçekleşen Timur istilâsıyla birlikte Memlûklü tarih yazıcılığında bir kırılma yaşanmıştır. Bu kargaşa döneminden itibaren tarih yazıcılığının merkezi Şam’dan Kahire’ye taşınmıştır. Söz konusu değişimin tarihçi profilini de etkilediği, o zaman diliminde tarihçilerin kaleme aldıkları eserlerde açıkça görülmektedir. Müellifler, ikamet ettikleri şehre dayalı olarak geliştirdikleri bakış açısını yazdıkları eserlere yansıtmışlardır.¹⁸

Memlûklü döneminde devletin sınırları çok geniş sahalara yayılmıştı. Bu bölgelerden biri de Anadolu toprakları olarak gösterilebilir.¹⁹ 13-15. yüzyıllar arasında kaleme alınan Arapça kaynaklarda Anadolu’yu kapsayan mühim bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler ve kayıtlar tarihî hadiseler bakımından önemlidir. Söz konusu eserlerde Anadolu’yu ilgilendiren siyasi olayların yanı sıra, o bölgede meydana gelen doğal afetler, zaman zaman alınan vergiler ve evlilikler gibi sosyal ve iktisadi olaylara da yer verildiğini görmekteyiz. O dönemde kaleme alınan kaynakların büyük bir çoğunluğu maalesef Türkçeye çevrilmemiştir. Türk Tarihine kazandırılanlar ise tarihçilerin her zaman başucu eserleri arasında yer almıştır. Anadolu tarihiyle ilgili bilgiler zaman zaman kaynaklardan bölümler halinde alınmış olsa da düzenli ve tam bir birlik içinde bulunamamaktadır. Bu çalışma ile Memlûklü Devleti döneminde kaleme alınan birçok Arapça kaynaklardaki Anadolu’ya ait bilgiler düzenli halde sunulacaktır.

Çevirisini yaptığımız eserlerin hepsi Memlûklü döneminde kaleme alındığı için anlatılan hadiselerin büyük bir bölümü Memlûklü Devleti çerçevesinde oluşmaktadır.²⁰ Özellikle Memlûklü Devleti’nin merkezi olan Kahire’de ve Şam, Halep, Hama ve Trablus gibi önemli merkezlerde gerçekleşen olaylara ağırlık verilmiştir. Aynı zamanda Memlûklü Devleti’nin komşularıyla olan ilişkilerine de yer verilmiştir. Özellikle Osmanlı

¹⁷ Cengiz Tomar, “Tarih”, s. 43.

¹⁸ Büşra Sıdika Kaya, “Moğol İstilaları Sonrası Tarihi Yeniden Kurgulamak: Memlûk Tarih Yazıcılığı”, s. 120-123.

¹⁹ Altan Çetin, *Memlûk Devleti’nin Kuzey Sınırı*, s. 1.

²⁰ Misal olarak bkz. Makrîzî, *es-Sülûk li-Ma’rifeti Düveli’l-Mülûk*, C. I, (thk. Muhammed Abdulkadir Ata), Beyrut 1997, s. 269; İbn İyâs, *Bedâiyi’z-Zühûr fî Vekâyi’d-Duhûr*, C. I, (nşr. Muhammed Mustafa), Kahire 1960, s. 112.

Hükümdarlarından Yıldırım Bayezid²¹ ve o dönemde meydana gelen 1402 Ankara Savaşı hâdiseleri²² ve Timur'un Anadolu'daki faaliyetlerine²³ değinilmiştir. Anadolu Beyliklerinden Dulkadir Beyliği²⁴ ve Karaman Beyliği²⁵ başta olmak üzere Anadolu topraklarında kurulan birçok beylikten söz edilmiştir. Bunlara ek olarak Anadolu şehirleri ve bu şehirlere hâkim olan beyler, naipeler, valiler ve emirlerden de bahsedilmiştir. Ayrıca önemli emir, hükümdar ve beylerin ölüm, doğum gibi tarihlerinin yanı sıra Türk kaynaklarında bulunmayan orijinal bilgiler de yer almaktadır. Tercüme ettiğimiz eserlerde Bilâd-ı Rûm²⁶ olarak adlandırılan Anadolu'da meydana gelen hadiseler azımsanmayacak derecede yer verilmektedir. Bu eserlerde siyasi olayların yanı sıra meydana gelen deprem²⁷, sel²⁸, yangın²⁹ gibi olaylara, zaman zaman gerçekleşen fiyat artışlarına³⁰ ve vuku bulan kıtlıklara³¹ da değinilmiştir.

Tezimizi yazarken yaptığımız tercümelerde elbette bazı güçlüklerle karşılaştık. Bunun en önemli sebebi, tercüme ettiğimiz eserlerin klasik Arapça yani eski Arapça ile kaleme alınmış olmasıdır. Hatta ele aldığımız eserlerin birkaçı, müverrihler tarafından halk diliyle yazıldığı için bazı kelimeleri anlamakta zorlandık. Özellikle adı geçen eserlerde bazı Türkçe isimlerin okunmasında güçlük çektik. Bunun sebeplerinden biri Arap alfabesinde “ç, g, ğ, p,” gibi bazı harflerinin bulunmamasıdır. Bu durum, isimlerin ya da mekânların okunmasını zorlaştırmıştır. Diğer bir sebep ise bu eserleri kaleme alan dönemin müelliflerinin Türkçeye hâkim olmamalarıdır. Özellikle şahıs ve bazı yer isimlerinin yanlış bir şekilde yazıldığını görmekteyiz. Bu durumun tersi olarak İbn Dokmak gibi bazı tarihçiler, Arap diline pek hâkim olmadıkları için kaleme aldıkları Arapça eserlerde ifade düşüklüğünü görmekteyiz. Bir başka husus ise çevirisini yaptığımız bazı eserler henüz tahkik edilmemiş ve matbu hale dönüştürülmemiştir.

²¹ Makrîzî, *Dürerü'l-Ukûdi'l-Ferîde fî Terâcimi'l-A'yânî'l-Müfîde*, C. I, (thk. Mahmud ec-Celili), Beyrut 2002, s. 439-452; Sehâvî, *ed-Davû'l-Lâmi li Ehli'l-Karnî't-Tâsi*, C. XI, Beyrut 1992, s. 148-149; Abdülbâsî el-Malatî, *el-Mu'cemü'l-Müfennan bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven*, (thk. Abdullah Muhammed el-Kenderî), Beyrut 2011, s. 209-212.

²² Makrîzî, *es-Sülûk*, C. VI, s. 81-82; Sayrafî, *Nüzhetü'n-Nüfûs ve'l-Ebdân fî Târihi Ehli'z-Zaman*, C. II, (thk. Hasan Habeşi), Kahire 1973, s. 149-152.

²³ İbn Hacer el-Askalânî, *İnbâü'l-Gumr bi Enbai'l-Umr*, C. II, (thk. Hasan Habeşi), Kahire 1998, s. 133; Sayrafî, *Nüzhetü'n-Nüfûs*, C. II, s. 71-72.

²⁴ Sayrafî, *Nüzhetü'n-Nüfûs*, C. I, s. 115.

²⁵ İbn Tağrıberdî, *Havâdisü'd-Duhûr fî Meda'l-Eyyâm ve's-Şuhûr*, (thk. Muhammed Kemaleddin İzzeddin), Beyrut 1990, s. 590.

²⁶ H. İbrahim Gök, “Ortaçağ Arap Kaynaklarında Bilâd-ı Rûm ve Komşuları”, *Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, C. V, Konya 2011, s. 248-260.

²⁷ Zehebî, *Târihü'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm*, C. XV, (thk. Beşşar Avvad Maruf), Beyrut 2003, s. 247.

²⁸ İbn Hacer, *İnbâü'l-Gumr*, C. I, s. 62.

²⁹ Abdülbâsî Malatî, *Neylû'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel*, C. I, (thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri), Beyrut 2002, s. 120.

³⁰ Nüveyri, *Nihayetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*, C. XXXII, (thk. İbrahim Şemseddin), Beyrut 2004, s. 224-225.

³¹ Makrîzî, *es-Sülûk*, C. I, s. 505.

Metinlerin bazı bölümlerinde kelimelerin çizilmesi veya silinmesi, bu metinleri okumamızı zorlaştırmıştır. Ayrıca el yazısıyla kaleme alınması, söz konusu eserleri yer yer okumamıza engel olmuştur.

Çalışmamızda Memlûklü döneminde yazılan kırk sekiz eseri inceleyerek, bu eserlerde geçen Anadolu kayıtlarını elimizden geldiğince Türkçeye çevirmeye çalıştık. Bu eserlerde Anadolu'nun bazı şehirlerinin farklı isimlerle anıldığını, kimi sultan ve emirlerinin ölüm / doğum tarihinin yanlış yazıldığını, bazı savaşların isimlerinin ve meydana geldiği tarihlerinin farklı aktarıldığını tespit ettik. Bazı terimleri ve yeri tam olarak tespit edilemeyen mekânları dipnotlarla açıklamaya gayret ettik. Söz konusu terimlerin açıklanması ve yanlış bilgilerinin düzeltilmesi için o dönemin birçok çağdaş eserinden istifade ettik. Coğrafi terimler ve şehir isimleri için Yâkût el-Hamevî'nin Mu'cemü'l-Buldân'dan, siyasi ve sosyal alanda meydana gelen olaylar için ise çeşitli ana kaynaklardan yararlandık.

Tezimiz iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 13., 14. ve 15. yüzyıllarda meydana gelen olayları anlatan eserlerin çevirisi yer almıştır. İkinci bölümde ise vefeyât eserleri Türkçeye tercüme edilmiştir. Aşağıda belirttiğimiz gibi her başlıkta önce müellif hakkında kısa bir biyografi, ardından eserin içeriği ile ilgili bilgi verilmiştir. Daha sonraki paragraflarda ise eserde yer alan Anadolu ile ilgili kayıtların tercümesi yapılmıştır. Çevrilen her bilgi paragrafta, tırnak işareti içinde verilmiştir. Bilginin geçtiği sayfa numarası ise parantez içinde bildirilmiştir.

Çalışmamızda yer alan eserlerde en çok 13. yüzyılda meydana gelen hâdiselere yer verilmiştir. 14. ve 15. yüzyılda meydana gelen hâdiseler ise önceki yüzyıla göre daha azdır. Çevirdiğimiz eserlerde dikkat çeken en önemli özellik olayların kronolojik bir düzende yazılmış olmasıdır. Buna göre Eyyûbîler, Selçuklular, Osmanlılar, Memlûkler, Anadolu Beylikleri, İlhanlılar, Timurlular, Karakoyunlu-Akkoyunlu Devletleri ve bunların siyasi hâdiseleri ele alınmıştır. Bu eserlerde Anadolu coğrafyasındaki şehirler, bu şehirlere gelen hükümdarlar, emirler, tayin edilen naip ve valilerden bahsedilmiştir. Şehirlerdeki siyasi ve sosyal hâdiseler, sultanlar ve devletlerarası mücadeleler, mektuplaşmalar, saltanat değişiklikleri, taht mücadeleleri, siyasi evlilikler ve müttefiklikler hakkında bilgi verilmiştir. Sultanlara gelen elçilerin yanı sıra bu elçilerin getirdiği hediyeler³² (at, para, altın, gümüş, elbise, vs...) de

³² İbnü'l-Hımsî, *Havâdisü 'z-Zamân ve Vefeyâtü 'ş-Şüyûh ve'l-Akrân*, C. I, (thk. Abdülaziz Feyyaz Harfuş), Beyrut 2000, s. 228.

kaydedilmiştir. Sultanlar adına okutulan hutbeler³³, verilen hil'at ve menşurlar³⁴, sultanlar adına bastırılan sikkeler³⁵, sultanların yaptırdığı câmi³⁶, medrese³⁷ ve zaviyeler³⁸ anlatılmıştır. Eserlerde emir isyanlarına, zaman zaman yapılan savaşlara ve bu savaşların sonucunda ölen ve esir edilen insanların sayısına, elde edilen ganimetlere, ayrıca savaş sonrası ortaya çıkan fiyat artışları ve yoksulluğa da değinilmiştir. Savaşlardan sonra yapılan sulhların yanı sıra galip olan devletlerin aldığı vergiler de dikkat çekmektedir.

Arapça eserlerin çoğunda meydana gelen siyasi, sosyal ve kültürel olaylar anlatıldıktan sonra aynı bölümde o sene içinde vefat eden sultan, emir, naip ve âlim gibi meşhur kişilerin biyografisine yer verilmiştir. Sosyal ve kültürel olayların içinde o sene meydana gelen doğal afetler ve vebalar, bunların sonucunda tespit edilen hasarlar ve ölen kişilerin sayıları da kaydedilmiştir.

Tezimize konu aldığımız bazı müverrihlerin eserlerini kaleme aldıkları sırada Anadolu'da bulunduklarını görmekteyiz. Örnek olarak Mirâtü'z-Zamân fî Tevârîhi'l-A'yân adlı eserin müellifi Sıbt İbnü'l-Cevzî, H. 613 senesinde Ahlat'a geldiğini, ardından da Harran'a gidip orada Eyyubî Hükümdarı olan el-Melikü'l-Eşref ile buluştuğunu belirtmektedir.³⁹

Çalışmamızda yer alan tercümeleler hiç değiştirilmeden yapılmıştır. Fakat bazı yerlerde kafa karışıklığına sebep olabilecek ifadelere ekleme yapma gereğini duyduk. Örnek olarak, el-Melikü'z-Zâhir lakabı hem Artuklu ve Eyyûbî Hükümdarları hem de Memlûklü Sultanları tarafından kullanılmaktadır. Arapça kaynaklarda bazı yerlerde "Artuklu/ Eyyûbî/ Memlûklü" belirtmeden sadece sultanın lakabı yazıldığı için "Artuklu ve Eyyûbî Hükümdarı/ Memlûklü Sultanı" gibi ifadeleri eklemeyi uygun gördük.

Tezimizin ikinci bölümü vefeyât/terâcim türündeki eserlere ayrılmıştır. Arapça ölüm manasına gelen vefât kelimesinden türetilen vefeyât kelimesi, terim olarak ilk başta âlimlerin vefat tarihleri anlamında kullanılsa da ilerleyen dönemlerde bu isim, adı geçen kişilerin ölüm tarihlerini içeren eserlere verilmiştir. Bu bölümde ünlü kişilerin doğum ve ölüm tarihleri,

³³ Sehâvî, *Vecizü'l-Kelâm fî'z-Zeyl 'alâ Düvelî'l-İslâm*, (thk. Beşşar Avvad Maruf- İsâm Faris el-Harestani- Ahmed el-Hutaymi), Beyrut 1995, s. 455.

³⁴ İbnü'l-Fuvâtî, *el-Havâdisü'c-Câmia ve't-Tecârübü'n-Nâfia fî'l-Mieti's-Sâbia*, (nşr. Numân el-Azamî-el-Kütübî), Bağdat 1932, s. 14.

³⁵ İbn Hacer, *İnbâü'l-Gumr*, s. 197.

³⁶ Sehâvî, *ed-Davü'l-Lâmi li Ehli'l-Karni't-Tâsi*, C. II, Beyrut 1992, s. 148.

³⁷ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-Ayân ve Enbâü Ebnâi'z-Zamân*, C. V, (thk. İhsan Abbas), Beyrut 1978, s. 288.

³⁸ Sehâvî, *ed-Davü'l-Lâmi*, C. X, s. 74.

³⁹ Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mirâtüz-Zaman fî Târihi'l-A'yân*, C. XXII, (thk. İbrahim ez-Zeybek), Dımaşk 2013, s. 207.

doğdukları yer, ilmi tahsilleri, varsa kaleme aldığı eserleri ve şahsiyetleri ele alınmıştır. Bunun yanı sıra, varsa katıldığı savaşlar, elçi olarak görevlendirilmeleri ve faaliyetleri anlatılmıştır. Bazı müellifler, eserlerinde hem erkeklerin hem de meşhur kadınların biyografisine yer vermişlerdir. Müellifler, adı geçen eserlerde kişileri anlatırken, alfabetik sıraya önem vermişlerdir. Sadece “havadis” türündeki eserlere değil, vefeyât eserlerine de zeyiller yazılmıştır.⁴⁰ Kütübî tarafından, İbn Hallikân’ın Vefeyâtü’l-A’yân adlı eserine yazılan Fevâtü’l-Vefeyât adlı eseri buna örnek olarak göstermek mümkündür.

Yaptığımız çalışmada ele alınan bazı eserleri, diğer çağdaş kaynaklarla karşılaştırdığımızda, farklı bilgiler ihtiva ettiğini tespit ettik. Özellikle bazı sultanların ölüm tarihi ve yeri, sultan veya beylerin tahta geçiş tarihleri ve bazı savaşların gerçekleştiği tarihler gibi bilgiler kimi müverrihler tarafından farklı farklı aktarılmıştır. Bu bilgilerin düzeltilmesi için o dönemin çağdaş kaynaklarından destekleyerek gerekli açıklamaları yapıp dipnotlarla belirttik. Ayrıca adı geçen eserlerin müellifleri, hâdiseleri anlatırken hicri takvimi kullanmışlardır. Tezimizde hâdiselerin geçtiği tarihleri orijinal metinde olduğu gibi yazmayı, ekler kısmında tablo hâlinde milâdî karşılığını vermeyi uygun gördük.

Belirtmek isteriz ki çalışmamızda Memlûklü Devleti döneminde kaleme alınmış olup henüz Türkçeye çevrilmeyen eserler bulunmaktadır. Daha önce farklı tarihçi ve araştırmacılar tarafından çevrilen eserler yer almamaktadır. Bir başka husus ise birinci bölümle ilgilidir. Tezimizde konumuz olan yüzyıllar bazı eserler tek tek ele alınırken, bazıları da 13. ve 14. yüzyıllarını beraber, 14. ve 15. yüzyıllarını beraber, hatta bazı eserler zikrettiğimiz bütün yüzyılların hâdiselerini birlikte anlatmışlardır.

⁴⁰ Mehmet Efendioğlu, “Vefeyât”, *DİA*, C. XLII, İstanbul 2012, s. 603.

BİRİNCİ BÖLÜM

13.-14.-15. YÜZYILLARDA ANADOLU'DA MEYDANA GELEN HÂDİSELERİ İÇEREN ESERLER

A. 13. YÜZYIL HÂDİSELERİNİ İÇEREN ESERLER

1. el-Havâdisü’c-Câmia ve’t-Tecârübü’n-Nâfia fi’l-Mieti’s-Sâbia / İbnü’l-Fuvatî.

Tam adı Ebu’l Fazl Kemalüddin Abdürrezzak b. Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Bağdadî’dir. H. 642 senesi muharrem ayının on yedinci gününde Bağdat’ta doğdu, ailesi Merv kökenlidir.⁴¹ Peştamal dokumacılığıyla uğraşması nedeniyle Fuvatî olarak tanınmıştır.⁴² Moğolların Bağdat’ı istilası sırasında Hülâgû’ya esir düştü. Fakat bir müddet sonra Nâsirüddin Tusî’nin yardımıyla esaretten kurtulup ondan müneccimlik başta olmak üzere birçok ilim öğrendi.⁴³ Çalışmamızda yer alan İbnü’l-Fuvatî’nin el-Havâdisü’c-Câmia ve’t-Tecârübü’n-Nâfia fi’l-Mieti’s-Sâbia⁴⁴ adlı eserinde, H. 626-635 yılları arasında meydana gelen olaylar yer almaktadır. Mustafa Cevâd bu eserin muhtemelen Ebü’l-Abbas Muhibbuddin Ahmed el-Alevî el-Kerhî’ye ait olabileceğini söylemiştir.⁴⁵ Aşağıda İbnü’l-Fuvatî’nin adı geçen eserinde bulunan Anadolu kayıtlarının Türkçe tercümesine yer verilmiştir.

“H. 627 senesinde Fahreddin Ahmed b. ed-Damgânî, Şeyh Şemseddin Abdurrahman ve Emir Feleküddin Mehmed b. Sungur Celaleddin Mengüberdi’ye ulaştılar. Onlar, Celaleddin ile Hilât’ta⁴⁶ görüştüler. Celaleddin o sırada Hilât’ı kuşatıp ele geçirmişti. Gelen emirler ona ve maiyetindeki ileri gelenlere hil’at⁴⁷ verdiler.” (s. 14)

“H. 630 senesinde el-Kâmil Ebu’l-Me’alî⁴⁸ Amid’i⁴⁹ kuşatıp zorla ele geçirdi. O sıralarda Amid’in başında Melik Mesûd ed-Devâdâr vardı.” (s. 42)

⁴¹ İbn Hacer el-Askalanî, *ed-Dürerü’l-Kâmine*, C.II, (thk. Fritz Krenkow), Beyrut 1993, s. 365.

⁴² Cengiz Tomar, “İbnü’l-Fuvatî”, *DİA*, C. XXI, İstanbul 2000, s. 47.

⁴³ Hayreddin Zirikli, *Kitâbü’l-Alâm*, C. III, s. 348-349.

⁴⁴ İbnü’l-Fuvatî, *el-Havâdisü’c-Câmia ve’t-Tecârübü’n-Nâfia fi’l-Mieti’s-Sâbia*, (nşr. Numân el-Azamî-el-Kütübî), Bağdat 1932.

⁴⁵ Cengiz Tomar, “İbnü’l-Fuvatî”, s. 48.

⁴⁶ Arapça eserlerde Hilât olarak geçen bu yer, bugünkü Bitlis’in Ahlat ilçesidir. Bkz. Faruk Sümer, “Ahlat”, *DİA*, C. II, İstanbul 1989, s. 19.

⁴⁷ Arapça kökenli bir kelimedir “الخلة” Halife ve Hükümdarlar tarafından verilen şeref elbisesi. Bkz. Mehmet Şeker, “Hil’at”, *DİA*, C. XVIII, İstanbul 1998, s. 25.

⁴⁸ (1218-1238) yılları arasında hüküm süren Eyyübî Hükümdarı. Bkz. M. Serdar Bekar, “el-Melikü’l-Kâmil, Muhammed”, *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004, s. 68-70.

⁴⁹ Amid, Diyarbekir’in en mu’teber ve en meşhur bölgelerinden idi. Bkz. Yakût el-Hamevî, *Mucemu’l-Buldan*, C. I, (nşr. Daru’s-Sadır), Beyrut 1995, s. 56.

“H. 634 senesinde Rûm Meliki⁵⁰ Amid’e yönelip orayı kuşattı. Rûm Melikinin askerleri ile şehrin ahalisi arasında şiddetli bir çatışma oldu. İki taraftan da çok sayıda kişi öldü. Bunun üzerine Amid sahibi halifeye mektup göndererek Amid’i terk etmesi için Rûm Melikine mektup yazmasını söyledi. Bunun üzerine halife, Rûm Melikine mektup yazıp Yusuf b. el-Cevzî’den ulaştırmasını istedi. Yusuf b. el-Cevzî mektubu çıkarıp bu ayeti okudu: “Bu bir mübarek kitaptır ki onu sana, insanlar ayetleri üzerinde iyice düşünsünler, akıl sahipleri ondan öğütler alsınlar diye indirdik.”⁵¹ Yusuf, ayeti okuduktan sonra mektubu öpüp Rûm Melikine teslim etti. Rûm Meliki ise ayağa kalkıp mektubu alarak başının üstüne koydu. Ardından askerlerine ülkeyi terk etmelerini emretti.” (s. 91)

“H. 634 senesinde Konya, Aksaray ve Sivas başta olmak üzere Bilâd-ı Rûm sahibi Selçuklu Meliki Keykubad b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan öldü.⁵²” (s. 97)

“H. 636 senesinde Mardin sahibi Nâsırüddin Yavlak Arslan b. Albi b. Timurtaş b. Albi b. Artuk öldürüldü.” (s. 115)

“H. 642 senesinde Moğollar Meyyâfârikîn’e⁵³ vardı. Meyyâfârikîn sahibi Şihabeddin Gazi bunu duyunca şehirden ayrıldı. Bunun üzerine Moğollar Diyarbekir’i tahrip ettiler. Ardından Harran’ı, Ruha’yı⁵⁴ ve Mardin’i ele geçirdiler.” (s. 194)

“H. 643 senesinde Sultan Keyhüsrev b. Keykubad öldü.⁵⁵” (s. 206)

“H. 657 senesinde Bilâd-ı Rûm sahibi Alâeddin Keykubad b. Keyhüsrev öldü.⁵⁶” (s. 341)

⁵⁰ “Rûm” kelimesi ilk başta Roma ve Bizans için kullanılmıştır. Daha sonra bu ifade Selçuklular ve Osmanlılar tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Misal olarak Anadolu Selçuklularına Selâcika-i Rûm denildiği gibi, Selçuklu sultanlarına Rûm Meliki denilmiştir. Bkz. Casim Avcı, “Rûm”, *DİA*, C. XXXV, İstanbul 2008, s. 225.

⁵¹ Sâd suresi, 29. ayet. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/S%C3%A2d-suresi/3997/27-29-ayet-tefsiri>, Erişim tarihi (13.04.2024).

⁵² Sultan I. Keykubad, H. 634 senesinin Ramazan Bayramı’nda yediği av etinden zehirlenerek öldü. Bkz. Faruk Sümer, “Keykubad I”, *DİA*, C. XXV, Ankara 2022, s. 257-259.

⁵³ Meyyâfârikîn, Diyarbakır iline bağlı Silvan ilçe merkezinin eski adı, Orta Çağ’ın önemli merkezlerinden biridir. Bkz. Ahmet Savran, “Meyyâfârikîn”, *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004, s. 511.

⁵⁴ Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan Şanlıurfa’nın eski adıdır. Ruha isminin Arapça “suyu bol” anlamındaki “verihâ”dan kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Bir başka rivayete göre bu isim Yunanca Osrhoene, Latince Orrpei’ye dayanmaktadır. Bkz. Ahmet Nezihi Turan, “Şanlıurfa”, *DİA*, C. XXXVIII, İstanbul 2010, s. 343.

⁵⁵ Sultan II. Keyhüsrev’in ölüm sebebiyle ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Sultanın Tarsus kuşatmasına gittiği sırada içki içerken ya da yanında beslediği vahşi hayvanının ısırması sonucunda aniden ölmüştür. Bkz. Ali Sevim, “Keyhüsrev II”, *DİA*, C. XXII, Ankara 2022, s. 348-350.

⁵⁶ İlk olarak II. Keykubad’ın ölüm tarihi yukarıda adı geçen kaynakta H. 657 olarak kaydedilirken, Türkçe kaynaklarda sultanın ölüm tarihi H. 652 olarak kaydedilmiştir. Diğer bir mesele II. Keykubad’ın ölüm nedeniyle ilgilidir. Dönemin müelliflerinden İbn Bibî’nin Farsça olarak kaleme aldığı eserde II. Keykubad’ın ve maiyetindekilerin H. 652 senesinde Erzurum’da kaldığı sırada yemek yiyip içki içtiğini, sonra da uyumak için odasına çekildiğini, sabah olduğunda ölü bulunduğunu, ancak ölüm sebebinin anlaşılmadığını yazmaktadır. Bkz. İbn Bibî, *el-Evamirü l’-Ala’iyye fi l’-Umuri l’-Ala’iyye (Selçuk-Name)*, C. I, (haz. Mürsel Öztürk), C. II, Ankara 1996, s. 154. Dönemin bir başka müellifi Aksarâyî ise eserinde sultanın kardeşleri II. Keykavus ve IV. Kılıçarslan tarafından Lala Muslih’e öldürtüldüğünü kaydeder. Bkz. Aksarâyî, *Müsâmeretü l’-Ahbâr*, (haz. Osman Turan), Ankara 1999, s. 39. Fakat Türk tarihçilerinden Faruk Sümer bu iki görüşü kabul etmemiş ve II. Keykubad’ın ani bir şekilde öldüğünü kaydetmiştir. Bkz. Faruk Sümer, “Keykubad II”, *DİA*, C. XXV, Ankara 2022, s. 359.

“H. 692 senesinde Mardin sahibi Artuklu Hükümdarı Kara Arslan öldü. O öldüğünde seksen yaşında idi.” (s. 457)

2. en-Nehcü’s-Sedîd ve’d-Dürrü’l-Ferîd fîmâ ba’de Tarihi İbni’l-Amîd / Mufaddal b. Ebi’l-Fezail.

Kıbtî asıllı olan tarihçinin doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Yazdığı eserlerde amrice (konuşma dilini / halk dilini) kullanmıştır.⁵⁷ Mufaddal b. Ebi’l-Fezail’in en-Nehcü’s-Sedîd ve’d-Dürrü’l-Ferîd fîmâ ba’de Tarihi İbni’l-Amîd⁵⁸ adlı tek eseri İbni’l-Amîd’in el-Mecmû’l-Mübarek adlı eserine zeyil olarak kaleme alınmıştır.⁵⁹

“H. 658 senesinde Mardin sahibi el-Melikü’s-Said Necmeddin İlgazi b. el Mansur Nâsırüddin Artuk öldü.⁶⁰” (s. 84)

“H. 659 senesinde Mardin sahibi Artuklu Hükümdarı el-Melikü’l-Muzaffer Kara Arslan hediyeyle Hülâgû’nun yanına gitti. Hülâgû tarafından iyi ağırlandı. Ardından el-Melikü’l-Muzaffer ülkesine dönmek üzere Hülâgû’nun yanından ayrılınca Hülâgû’nun askerleri onu takip etti ve el-Melikü’l-Muzaffer’i korkutmak için onun taraftarlarından yetmiş kişinin kafasını kesti. Ölen kişiler arasında el-Melikü’l-Mansur Nâsırüddin b. Artuk b. el-Melikü’s-Said de vardı.” (s. 101)

“H. 662 senesinde Mardin’in başında Artuklu Hükümdarı el-Melikü’l-Muzaffer Kara Arslan, Selçukluların başında ise Rükneddin Kılıçarslan b. Gıyaseddin Keyhüsrev b. Alâeddin Keykubad vardı.” (s. 129)

“H. 663 senesinde Tatarların Bire’ye⁶¹ gelip şehri kuşattıkları haberi geldi. Bunun üzerine Memlûklı Sultani⁶² asker topladı. Askerlerin başında Sümmü’l-Mevt (Ölüm Zehri) lakabını alan Emir İzzeddin Aygan ve Emir Cemaleddin Akkuş el-Muhammedî vardı. Askerler Fırat nehrini geçti. Tatarlar, Şerafeddin İsa b. Mühenna’nın Harran’a saldırdığını duyunca korkular ve geri döndüler. Bunun üzerine Mısır askerleri Mısır’a geri döndüler.” (s. 135)

⁵⁷ Hayreddin Zirikli, *Kitâbü’l-Alâm*, C. VII, s. 279.

⁵⁸ Mufaddal b. Ebi’l-Fezail, *en-Nehcü’s-Sedîd ve’d-Dürrü’l-Ferîd fîmâ ba’de Tarihi İbni’l-Amîd*, (thk. Muhammed Kemaleddin İzzeddin Ali es-Seyid), Dimaşk 2017.

⁵⁹ Casim Avcı, “Mufaddal b. Ebü’l-Fezâil”, *DİA*, C. XXX, Ankara 2020, s. 363.

⁶⁰ Adı geçen Artukluların Mardin Kolu Hükümdarı Necmeddin Gazi, Mardin’de baş gösteren veba salgınına yakalanarak öldü. Bkz. Coşkun Alptekin, “Artuklular”, *DİA*, C. III, İstanbul 1991, s. 419.

⁶¹ Bire, Samsat’a yakın çok sağlam bir kaledir. Bkz. Yakut el-Hamevi, *Mucemü’l-Büldan*, C. I, s. 787. Aramice Bîrsa kelimesinden türetilen ve Arapça el-Bîre (kale, hisar) anlamına gelen Bire, bugünkü Şanlıurfa iline bağlı kaza merkezi şehirdir. Bkz. İdris Bostan, “Birecik”, *DİA*, C. VI, İstanbul 1992, s. 187.

⁶² Zikredilen tarihte Memlûklı Devleti’nin başında 1260-1277 yılları arasında hüküm süren Sultan Rükneddin Baybars vardı. Bkz. Kâzım Yaşar Koprıman, “Baybars I”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 221.

“H. 664 senesinde Memlûklı Sultanı askerlerine Sis'e⁶³ saldırmalarını emretti. Bunun üzerine askerler Dımaşk'tan zilkade ayının üçüncü gününde ayrıldılar. Askerler şehre girip bazı kişileri öldürdüler. Ayrıca Sis sahibini ve onun yeğenini esir aldılar. Daha sonra şehri yağmalayıp geri döndüler.” (s. 150)

“H. 666 senesinin ramazan ayında Memlûklı Sultanı Antakya'ya gitti. Bunun üzerine şehrin ahalisi aman diledi ve birkaç saat koştu. Sultan şartları kabul etmeyip ramazan ayının on dördüncü gününde şehri ele geçirdi.” (s. 162)

“H. 669 senesinde Selçukluların başında Gıyaseddin Keyhüsrev b. Rükneddin Kılıçarşan vardı.” (s. 173)

“H. 670 senesi ramazan ayının yirmi beşinci gününde Tatarlar Harran'a ulaştı. Şehrin surlarını, evlerini, çarşılarını ve camisini tahrip ettiler. Şehirde kalan ahaliyi esir aldılar.” (s. 189-190)

“H. 671 senesinde Memlûklı Sultanının askerleri Bire'deki Tatarları hezimete uğrattı. Bunun üzerine Memlûklı Sultanı Bire'ye girip şehrin valisine bin dinar, kale ahalisine ise yüz bin dinar verdi. Tatarlar, şehri tam ele geçirecekken silahlarını ve mancınıklarını bırakıp kaçtılar.” (s. 193)

“H. 676 senesinde Mardin'in başında el-Melikü'l-Muzaffer Kara Arslan b. el-Melikü's-Said el-Artukî, Bilâd-ı Rûm'un başında ise Gıyaseddin Keyhüsrev b. Rükneddin vardı.” (s. 230)

“H. 690 senesinde Gıyaseddin Keyhüsrev b. Rükneddin Kılıçarşan Bilâd-ı Rûm'da sadece görünüşte hâkim idi. Asıl hâkimiyet Tatarların elinde idi. Mardin'in başında ise el-Melikü'l-Muzaffer Kara Arslan b. el-Melikü's-Said İlgazi el-Artukî vardı.” (s. 294)

“H. 691 senesinde Mardin sahibi Artuklu Hükümdarı el-Melikü'l-Muzaffer Kara Arslan öldü.” (s. 307)

“H. 700 senesinde Mardin'in başında Artuklu Hükümdarı el-Melikü'l-Mansur b. el-Muzaffer vardı.” (s. 390)

“H. 707 senesinde Rûm sahibi Mesud b. Keykavus b. Gıyaseddin es-Selçukî idi. Fakat asıl hâkimiyet Tatarların elindeydi. Mardin sahibi ise el-Melikü'l-Mansur Necmeddin Gazi b. el-Melikü'l-Muzaffer Kara Arslan el-Artukî idi.” (s. 461)

3. el-İber fî Ahbâri men Gaber / Zehebî.

Tam adı Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehebî'dir. H. 673 senesi rebiülahir ayının üçüncü gününde Dımaşk yakınındaki Kafr Batna

⁶³ Sis, Antakya ve Tarsus arasında yer alan bir şehirdir. Bilgi için bkz. Firuzabadi, el-Kamusu'l-Muhit, (thk. Tahkiku't-Turas), (nşr. Müessesetü'l-Risale), C. II, Beyrut 2005, s. 223.

kasabasında doğdu.⁶⁴ Türk asıllı bir ailenin çocuğu olan Zehebî'nin ailesi Dımaşk'ta yaşamaktaydı. Ardından Meyyâfârikîn'e yerleşti. Künyesini, altınla uğraşması nedeniyle Zehebî olarak bilinen babasından alır.⁶⁵ Zehebî, H. 748 senesi zilkade ayının üçüncü gününde öldü.⁶⁶ Zehebî'nin el-İber fî Ahbâri men Gaber⁶⁷ adlı eseri beş ciltten oluşmuş, çalışmamızda ilgili yerler incelenerek Türkçeye tercüme edilmiştir.

5. Cilt.

"H. 601 senesinde Gürcüler Azerbaycan'a saldırıp orada savaş yaptıktan sonra Hilât'a yöneldiler. Bunun üzerine Hilât ve Erzen-i Rûm⁶⁸ askerleri Gürcü askerleriyle savaştılar. Bu savaşta Gürcü Meliki öldü.⁶⁹" (s. 1)

"H. 604 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Âdil'in oğlu el-Melikü'l-Evhad Eyyûb⁷⁰, Hilât'ı şehrin sahibi Balaban ile savaştıktan sonra ele geçirdi. Bir müddet sonra Balaban öldü." (s. 9)

"H. 605 senesinde Gürcüler Erciş'e saldırıp şehri kılıçla ele geçirip yaktılar." (s. 11)

"H. 606 senesinde Gürcüler Hilât'a saldırdılar. Şehri tam ele geçirecekken Gürcü meliki sarhoş olup askerleriyle şehre girdi. Bunun üzerine Müslümanlardan oluşan bir ordu Gürcü melikine saldırıp onu esir aldılar." (s. 15)

"H. 609 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Evhad öldü. Hilât'a beş yıl hâkim oldu. Zâlim ve kan dökücü biri idi." (s. 31)

"H. 615 senesinde Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan öldü. Zalim ve kan dökücü biri idi. Bir rivayete göre o sarhoşken öldü. O öldükten sonra kardeşi Alâeddin hapisten çıkarılıp sultan olarak ilan edildi." (s. 57)

"H. 623 senesinde Celaleddin Harzemşah Hilât'ı bir süre kuşattı." (s. 93)

"H. 626 senesinde Celaleddin Harzemşah Hilât'ı dördüncü kez kuşattı." (s. 105)

"H.627 senesinde Celaleddin Harzemşah Hilât'ı beşinci kez kuşattı. Şehirde Tatarlar gibi insanları öldürüp esir aldı. Bunun üzerine Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Eşref, Rûm sahibi Alâeddin ile iş birliği yapıp Celaleddin'e saldırıp onu yendiler. Celaleddin, sadece yedi

⁶⁴ Safedî, *el-Vâfi fî'l-Vefeyât*, C. II, (thk. Ahmed Arnavut- Türkî Mustafa), Beyrut 2000, s. 164.

⁶⁵ Safedî, *el-Vâfi fî'l-Vefeyât*, C. VII, s. 179.

⁶⁶ Safedî, *A'yânü'l- 'Asr ve A'yânü'n-Nasr*, (thk. Ali Ebu Zeyd- Nebil Ebu Amşe- Muhammed Mevid- Mahmud Salim Muhammed), C. IV, Dımaşk 1998, s. 288.

⁶⁷ Zehebî, *el-İber fî Ahbâri men Gaber*, (thk. Ebu Hâcer Muhammed b. Besyûnî Zaglûl), Beyrut 1985.

⁶⁸ Bu ismin menşei ve birbirlerinin yerine yanlış olarak kullanılan Erzurum Erzen'i ve Siirt Erzen'i hakkında bilgi için bkz. Osman Gürbüz, "Kalikalâ-Erzen İsimlerinin Menşei ve Erzurum'un Fethine Dair Bazı Değerlendirmeler", *İLTED*, Erzurum 2016, s. 131-143.

⁶⁹ Gürcülerin Ahlat'ı istilasıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Erhan Ateş, "Ahlatşah (Ermenşah)- Gürcü Münasebetleri", *USAD*, Bahar 2019, S. 10, s. 127-160.

⁷⁰ El-Melikü'l-Evhâd, Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Âdil'in oğludur. Bkz. Ramazan Şeşen, "el-Melikü'l-Âdil", *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004, 59.

kişiyle kurtulup Hilât'a döndü. Ardından ailesiyle Azerbaycan'a kaçtı. Daha sonra sulh için el-Melikü'l-Eşref'e mektup gönderdi. Bir müddet sonra da Hilât'ın imarına başlandı." (s. 107)

"H. 628 senesinde Tatarlar Siirt'i ele geçirip bölgedeki ahaliyi öldürdüler. Ardından da Mardin'e ulaştılar." (s. 110)

"H. 630 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil Amid'i kuşatıp ele geçirdi." (s. 117)

"H. 632 senesinde Selaheddin Eyyûbî'nin oğlu el-Melikü'z-Zâhir Davud⁷¹ Bire'de öldü. El-Melikü'z-Zâhir daha önce Bire'ye hâkim oldu." (s. 128)

"H. 634 senesinde Sultan Alâeddin Keykubad b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan öldü. Akıllı ve cesur biri idi. Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Âdil'in kızıyla evlendi." (s. 139)

"H. 636 senesinde Mardin sahibi Nâsırüddin el-Artukî öldü. Mardin tahtında yaklaşık otuz sene kaldı. Âdil ve dindar biri idi. Yeğeni, köleleri ile iş birliği yapıp onu öldürttü. Onun yerine oğlu Necmeddin Gazi geçti." (s. 148)

"H. 641 senesinde Tatarlar Bilâd-ı Rûm'un yönetimini ele geçirdi. Daha sonra Bilâd-ı Rûm sahibi Alâeddin'i vergiye tabi tuttu. Verginin miktarı günlük bin dinar, bir köle, bir cariyeye, bir at ve bir av köpeği idi.⁷²" (s. 167)

"H. 650 senesinde Tatarlar Diyarbekir'e gelip katliam yapıp insanları esir aldılar." (s. 204)

"H. 657 senesinde Hülâgû Amid'e geldi. Elçilerini de Mardin sahibine gönderdi." (s. 238)

"H. 663 senesinde Tatarlar Bire'ye saldırdı. Bunun üzerine Emir Ölüm Zehri ve Emir el-Muhammedî askerleriyle şehre yönelip Tatarları bölgeden uzaklaştırdılar." (s. 272)

"H. 666 senesinde Rûm sahibi Rükneddin Keykubad⁷³ b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan es-Selçukî Tatarlar tarafından yirmi sekiz yaşındayken öldürüldü. Bunun sebebi ise Muineddin Pervane'nin, Sultan Rükneddin'in Memlûklu Sultanı el-Melikü'z-Zâhir ile mektuplaştığını Tatarlara bildirmesidir. Bunun üzerine Tatarlar Rükneddin'i boğdurttilar. Fakat Rükneddin'in

⁷¹ Yukarıda adı geçen kişi, Fırat nehrinin kıyısında yer alan Bire kalesinin sahibi ve Sultan Selaheddin'in on ikinci oğlu el-Melikü'z-Zâhir Mücirüddin Ebu Süleyman Davud'dur. Bilgi için bkz. İbn Hallikân, Vefeyâtü'l-Ayân ve Enbâü Ebnâi'z-Zamân, C. II, s. 257-258.

⁷² Yukarıda bahsedilen savaş, 1243 senesinde Anadolu Selçuklu Devleti ile Moğollar arasında yapılan Köseadağ Muharebesidir. Ayrıca adı geçen Sultan Alâeddin olarak yanlış yazılmakla birlikte aslında II. Gıyaseddin Keyhüsrev'dir. Bkz. Faruk Sümer, "Köseadağ Savaşı", DİA, C. XXVI, Ankara 2002, s. 272-273.

⁷³ Müellif, Sultan Keykubad'ı 666/ 1266 senesinde ölen Sultan Rükneddin Kılıçarslan ile karıştırmıştır. Bkz. Faruk Sümer, "Kılıçarslan IV", DİA, C. XXV, Ankara 2022, s. 403-405. Birzâlî'nin el-Muktefi 'Alâ Kitâbi'r-Ravzateyn, Zehebî'nin Düvelü'l-İslâm ve İbn Habîb'in Dürretü'l-Eslâk fî Devleti'l-Etrâk adlı eserlerinde aynı hataya rastlanmaktadır. Bkz. Birzâlî, el-Muktefi 'Alâ Kitâbi'r-Ravzateyn (Târihü'l-Birzâlî), C. I, (thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri), Beyrut 2006, s. 182-183; Zehebî, Düvelü'l-İslâm, C. II, (thk. Hasan İsmail Merve), Beyrut 1999, s. 188; İbn Habîb, Dürretü'l-Eslâk fî Devleti'l-Etrâk, (thk. Muhammed Muhammed Emin), Kahire 2014, s. 222.

atından düşüp öldüğü habri yayıldı. O öldükten sonra on yaşındaki oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev tahta geçti.” (s. 285)

“H. 671 senesinde Tatarlar Fırat nehrine ulaşp bire’ye saldırdılar. Bunun üzerine Memlûklı askerleri Tatarlara saldırıp onlardan çok kişiyi öldürüp iki yüz kişiyi esir aldılar.” (s. 295)

“H. 673 senesinde Memlûklı Sultanı⁷⁴ Sis topraklarına saldırıp Misis⁷⁵, Adana ve Ayas’ı⁷⁶ ele geçirdi. Çok sayıda ganimet alıp geri döndü.” (s. 301)

“H. 692 senesinde Sis sahibi, Behisni⁷⁷ Kalesini Memlûklı Sultanına teslim etti.” (s. 374)

4. Târihü’l-İslâm ve Vefeyâtü’l-Meşâhiri ve’l-A’lâm / Zehebî.

Yukarıda zikrettiğimiz tarihçi Zehebî’nin Târihü’l-İslâm ve Vefeyâtü’l-Meşâhiri ve’l-A’lâm⁷⁸ adlı diğer eseri, ansiklopedi türünde oldukça büyük bir eserdir. Bu eser, Hz. Peygamberin hicretinden H. 700 senesine kadar olan hadiseleri ihtiva etmektedir. Bu eserde, Anadolu ile ilgili çok önemli bilgiler bulunmaktadır.

12. Cilt.

“H. 600 senesinde Rükneddin Süleyman b. Kılıçarslan öldü. İbnî Vâsıl’a⁷⁹ göre Sultan Rükneddin Süleyman zilkade ayının altıncı gününde bağırsak hastalığına yakalanarak öldü.⁸⁰ O ölmeden beş gün önce kardeşini Ankara’da kuşatmıştı. Kardeşi aman dileyince Rükneddin Süleyman hile yapıp kardeşini tutuklattı.” (s. 1197)

13. Cilt.

“H. 601 senesinde Gürcüler Azerbaycan’a gelip şehri tahrip ettiler. Ardından Hilât’a vardılar. Bunun üzerine Hilât sahibi askerlerini topladı. Erzen-i Rûm askerleri de onun yardımına yetişti. Onlarla Gürcüler arasında yapılan savaşta Gürcüler yenildi.” (s. 8)

⁷⁴ O tarihte Memlûklı Devleti’nin başında (1260-1277) yılları arasında hüküm süren Sultan Rükneddin Baybars vardı. Bkz. Kâzım Yaşar Koprıman, “Baybars I, s. 221.

⁷⁵ Misis, Ceyhun nehrinin sağ kıyısında Adana’ya 27 km. uzaklıkta inşa edilen tarihî bir şehirdir. Bkz. Işın Demirkent, “Misis”, *DİA*, C. XXX, Ankara 2020, s. 178.

⁷⁶ Ayas, Adana’nın güneyinde, İskenderun Körfezi’nin batı kıyılarında yer alan bir kaledir. Bilgi için bkz. Hasan Buyruk, “Adana Ayas (Yumurtalık) Kalesi’nde Devşirme (Şipolien) Malzeme Kullanımı”, *Sanat Dergisi*, S. 22, s. 100.

⁷⁷ Behisni, Adıyaman iline bağlı bir ilçe merkezidir. Bugünkü adı Besni’dir. Arapça ve Farsça kaynaklarda bu ismin Behsnâ’dan geldiği ve “eşsiz” ya da “cennete eş” anlamlarına gelen hesnâ kelimesinden türetildiği belirtilmektedir. Bkz. Mehmet Taştırmir, “Besni”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 540.

⁷⁸ Zehebî, *Târihü’l-İslâm ve Vefeyâtü’l-Meşâhiri ve’l-A’lâm*, (thk. Beşşar Avvad Maruf), Beyrut 2003.

⁷⁹ İbn Vâsıl, Eyyûbî dönemi tarihçisidir (ö. 697 / 1298). Cengiz Tomar, “İbn Vâsıl”, *DİA*, C. XX, İstanbul 1999, s. 438-440.

⁸⁰ İbn Bîbî, Sultan Rükneddin Süleyman’ın Gürcistan seferinden Konya’ya döndükten sonra üzüntüden hastalanıp Konya’da öldüğünü belirtmiştir. Bkz. İbn Bîbî, *el-Evâmirü’l-Ala’iyye fi’l-Umuri’l-Ala’iyye (Selçuk-Name)*, C. I, s. 95.

“H. 602 senesinde Mardin sahibi Nâsirüddin el-Artukî, Hilât ahalisinin kendisine gönderdiği mektup üzerine Hilât’a geldi. Fakat Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Eşref Musa’nın Dunaysır’ı⁸¹ kuşatması üzerine Nâsirüddin Mardin’e döndü.” (s. 9)

“H. 602 senesinde Gürcüler Hilât’a gelip ahaliyi kılıçtan geçirip bazılarını esir ettiler. O sırada Hilât askerleri müdahale etmedi. Çünkü Hilât sahibinin yaşı küçüktü.⁸² Bunun üzerine gönüllü Müslümanlardan oluşan bir ordu toplanıp Gürcülerle savaştı. Gürcülerden çok kişi öldürüldü.” (s. 9)

“H. 604 senesinde el-Âdil’in oğlu el-Melikü’l-Evhad Eyyûb, Hilât sahibi Balaban ile yaptığı savaştan sonra Hilât’ı ele geçirdi. El-Melikü’l-Evhad Hilât’a saldırınca Hilât sahibi Balaban onunla savaştı. Ardından Balaban, Selçuklu Sultanı Tuğrul Şah’tan yardım istedi. Daha sonra Selçuklu Sultanı, Balaban ile iş birliği yapıp Muş kalesini kuşattılar. Fakat bir süre sonra Selçuklu Sultanı hile yapıp Balaban’ı öldürdü. Sonra da Hilât’ı ele geçirmek istese de Hilât ahalisi tarafından engellendi. Ardından Hilât ahalisi, el-Melikü’l-Evhad’ı çağırıp şehri ona teslim ettiler.” (s. 14-15)

“H. 605 senesinde Gürcüler Erciş’e saldırıp şehri ele geçirip yaktılar. Aynı senede Rûm sahibi Keyhüsrev Sis topraklarına yönelip o bölgede bulunan bir hısnı fethetti.” (s. 16)

“H. 606 senesinde Gürcüler Hilât’a saldırdılar. O sırada Hilât’ın başında Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Evhad vardı. Gürcü Melikine bir müneccim: ‘Bu gece Hilât kalesinde olacaksınız.’ dedi. O gün Gürcü Meliki içki içip sarhoş olunca askerleriyle Hilât’ın kapısına geldi. Bunun üzerine şehrin ordusu ona saldırdı. Savaş sırasında Gürcü Meliki atından düştüğünde Hilât ordusu tarafından esir alınıp kaleye götürüldü. Bir rivayete göre bu olay H. 607 senesinde meydana geldi.” (s. 16)

“H. 605 senesinde Cezire-i İbn Ömer sahibi Sencer Şah b. Gazi b. Mevdud b. Zrangi b. Aksungur oğlu Gazi tarafından öldürüldü. Gazi, babasını öldürdükten sonra Cezire-i İbn Ömer’in başına geçtiyse de tahtta sadece bir gün kalabildi. Sonra babasının adamları tarafından tahttan indirilip onun yerine kardeşi el-Melikü’l-Muazzam Muhammed tahta geçirildi. Daha sonra Gazi öldürüldü. İbnü’l-Esir’e göre Sencer Şah ahaliye iyi davranmazdı. Şehrin ortasında içki içerdi.” (s. 111-112)

“H. 615 senesinde es-Sultânü’l-Melikü’l-Gâlip İzzeddin Keykavus b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan öldü. İbnü’l-Cevzî’ye göre Emir Keykavus zalim, kan dökücü ve güçlü bir sultandı.

⁸¹ Dunaysır olarak geçen bu yer bugünkü Mardin’in Kızıltepe ilçesidir. Bilgi için bkz. Rojat Aksoy Işık, “Anlatılarda Kızıltepe”, *Interntional Journal of Mardin Studies*, 2021, s. 32-42.

⁸² O tarihte Hilât’ın başında Emir Bektimur’un oğlu Muhammed (H. 594-604) bulunmaktaydı. Bkz. Rızkullah Sadefî, *Târihu Düveli’l-İslâm*, C. II, Kahire 1908, s. 146.

Halep'te Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Eşref ile yaptığı savaşta yenilip memleketine dönünce emirlerinin güçlü bir şekilde savaşmadıklarını bahane ederek bazılarını kaynar suya atarak, diğerlerini yakarak öldürdü. Kendisi de bir müddet sonra sarhoşken öldü. Kardeşi Alâeddin Keykubad o sırada hapiste idi. Bunun üzerine Keykubad hapisten çıkarılıp Sultan olarak ilan edildi.” (s. 446-447)

“H. 621 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Eşref, Hilât'ı kardeşi Şihabeddin Gazi'den geri aldı.” (s. 631)

“H. 626 senesinde Sultan Alâeddin Keykubad Erzinkan'ı⁸³ şehrin sahibi Behram Şah öldükten sonra ele geçirdi.⁸⁴” (s. 647)

“H. 626 senesi şaban ayının sonlarında Eyyûbî Hükümdarı el-Kâmil Dımaşk'ı kardeşi el-Melikü'l-Eşref'e teslim etti. El-Eşref onun yerine el-Kâmil Harran ve Ruha'yı verdi.” (s. 650)

“H. 626 senesinde Celaleddin Harzemşah Hilât'a saldırdı. Ahaliden birçok kişiyi öldürdü. Celaleddin, şehri senenin sonunda ele geçirene kadar kuşatmaya devam etti.⁸⁵” (s. 651)

“Ebü'l- Muzaffer İbn'ül-Cevzi'ye göre Celaleddin Harzemşah H. 627 senesinin cemaziyelevvel ayında Hilât'ı on ay kuşattıktan sonra şehri ele geçirdi. Şehirde bulunan Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Âdil'in oğlu Mücirüddin, kardeşi Takiyyüddin ve el-Melikü'l-Eşref'in eşi Celaleddin tarafından esir olarak alındılar. Bunun üzerine Selçuklu Sultanı,⁸⁶ Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Eşref'e mektup gönderdi. Mektupta Celaleddin'e karşı harekete geçmesini söyledi. El-Melikü'l-Eşref, Selçuklu Sultanının ordusuyla birleşip Celaleddin'in üzerine yürüdü. Askerler, Celaleddin ile yaptıkları savaşta Celaleddin'i yenilgiye uğrattılar. Ardından el-Melikül-Eşref Hilât'ı ele geçirip Celaleddin'e mektup yolladı. Mektupta esirleri serbest bırakmasını söyledi. Fakat Celaleddin, el-Melikü'l-Eşref'in eşi hariç esirleri göndermeyi kabul etti.” (s. 652)

⁸³ Erzinkan, günümüzde Erzincan olarak bilinen şehrin Arapça kaynaklarındaki ismidir. Bkz. Yakut el-Hamevî'nin ifade ettiğine göre: “Erzinkan, Bilâd-ı Rûm ile Ahlat arasında Erzen-i Rûm'a yakın bir şehirdir. Şehrin sakinlerinin çoğu Ermenilerden oluşur. Ahalisi tarafından “Erzinkan” şeklinde telaffuz edilir.” Bkz. Yakut el-Hamevî, *Mucemü'l-Büldan*, s. 150.

⁸⁴ Bu konuda bilgi için bkz. İsmet Miroğlu, “Erzincan”, *DİA*, C. XI, İstanbul 1995, s. 318.

⁸⁵ Celaleddin Harzemşah'ın Ahlat'ı kuşatması ile ilgili bilgi için bkz. Oktay Bozan, “Celâleddin Harezmşah'ın Ahlat'ı Muhasarası ve Yankıları”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, C. XIV, S. 2, s. 133-159.

⁸⁶ O tarihte Selçuklu Devleti'nin başında Sultan I. Alâeddin Keykubad bulunmaktaydı. Bilgi için bkz. Faruk Sümer, “Keykubad I”, s. 257-259.

“Muvaḫḫaküddin’e⁸⁷ göre H. 627 senesinin cemaziyelahir ayında Hilât ahalisi şehrin kapsını Harzemşahlara açtı. Bunun sebebi ise Hilât ahalisinin yaşadığı şiddetli kıtlıktır. Bunun üzerine Hilâthlar açlıktan ölmek için şehrin kapısını açmayı tercih ettiler. Harzemşahlar şehre girdikten sonra katliam yapıp insanları esir aldılar. Ardından Eyyûbî Hükümdarı el-Eşref, Rûm sahibi Alâeddin ile iş birliği yapıp Harzemşahlarla savaşip onları yendiler.

Bir askerin naklettiğine göre: Hilât’a giderken Yassı Çimen denen bir yere vardık. O sırada Celaleddin Harzemşah’ın askerleri bize saldırdı. Rûm askerlerinden yaklaşık iki yüz kişiyi öldürüp yağma yaptılar. Ertesi gün Harzemşahlar Rûm askerlerine tekrar saldırdılar. Bir rivayete göre Rûm askerlerinden yaklaşık yedi bin kişi öldürüldü.” (s. 625-624)

“H. 628 senesinde Tatarlar Siirt’i ele geçirip ahaliyi kılıçtan geçirdiler.” (s. 656)

“H. 630 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Kâmil Amid’i ele geçirdi.” (s. 658)

14. Cilt.

“H. 633 senesinde Eyyûbî Hükümdarları el-Kâmil ve el-Eşref Fırat nehirni geçip daha önce Harran ve Ruha’yı ele geçiren Rûm sahibinden adı geçen şehirleri tekrar aldılar.” (s. 13)

“H. 638 senesinde Rûm askerleri çok uzun bir kuşatmadan sıra Amid’i ele geçirdiler. Bir rivayete göre şehri otuz bin dinar karşılığında satın aldılar.” (s. 29)

“H. 640 senesinde Eyyûbî Hükümdarı Şihabeddin Gazi Hilât’ı ele geçirdi.” (s. 31)

“H. 640 senesinin muharrem ayında Tatarlar Erzen-i Rûm’u ele geçirip şehirde katliam yaptılar. Bunun üzerine Hilât ahalisi korktu.” (s. 32)

“H. 632 senesinde Bire sahibi Sultan Selaheddin Yusuf b. Eyyûb’un oğlu el-Melikü’z-Zâhir Davud Bire’de öldü.” (s. 69)

“H. 634 senesinde Alâeddin Keykubad b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan öldü. Sultan Alâeddin akıllı ve cesur biri idi. Harzemşah’ı ve Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Âdil’in askerlerini yendi. Kardeşi Keykavus tarafından hapse atıldı. Keykavus hastalandığında, Keykubad hapisten çıkarılıp Sultan olarak ilan edildi.” (s. 153)

“H. 636 senesinde Mardin sahibi Artuk b. el-Melik Arslan b. Albi b. Timurtaş b. İlğazi el-Artukî et-Türkmanî öldü. Kardeşi Hüsameddin İlğazi’den sonra Mardin’in başına geçti. Adil biriydi. Pazartesi ve perşembe günleri oruç tutardı. Köleleri, torunu ile iş birliği yapıp onu öldürdüler.” (s. 205-206)

“H. 637 senesinde Mardin sahibi Nâsırüddin Artuk sarhoş olan oğlu tarafından boğdurularak öldürüldü.” (s. 234-235)

⁸⁷ Yukarıda adı geçen kişi, Abbasi dönemi tarihçisi ve âlimi Abdülatif el-Bağdâdî’dir. Bilgi için bkz. Mahmut Kaya, “Abülatîf el-Bağdâdî”, *DİA*, C. I, İstanbul 1988, s. 254-255.

“H. 643 senesinde Gürcü Melikinın kızı Hilât'a geldi. Eyyûbî Hükümdarı Şehabeddin Gazi'ye mektup gönderdi. Mektupta onunla evlenmesi karşılığında Hilât'ı ona teslim edeceğini yazdı. Fakat Şehabeddin Gazi bu teklifi reddetti.” (s. 353)

“H. 650 senesinde Tatarlar Diyarbekir, Meyyâfârikîn ve Suruç'a vardılar. Bu bölgelerde yaklaşık on bin kişiyi öldürdüler.” (s. 374)

“H. 654 senesinde Mardin'in başında el-Melikü's-Said İlgazi el-Artukî, Rûm topraklarının başında ise Rükneddin ve kardeşi İzzeddin vardı.” (s. 661)

“H. 656 senesinde Tatarlar Meyyâfârikîn'i kuşattılar.” (s. 676)

“H. 659 senesinde Mardin'in başında el-Muzaffer Kara Arslan b. es-Said, Rûm topraklarının başında ise Rükneddin Kılıçarslan b. Gıyaseddin Keyhüsrev ve kardeşi İzzeddin Keykavus vardı.” (s. 691-692)

“H. 658 senesinde Mardin sahibi el-Melikü's-Said Necmeddin Ebu'l-Feth İlgazi el-Artukî kuşatma altında iken veba salgınına yakalanarak öldü.” (s. 876)

15. Cilt.

“H. 663 senesinde Tatarlar Bire'ye saldırdı. Bunun üzerine Emir el-Muhammedî ve Emir Sümmü'l-Mevt (Ölüm Zehri) harekete geçtiler. O sırada Arap Emiri İsa b. Mühenna Tatarların elinde bulunan yerlere saldırınca Tatarlar Bire'den uzaklaştı.” (s. 12)

“H. 663 senesinde Bire kadısı asıldı. Bunun sebebi ise Bire kadısının Sis sahibiyle mektuplaşıp şehri ona satmak istemesidir.” (s. 13)

“H. 670 senesinin ramazan ayında Tatarlar Harran'ın surlarını ve çarşılarını tahrip ettiler.” (s. 33)

“H. 667 senesinde Selçuklu Sultanı Keykubad b. Rükneddin Keyhüsrev öldü. Cömert ve cesur biri idi. Moğollar tarafından yay kırışi ile boğdurularak öldürüldü. O öldüğünde henüz yirmi sekiz yaşındaydı. Onun yerine on yaşındaki oğlu tahta geçti.” (s. 136)

“H. 673 senesinin ramazan ayında Memlûklı Sultanı Dımaşk'tan yola çıkıp Sis, Ayas, Adana ve Misis'i ele geçirdi. Sultanın askerleri çok sayıda ganimet aldı” (s. 198)

“H. 674 senesinin cemaziyelahir ayında Tatarlar otuz bin askerle Bire'ye saldırdı. Bunun üzerine şehrin ahalisi Tatarların şehirde kurdukları mancınıkları yaktılar. Tatarlar Bire'de dokuz gün kalıp şehri terketteler. Memlûklı Sultanı bunu duyunca şehrin ordusuna altı yüz bin dinar verd.” (s. 200)

“H. 674 senesinde Hilât'ta çok büyük bir deprem oldu. Depremde birçok ev yıkıldı. Enkaz altında çok kişi öldü. Depremden Erciş, Mardin ve Meyyâfârikîn de etkilendi.” (s. 201)

“H. 672 senesinde Sultan İzzeddin Keykavus Suğdak’ta otuz altı yaşındayken öldü.” (s. 247)

5. Kenzü’-d-Dürer ve Câmiü’l-Gurer / İbn Aybek ed-Devâdârî.

Kahire’de doğan ed-Devâdârî’nin tam adı Ebu Bekir b. Abdullah b. Aybek’tir. Babasının “Devâdârî” lakabıyla tanınması, Memlûklü Sultanı Baybars’ın devadârı⁸⁸ ve sır kâtibi olan Emir Balaban er-Rûmî ez-Zâhirî’nin hizmetinde bulunmasından dolayıdır.⁸⁹

Çalışmamızda yer alan İbn Aybek ed-Devâdârî’nin Kenzü’-d-Dürer ve Câmiü’l-Gurer⁹⁰ adlı eseri genel bir tarih olup dokuz ciltten oluşmaktadır. Bu çalışmada yedinci ve sekizinci ciltlerde bulunan Anadolu kayıtlarının çevirisi yer almaktadır. Tarihçi; her ciltte farklı bir devleti anlatmış, anlatılan devlete göre her cilde özel bir isim vermiştir.

7. Cilt. (ed-Dürrü’l-Matlub fî Ahbâri Mülûki Benî Eyyûb)

“H. 597 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Âdil Harran, Ruha, Suruç, Meyyâfârikîn ve Samsat’ı ele geçirdi. Ardından Meyyâfârikîn’i oğlu el-Melikü’l-Evhad Necmeddin’e verdi.” (s. 148-149)

“H. 597 senesinin şaban ayında Mısır’ın Said şehrinde meydana gelen deprem bir saat içinde dünyanın birçok yerini etkiledi. Hatta Ahlat, Ermeniye, Cezire⁹¹ ve Azerbaycan’a kadar ulaştı. Bu deprem sonucunda çok sayıda kişi öldü.” (s. 149-150)

“H. 597 senesinde Amid ve Hısn-ı Keyfa⁹² sahibi Kutbeddin Sökmen yüksek bir yerden düşerek öldü.”⁹³ (s. 151)

“Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Âdil’in on üç oğlu vardı. Oğullarından biri de el-Melikü’l-Evhad Necmeddin’dir. El-Melikü’l-Evhad kısa boylu ve çirkin idi. El-Melikü’l-Evhad,

⁸⁸ İslam devletlerinde hükümdarın sarayda divit takımlarından sorumlu olan kişiye verilen lakaptır. Bkz. Asri Çubukcu, “Devâtdâr”, *DİA*, C. IX, İstanbul 1994, 221.

⁸⁹ Hayreddin Zirikli, *Kitâbü’l-Alâm*, C. II, s. 66.

⁹⁰ İbn Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü’-d-Dürer ve Câmiü’l-Gurer*, (thk. Said Abdülfettah Aşûr), Kahire 1972.

⁹¹ Tarihçi İbn Şeddâd Cezire bölgesini şöyle tanıtmaktadır: “Cezire bölgesi Fırat ve Dicle nehirleri arasında yer aldığı için Arapça ada anlamına gelen ‘Cezire’ olarak adlandırılmıştır. Bu bölge üçe ayrılmaktadır: Diyâr-ı Rabia, Diyâr-ı Mudar ve Diyâr-ı Beki’dir. Nusaybin, Habûr, Rasûl’ayn, Sincar ve Cezire-i İbn Ömer Diyâr-ı Rabia’nın içinde yer almaktadır. Harran, Ruha, Rakka ve Suruç Diyâr-ı Mudar’ın içinde yer almaktadır. Meyyâfârikîn, Erzen, Amid ve Mardin ise Diyâr-ı Beki’nin içinde yer almaktadır.” Bkz. İbn Şeddâd, *el-A’lâkü’l-Hatire Fî Zikri Ümerâi’s-Şâm ve’c-Cezire*, C. III, (thk. Yahya Abbâra), Dimaşk 1978, s. 4-6.

⁹² O dönemde Hısn-ı Keyfa olarak bilinen yer, bazı yerlerde Hısn-ı Keyba olarak da geçmektedir. Dicle nehrine bakan büyük bir belde ve kaledir. Âmid ve Cezire-i İbn Ömer arasında yer alır. Yakut el-Hamevî’nin ifadesine göre “Öyle bir köprü gördüm ki bu beldede, daha önce gezdiğim hiçbir yerde böylesi yoktu”. Bkz. Yakut el-Hamevî, *Mucemü’l-Büldân*, C. II, s. 265. Roma ve Bizans kaynaklarında, Süryanice kifo (kaya) kelimesinden türetilmiş Kefos ve Cepha/Ciphas isimleriyle zikredilen şehir, Arapça kaynaklarında Hısnu Keyfâ / Keybâ şeklinde kaydedilmiş, daha sonra bu ad Osmanlı belgelerinde Hısnıkeyf, halk arasında da Hasankeyf şekline dönüşmüştür. Bkz. Yusuf Oğuzoğlu, “Hasankeyf”, *DİA*, C. XVI, İstanbul 1997, s. 364.

⁹³ Yukarıda sözü edilen durum dönemin kaynaklarından İbnü’ş-Şihne’nin eserinde de yer almaktadır. Bilgi için bkz. İbnü’ş-Şihne, *Ravzü’l-Menâzir fî İlmi’l-Evâil ve’l-Evâhir*, (thk. Seyyid Muhammed Mühenna), Beyrut 1997, s. 236.

bir gün babası ve kardeşleri ile ava çıktı. O sırada el-Melikü'l-Evhad'ın başına doğan kuşu kondu. Babası el-Melikü'l-Âdil gülererek: 'Doğanımız bugün bir baykuşu avladı.' dedi. H. 604 senesinde el-Melikü'l-Evhad Hilât'ı ele geçirince babasına mektup gönderdi. Mektupta şu ifadeler yer almaktadır: 'Ey Sultanımız, doğan kuşu tarafından avlanan baykuş, bugün Hilât'ı ele geçirdi.'" (s. 161)

"H. 605 senesinde Gürcüler Ahlat'a yönelip Erciş şehrini kuşattılar. Şehri zorla ele geçirip yağmaladılar." (s. 166)

"H. 606 senesinde Cezire-i İbn Ömer sahibi Sencer Şah öldü. Zalim ve kan dökücü biri idi." (s. 167)

"H. 607 senesi rebiülahir ayının on yedinci gününde Gürcüler Ahlat'a saldırıp şehri kuşattılar. Fakat şehrin sahibi el-Melikü'l-Evhad'a yenildiler." (s. 169)

"H. 610 senesinde Ahlat sahibi el-Melikü'l-Evhad Necmeddin öldü. O öldükten sonra onun hâkimiyeti altındaki yerleri kardeşi el-Eşref Musa ele geçirdi." (s. 175)

"H. 642 senesinde Ahlat, Harran ve Ruha'nın başında Eyyübî Hükümdarı el-Melikü'l-Eşref, Meyyâfârikîn'in başına Eyyübî Hükümdarı Şehabeddin Gazi, Rûm topraklarının başında ise Alâeddin Keykubad es-Selçukî vardı." (s. 283)

"H. 627 senesinde Celaleddin Harzemşah Ahlat'ı şiddetli bir kuşatmadan sonra ele geçirdi. Şehirde baş gösteren kıtlık sürecinde insanlar ölmüş kişilerin cesetlerini yemeye başladılar. Celaleddin şehre girdikten sonra Sultan el-Melikü'l-Kâmil'in kardeşleri Fahreddin ve Takiyyüddin'i, ayrıca el-Melikü'l-Eşref'in Gürcü olan eşini esir aldı." (s. 299)

"H. 634 senesinin Şevval ayında Sultan Alâeddin Keykubad es-Selçukî öldü." (s. 317)

"H. 637 senesinde Mardin sahibi el-Melikü'l-Muzaffer Kara Arslan, Rûm sahibi ise Gıyaseddin Keyhüsrev es-Selçukî idi." (s. 335)

8. Cilt. (ed-Dürretü'z-Zekiyye fî Ahbâri'd-Devleti't-Türkiye)

"H. 651 senesinde Tatarlar Cezire, Diyarbekir, Meyyâfârikîn, Resülayn ve Suruç'a ulaştılar. O bölgelerde çok sayıda kişiyi öldürdüler." (s. 22)

"H. 658 senesinin başında Hülâgû Mardin'i kuşattı. Fakat hiçbir şeyi ele edemedi." (s. 46)

"H. 659 senesinde Mardin'in başında el-Melikü'l-Muzaffer vardı." (s. 67)

"H.659 senesinde Mardin sahibi el-Melikü'l-Muzaffer Kara Arslan Hülâgû'nun yanına hediyeyle gitti." (s. 84)

"H. 662 senesinde Mardin'in başında el-Melikü'l-Muzaffer Kara Arslan b. el-Melikü's-Said, Rûm topraklarının başında ise Rükneddin Kılıçarslan b. Gıyaseddin vardı." (s. 102)

“H. 663 senesinde Tatarlar Bire'ye gelip şehri kuşattıkları haberi geldi. Bunun üzerine Memlûklı Sultanı Sümmü'l-Mevt (Ölüm Zehri) olarak bilinen Emir İzzeddin Aygan ve Emir Cemaleddin Akkuş el-Muhammedî'nin önderliğinde çok büyük bir ordu topladı. Askerler Fırat nehrini geçtikten sonra Tatarlar, Arap Emiri İsa b. Mühenna'nın Harran'a saldırdığını öğrendiler. Bunun üzerine Tatarlar bölgeden uzaklaştılar.” (s. 107)

“H. 666 senesinin ramazan ayında Memlûklı Sultanı Antakya'ya gidip şehri ele geçirdi. Elde ettiği ganimetleri emir ve askerlere dağıttı. Şehirde ölen kişinin sayısı yaklaşık kırk bine yakındı.” (s. 126)

“H. 669 senesinde Rûm sahibi Gıyaseddin b. Rükneddin Kılıçarslan, Mardin sahibi ise el-Melikü'l-Muzaffer Kara Arslan b. el-Melikü's-Said idi.” (s. 150)

“H. 673 senesinde Memlûklı Sultanı Sis'e yöneldi. Ayas, Adana ve Misis'i ele geçirdi. Sis'te Ermenilerden çok kişiyi öldürdü.” (s. 177)

“H. 691 senesinde Mardin sahibi el-Melikü'l-Muzaffer öldü. Onun yerine oğlu tahta geçti.” (s. 339)

“H. 696 senesinde Mardin sahibi el-Melikü's-Said İlgazi öldü. Onun yerine kardeşi el-Melikü'l-Mansûr geçti. O da aynı senede öldü.” (s. 366)

6. Zübdetü'l-Fikre fî Târihi'l-Hicre / Rükneddin Baybars el-Mansûrî ed-Devâdâr.

Memlûklı döneminin meşhur emir, fakih ve tarihçilerinden Rükneddin Baybars el-Mansûrî ed-Devâdâr Mısır'da doğdu. Memlûklı Sultanı el-Melikü'l-Mansûr Kalavun'un kölelerinden biri idi.⁹⁴ Sultan Kalavun zamanında Kerek naipliğine tayin edildi.⁹⁵ Baybars'ın Zübdetü'l-Fikre fî Tarihi'l-Hicre⁹⁶ adlı eserinde geçen Anadolu ile ilgili bilgiler önem arz etmektedir.

“H. 650 senesinde Rûm sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev es-Selçukî idi. Onun tahtı ise Konya'da idi.” (s. 9)

“H. 654 senesinde Mengü Han, askerleriyle Bilâd-ı Rûm'a yöneldi. O sıralarda Bilâd-ı Rûm, Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in elinde idi. Tatarlar Erzen-i Rûm'a gidip şehri iki ay kuşattılar. Şehrin surlarını yıktılar. Çocukları atların ayakları altında ezdiler. Bunun üzerine Sultan Gıyaseddin, askerleriyle Köseadağ'a indi. Tatarlarla Selçuklular arasında yapılan

⁹⁴ Hayreddin Zirikli, *Kitâbü'l-Alâm*, C. II, s. 80.

⁹⁵ Asri Çubukcu, “Baybars”, *DİA*, C.V, İstanbul 1992, s. 220.

⁹⁶ Rükneddin Baybars el-Mansûrî ed-Devâdâr, *Zübdetü'l-Fikre fî Târihi'l-Hicre*, (thk. Donald S. Richards), Beyrut 1998.

*muharebede Tatarlar kazandı. Sultan Gıyaseddin askerleriyle sadece değerli eşyaları alıp geri döndü.*⁹⁷” (s. 20-22)

“H. 654 senesinde Gıyaseddin Keyhüsrev öldü. Onun üç oğlu vardı. Onlar İzzeddin Keykavüs, Rükneddin Kılıçarslan ve Alâeddin Keykubad’dır. Gıyaseddin öldüğünde üç oğlunun adına sikke bastırıldı.” (s. 22)

“H. 655 senesinde Rûm ülkesinin ihtiva ettiği şehirler şunlardır; Büyük Ermeniyeye olarak bilinen bölgenin içinde Hilât, Ani, Vustan ve Erciş yer almaktadır. Buna ek olarak Erzen-i Rûm bölgesi ve ihtiva ettiği şehirler. Ayrıca Diyarbekir, Haratparat⁹⁸, Malatya, Samsat, Amasya, Tokat, Güngör, Anguriye, Samsun, Sinop Kalesi, Kastamonu, Kayseri, Niğde, Ermenek, Konya, Tonguzlu, Karahisar, Demirli, Aksaray ve Antalya şehirleri de vardır.” (s. 30-31)

“H. 656 senesinde Tatarlar Erzincan’a gidip şehri ele geçirdiler. Ardından Kemah’ı kuşattılar.” (s. 36)

“H. 656 senesinde Hülâgû, askerlerini Meyyâfârikîn’e gönderdi. Meyyâfârikîn’in başında Eyyübî Hükümdarı el-Melikü’l-Kâmil Nâsırüddin Muhammed vardı. Askerler şehri kuşatıp şehrin içinde mancınıklar kurdular. Şehrin ahalisi boyun eğmeyip şehri teslim etmek istemediler. Kuşatma iki ay sürdü. Ardından Tatarlar şehri ele geçirip şehrin Meliki el-Melikü’l-Kâmil tutuklayıp Hülâgû’ya götürdüler.” (s. 40-41)

“H. 658 senesinde Hülâgû Bire’ye gelip şehri ele geçirdi.” (s. 48)

“H. 659 senesinde Emir Şemseddin Akkuş el-Burlu el-Azîzî Bire’ye gidip şehri ele geçirdi. Ardından Fırat nehrinin doğusunda bulunan Tatarlara saldırmaya başladı.” (s. 70)

“H. 663 senesinde Tatarlar, Durbay adlı bir emirin önderliğinde Bire’ye saldırdı. Bunun üzerine Memlûklı Sultanı Sümmü’l-Mevt (Ölüm Zehri) lakabıyla bilinen Emir İzzeddin Aygan’ı askerlerle Bire’ye gönderdi. Tatarlar askerleri görünce kaçtılar. Durbay şehirde on yedi mancınık kurmuştu. Tatarlar bölgeden uzaklaşınca askerler gelip savaş aletlerini ele geçirdiler.” (s. 95)

“H. 666 senesinde Memlûklı Sultanı Antakya’yı fethetti.” (s. 111)

⁹⁷ Dönemin çağdaş kaynakları savaşın tarihini H. 641 (1243) olarak kaydederken, Baybars ed-Devâdâr savaşın H. 654 senesinde meydana geldiğini nakletmektedir. Bkz. Baybars ed-Devâdâr, *Zübdetü’l-Fikre fî Târih’l-Hicre*, (thk. Donald S. Richard), Beyrut 1998, s. 20-22.

⁹⁸ Haratparat, bugün Harput olarak bilinmektedir. Yakut el-Hamevî’nin naklettiğine göre: “Haratparat, Hısn-ı Ziyad olarak da bilinen, onunla Malatya arasında iki günlük yürüme mesafesi olan bir kaledir”. Bkz. Yakut el-Hamevî, *Mu’cemu’l-Büldân*, C. II, s. 264. Ayrıca bkz. Düzgün Çakırca, “Mekânsal ve Sosyal Dokuda Değişim-Harput”, *Mimarlık Bilimlerinde Araştırma ve Uygulamalar*, C. I, 2021, s. 229.

“H. 666 senesinde Muineddin Pervane Sultan Rükneddin Kılıçarslan'ı öldürüp ülkesini ele geçirmek için Tatarlar ile iş birliği yaptı. Bunun üzerine Sultan Rükneddin'i çağırıp yemek yedikten sonra onu yay kırıyla boğdurdular. Onun yerine dört yaşındaki oğlunu tahta geçirdiler. Bu şekilde asıl yönetim Pervane'nin elinde kaldı.” (s. 116)

“H. 667 senesinde Sis'te bir deprem oldu. Depremde birçok kale hasar gördü.” (s. 120)

“H. 670 senesinde Tatarların Antep'e saldırdıkları haberi geldi.” (s. 133)

“H. 674 senesinde Abka, Bire'ye emir Abatay'ın önderliğinde asker yolladı. Asker, şehre bu senenin cemaziyelahir ayının sekizinci gününde saldırdı. Bunun üzerine Memlûklı Sultanı askerlerini toplayıp Bire'ye gönderdi. Bunu duyan Tatarlar şehirden uzaklaştılar.” (s. 146)

“H. 677 senesinde Tatarlara esir düşen Sultan İzzeddin Keykavus öldü.” (s. 168)

“H. 682 senesinde Sultan Gıyaseddin öldürüldü.” (s. 328)

7. Düvelü'l-İslâm / Zehebî.

Zehebî'nin bir diğer eseri de Düvelü'l-İslâm'dır⁹⁹. Bu eser iki cilt halinde kaleme alınmış, konumuzun zaman sınırlaması gereği, çalışmamızda eserin sadece ikinci cildi tercüme edilmiştir. Söz konusu eser, özellikle Selçuklu tarihi ile ilgili değerli bilgiler içermektedir.

2. Cilt.

“H. 600 senesinde Sis sahibi Antakya'ya yönelip şehri kuşattı. O sırada Antakya'da Frenkler vardı.” (s. 107)

“H. 602 senesinde Gürcüler Hilât şehrine saldırdılar. Bunun üzerine askerler Gürcülerle savaşıp onlardan birçok kişiyi öldürdüler.” (s. 109)

“H. 605 senesinde Gürcüler Erciş'i ele geçirip ahalisini kılıçtan geçirdiler.” (s. 111)

“H. 605 senesinde Rûm Sultanı Sis'e saldırıp orada bir kaleyi fethetti.” (s. 112)

“H. 605 senesinde Gürcüler Hilât'ı kuşattılar. O sırada Gürcü Meliki sarhoşken askerleriyle şehre saldırdı. Bunun üzerine Müslümanlardan oluşan bir ordu Gürcülere saldırıp Gürcü Melikini esir aldılar.” (s. 112)

“H. 609 senesinde Hilât ve Meyyâfârikîn sahibi el-Melikü'l-Evhad Eyyûb öldü. Onun yerine kardeşi el-Melikü'l-Eşref Hilât'ın başına geçti.” (s. 116)

“H. 615 senesinde Sultan Keykavus öldü. Çok zalim biri idi.” (s. 120)

“H. 623 senesinde Rûm sahibi Alâeddin Keykubad Amid'de birkaç kaleyi ele geçirdi.” (s. 133)

⁹⁹ Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, C. II, (thk. Hasan İsmail Merve), Beyrut 1999.

“H. 625 senesinde Harzemşah Hilât'a saldırdı. O sırada Hilât'ta el-Melikü'l-Eşref vardı.” (s. 138)

“H. 626 senesinde Harzemşah'ın askerleri, Hilât'ta Tatarların yapmadığı kötülükleri yaptılar. Ardından Harzemşah, şehri kuşatıp ele geçirdi.” (s. 139)

“H. 627 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Eşref, Selçuklu Sultanı ile iş birliği yaparak Harzemşah'la savaşmış onu yendiler.” (s. 139)

“H. 630 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil Amid'i kuşatıp ele geçirdi.” (s. 141)

“H. 634 senesinde Sultan Alâeddin Keykubad öldü.” (s. 145)

“H. 636 senesinde Mardin sahibi Artuklu Hükümdarı el-Melikü'l-Mansûr Nâsirüddin öldü.” (s. 150)

“H. 639 senesinde Tatarlar Bilâd-ı Rûm'a ulaştılar. Bunun üzerine Bilâd-ı Rûm sahibi Sultan Gıyaseddin kaçtı.” (s. 153)

“H. 640 senesinde Şehabeddin Gazi Hilât'ı ele geçirdi.” (s. 154)

“H. 641 senesinde Tatarlar Kayseri ve Sivas'ı kılıçla ele geçirip Bilâd-ı Rûm sahibini yıllık dört yüz bin dinar vergisine bağladılar.” (s. 156)

“H. 650 senesinde Tatarlar Meyyâfârikîn ve Suruç'a ulaştılar. Orada birçok kişiyi öldürüp o bölgeleri tahrip ettiler.¹⁰⁰” (s. 167)

“H. 657 senesinde Hülâgû Amid'e indi.” (s. 175)

“H. 658 senesinde Meyyâfârikîn sahibi el-Melikü'l-Kâmil Nâsirüddin Muhammed b. el-Muzaffer Gazi b. el-Melikü'l-Âdil öldü. Cesur ve adil biri idi. Tatarlar tarafından esir alınıp öldürüldü. Tatarlar, onun kesik kafasıyla ülkeyi dolaştılar.” (s. 179)

“H. 663 senesinde Tatarlar Bire'ye saldırdılar. Fakat Tatarlar, Emir Sümmü'l-Mevt (Ölüm Zehri) Aygan'ın önderliğindeki Memlûklü askerleri tarafından Bire'den uzaklaştırıldılar.” (s. 184)

“H. 666 senesinde Sultan Rükneddin Keykubad b. Keyhüsrev öldü.” (s. 188)

“H. 673 senesinde Memlûklü Sultanı Ayas, Adana ve Misis'i fethetti.” (s. 193-194)

“H. 194 senesinde Tatarlar otuz bin askerle Bire'ye saldırdı. Bunun üzerine Bire ahalisi Tatarlarla savaşmış şehirde kurdukları mancınıkları yaktılar. Tatarlar şehri dokuz gün kuşattıktan sonra oradan ayrıldılar. Memlûklü Sultanı bu olaydan sonra orduya altı yüz bin dinar dağıttı.” (s. 194)

¹⁰⁰ Belirtilen tarihte Meyyâfârikîn ve Suruç'un başında Eyyûbî Hükümdarı Şehabeddin Gazi'nin hâkimiyeti altındaydı. Bkz. Ahmet Savran, “Meyyâfârikîn”, s. 511-512.

“H. 691 senesinde Mardin sahibi Artuklu Hükümdarı el-Melikü'l-Muzaffer Kara Arslan öldü. Mardin'in başında otuz üç sene kaldı.” (s. 217)

“H. 712 senesinde Mardin sahibi el-Melikü'l-Mansûr Gazi b. el-Muzaffer Kara Arslan el-Artukî öldü. Mardin'in başında yaklaşık yirmi yıl kaldı. Onun yerine oğlu Ali geçti. Ali, Mardin'in başına on yedi gün kalabildi. O öldükten sonra el-Melikü's-Sâlih tahta geçti.” (s. 245)

“H. 735 senesinde Antakya'da çok büyük bir yangın çıktı.” (s. 279)

8. Muhtarü'l-Ahbâr / Rükneddin Baybars el-Mansûrî ed-Devâdâr.

Yukarıda zikrettiğimiz tarihçi Baybars ed-Devâdâr'ın bir diğer eseri de Muhtârü'l-Ahbâr'dır¹⁰¹. Müellif, bu eserinde Eyyûbî Hanedanlığının, ardından Bahrî Memlûklulerinin H. 702 senesine kadar tarihini anlatmıştır.

“H. 663 senesinde Tatarların Bire'ye saldırdıkları haberi geldi. Bunun üzerine Emir İzzeddin Aygan askerleriyle harekete geçti. Tatarlar Bire'de on yedi mancınık kurdular. Emir İzzeddin askerleriyle Bire'ye varınca Tatarlar bölgeden ayrıldılar.” (s. 29)

“H. 666 senesinin ramazan ayında Memlûklu Sultanı Antakya'yı fethetti. Oradan çok fazla ganimet alındı. Çocuklar on iki dirheme, cariyeler ise beş dirheme satıldı. Şehrin kalesi yakıldı. Ganimetler, çocuklar ve cariyeler askerler arasında paylaşıldı. Sultan ganimetlerin bir kısmını Hüseyniyye'de yaptırmak istediği câmi için ayırdı.” (s. 36-37)

“H. 666 senesinde Memlûklu Sultanı Behisni kalesini teslim etmesi şartıyla Sis tekfuru ile sulh yaptı ve oğlunu serbest bıraktı.” (s. 37)

“H. 666 senesi şaban ayının yirmi birinci gününde Sis'te çok şiddetli bir depremin meydana geldiği haberi geldi. Depremden Servandikar kalesi¹⁰² tahrip oldu ve birçok kişi öldü.” (s. 40)

“H. 670 senesinde Tatarların Antep'e saldırdıkları haberi geldi.” (s. 47)

“H. 671 senesinde Tatarların Bire'ye saldırdıkları haberi geldi. Ardından Memlûklu Sultanı, Durbay'ın önderliğinde Bire'ye saldıran Tatar ordusunun savaş aletlerini bırakıp kaçtığını öğrendi.” (s. 49)

¹⁰¹ Rükneddin Baybars el-Mansûrî ed-Devâdâr, *Muhtârü'l-Ahbâr*, (thk. Abdülhamid Sâlih Hamdan).

¹⁰² Servandikar olarak belirtilen yer bugünkü Savranda kalesidir. Bilgi için bkz. Yasemin Aktaş, “XII. Yüzyılın Başından XIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Doğu Akdeniz Kentlerini ve Kıbrıs'ı Etkileyen Depremler”, *Orta çağ Araştırmaları Dergisi*, C. VI, S. 1, 2023, s. 357.

“H. 691 senesinde Kal’atü’r-Rûm’un¹⁰³ kuşatmasına çıktığımızda Samsat tarafına koşarak gittik. Ardından Fırat nehrini geçip Bire’ye gittik. Bire’den Kal’atü’r-Rûm’a gittik. Cuma günü recep ayının on yedinci gününde Kal’atü’r-Rûm ele geçirildi. Emir Alemüddin Sencer eş-Şucâî şehrin imarını başlattı. Memlûklı Sultanı bölgenin adını Kal’atü’r-Rûm’dan Kal’atü’l-Müslimîn el-Eşrefiyye’ye değiştirdi.” (s. 95)

9. Nüzhetü’l-Enâm fî Târihi’l-İslâm / İbn Dokmak.

Tam adı Sârimuddin İbrahim b. Muhammed b. Aydemir b. Dokmak el-Kâhîrî’dir. Memlûklı Sultanı Muhammed b. Kalavun’un emirlerinden Türk asıllı Emir Dokmak’ın soyundan geldiği için bu lakapla anılmıştır.¹⁰⁴ Memlûklı tarihçisi olan İbn Dokmak, tarih alanında çok sayıda eseri kaleme almıştır. Ancak Arapçaya pek hâkim olmadığı için¹⁰⁵ yazılarında dil yanlışlarının bulunduğu, ifade gücünün çok güçlü olmadığı ileri sürülür.¹⁰⁶ Çalışmamızda yer alan İbn Dokmak’ın Nüzhetü’l-Enâm fî Târihi’l-İslâm¹⁰⁷ adlı eseri, H. 628 ile H. 659 yılları arasında meydana gelen olayları ihtiva etmektedir.

“H. 629 senesinde Tatarlar Hilât, Ermeniye ve Cemaleddin Harzemşah’ın elindeki bütün yerleri ele geçirdiler.” (s. 50)

“H. 630 senesinde Eyyübî Hükümdarı el-Melikü’l-Kâmil Amid’i ele geçirdi.” (s. 51)

“H. 632 senesinde Rûm sahibi büyük bir orduyu Harran ve Ruha’yı ele geçirmek için gönderdi. Askerler o bölgeleri şiddetli bir kuşatmadan sonra ele geçirdi.” (s. 59-60)

“H. 631 seneye Bire kalesinin sahibi Sultan Selaheddin Eyyübî’nin oğlu el-Melikü’z-Zâhir Ebu Süleyman Mücirüddin Davud öldü.” (s. 64-65)

“H. 632 senesinde Eyyübî Hükümdarı el-Melikü’l-Kâmil Ruha ve Harran’ı şiddetli bir kuşatmadan sonra ele geçirdi. Ruha kalesini ve Dunaysır’ı camisi hariç tahrip etti.” (s. 80)

“H. 634 senesinde Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan öldü. O, akıllı, cesur ve âdil biri idi.” (s. 86)

“H. 636 senesinde Mardin sahibi el-Melikü’l-Mansûr Nâsırüddin Artuk b. Arslan b. Albi b. İlğazi b. Timurtaş b. Albi et-Tütkmânî el-Artukî öldü.” (s. 115)

¹⁰³ Kal’atü’r-Rûm, Fırat nehrinin sağ kıyısında bulunan bir kaledir. Bu kale, Memlûklı Sultanı el-Melikü’l-Eşref tarafından 1292 senesinde fethedildi. O sırada kalenin hamisi Moğollar ve Ermeniler idi. Memlûklı Sultanı el-Melikü’l-Eşref kaleyi ele geçirdikten sonra buraya bir naip atadı. Buraya da Kal’atü’l-Müslimin adı verildi. Bilgi için bkz. İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, C. XIII, (nşr. Maarif Kütüphanesi), Beyrut 1988, s. 327.

¹⁰⁴ Asri Çubukcu, “İbn Dokmak”, *DİA*, C. XIX, İstanbul 1999, s. 414

¹⁰⁵ Hayreddin Zirikli, *Kitâbü’l-Alâm*, C. I, s. 64.

¹⁰⁶ Asri Çubukcu, “İbn Dokmak”, s. 414.

¹⁰⁷ İbn Dokmak, *Nüzhetü’l-Enâm fî Târihi’l-İslâm*, (thk. Semir Tabbara), Beyrut 1999.

“H. 640 senesinde Rûm sahibi Amid'i ele geçirdi. Aynı senede Harzemşahlar Ruha ve Harran'a saldırıp çok sayıda kişiyi öldürdüler.” (s. 148)

“H. 641 senesinde Tatarlar Sivas ve Kayseri'yi ele geçirdiler. Ayrıca Sultan Gıyaseddin'den her sene dört yüz bin dinar ödemesini istediler.” (s. 149)

“H. 646 senesinde Ruha ve Meyyâfârikîn sahibi el-Melikü'l-Muzaffer Şehabeddin Gazi öldü.” (s. 179)

“H. 654 senesinde Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev öldü. Onun üç oğlu vardı. Onlar İzzeddin Keykavus, Rükneddin Kılıçarslan ve Alâeddin Keykubad'dır. Gıyaseddin öldüğünde adı geçen üç kardeş tahta geçti. Üç kardeşin adına sikke bastırılıp hutbe okutuldu.” (s. 228)

“H. 654 senesinde Tatarlar Kayseri'yi ele geçirdiler.” (s. 228)

“H. 656 senesinde Hülâgû askerlerini Meyyâfârikîn'e gönderdi. Askerler şehri kuşatıp şehrin her yerinde mancınıklar kurdular. Ahali direnip şehri teslim etmek istemediler. Şehirde baş gösteren kıtlıkta insanlar ölmüş kişilerin cesetlerini yemeye başladılar. Ardından Tatarlar şehri ele geçirip şehrin sahibi el-Melikü'l-Kâmil'i esir alıp öldürdüler.” (s. 240-241)

“H. 657 senesinde Hülâgû Bire kalesini ele geçirdi.” (s. 257)

“H. 658 senesinde Hülâgû, askerlerini Mardin'e gönderdi. Hülâgû'nun askerleri Mardin'e gidip şehri kuşattı.” (s. 259)

10. Mirâtüz-Zaman fî Târihi'l-A'yân / Sıbt İbnü'l-Cevzî.

H. 581 yılında Bağdat'ta doğan Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin babası Türk asıllıdır. Annesi, Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin kızı olduğu için Sıbt İbnü'l-Cevzî olarak tanınmıştır.¹⁰⁸ Tam adı Ebü'l-Muzaffer Şemseddin Yusuf b. Kızıoğlu'dur.¹⁰⁹ Çalışmamızda yer alan Mirâtü'z-Zaman fî Târihi'l-A'yân adlı eser, yaratılıştan müellifin ölüm tarihine kadar gelen kırk ciltlik umumi bir tarihtir. Müellif, bu eseri yazarken şu eserlerden istifade etmiştir: Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî'nin 'Unvânü's-Siyer', İbnü'l-Kalanisi'nin 'Tarihu Dimaşk', İbnü'l-Cevzî'nin 'el-Muntazam', İbnü'l-Ezrak'ın 'Tarihu Meyyâfârikîn ve Amid', İbnü'l-Esir'in 'el-Kâmil fi't-Tarih' ve İzzeddin İbn Şeddad'ın 'el-Alaku'l-Hatire.'¹¹⁰

22. Cilt.¹¹¹

¹⁰⁸ Ali Sevim, “Sıbt İbnü'l-Cevzî”, *DİA*, C. XXXVII, İstanbul 2009, s. 87.

¹⁰⁹ Hayreddin Zirikli, *Kitâbü'l-Alâm*, C. VII, s. 246.

¹¹⁰ Ali Sevim, “Sıbt İbnü'l-Cevzî”, s. 87.

¹¹¹ Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mirâtüz-Zaman fî Târihi'l-A'yân*, C. XXII, (thk. İbrahim Zeybek), Dimaşk 2013.

“Hilât sahibi İbn Bektimur yaklaşık yirmi yaşındayken Hezar Dinârî¹¹² tarafından H. 601 yılında öldürüldü. Bir rivayete göre Hezar Dinârî tarafından Hilât nehrinde boğdurulmuştur.¹¹³” (s.145)

“H. 604 senesinde el-Melikü'l-Evhad Hilât'ı ele geçirdi. İbn Bektimur öldürüldükten sonra Hilât ahalisi Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Evhad ile mektuplaştı. Erzen-i Rûm sahibinin eşi olan İbn Bektimur'un kız kardeşi, eşinden kardeşinin intikamını almasını istedi. Bunun üzerine Erzen-i Rûm sahibi Hilât'a gitti. İbn Bektimur'u öldüren Hezar Dinârî ile karşılaştığında Erzen-i Rûm sahibi Hezar'ın kafasını kesip Erzen-i Rûm'a geri döndü. Böylece Hilât hâkimsiz kaldı. O sırada Hilât ahalisi Meyyâfârikîn sahibi el-Evhad ile mektuplaştı. Bunun üzerine el-Evhad Hilât'a gelip şehri ele geçirdi. Şehrin ahalisi şartlar koştı. El-Melikü'l-Evhad tahta geçtiğinde onların bazılarını kılıçtan geçirerek, bazılarını da Hilât nehrinde boğdurarak öldürdü.” (s. 159)

“H. 606 senesinde Gürcüler Hilât'a saldırdı. Hilât'ta Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Âdil'in oğlu el-Melikü'l-Evhad vardı. Gürcü Meliki çok büyük bir orduyla geldi. Bunun üzerine el-Melikü'l-Evhad kaleye sığındı. Gürcü Meliki ise şehri kuşatıp tam ele geçirecekken bir müneccim Gürcü Melikine: ‘Bu gece Hilât kalesinde olacaksın.’ dedi. O gece Gürcü Meliki çok içki içip sarhoş oldu. Ardından askerleriyle Erciş'e vardığında Müslümanlar ordusu onunla savaştı. Savaş esnasında Gürcü Meliki attan düştü. Ardından esir alınıp kaleye götürülüp orada kaldı. Sonra da el-Melikü'l-Evhad ile anlaşma yaptı. Anlaşma sonucunda Müslümanların topraklarından aldığı yerleri iade etmeyi, esirleri serbest bırakmayı, yüz bin dinar ödemeyi ve kızını el-Melikü'l-Evhad'a eş olarak vermeyi kabul etti.” (s. 168)

“H. 609 senesinde Hilât sahibi Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Evhad Necmeddin Eyyûb öldü. Çeşitli hastalıklara yakalanmıştı. O hastayken kardeşi el-Melikü'l-Eşref yanındaydı. El-Melikü'l-Eşref gitmek istediğini söyleyince el-Melikü'l-Evhad: “Ben öleceğim. Şehri sen alırsın” dedi. El-Melikü'l-Evhad Malazgirt'te öldü ve oraya defnedildi. Bunun üzerine el-Eşref

¹¹² Faruk Sümer'in kaydettiğine göre Bedreddin Aksungur Hezar Dinârî, İbn Bektimur'un kumandanlarından biridir, aynı zamanda onun damadıdır. Bkz. Faruk Sümer, “Ahlatşahlar”, *DİA*, C. II, İstanbul 1989, s. 27.

¹¹³ Çalışmamızda yer alan bütün eserler (Muhammed) İbn Bektimur'un Hezar Dinârî tarafından öldürüldüğü konusunda hem fikir iken, Kıbtî âlim ve tarihçi olan Rızkullah es-Sadeffî'nin naklettiğine göre Hezar Dinârî, Muhammed'in babası Bektimur'u öldürüp Hilât tahtına geçmiş, Bektimur'un oğlunu ve eşini bir kalede hapse atmıştır. Ardından Hezar Dinârî H. 594 senesinde ölünce tahta Ermen Şahlardan biri çıktı. Tahta çıkan kişinin yönetiminden memnun kalmayan ahali onu öldürüp Muhammed'i hapisten çıkartıp onu Hilât'ın meliki olarak tayin ettiler. Fakat Balaban'ın ayaklanmasından sonra Muhammed tahttan indirilip onun yerine Balaban melik olarak tayin edildi. Ancak Balaban tahtta fazla kalamadı. H. 604 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Evhad şehri kuşatıp ele geçirdi. Böylece Ermen Şah Devleti ortadan kalkmış oldu. Bkz. Rızkullah es-Sadeffî, *Târihu Düveli'l-İslâm*, C. II, s. 145-147.

Hilât'a girip şehrin ahalisine iyi davrandı. Şehrin ahalisi el-Melikü'l-Evhad'ın ölümüne sevindi. El-Melikü'l-Evhad Hilât'ın başında beş yıldan daha az bir süre kaldı.” (s. 192-193)

“H. 625 senesinde Celaleddin Harzemşah Hilât'a saldırdı. Kışın şiddetli geçmesi nedeniyle Celaleddin oradan ayrılıp Azerbaycan'a gitti.” (s. 294)

“H. 627 senesinin cemaziyelevvel ayında Harzemşah, Hilât'ı on ay kuşattıktan sonra ele geçirdi. Şehrin ahalisini kılıçtan geçirdi. Kadınlara kötülük yaptı.” (s. 303)

“H. 627 senesinde Tatarlar Meyyâfârikîn'e ulaştılar. Ardından Celaleddin Harzemşah'ın yakalanmasını emrettiler. Eyyûbî Hükümdarı Şihabeddin Gazi, Harzemşah'ın nerede olduğunu bilmediğini söyleyince Tatarlar Meyyâfârikîn'de savaş başlattılar. Şehri ele geçiremeyince Siirt'e gittiler. Yirmi bin kişiyi öldürdüler.¹¹⁴ Şehri yakıp Hilât'a geri döndüler. Onlardan bir grup Nusaybin ve el-Cezire'ye gitti.” (s. 309)

“H. 629 senesinde Tatarlar Cezire ve Harran'a döndüler. Katliam yapmaya ve yağmalamaya başladıklarında Harran askerleri karşılına çıktı. Bunun üzerine Eyyûbî Hükümdarları el-Melikü'l-Kâmil ve el-Melikü'l-Eşref Tatarları püskürtmek için Mısır'dan harekete geçtiler. Tatarlar da Hilât'a döndüler. El-Kâmil ve el-Eşref Fırat nehrini geçip zilhicce ayında Amid'e vardılar.” (s. 315-316)

“H. 629 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Kâmil, Amid'i fethedip şehirdeki kaleleri ele geçirdi. Ardından Amid sahibini Mısır'a götürdü.” (s. 316)

“H. 630 senesinde Mardin sahibi kaleden indi. O sırada Asâkir-i Rûm (Selçuklu askerleri) ona saldırdılar. Harran, Ruha ve Rakka'yı kuşattılar. Cezire'yi ele geçirip Cezire'de Tatarların yapmadıkları kötülükleri yaptılar.” (s. 319)

“H. 632 senesinde Rûm askerleri Amid'e yöneldiler. Orada birkaç gün kaldılar. Ardından Süveyda'yı ele geçirdiler. Bir rivayete göre bu senede Ruha, Harran ve Rakka'yı ele geçirdiler.¹¹⁵” (s. 335)

“H. 633 senesinde Eyyûbî Hükümdarları el-Kâmil ve el-Eşref Fırat nehrini geçtikten sonra el-Kâmil Harran ve Ruha'yı tekrar ele geçirdi. Ruha kalesini tahrip etti. Ardından Dunaysır'a gidip şehri câmi hariç tahrip etti.” (s. 336-337)

“H. 633 senesinde Harzemşahlar Mardin'e girdiler. Nusaybin'i yakıp şehirde kötülük yaptılar.” (s. 337)

¹¹⁴ Yukarıda zikredilen bilgiyi tarihçi İbnü'l-İmâd da eserinde yazarken ona ek olarak da Tatarların Siirt'ten bazı kadınları alıp götürdüğünü kaydetmiştir. Bkz. İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb*, C. VII, (thk. Mahmud Arnavut), Beyrut 1991, s. 222.

¹¹⁵ Yukarıda adı geçen olay, Sultan I. Keykubad'ın saltanatı döneminde meydana gelmiştir. Bkz. Faruk Sümer, “Keykubad I”, s. 358.

“H. 634 senesinde Rûm sahibi Alâeddin Keykubad öldü. Akıllı, âdil ve cesur biri idi. Harzemşah’ı ve Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Kâmil’i yendi. Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Âdil’in kızıyla evlendi. Şevval ayında öldü.” (s. 344)

“H. 637 senesinde Mardin sahibi Nâsiruddin Artuk öldü.” (s. 368)

“H. 638 senesinde Halep askerleri Humus sahibi el-Mansûr İbrahim ile birlikte Harran’a geldiler. Harzemşahlar’ı yenip onlardan çok kişiyi öldürdüler. Ardından el-Mansûr Harran’ı, şehrin kalesi hariç ele geçirdi.” (s. 371)

“H. 640 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Gazi Hilât’ı teslim aldı.” (s. 375)

“H. 643 senesinde Harzemşah tarafından kaçırılan Gürcü Melikinın kızı Hilât’a geldi. Eyyûbî Hükümdarı Şihabeddin Gazi’ye mektup gönderip mektupta kendisiyle evlenmesi karşılığında Hilât’ı ona teslim edeceğini söyledi. Fakat Şihabeddin Gazi bunu kabul etmedi. Bunun üzerine Gürcü Melikinın kızı Hilât’ta kaldı. Meyyâfârikîn’de de saldırılarda bulundu.” (s. 389)

“H. 650 senesinde Tatarlar el-Cezîre’ye ulaştılar. Diyarbekir ve Meyyâfârikîn’i yağmaladılar. On binden fazla kişiyi öldürdüler. Ardından Hilât’a geri döndüler. Müellif; bir tacirin, Harran’da bir köprüden geçerken orada üç yüz seksen kişinin cesedini gördüğünü kendisine söylediğini nakletti.” (s. 421)

11. Zeyilü Mirâti’z-Zaman / Yûnînî.

Tam adı Ebü’l-Feth Kutbüddin Musa b. Muhammed b. Ahmed el-Yûnînî’dir. H. 640 yılında Dımaşk’ta doğdu. Lübnan’daki Balebek şehrinin Yûnîn kasabasından bir ulema ailesine mensup olduğu için Yûnînî olarak tanınmıştır.¹¹⁶ Yûnînî, Zeyilü Mirâti’z-Zaman adlı eserini yukarıda zikrettiğimiz Sıbt İbnü’l-Cevzî’nin Mirâtüz-Zaman fî Târihi’l-A’yân adlı eserine zeyil olarak yazmıştır.

1. Cilt.¹¹⁷

“H. 654 senesinde Meyyâfârikîn ve Diyarbekir’in başında el-Melikü’l-Kâmil Nâirüddin Muhammed b. el-Melikü’l-Muzaffer Şehabeddin Gazi b. el-Melikü’l-Âdil vardı.” (s. 3)

“H. 654 senesinde Mardin’in başında el-Melikü’s-Said İlğazi el-Artukî vardı. Mâveraünnehir, Hilât, Bilâd-ı Fâris ve doğu topraklarının çoğu Tatarların elinde idi.” (s. 4)

“H. 654 senesinde Bilâd-ı Rûm’un başında Sultan Rükneddin ve kardeşi İzzeddin vardı.” (s. 4)

“H. 656 senesinde Tatarlar Meyyâfârikîn’e saldırıp şehri kuşattılar.” (s. 91)

¹¹⁶ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Yûnînî, Kutbüddin”, *DİA*, C. XLIII, İstanbul 2013, s. 596

¹¹⁷ Yûnînî, *Zeyilü Mirâti’z-Zaman*, C. I, (thk. Abdullah el-Mudeyhic el-Hadramî), Haydarabad 1954.

“H. 657 senesinde Hülâgû Halep’e gitmek üzere Diyarbekir’e sonra da Amid’e gitti.”
(s. 342)

“H. 658 senesinde Mardin sahibi es-Sultan’ül-Melikü’s-Said Necmeddin İlgazi b. el-Melikü’l-Mansûr Nâsiruddin el-Artukî veba salgınına yakalanarak öldü.¹¹⁸” (s. 378)

2. Cilt.¹¹⁹

“H. 658 senesinde Tatarların Bire’ye saldırıp şehrin kulelerini ve surlarını yaktıkları haberi geldi. Bunun üzerine Memlûklı Sultanı askerleri Emir Sâbıküddin’in önderliğinde Bire’ye gönderdi. Askerler Bire’ye vardıklarında Tatarlar askerlerin çoğunu öldürdü. Çok az sayıda asker kurtulabildi.” (s. 3-4)

“H. 658 senesinde Mardin sahibi el-Melikü’s-Said Necmeddin İlgazi b. el-Melikü’l-Mansûr Nâsiruddin veba salgınına yakalanarak öldü.” (s. 14-15)

“H. 659 senesinde Bilâd-ı Rûm’un başında Rükneddin Kılıçarslan b. Gıyaseddin Keyhüsrev vardı.” (s. 88)

“H. 659 senesinde Şemseddin Akkuş el-Burlu Bire’yi ele geçirdi.” (s. 105)

“H. 660 senesinde Mardin’in başında el-Melikü’l-Muzaffer Kara Arslan vardı.” (s. 151)

“H. 663 senesinde Tatarların Bire’ye gelip şehri kuşattıkları haberi geldi. Bunun üzerine Memlûklı Sultanı el-Melikü’z-Zâhir, Sümmü’l-Mevt (Ölüm Zehri) lakabıyla bilinen Emir İzzeddin Aygan er-Rüknî ve Emir Cemaleddin Akkuş el-Muhammedî’nin önderliğindeki orduyu Bire’ye gönderdi. Memlûklı Sultanı daha önce Arap Emiri İsa b. Mühenna’yi Harran’a göndermişti. Tatarlar bunu duyunca Bire’den uzaklaştılar. Askerler de Mısır’a geri döndü.”
(s. 318)

“H. 666 senesinde Rûm sahibi Sultan Rükneddin öldürüldü. Onun yerine on yaşındaki oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev tahta geçti.” (s. 387)

3. Cilt.¹²⁰

“H. 671 senesinde Moğol Emiri Durbay’ın önderliğinde üç bin Tatar askeri Rahbe’den ayrılıp Bire’ye yöneldikleri haberi geldi. Bunun üzerine Memlûklı askerleri Fırat nehrini geçip Tatarlardan çok sayıda kişiyi öldürdüler. Bunu duyan Durbay ve askerleri savaş aletlerini bırakıp şehri terketteler. Ardından Memlûklı Sultanı Bire’ye gelip şehrin ahalisine yüz bin dirhem dağıttı.” (s. 2-3)

¹¹⁸ Aynı müellif, bu eserin ikinci cildinde İlgazi’nin 16 safer H. 659 senesinde öldüğünü kaydetmektedir. Bkz. Yûnînî, Zeylû Mirâti’z-Zaman, C. II, (thk. Abdullah el-Mudeyhic el-Hadramî), s. 128.

¹¹⁹ Yûnînî, Zeylû Mirâti’z-Zaman, C. II, (thk. Abdullah el-Mudeyhic el-Hadramî).

¹²⁰ Yûnînî, Zeylû Mirâti’z-Zaman, C. III, (thk. Muhammed Münireddin eş-Şazili).

“H. 672 senesinde İzzeddin Keykavus b. Keyhüsrev Suğdak'ta öldü. Daha önce babası öldüğünde Bilâd-ı Rûm topraklarını kardeşi Rükneddin ile paylaşmıştı.” (s. 66)

“H. 674 senesinde Hilât'ta çok şiddetli bir deprem oldu. Bu depremden dolayı birçok ev, han ve çarşı yıkıldı. Çok sayıda insan öldü. Depremden Erciş, Diyarbekir, Meyyâfârikîn ve Mardin etkilendi.” (s. 123)

4. Cilt.¹²¹

“H. 679 senesinde Irak, Cezire, Musul, Erbil, Azerbaycan, Diyarbekir ve Horasan Tatarların elinde idi.” (s. 35)

H. 680 senesinde Mengü Timur Antep'e ulaştı.” (s. 91)

12. Terâcim-i Ricâlî'l-Karneyni's-Sâdis ve's-Sâbi' / Ebu Şâme.

Tam adı Ebü'l-Kâsım Şihabeddin Abdurrahman b. İsmail b. İbrahim el-Makdisî ed-Dımaşkî Ebu Şâme'dir. Aslen Kudüslü olan Ebu Şâme H. 599 senesinde Dımaşk'ta doğdu. Sol kaşının üstündeki büyük bir ben nedeniyle Arapça “benli” anlamına gelen Ebu Şâme lakabıyla tanınmıştır.¹²² Çalışmamızda yer alan Ebu Şâme'nin Terâcim-i Ricâlî'l-Karneyni's-Sâdis ve's-Sâbi'¹²³ adlı eseri, “ez-Zeyl ‘Ale'r-Ravzateyn” adıyla da bilinir. Bu eser, H. 590-665 yılları olaylarını ihtiva etmektedir.

“H. 597 senesinin şaban ayında Mısır'ın Saîd şehrinde çok şiddetli bir deprem meydana geldi. Bir saat içinde deprem Mısır'da çok fazla yıkıma sebep oldu. Deprem sonucunda yaklaşık otuz bin kişi öldü. Akka şehri yıkıldı. Ardından Hilât, Ermeniyeye, Azerbaycan ve Cezire'ye kadar ulaştı. Bu senede ölen kişilerin sayısı yaklaşık bin bin¹²⁴ idi.” (s. 20)

“H. 600 senesinde Artuklu emiri Nâsirüddin Mardin kalesini ele geçirip annesinin eşi Nizâmüddin'i öldürdü.” (s. 46)

“H. 602 senesinde Mardin sahibi Hilât ahalisiyle mektuplaşıp Hilât'a geldi. Bu sırada Eyyübî Hükümdarı el-Melikü'l-Eşref Dunaysır'a ve Mardin'e indi. Bunun üzerine Hilât ahalisi şehri Mardin sahibine teslim etmek istemediler. Mardin sahibi ise vergiye bağlandı.” (s. 53)

“Hilât sahibi İbn Bektimur öldürüldükten sonra H. 604 senesinde Eyyübî Hükümdarı el-Melikü'l-Evhad Hilât'a hâkim oldu. Bunun öncesinde İbn Bektimur Hezar Dinârî tarafından öldürüldü. Bir rivayete göre Hezar Dinârî onu Hilât nehrine boğdurdu. Erzen-i Rûm sahibinin eşi olan İbn Bektimur'un kız kardeşi eşinden kardeşinin intikamını almasını istedi. Bunun üzerine Erzen-i Rûm sahibi Hilât'a yönelip Hezar Dinârî'yi öldürdü. Böylece Hilât hâkimsiz

¹²¹ Yûnînî, Zeylû Mirâtî'z-Zaman, C. IV, (thk. Muhammed Münireddin eş-Şazili).

¹²² Hayreddin Zirikli, Kitâbü'l-Alâm, C. III, s. 299

¹²³ Ebu Şâme, Terâcimi Ricâlî'l-Karneyni's-Sâdis ve's-Sâbi', (thk. Muhammed Zâhid Kevserî), Kahire 1947.

¹²⁴ Arap tarihçiler tarafından milyon sayısı yerine kullanılan bir ifadedir.

kaldı. Bunun üzerine Hilât ahalisi, Meyyâfârikîn sahibi el-Melikü'l-Evhad ile mektuplaşıp şehre gelmesini istediler. El-Melikü'l-Evhad gelip şehri ele geçirdi. Şehrin ileri gelenleri şart koştuğunda el-Melikü'l-Evhad onları kılıçtan geçirdi.” (s. 60-61)

“H. 606 senesinde Gürcüler çok kalabalık bir orduyla Hilât’a saldırdı. Bir gün Gürcü Meliki sarhoşken ordusuyla harekete geçti. Müslüman ordusuyla yaptığı savaşta attan düşüp esir alındı. Gürcüler bunun üzerine şehri terk etti. Ardından Gürcü Meliki, Hilât sahibi Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Evhad ile anlaşma yaptı. Anlaşmaya göre Gürcü Meliki, Müslüman topraklarından ele geçirdiği yerleri geri vermeyi, esirleri serbest bırakmayı, yüz bin dinar vermeyi ve kızını el-Melikü'l-Evhad ile evlendirmeyi kabul etti.” (s. 67)

“H. 609 senesinde Hilât sahibi Eyyûbî Hükümdarı el-Evhad öldü. Onun yerine kardeşi el-Eşref geçti. El-Eşref Hilât ahalisine iyi davrandı.” (s. 81)

“H. 615 senesinde Rûm Meliki İzzeddin Keykavus öldü. Çok zalim ve kan dökücü idi. Halep’te el-Melikü'l-Eşref ile yaptığı savaşta yenilip ülkesine geri döndüğünde emirlerinin Halep askerlerine karşı iyi bir şekilde savaşmadıklarını bahane ederek onların bazılarını kaynar suya atarak, bazılarını da yakarak öldürdü. Kendisi de bir müddet sonra sarhoşken öldü. O öldükten sonra hapisteki kardeşi Alâeddin Keykubad serbest bırakılıp tahta çıkarıldı.” (s. 113)

“H. 617 senesinde Amid sahibi el-Melikü's-Sâlih Nâsırüddin Mahmud b. Muhammed b. Kara Arslan b. Artuk öldü. Cesur ve akıllı biri idi. Âlimleri severdi.” (s. 124)

“H. 621 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Eşref, Hilât’ı kardeşi Şihabeddin Gazi’den ele geçirip kölesi Aybek’e teslim etti. Şihabeddin Gazi ise Meyyâfârikîn’e yöneldi.” (s. 142)

“H. 628 senesinin cemaziyelahir ayında Harzemşah’ın Hilât’ı ele geçirdiği haberi geldi.” (s. 152)

13. el-A'lâkü'l-Hatîre fî Zikri Ümerâi's-Şâm ve'c-Cezîre / İbn Şeddâd.

Tam adı Ebu Abdullah İzzeddin Muhammed b. Ali b. İbrahim b. Şeddad el-Ensarî el-Halebî'dir. H. 613 senesinde Halep’te doğmuştur.¹²⁵ İbn Şeddad’ın el-A'lâkü'l-Hatîre Fî Zikri Ümerâi's-Şâm ve'c-Cezîre¹²⁶ adlı eseri Suriye ve el-Cezire bölgesinin o dönemdeki durumuyla ilgili verdiği bilgiler açısından çok önemlidir.

3. Cilt / 1. Bölüm.

¹²⁵ Casim Avcı, “İbn Şeddâd, İzzeddin”, *DİA*, C. XX, İstanbul 1999, s. 374.

¹²⁶ İbn Şeddad, *el-A'lâkü'l-Hatîre fî Zikri Ümerâi's-Şâm ve'c-Cezîre*, (thk. Yahya Zekeriyya Abbara), Dimaşk 1991.

“Cezire bölgesi, Fırat ve Dicle nehirleri arasında yer aldığı için Arapça ada anlamına gelen Cezire adını almıştır. Bu bölge üçe ayrılmıştır. Diyâr-ı Rabia, Diyâr-ı Mudar ve Diyâr-ı Bekir.

Nusaybin, Dara, Habur, Resûlayn, Sincar ve Cezire-i İbn Ömer Diyâr-ı Rabia’nın içinde yer almaktadır. Harran, Ruha, Rakka ve Suruç Diyâr-ı Mudar’ın içinde yer almaktadır. Meyyâfârikîn, Erzen, Amid ve Mardin ise Diyâr-ı Bekir’in içinde yer almaktadır.” (s. 4-5)

“Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Âdil, Ruha’yı oğlu el-Melikü’l-Muzaffer Şihabeddin Gazi’ye verdi. H. 618 senesinde el-Melikü’l-Eşref Ruha’yı ele geçirip onun yerine Şihabeddin Gazi’ye Meyyâfârikîn’i verdi. Ardından el-Melikü’l-Eşref, kardeşi el-Melikü’l-Kâmil’e Ruha’yı verip onun yerine Dimaşk’ı aldı. Daha sonra H. 632 senesinde Rûm sahibi Alâeddin Keykubad, el-Melikü’l-Kâmil’i yenip şehri ele geçirip mallarına el koydu. H. 633 senesinde el-Melikü’l-Kâmil Mısır’dan döndükten sonra şehri kuşatıp tekrar ele geçirip çok sağlam olan kalesini yıktı. Ardından şehri oğlu el-Melikü’s-Sâlih Necmeddin Eyyûb’a verdi. H. 633 senesinde el-Melikü’l-Kâmil ölünce Harzemşahlar el-Melikü’s-Sâlih’e saldırdılar. Bunun üzerine el-Melikü’s-Sâlih onlara Ruha ve Harran başta olmak üzere birçok kale verdi. H. 638 senesinde el-Melikü’n-Nâsır Selâhaddin Yusuf, Harzemşahları yenip Ruha’yı ele geçirdi. H. 658 senesinde Tatarlar Ruha’yı ele geçirince Memlûklu Sultanı el-Melikü’l-Muzaffer Kutuz aynı senede onlara saldırdı. Bunun üzerine Tatarlar Ruha kalesini tahrip edip kaçtılar. Ruha ahalisi de şehri terk ettiler. Şehirde çok az sayıda Türkmen kaldı.” (s. 97-99)

“Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’z-Zâhir H. 632 senesinde ölene kadar Bire’nin başında kaldı. O öldükten sonra yeğeni el-Melikü’l-Aziz Muhammed b. el-Melikü’z-Zâhir Bire’nin başına geçti. H. 634 senesinde el-Melikü’l-Aziz ölünce onun yerine el-Melikü’n-Nâsır geçti. H. 658 senesine kadar Bire, el-Melikü’n-Nâsır’ın elinde kaldı. Daha sonra Hülâgû şehre saldırıp uzun bir kuşatmadan sonra şehri ele geçirdi. Ardından Mısır sahibi el-Melikü’l-Muzaffer Seyfeddin Kutuz Tatarları Ayni Calut muharebesinde hezimete uğrattı. Daha sonra Kutuz, Musul sahibi Bedreddin Lülü’nün oğlu Alâeddin Ali’yi Bire’yi teslim alması için gönderdi. Alâeddin Ali Bire’yi aldıktan sonra şehrin başına emir Hüsameddin Çevgândâr’ın¹²⁷ hacibi olan Esedüddin’i tayin etti. Ardından Alemüddin el-Halebî Dimaşk’ı ele geçirince Memlûklu Sultanı el-Melikü’z-Zâhir onu tutuklatıp Mısır’a çağırdı. Daha sonra onu Halep’e vali olarak

¹²⁷ Çevgân (چوگان): Halk arasında Çevgân şeklinde söylenen bu kelime Pehlevîce (Orta Farsça) sopa, değnek anlamına gelen Çubikân kelimesinden türetilmiştir. Çevgân, özellikle orta çağda orta ve uzakdoğu saraylarında oynanan ve bugünkü polo oyununa benzeyen atlı top oyunudur. Özellikle Eyyûbî ve Memlûklu dönemlerinde hükümdârın çevgânını taşıyan resmi bir görevli vardı. Bu görevliye çevgândâr adı veriliyordu. Bkz. Feyzi Halıcı, “Çevgân”, *DİA*, C. VIII, İstanbul 1993, s. 294.

tayin etti. Alemüddin el-Halebî Halep'e vardığında Memlûklı Sultarı ona mektup gönderip para karşılığında Bire kalesini teslim etmesini söyledi. Alemüddin el-Halebî, gönderilen parayı alıp kaleyi teslim etmek istemediğini söyledi. Ardından Alemüddin, Şemseddin el-Burlu'yu Harran'dan çağırıp Bire'yi ona teslim etti. Bir müddet sonra Memlûklı Sultarı el-Melikü'z-Zâhir Rükneddin Baybars H. 660 senesinde şehri ele geçirdi. İlerleyen yıllarda da Tatarlar şehre saldırıp onu kuşattılar." (s. 122-123)

"H. 660 senesinde Tatarlar on bin atlıyla Şemseddin el-Burlu'ya saldırdılar. Şemseddin el-Burlu'nun askerlerinin sayısı ise bin dört yüz idi. Pazar günü cemaziyelahir ayının on dördüncü gününde iki taraf karşılaştı. Aralarında geçen çatışmada Şemseddin el-Burlu'nun askerleri yenilip Şemseddin ise bacağından yaralandı. Daha sonra Şemseddin Bire'ye geri döndü." (s. 211)

3. Cilt / 2. Bölüm.

"H. 598 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Âdil, oğlu el-Melikü'l-Eşref'e Harran, Ruha ve Suruç'u, diğer oğlu el-Melikü'l-Evhad Necmeddin Eyyûb'a Meyyâfârikîn'i verdi. El-Melikü'l-Evhad H. 604 senesinde Hilât'ı ele geçirdi. El-Melikü'l-Evhad hastalandığında kardeşi el-Melikü'l-Eşref'i Harran'dan çağırıldı. El-Melikü'l-Evhad iyileştiğinde kardeşi geri dönmeye kara verdi. O sırada Hilâtlı bir müneccim ona gitmemesini, bu ay içinde el-Melikü'l-Evhad'ın öleceğini söyledi. Birkaç gün sonra el-Melikü'l-Evhad öldüğünde el-Melikü'l-Eşref Hilât'ı ele geçirdi." (s. 182-183)

"H. 645 senesinde Meyyâfârikîn sahibi Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Muzaffer Şihabeddin Gazi öldü. Cesur, cömert ve güçlü biri idi. O öldüğünde 50'li yaşlarındaydı." (s. 186)

"H. 597 senesinde Kutbeddin Sökmen öldüğünde Hısn-ı Keyfa'nın başına el-Melikü's-Sâlih Nâsırüddin Mahmud geçti ve H. 619 senesine kadar tahtta kaldı. Daha sonra Hısn-ı Keyfa, oğlu el-Melikü'l-Mesud'un eline geçti. H. 631 senesinde ise el-Melikü'l-Kâmil Hısn-ı Keyfa'yı ele geçirdi." (s. 197)

"H. 636 senesi zilhicce ayının sekizinci gününde Mardin sahibi el-Melikü'l-Mansur Artuk b. Kutbeddin Arslan b. Necmeddin İlğazi b. Albi b. Timurtaş'ın köleleri el-Melikü'l-Mansur'u öldürmeye karar verdiler. Bunun üzerine gece vakti el-Melikü'l-Mansur uyurken onu yay kirişiyle boğdurarak öldürdüler. Onun yerine oğlu el-Melikü's-Said'i geçirdiler." (s. 202)

"H. 657 senesinde Hülâgû Amid'e geldiğinde, Mardin sahibi el-Melikü's-Said Necmeddin İlğazi'ye mektup yazıp onu yanına çağırıldı. Bunun üzerine el-Melikü's-Said, oğlu el-Melikü'l-Muzaffer Kara Arslan'ı, kadılkudat Muhezzibüddin Muhammed'i ve emir

Sabiküddin Balaban'ı Hülâgû'nun yanına gönderip kendisinin hasta olduğu için gelmediğine özür içeren bir mektup yazdı.” (s. 202)

“H. 659 senesinde Mardin sahibi Artuklu el-Melikü's-Said Necmeddin İlgazi veba salgınına yakalanarak öldü.” (s. 204)

B. 14. YÜZYIL HÂDİSELERİNİ İÇEREN ESERLER.

1. ec-Cevherü's-Semîn fî Siyeri'l-Mülûk ve's-Selâtin / İbn Dokmak.

Yukarıda zikrettiğimiz tarihçi İbn Dokmak'ın bir diğer eseri de ec-Cevherü's-Semîn fî Siyeri'l-Mülûk ve's-Selâtin'dir¹²⁸. Tarihçi, dört halife döneminden başlayarak H. 797 senesine kadar olan hadiseleri anlatmaktadır.

“H. 606 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Âdil Nusaybin'i fethetti.” (s. 256)

“Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Âdil ölmeden önce oğlu el-Melikü'l-Eşref'e Diyarbekir, Cezire, Meyyâfârikîn ve Ahlat'ı verdi.” (s. 257)

“H. 629 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil Amid, Hısn-ı Keyfa, Harran, Ruha ve Haratparat'ı fethetti.” (s. 260)

“H. 664 senesinde Memlûklu Sultanı Baybars askerlerini Emir Sümmü'l-Mevt (Ölüm Zehri) İzzeddin Aygan ve Kalavun el-Elfi'nin önderliğinde Sis'e gönderdi. Askerler oraya yönelip Ayas'ı ve birçok kaleyi ele geçirdiler.” (s. 300)

“H. 666 senesinin ramazan ayında Memlûklu Sultanı el-Melikü'z-Zâhir Baybars Antakya'yı fethetti.” (s. 300)

“H. 671 senesinde Tatarların Bire'ye saldırdığı haberi geldi. Bunun üzerine Memlûklu askerleri Tatarların üzerine yürüdü. Tatarlardan çok kişiyi öldürdü. Tatarlar bunun üzerine Bire'den ayrıldılar. Ardından Memlûklu Sultanı ez-Zâhir şehre girip ahaliye yüz bin dirhem dağıttı.” (s. 301)

“H. 715 senesinde Emir Tengiz Malatya'ya gidip şehri ele geçirdi.” (s. 367)

“H. 717 senesinde Memlûklu Sultanı,¹²⁹ Halep askerlerini Amid'e gönderdi. Bu senenin rebiülahir ayında şehri ele geçirdiler.” (s. 370)

“H. 723 senesinde Ayas şehri Memlûklu askerleri tarafından Ermenilerin elinden alındı.” (s. 373)

¹²⁸ İbn Dokmak, *ec-Cevherü's-Semîn fî Siyeri'l-Mülûk ve's-Selâtin*, (thk. Muhammed Kemaleddin İzzeddin Ali), Beyrut 1985.

¹²⁹ O tarihte Memlûklu Devleti'nin başında Sultan Muhammed b. Kalavun vardı. Bilgi için bkz. Kâsım Abduh Kâsım, “Muhammed b. Kalavun”, *DİA*, C. XXX, Ankara 2020, s. 544-545.

“H. 754 senesinde Emir Eretna, Dulkadıroğlu Karaca’yı yakalayıp Mısır’a gönderdi.¹³⁰” (s. 410)

“H. 766 senesinde Mardin sahibi Artuklu el-Melikü’s-Sâlih öldü. Onun yerine oğlu el-Melikü’l-Mansûr Ahmed geçti.” (s. 425)

“H. 789 senesinde Malatya naibi Timuboğa el-Efdalî Mintaş, Memlûklı Sultanının itaatinden çıktı.” (s. 465)

“H. 790 senesinde Mintaş’ın adamlarıyla Sivas’a yöneldiği haberi geldi. Bunun üzerine Memlûklı Sultanı, Mintaş’ı yakalatmak için Şâm, Halep, Trablus, Hama ve Safed askerlerini Sivas’a gönderdi. Adı geçen askerlerle Sivas sahibi Kadı Burhaneddin arasında büyük bir savaş oldu. Kadı Burhaneddin Tatar ve Rumlardan yardım istedi. Tatarlarla Memlûklı Sultanının askerleri arasında şiddetli bir savaş oldu. Bu savaşta Tatarlar yenildi. Memlûklı askerleri aldıkları esirler ve ganimetlerle Malatya’ya geldiler. Ardından da Mısır askerleri Mısır’a geri döndü.” (s. 465)

2. Zuyûlü’l-İber / Zehebî.

Yukarıda zikrettiğimiz tarihçi Zehebî’nin bir diğer eseri de Zuyûlü’l-İber’dir.¹³¹ Zehebî, bu eseri kendi yazdığı el-İber fî Ahbâr men Gaber adlı eserine zeyil olarak yazmıştır.

“H. 703 senesinde Memlûklı askerleri Malatya’ya saldırdı.” (s. 23)

“H. 712 senesinde Mardin sahibi el-Mansûr Necmeddin Gazi b. el-Muzaffer Kara Arslan b. es-Said Gazi b. Artuk rebîülevvel ayında öldü. Onun yerine oğlu el-Âdil geçti. Fakat el-Âdil birkaç gün sonra öldü. Bir rivayete göre Kara Sungur tarafından zehirlenerek öldürüldü. El-Âdil öldüğünde Mardin tahtına el-Âdil’in kardeşi el-Melikü’s-Sâlih geçti.” (s. 69)

“H. 714 senesinde Halep askerleri Dunaysır’a saldırdı. Ahaliden çok kişiyi öldürüp bölgede kötülük yaptılar.” (s. 76)

“H. 715 senesinde Dımaşk naibi Şâm askerleriyle Malatya’ya gidip şehri fethetti. Malatya’da çok sayıda Hristiyan öldü.” (s. 81)

“H. 718 senesinde Cezire ve Diyarbekir’de pahalılık baş gösterdi. Bunun sonucunda insanlar, ölmüş kişilerin cesetlerini yemeye ve bazı insanlar ise evlatlarını satmaya başladılar.” (s. 96)

¹³⁰ Dulkadıroğlu Zeyneddin Karaca Memlûklı Devleti’ne isyan edince onu cezalandırmak için harekete geçen Mısır Emirleriyle 1352 senesinde Dülûl dağı eteklerinde yapılan savaşta yenilip Kayseri tarafına kaçtıysa da Eretna oğlu Mehmed tarafından yakalanıp Mısır’a gönderildi. Kahire’ye götürülen Karaca öldürülüp yerine oğlu Halil Bey getirildi. Bkz. Refet Yınanç, “Dulkadıroğulları”, *DİA*, C. IX, İstanbul 1994, s. 553.

¹³¹ Zehebî, *Zuyûlü’l-İber*, (thk. Muhammed Reşad Abdülmuttalip), Kuveyt 1986.

3. Düvelü'l-İslâmi's-Şerîfe el-Behiyye / el-Kudsî.

El-Makdisî olarak da bilinmektedir. Tam adı Ebu Hâmid Muhammed b. Abdurrahman el-Mısırî el-Makdisî'dir.¹³² El-Kudsî, Düvelü'l-İslâmi's-Şerîfe el-Behiyye¹³³ adlı eserini dört halife döneminden başlatarak kronolojik sırasına göre Emevîler, Abbasiler, Fâtımîler, Eyyûbîler ve Memlûkluları anlatmıştır. Bu eserde, Anadolu'da meydana gelen olaylara az yer verilmiştir.

"H. 717 senesinde Memlûklı Sultanı Halep askerlerini Amid'e gönderdi. Askerler Amid'e gidip şehri ele geçirdiler." (s. 57)

"H. 754 senesinde Dulkadiroğlu Karaca tutuklanıp Mısır'a gönderildi. Bunun sebebi ise Dulkadiroğlu'nun Memlûklı Sultanına isyan etmesidir." (s. 68)

C. 15. YÜZYIL HÂDİSELERİNİ İÇEREN ESERLER.

1. Havâdisü'd-Duhûr fî Meda'l-Eyyâm ve's-Şuhûr / İbn Tağrıberdî.

Memlûklı dönemi tarihçisi olan İbn Tağrıberdî'nin tam adı Ebu'l-Mehâsin Cemaleddin Yusuf b. Seyfeddin Tağrıberdî el-Atabekî el-Yeşbugâvî ez-Zâhirî'dir. Kahire'de H. 813 senesinde doğdu.¹³⁴ Kaynaklarda babasının Anadolu asıllı olduğu, Sultan ez-Zâhir Berkuk tarafından Halep'e, sonra da Dımaşk'a vali olarak tayin edildiği söylenir.¹³⁵ İbn Tağrıberdî, küçük yaşta anne ve babasını kaybetti. Fıkıh, müzik ve şiir öğrendi. Arapça ve Türkçe'ye çok hâkimdi. İbn Tağrıberdî tarih alanında on iki eser bıraktı.¹³⁶ İbn Tağrıberdî, Havadisü'd-Duhûr fî Meda'l-Eyyâm ve's-Şuhûr¹³⁷ adlı eserini Makrîzî'nin es-Sülûk adlı eserine zeyil olarak yazmıştır. Müellif eserine Makrîzî'nin bıraktığı yerden yani H. 845 senesinden başlayarak H. 860 senesine kadar olan hadiseleri ek olarak anlatmıştır. İbn Tağrıberdî, Makrîzî'nin aksine hadiseleri ayrıntılı bir şekilde ele almaktan kaçındığını ifade etmiştir. İbn Tağrıberdî eserinde Memlûklı topraklarında meydana gelen hadiseler başta olmak üzere yukarıda belirttiğimiz zaman diliminde vuku bulan kıtlıklar, hastalıklar ve doğal afetlere de değinmiştir. Bu eserde, konumuz açısından önemli olan Anadolu kayıtları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

*"H. 845 senesinde Malatya naibi Halil b. Şahin eş-Şeyhî idi."*¹³⁸ (s. 57)

¹³² İsmail Paşa el-Bağdadî, *Hediyetü'l-Ârifin*, C. II, Beyrut, s. 215.

¹³³ El-Kudsî, *Düvelü'l-İslâmi's-Şerîfe el-Behiyye*, (thk. Subhi Lebib- Ulrich Haarmann), Beyrut 1997.

¹³⁴ Makrîzî, *es-Sülûk*, C. I, s. 34.

¹³⁵ Ömer Ferruh, *Tarihü'l-Edebi'l-Arabi*, C. III, s. 864.

¹³⁶ Mustafa Çuhadar- İsmail Yiğit, "İbn Tağrıberdî", *DİA*, C. XX, İstanbul 1999, s. 387.

¹³⁷ İbn Tağrıberdî, *Havâdisü'd-Duhûr fî Meda'l-Eyyâm ve's-Şuhûr*, (thk. Muhammed Kemaleddin İzzeddin), Beyrut 1990.

¹³⁸ Yukarıda zikredilen Emir Halil b. Şahin el-Eşrefî eş-Şeyhî, tarihçi Abdülbasit el-Malatî'nin (ö. 920/ 1514) babasıdır. Bkz. Abdülkerim Özaydın, "Abdülbasit el-Malatî", s. 201.

“H. 846 senesinde Ablustin¹³⁹ sahibi Dulkadiroğlu Emir Nâsırüddin Bey öldü. Bazı rivayetlere göre yatağında uyurken öldürüldü.” (s. 88)

“H. 847 senesi recep ayının başlarında Kızdoğan Halil b. Şahin eş-Şeyhî'nin yerine Malatya naipliğine tayin edildi.” (s. 95)

“H. 848 senesinin rebiülahir ayında Emir Kansu en-Nevrûzî Malatya naipliğine tayin edildi.” (s. 106)

“H. 848 senesinin şevval ayında Bursa sahibi Sultan Murad Bey b. Osman'ın Benî Asfar¹⁴⁰ ile çok şiddetli bir savaş yaptığı haberi geldi.¹⁴¹ Bu savaşta Müslümanlardan yaklaşık on bin kişi öldü. Benî Asfarlardan ise çok kişi öldü. Adı geçen savaşta Müslümanlar kazandı. Osmanoğlu Murad bu savaştan sonra çok sayıda kişiyi esir aldı.” (s. 110-111)

“H. 851 senesi geldiğinde Bilâd-ı Rûm'un başında Hundkâr¹⁴² Murad Bey b. Mehmed b. Bayezid b. Murad b. Osman vardı.” (s. 150)

“H. 851 senesi geldiğinde başta Larend¹⁴³ olmak üzere Karaman topraklarının sahibi Karamanoğlu Sârimuddin İbrahim¹⁴⁴, Ablustin sahibi ise Dulkadiroğlu Süleyman b. Nâsırüddin Mehmed idi.” (s. 150)

“H. 854 senesinde Malatya naibi Canbek el-Çekemî, Bursa ve Edirne'nin sahibi Murad Bey b. Mehmed Kirişçi¹⁴⁵ b. Osman, Karaman topraklarının sahibi İbrahim b. Karaman, Ablustin naibi ise Süleyman b. Nâsırüddin Bey b. Mehmed b. Dulkadır idi.” (s. 247)

“H. 854 senesinin rebiülahir ayında Ayas şehrinde çok şiddetli bir deprem oldu. Depremde çok sayıda bina yıkıldı. Ayas Kalesi de zarar gördü.” (s. 263)

¹³⁹ Ablustin, Maraş'a bağlı bir şehirdir. 1277 senesinde Memlûkluklu Sultanı ez-Zâhir Baybars'ın Moğol ordularına karşı büyük bir zafer kazandığı bir ovada yer alır. Bugünkü adı Elbistan'dır. Bkz. İbn Kesir, *Tarîf bi'l-Emâkini'l-Vâride Fi'l-Bidâye ve'n-Nihâye*, C. I, s. 3.

¹⁴⁰ Arapça kaynaklarda Rûm adı Roma ile ilişkilendirildiği gibi Rûmlar'ın soyunun Hz. İbrâhim'in oğlu İshâk'tan geldiğine ve onlara Rûm b. İsû b. İshâk'a nispetle bu ismin verildiğine dair farklı rivayetler bulunmaktadır. Rûm b. İsû sarışın olduğu için “Asfar” lakabıyla anıldığından onun soyundan gelen Rûmlar da bazan Benî Asfar diye geçmektedir. Bkz. Casim Avcı, “Rûm”, s. 222.

¹⁴¹ Yukarıda zikredilen savaş, Osmanlılar ile Haçlı ordusu arasında 1444 yılında meydana gelen Varna Muharebesidir. Bilgi için bkz. Feridun Emecen, “Varna Muharebesi”, *DİA*, C. XLII, İstanbul 2012, s. 527-530.

¹⁴² Bu ünvanın kimi nitelediği ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2010, s. 191-197.

¹⁴³ Karaman ilinin eski ismidir. Bilgi için bkz. Metin Tuncel, “Karaman”, *DİA*, C. XXIV, İstanbul 2001, s. 444.

¹⁴⁴ 1423-1464 yılları arasında hüküm süren Karamanoğulları Beyliği'nin Sultanı II. İbrahim'dir. II. İbrahim'in lakabı çoğu Arapça kaynakta Sârimuddin olarak geçerken, Türkçe kaynaklarda Tâceddin olarak geçmektedir. Bkz. Faruk Sümer, “Karamanoğulları”, *DİA*, C. XXIV, İstanbul 2001, s. 458. İbn Tağrıberdî, *Havâdisü'd-Duhûr fî Meda'l-Eyyâm ve's-Şuhûr*, s. 150.

¹⁴⁵ Kirişçi, çoğu Arapça ve Bizans kaynaklarında Çelebi Mehmed için kullanılan bir lakaptır. Kardeşi Musa'yı yay kirişiyle boğdurduğu için bu lakabı aldığı söylenir. İbn Tağrıberdî'ye göre ise Çelebi Mehmed yay kirişiyle boğdurulacaktı. Fakat daha sonra serbest bırakıldı. Bu nedenle Kirişçi lakabını aldı. Bkz. İbn Tağrıberdî, *el-Menhelü's-Sâfi ve'l-Müstevfî Ba'de'l-Vâfi*, (thk. Muhammed Muhammed Emin), C. IX, Kahire 2003, s. 246. Bazı kaynaklarda Çelebi Mehmed için Arapça yazılışı Kirişçi kelimesine yakın olan Güreşçi lakabı kullanılmaktadır. Bkz. Sehâvî, *Vecîzü'l-Kelâm*, s. 474.

“H. 855 senesi muharrem ayının yedinci gününde Osmanlı Sultanı Murad Bey b. Mehmed Bey b. Osman öldü. Onun yerine oğlu Mehmed geçti.” (s. 346)

“H. 856 senesinde Hısn-ı Keyfa sahibi el-Melikü'l-Kâmil Halil b. el Melikü'l-Eşref Ahmed b. el-Melikü'l-Âdil Süleyman, oğlu tarafından rebiülevvel ayında öldürüldü.” (s. 388)

“H. 858 senesi ramazan ayının üçüncü gününde Ablustin naibi Dulkadiroğlu Süleyman b. Nâsırüddin Muhammed öldü.” (s. 512)

“H. 860 senesi geldiğinde Ablustin naibi Dulkadiroğlu Melik Aslan b. Hamza b. Nâsırüddin idi.” (s. 566)

“H. 860 senesi geldiğinde Mardin sahibi Cihangir b. Ali Bey b. Kara Yülük idi.” (s. 566)

“H. 860 senesinin şaban ayında Karamanoğlu İbrahim, Memlûklü hâkimiyeti altında olan Tarsus, Adana ve Gülek'i ele geçirdi. Bunun üzerine Memlûklü Sultanı, Karamanoğlu ile savaşmak üzere askerlerini gönderdi.”¹⁴⁶ (s. 590)

2. İnbâü'l-Hasr bi Enbâi'l-Asr / Sayrafi.

Tam adı Ali b. Davud b. İbrahim, Nureddin ec-Cevherî'dir. İbnü's-Sayrafi olarak da bilinmektedir. H. 819 senesinde Mısır'da doğdu. Kaleme aldığı tarih kitaplarını, diğer kaynaklara dayandırmadığından dolayı tarihçi İbn İyâs tarafından tenkit edilmiştir.¹⁴⁷ Sayrafi'nin İnbâü'l-Hasr bi Enbâi'l-Asr¹⁴⁸ adlı eserinde bulunan Anadolu kayıtları azdır.

“H. 875 senesinde Osmanoğlu'nun, Frenk topraklarının en büyüğü olan Venedik'i ele geçirdiği haberi geldi.”¹⁴⁹ (s. 199)

“H. 876 senesinde Osmanoğlu'nun Rodos'a asker gönderip orayı çok sıkı bir şekilde kuşattığı haberi geldi.” (s. 482)

3. Havâdisü'z-Zamân ve Vefeyâtü's-Şüyûh ve'l-Akrân / İbnü'l-Hımsî.

Tam adı Şihabeddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Ensârî'dir. İbnü'l-Hımsî olarak bilinmektedir. H. 851 senesinde doğdu. Şâm ve Mısır'da eğitim görmüştür. Önce Mısır'da daha sonra da Dımaşk'ta hatip olarak göreve başlamıştır.¹⁵⁰ İbnü'l-Hımsî, Havâdisü'z-Zamân ve Vefeyâtü's-Şüyûh ve'l-Akrân¹⁵¹ adlı eserine H. 851 senesinin hadiseleriyle başlayıp onu H. 930

¹⁴⁶ Yukarıda zikredilen olay, Memlûklü Sultanı el-Melikü'l-Eşref İnâl'ın (1453-1461) saltanatı döneminde meydana gelmiştir. Bilgi için bkz. Cengiz Tomar, “el-Melikü'l-Eşref, İnâl”, *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004, s. 63-64.

¹⁴⁷ Hayreddin Zirikli, *Kitabü'l-A'lâm*, C. IV, s. 287.

¹⁴⁸ Sayrafi, *İnbâü'l-Hasr bi Enbâi'l-Asr*, (thk. Hasan Habeşi), Kahire 2002.

¹⁴⁹ Yukarıda adı geçen Osmanlı Sultanı Fatih Sultan Mehmed'dir. 1463-1479 Osmanlı-Venedik Savaşı ile ilgili bilgi için bkz. Halil İnalcık, “Mehmed II”, *DİA*, C. XXVIII, Ankara 2003, s. 398-402.

¹⁵⁰ Hayreddin Zirikli, *Kitabü'l-A'lâm*, C. I, s. 233.

¹⁵¹ İbnü'l-Hımsî, *Havâdisü'z-Zamân ve Vefeyâtü's-Şüyûh ve'l-Akrân*, (thk. Abdülaziz Feyyaz Harfuş), Beyrut 2000.

senesinin hadiseleriyle bitirmiştir. Tarihçi bu eseri İbn Hacer el-Askalânî'nin İn bâû'l-Gumr adlı eserine zeyil olarak yazmıştır.¹⁵²

1. Cilt.

“H. 855 senesinde Osmanlı Sultanı Murad Han b. Mehmed b. Bayezid b. Murad b. Osman öldü. Onun yerine oğlu Mehmed geçti.” (s. 54)

“H. 886 senesinde Osmanlı Sultanı Cümçüme¹⁵³ Şâm'a geldi. Şâm'a gelmesinin sebebi ise şu şekildedir; Cümçüme'nin babası bu sene öldükten sonra, onunla kardeşi arasında taht kavgası yaşandı. Cümçüme'nin taraftarlarından birçok kişi öldü. Bunun üzerine Cümçüme, Memlûklı Sultanı Kayıtbay'dan yardım istemek için Şâm'a geldi, oradan da Kahire'ye yöneldi.¹⁵⁴” (s. 172)

“H. 890 senesinin şevval ayında Memlûklı Sultanı Kayıtbay'ın emriyle bin sekiz yüz asker Kahire'den yola çıktı. Bunun sebebi ise, Osmanlı Sultanı Bayezid, Bilâd-ı Şâm'dan Tarsus, Adana, Gülek ve Misis'i ele geçirmesidir. Bunun üzerine Memlûklı Sultanı, Bayezid'e karşı savaşmak üzere askerlerini Emir-i Âhûr-ı Kebîr Özbek'in önderliğinde gönderdi.” (s. 206-208)

“H. 893 senesinde çarşamba günü safer ayının on yedinci gününde Memlûklı Sultanı Kayıtbay'ın askerlerinin Bayezid'in askerlerini yenilgiye uğrattığı haberi Dimaşk'a ulaştı.¹⁵⁵” (s. 210)

“H. 893 senesi çarşamba günü ramazan ayının on dokuzuncu gününde Osmanlıların kesik başları Dimaşk'a ulaştı. Osmanlıların kesik başları Yahudiler ve Hristiyanlar tarafından taşındı.” (s. 214)

“H. 897 senesi rebiülevvel ayının ikincisinde Memlûklı Sultanı Kayıtbay ile Osmanlı Sultanı Bayezid arasında sulhu sağlamak için Bilâd-ı Rûm'a giden Emir Can Polat hediyelerle Dimaşk'a geldi. İki Sultan arasında sulh yapıldı.” (s. 228)

4. et-Tibrû'l-Mesbûk fî Zeyilî's-Sülûk / Sehâvî.

Şemseddin Sehâvî, Memlûklı döneminin ünlü bir tarihçisi, hadis, tefsir ve edebiyat âlimidir. Tam adı Şemseddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed b. Ebî Bekir b. Osman b. Muhammed es-Sehâvî'dir. Mısır'daki Sehâ bölgesinden Kahire'ye göç

¹⁵² Abdülaziz Feyyaz Harfuş, *Havâdisü'z-Zamân ve Vefeyâtü's-Şüyûh ve'l-Akrân Eserinin Tahkiki*, Beyrut 2000, s. 25.

¹⁵³ Eseri tahkik edenin bu lakap için dipnotta Sultan Mehmed olarak yazdığı kişi, aslında yanlış yazılmakla beraber Cem Sultan'dır. Bilgi için bkz. Mahmut H. Şakiroğlu, “Cem Sultan”, *DİA*, C. VII, İstanbul 1993, s. 284-286.

¹⁵⁴ II. Bayezid ile Cem Sultan arasındaki taht mücadelesi hakkında bilgi için bkz. Şerafettin Turan, “Bayezid II”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 234-235.

¹⁵⁵ Memlûkluların kardeşi II. Bayezid'e karşı taht mücadelesi veren Cem Sultan'ı desteklemeleri, iki devleti karşı karşıya getirdi ve altı ay süren savaşa sebep oldu. Bilgi için bkz. Şerafettin Turan, “Bayezid II”, s. 235; İsmail Yiğit, “Kayıtbay”, *DİA*, C. XXV, Ankara 2022, s. 81.

ettiğinden Sehâvî lakabını aldı. H. 831 senesinin rebiülevvel ayında Kahire’de doğdu. Tarihçi ve hadis âlimi olan İbn Hacer el-Askalânî’nin ilim meclislerine katılarak bu alanda kendini geliştirdi. Sehâvî, hadis âlimlerinden istifade etmeye özen gösterdi. İlmî amaçlı seyahatler gerçekleştirdi. Halep, Kudüs ve Hama gibi şehirlerdeki muhaddislerden ders dinleyip onların bilgilerinden faydalandı. Sehâvî’nin ölüm tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte şaban 902 tarihinde Medine’de vefat ettiği rivayeti ağırlık kazanmaktadır.

Sehâvî hem hadis hem de tarih alanında çok sayıda eser kaleme aldı. Bunların en önemlileri ed-Davu’l-Lâmi li-Ehli’l- Karni’t-Tâsi’, Vecîzü’l-Kelâm fi’z-Zeyli ‘ala Düveli’l-İslâm, et-Tibrü’l-Mesbûk fi Zeyili’s-Sülûk, ec-Cevâhiru ve’d-Dürer’dır. Bunların yanı sıra birçok hadis kitabını da kaleme aldı.¹⁵⁶ Sehâvî, et-Tibrü’l-Mesbûk fi Zeyili’s-Sülûk¹⁵⁷ adlı eserini, Makrîzî’nin es-Sülûk li Marifeti Düveli’l-Mülûk adlı eserine zeyil olarak yazmıştır. Eserinde Memlûklü dönemi ile ilgili detaylı bilgiler vermektedir. Her senede meydana gelen olayların yanı sıra o senede ölen kişilerin isimlerini zikretmiştir. Bunlara ek olarak eserde dönemin Mısırlı âlimleri, şeyhleri ve ileri gelenleri hakkında bilgiler bulunmasının yanında Anadolu ile ilgili bilgiler azdır.

“H. 845 senesi geldiğinde Karamanoğlu beyliğinin başında Emir İbrahim b. Bekir b. Mehmed b. Karaman, Bursa’nın başında ise Osmanlı Sultanı Murad b. Kirişçi b. Bayezid vardı.” (s. 7)

“H. 848 senesinde şevval ayı pazartesi günü Bursa sahibi Osmanlı Sultanı Murad b. Osman ile Benî Asfar arasında benzerine rastlanmayan bir savaşın haberi geldi. Savaşta Müslümanlardan on binden fazla kişi öldü. Rûmlardan ise bu sayıdan daha fazla kişinin öldüğü söylendi. Bu savaşta Müslümanlar zafer kazandı. Rûmların Emirlerinden beş kişi tutuklandı ve on binden fazla kişi esir alındı.” (s. 98)

5. er-Ravzu’l-Bâsim fî Havâdisi’l-Umr ve’t-Terâcim / Abdülbâsit el-Malatî.

Tam adı Zeyneddin Abdülbâsit b. Halil b. Şahin el-Malatî’dir. H. 844 senesinde Malatya’da doğdu.¹⁵⁸ İlmî tahsilini tamamlamak için Halep, Dimaşk, Mağrib ve Kahire’yi dolaştı.¹⁵⁹ Malatî’nin 15. yüzyıl hâdiselerini anlatan er-Ravzu’l-Bâsim fî Havâdisi’l-Umr ve’t-Terâcim¹⁶⁰ adlı eserinde geçen Anadolu kayıtları tercümesine aşağıda yer verilmiştir.

1. Cilt.

¹⁵⁶ Cengiz Tomar, “Şemseddin Sehavi”, *DİA*, C. XXXVI, İstanbul 2009, s. 313-316.

¹⁵⁷ Sehavi, *et-Tibrü’l-Mesbûk fî Zeyili’s-Sülûk*, Bulak 1896.

¹⁵⁸ Hayreddin Zirikli, *Kitâbü’l-Alâm*, C. II, s. 276.

¹⁵⁹ Abdülkerim Özaydın, “Abdülbâsit el-Malatî”, *DİA*, C. I, İstanbul 1988, s. 201.

¹⁶⁰ Abdülbâsit el-Malatî, *er-Ravzu’l-Bâsim fî Havâdisi’l-Umr ve’t-Terâcim*, (thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri), Beyrut 2014.

“H. 844 senesinde Rûm Sultanı Murad Bey b. Bayezid b. Osman idi. Karaman topraklarının sahibi ise Sultan İbrahim b. Mehmed b. Karaman idi.” (s. 152)

“H. 844 senesinde Amid, Mardin ve Diyarbakir’in başında Kara Yülük’ün oğlu Hamza vardı.” (s. 156)

“H. 844 Malatya naibi Emir Garsüddin Halil el-Eşrefî idi.” (s. 159)

“H. 848 senesinin cemaziyelahir ayında Malatya naipliğine Kızdoğan yerine Kansu en-Nevrûzî tayin edildi.” (s. 288)

2. Cilt.

“H. 867 senesinin cemaziyelahir ayında Yeşbek el-Bacasî Malatya naipliğine tayin edildi.” (s. 214)

“H. 868 senesinin safer ayında Bire naipliğine Gümüşboğa es-Seyfî tayin edildi.” (s. 299)

“H. 868 senesinin rebiülahir ayında Emir Timurtaş, Tarsus naipliğine tayin edildi.” (s. 307)

3. Cilt.

“H. 870 senesinin rebiülevvel ayında Bire naipliğine Şâd Bey el-Cülbânî¹⁶¹ tayin edildi.” (s. 105)

6. Müfâkehatü'l-Hillân fî Havâdisi'z-Zamân / İbn Tolun.

Tam adı Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Ali b. Humareveyh b. Tolun ed-Dımaşkî es-Sâlihî'dir.¹⁶² H. 880 Dımaşk'ta senesinde Sâlihiye semtinde doğdu. Buna nispeten Salihî lakabını aldı.¹⁶³ İbn Tolun İslâmî ilimlerin yanı sıra tarih, matematik, tıp, hendese gibi otuz sekiz ilim dalında öğrenim gördü.¹⁶⁴ İbn Tolun'un Müfâkehatü'l-Hillân fî Havâdisi'z-Zamân¹⁶⁵ adlı eseri H. 884-926 yılları arasında meydana gelen hâdiseleri ihtiva etmektedir. Müfâkehatü'l-Hillân, Memlûklülerin son dönemi ile Osmanlıların Memlûklü hâkimiyeti altındaki toprakları ele geçirmelerini ve o bölgelerdeki ilk yıllarını anlatan nadir eserlerden biridir. Çalışmamızın zaman sınırlaması gereği H. 893 senesine kadar Anadolu ile ilgili bilgiler tercüme edilmiştir.

“H. 886 senesinde Osmanoğulları topraklarına bağlı üç şehir ve köyde yer kabuğu kırılması yaşandı.” (s. 32)

¹⁶¹ Cülbân, Memlûklülerde tâcirü'l-memâlik tarafından küçük yaşta satın alınıp bir süre eğitilip yetiştirildikten sonra çeşitli görevlere tayin edilen kişilere verilen bir isimdir. Bkz. Seyyid Muhammed es-Seyyid, “Hasekiyye”, *DİA*, C. XVI, İstanbul 1997, s. 373.

¹⁶² İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb*, (thk. Mahmud el-Arnâvut- Abdülkadir el-Arnâvut), C. VIII, Dımaşk 1986, s. 298.

¹⁶³ Hayreddin Zirikli, *Kitâbü'l-Alâm*, C. VI, s. 291.

¹⁶⁴ Ahmet Kavas, “İbn Tolun, Şemseddin”, *DİA*, C. XX, İstanbul 1999, s. 415.

¹⁶⁵ İbn Tolun, *Müfâkehatü'l-Hillân fî Havâdisi'z-Zamân*, (nşr. Halil Mansûr), Beyrut 1998.

“H. 886 senesi cemaziyelevvel ayının on altıncı gününde Cümçüme olarak bilinen, Sultan Mehmed’in oğlu Emir Mehmed Cem¹⁶⁶, kardeşi Bayezid’den kaçtı. Memlûklu Sultanı Kayıtbay’dan izin alıp yüz kişiyle Halep’e girdi.” (s. 39)

“H. 886 senesi recep ayının üçüncü gününde Cümçüme Mehmed önce Kudüs’e, ardından Mısır’a oradan da Hicaz’a gitti. Aynı senede hacca gitti. Daha sonra Sultan Kayıtbay Cümçüme’ye, kardeşine karşı asker verdi. Cümçüme, annesini ve oğlunu Mısır’da bırakıp kardeşine yöneldi. Bunu öğrenen Bayezid, Cümçüme’ye karşı askerlerini yolladı. Bunun üzerine Cümçüme Frenklere kaçtı. Bayezid, Cümçüme’nin oradan çıkmasını engellemek için Frenklere para gönderdi.” (s. 42)

“H. 888 senesinin rebiülevvel ayında Atabekü’l-Asâkir olan Emir Canım öldü. O, daha önce Antep, sonra da Bire naipliğini yapmıştı.” (s. 53)

“H. 890 senesi cemaziyelevvel ayının yirmi yedinci gününde Sultan Bayezid’in Memlûklulere bağlı topraklardan birçok yeri ele geçirdiğinin haberi geldi.” (s. 61)

“H. 892 senesi şevval ayının on yedinci gününde Memlûklu Sultanı, Bayezid’e yumuşak davranılmasını isteyen Yakup Bey b. Hasan Bey’e şu ifadeleri içeren bir mektup yolladı: Bayezid Adana, Tarsus ve Karaman’ı geri vermezse, onunla savaşmak için kendim bizzat gideceğim.” (s. 68)

“H. 893 senesi ramazan ayının on yedinci gününde Memlûklu askerlerinin Osmanoğulları askerlerini yendikleri haberi geldi. Aynı ayın on dokuzuncu gününde Osmanoğulları askerlerinden otuz kişinin¹⁶⁷ kesik başı Dimaşk’a ulaştı.” (s. 83)

D. 13. VE 14. YÜZYIL HÂDİSELERİNİ BİRLİKTE İÇEREN ESERLER.

1. Târih-i İbn Sibât (Sıdku’l-Ahbâr) / İbn Sibât.

Tam adı Hamza b. Ahmed b. Ömer b. Sâlih’tir. İbn Sibât lakabını almıştır. Bu lakabı neden aldığı bilinmemektedir. Bazı yerlerde İbn Asbât olarak da geçmektedir.¹⁶⁸ İbn Sibât’ın Târih-i İbn Sibât (Sıdku’l-Ahbâr)¹⁶⁹ adlı eseri, H. 526 senesinin hadiselerinden başlayıp H. 922 senesinin olaylarıyla biter. Beyrut’un güneyinde H. 9. yüzyılın yarısında doğduğu söylenir. Doğduğu beldenin Lübnan dağlarının batı eteklerinde yer aldığı için, Arapça batı anlamına

¹⁶⁶ Tarihi İbn Tolun, Cem Sultan’ın adını ‘Mehmed Cem’ olarak kaydetmektedir. Diğer çağdaş kaynaklarda böyle bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bkz. İbn Tolun, *Müfâkehâtü’l-Hillân fî Havâdisi’z-Zamân*, s. 39.

¹⁶⁷ İbn Tolun’un eserinde bu sayının otuz olarak geçerken, İbn İyâs bu sayının iki yüzü aşkın olduğunu kaydetmektedir. Bkz. İbn İyâs, *Bedâyi’z-Zühûr*, C. II, s. 533.

¹⁶⁸ Hayreddin Zirikli, *Kitâbü’l-Alâm*, C. III, s. 270.

¹⁶⁹ İbn Sibât, *Târih-i İbn Sibât*, (thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri), Trablus 1993.

gelen “Garp” kelimesinden türetilen “Garbî” lakabını almıştır. Günümüze ulaşan İbn Sibât’ın “Sıdku’l-Ahbâr” adlı eseri on bir bâbdan oluşmaktadır. Eserin ilk bâbı ve ikinci bâbın yarısı kaybolmuştur.¹⁷⁰ Kitabın ilk kısmının kaybolmasının sebebi kesin olarak bilinmemekle birlikte, Dr. Esed Rüstem’in naklettiğine göre eserin ilk kısmında Dürzî’lerin akidesine değinilmiştir. Dürzîler de başkalarının kendi akideleriyle ilgili bilgi sahibi olmalarından hoşlanmıyorlardı. Lübnanlı bir tarihçi olan Dr. Esed Rüstem, eserin birinci kısmının kaybolmasını bu sebeple ilişkilendirmiştir.¹⁷¹ Tarihçinin kendi el yazısıyla yazdığı bu eserin orijinal nüshası bilinmeyen bir sebepten dolayı kaybolmuştur.¹⁷²

“H. 600 senesinde Sultan Rükneddin Süleyman b. Kılıçarslan b. Selçuk öldü.” (s. 236)

“H. 603 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Evhad Eyyûb b. el-Melikü’l-Âdil Hilât’ı ele geçirdi.” (s.243)

“H. 607 senesinde Gürcüler Hilât’a girip şehri kuşattılar. Yapılan muharebede Gürcü Meliki esir alınıp Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Evhad’a götürüldü.” (s. 248-249)

“H. 607 senesinde Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev Frenkler tarafından öldürüldü.¹⁷³ Onun yerine oğlu Keykavüs b. Keyhüsrev geçti.” (s. 250)

“H. 625 senesinde Celaleddin Harzemşah Hilât’a saldırıp şehrin köylerini tahrip etti.” (s. 294)

“H. 627 senesinde Celaleddin Harzemşah Hilât’ı kılıçla ele geçirdi. Bunun üzerine Sultan Keykubad, Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Eşref’le iş birliği yapmaya karar verdi. El-Melikü’l-Eşref, Şâm askerlerini toplayıp Sivas’a gidip orada Sultan Keykubad’la buluşup Hilât’a gittiler. İki taraf ramazan ayının yirmi dokuzuncu gününde karşılaştı. Celaleddin Harzemşah’ın askerleri kaçtı. El-Melikü’l-Eşref ise Hilât’ı harap olduktan sonra geri aldı.” (s. 299)

“H. 641 senesinde Tatarlar Gıyaseddin Keyhüsrev’in memleketine saldırdı. Bunun üzerine Sultan Gıyaseddin Halep askerlerinden yardım istedi. Halep askerleri, Keyhüsrev’in askerleriyle birleşip Tatarlarla karşılaştı. Aralarında geçen savaşta Gıyaseddin’in askerleri yenildi. Tatarlar ise Hilât ve Amid başta olmak üzere birçok yeri ele geçirdiler. Bunun üzerine Gıyaseddin kaçtı. Ardından da Tatarların itaatine girdi.” (s. 330)

¹⁷⁰ Ömer Abdüsselam Tedmurî, *İbn Sibât Tarihi Eserinin Tahkiki*, Trablus 1993, s. 16.

¹⁷¹ Esed Rüstem, *Dâiretü’l-Maarifi’l-İslâmiyye*, C. III, s. 131.

¹⁷² Ömer Abdüsselam Tedmurî, *İbn Sibât Tarihi Eserinin Tahkiki*, s. 20.

¹⁷³ Sultan I. Keyhüsrev, İznik seferi sırasında bir Rûm askeri tarafından öldürüldü. Bkz. Ali Sevim, “Keyhüsrev I”, *DİA*, C. XXV, Ankara 2022, s. 348.

“H. 673 senesi şaban ayının dördüncü gününde Memlûklu Sultanı el-Melikü’z-Zâhir askerleriyle Dimaşk’a gitti. Oraya perşembe günü şaban ayının yirmi dokuzuncu gününde ulaştı. Sultan oradan ayrılıp Sis’e gitti. Askerleriyle Sis, Ayas, Misis ve Adana’yı ele geçirdi. O bölgede yaşayan Ermenilerden çok kişi öldü.” (s. 438-439)

“H. 715 senesinde Memlûklu ordusu Malatya’yı ele geçirip Ermenilerden yaklaşık üç yüz kişiyi esir alıp geri döndü.”¹⁷⁴ (s. 624)

“H. 718 senesinde Diyarbekir, Cezire ve Meyyâfârikîn’de kutluk başladı. Kutlıktan dolayı çok kişi öldü. Çocuklar da on dirheme Tatarlara satıldı.” (s. 635)

“H. 798 senesinde Sultan Bayezid Sivas’ı kuşatıp şehri ele geçirdi. Ardından Karamanoğulları topraklarını aldı.” (s. 750)

2. Tarih-i Havâdisi’z-Zaman ve İnbâihi ve Vefeyâti’l-Ekâbiri ve’l-Ayân min Ebnâihi (Tarih-i İbnü’l-Cezerî) / İbnü’l-Cezerî.

Tam adı Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed b. İbrahim b. Ebi Bekir ec-Cezerî’dir. H. 658 senesinde Dimaşk’ta doğdu.¹⁷⁵ İbnü’l-Cezerî olarak anılması Cezire-i İbn Ömer’e¹⁷⁶ nispetlidir.¹⁷⁷ İbnü’l-Cezerî’nin Tarih-i Havâdisi’z-Zaman ve İnbâihi ve Vefeyâti’l-Ekâbiri ve’l-Ayân min Ebnâihi (Tarih-i İbnü’l-Cezerî)¹⁷⁸ adlı eseri iki ciltten oluşmaktadır. Bu eser, H. 689 ile H. 737 yılları arasındaki olayları ihtiva etmektedir.

1. Cilt.

“H. 691 senesi recep ayının birinci gününde Memlûklu Sultanı el-Eşref Kal’atü’r-Rûm’u fethetti.” (s. 101)

“H. 691 senesinde Kal’atu’-Rûm’u kuşatması sırasında Kal’atu’-Rûm’da çok şiddetli rüzgâr nedeniyle çadırlar yerle bir oldu. Ardından meydana gelen bir yıldırım düşmesi sonucunda üç kişi öldü.” (s. 109)

“H. 691 senesinde el-Melikü’s-Said İlgazi b. el-Melikü’l-Muzaffer Fahreddin Ebü’l-Hâris Kara Arslan el-Artukî öldü.” (s. 120)

“H. 692 senesinde Mardin’in başında Artuklu Hükümdarı el-Melikü’s-Said Şemseddin Davud bulunmaktaydı.” (s. 148)

¹⁷⁴ Bu olay, Memlûklu Sultanı Muhammed b. Kalavun saltanatı döneminde meydana gelmiştir. Bilgi için bkz. Kâsım Abduh Kâsım, “Muhammed b. Kalavun”, s. 545.

¹⁷⁵ Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih- Coğrafya Yazıcılığı*, s. 184.

¹⁷⁶ Cezire-i İbn Ömer, bugünkü Şırnak’a bağlı Cizre ilçesidir. Şehrin bu adı almasıyla ilgili olarak kaynaklarda farklı bilgiler verilmektedir. Bilgi için bkz. Metin Tuncel- Abdülkerim Özaydın, “Cizre”, *DİA*, C. VIII, İstanbul 1993, s. 37.

¹⁷⁷ Tayyar Altıkulaç, “İbnü’l-Cezerî”, *DİA*, C. XX, İstanbul 1999, s. 551.

¹⁷⁸ İbnü’l-Cezerî, *Tarih-i Havâdisi’z-Zaman ve İnbâihi ve Vefeyâti’l-Ekâbiri ve’l-Ayân min Ebnâihi*, (thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri), Beyrut 1998.

“H. 692 senesinde Memlûklı Sultanının naıpları Behisni kalesini Sis sahibinden teslim aldılar. Memlûklı Sultanı, Emir Bedreddin Bektaş'ı oraya naip olarak tayin etti.” (s. 151)

“H. 692 senesinde Emir Seyfeddin Doğan Kal'atu'-Rûm'a naip olarak tayin edildi.” (s. 153)

“H. 695 senesinde Rûm sahibi Sultan Gıyaseddin Mesud b. İzzeddin es-Selçukî idi.” (s. 278)

“H. 696 senesinde Mardin'in başında Artuklu Hükümdarı el-Melikü'l-Mansûr Gazi b. el-Melikü'l-Muzaffer vardı.” (s. 328)

“H. 697 senesinde Maraş kalesi, Memlûklı askerleri tarafından ele geçirildi.” (s. 391)

2. Cilt.

“H. 737 senesinde Behisni naibi Seyfeddin Özdemir idi.” (s. 925)

“H. 737 senesi zilkade ayının sonunda Sis ve Ayas, Memlûklı ordusu tarafından fethedildi.” (s. 940)

“H. 738 senesinin rebiülevvel ayında İzzeddin Aybek ec-Cemalî'nin yerine Alâeddin Gündoğdu el-Ömerî en-Nâsırî Bire naıplığına tayin edildi.” (s. 1017)

3. Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûnî'l-Edep/ Nüveyrî.

Tam adı Şihabeddin Ahmed b. Abdülvehhab b. Muhammed b. Abdüddaim et-Teymî el-Kureşî'dir. H. 677 senesinde Mısır'ın Kûs beldesinde doğdu. Mısır'a bağlı Nüveyre köyüne nispetle en-Nüveyrî lakabını almıştır.¹⁷⁹ Nüveyri'nin tek eseri, Memlûklı Sultanı Muhammed b. Kalavun'a ithaf ettiği Nihayetü'l-Ereb fî Fünûnî'l-Edep bir ansiklopedik çalışmasıdır.¹⁸⁰ Bu eser çalışmamızda yer almış, Anadolu ile ilgili bilgiler Türkçeye tercüme edilmiştir.

29. Cilt.¹⁸¹

“H. 596 senesinin şaban ayında Mısır'ın Said şehrinde şiddetli bir deprem meydana geldi. Depremden Şâm, Kıbrıs, Hilât, Ermeniye, Azerbaycan ve Cezire'ye kadar ulaştı. Depremde ölen kişilerin sayısı bin bin idi.” (s. 16)

“H. 599 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Âdil, oğlu el-Eşref Musa'nın önderliğindeki askerlerini Mardin'e gönderdi. El-Eşref Musa, şehre doğru yürüyüp şehri kuşattı. Bunun üzerine Halep sahibi Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'z-Zâhir Gazi, amcası Mardin sahibini ve el-Melikül Âdil'i sulha çağırdı. El-Melikü'l-Âdil sulhu bir şartla kabul edeceğini söyledi. Şart ise, Mardin sahibinin memleketinde el-Melikü'l-Âdil'in adına hutbe okutmayı,

¹⁷⁹ Hayreddin Zirikli, *Kitâbü'l-Alâm*, C.I, s. 165.

¹⁸⁰ Mustafa Öz, “Nüveyri”, *DİA*, C. XXXIII, İstanbul 2007, s. 305.

¹⁸¹ Nüveyri, *Nihayetü'l-Ereb*, C. XXIX, (thk. Necip Mustafa Fevvez- Hikmet Keşli Fevvez), Beyrut 2004.

sikke bastırmayı ve yüz elli bin dinar vermeyi kabul etmesidir. Mardin sahibi şartları kabul edince el-Melikü'l-Eşref Mardin'den ayrıldı.” (s. 21-22)

“H. 604 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Evhad Necmeddin Eyyûb b. el-Melikü'l-Âdil Hilât'ı ele geçirdi. Bunun öncesindeki olaylar şu şekildedir; Hezar Dinârî Hilât sahibi İbn Bektimur'u öldürdü. İbn Bektimur'un kız kardeşi, eşi Erzen-i Rûm sahibinden kardeşinin intikamını almasını istedi. Bunun üzerine Erzen-i Rûm sahibi Hezar Dinârî ile savaşıp onu öldürdü. Böylece Hilât hâkimsiz kaldı. O sıralarda Hilât'ın ileri gelenleri el-Melikü'l-Evhad ile mektuplaşıyordu. Şehrin ileri gelenleri birkaç şartla şehri el-Melikü'l-Evhad'a teslim etmeyi kabul ettiler. El-Melikü'l-Evhad şartları kabul ettikten sonra adı geçen ileri gelenlerin bazılarını öldürdü, diğerlerini ise nehre boğdurdu.

El-Melikü'l-Âdil'in en çirkin oğlu el-Melikü'l-Evhad idi. O, kısa boylu ve çok çirkin idi. El-Melikü'l-Âdil bir gün oğullarıyla ava çıktığı sırada el-Melikü'l-Evhad'ın başına bir doğan kuşu kondu. Bunun üzerine el-Melikü'l-Âdil gülerek 'Doğanımız bir baykuşu avladı.' dedi. Bu söze çok kırılan el-Melikü'l-Evhad yıllar sonra Hilât'ı ele geçirince babasına şu ifadeleri içeren bir mektup yolladı: 'Sultanımızın doğanın avladığı baykuş, bugün Hilât'ı ele geçirdi.' Bu iki olay arasında yaklaşık on yıl vardı.” (s. 26-27)

“H. 606 senesinde Gürcüler Hilât'a saldırdı. O sırada Hilât'ta Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Evhad vardı. Hilât kuşatmasıyla ilgili Şemseddin Muhammed b. İbrahim b. Ebu Bekir b. İbrahim ec-Cezerî şöyle demektedir: Ben Hilât'taydım. Gürcüler tam şehri ele geçeceklerdi. İranlı bir müneccim Gürcü Melikine şehre cumartesi günü girerse şehri ele geçireceğini ve Hilât tahtına çıkacağını söyledi. El-Melikü'l-Evhad bunu öğrendiğinde çok korktu ve kendi müneccimini çağırıp bunun doğru olup olmadığını sordu. Müneccim de ona korkmamasını, şehrin de Gürcüler tarafından ele geçirilmeyeceğini söyledi.

Gürcü Meliki çok içki içip askerleriyle Erciş'e yöneldi. İlerlediği sırada atından düşüp el-Melikü'l-Evhad'ın askerleri tarafından esir alındı. Hilât kalesinde çok büyük bir taht vardı. Bu tahta Sultan, sadece Sultan olarak ilan edildiği ilk günde çıkar ve bir daha bu tahta geri çıkmaz. Gürcü Meliki, el-Melikü'l-Evhad'ın huzuruna çıkarıldığında el-Evhad onu iyi karşılayıp tahta oturttu ve ona 'Bu şehir senin' dedi. Ardından Gürcü Meliki ile el-Melikü'l-Evhad anlaşma yaptılar. Sonra da el-Melikü'l-Evhad, Gürcü Melikin kızıyla evlendi. Gürcü Melikini de Tiflis'e gönderdi. Gürcü Melikin kızı, el-Melikü'l-Evhad ile evlendiğinde din değiştirmede. Gürcüler ise ele geçirdikleri yirmi bir kaleyi geri verdiler. Böylece her iki müneccimin sözü gerçekleşti. Gürcü Meliki Hilât tahtına çıktı. Hilât ise el-Melikü'l-Evhad'ın elinden çıkmadı.” (s. 28-30)

“H. 608 senesinde Hilât sahibi Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Evhad Necmeddin Eyyûb Malazgirt'te öldü ve oraya defnedildi. El-Melikü'l-Evhad hastalandığında kardeşi el-Melikü'l-Eşref'i Harran'dan çağırıldı. El-Melikü'l-Evhad'ın hastalığının çok arttığı sırada el-Melikü'l-Eşref kendi toprağına geri dönmek istediğini söyleyince el-Melikü'l-Evhad: 'Ben öleceğim. Şehir sana kalacak' dedikten sonra vefat etti. Ardından el-Melikü'l-Eşref Hilât'ı ele geçirdi.” (s. 39)

“H. 617 senesinde Amid sahibi el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Mahmud b. Muhammed b. Kara Arslan b. Artuk öldü. Onun yerine oğlu el-Melikü'l-Mesud geçti.” (s. 71)

“H. 627 senesinde Celaleddin Harzemşah, Hilât'ı on ay kuşattıktan sonra ele geçirdi. Ardından Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Âdil'in iki oğlu Mücirüddin Yakup ve Takiyyüddin Abbas'ı ve el-Melikü'l-Eşref'in eşi olan Gürcü Melikinın kızını esir aldı. Gürcü Melikinın kızına esir aldığı ilk günde tecavüz etti. Bunun öğrenen el-Melikü'l-Eşref, Rûm sahibi Alâeddin Keykubad ile iş birliği yapıp Celaleddin Harzemşah ile savaşp onu yendiler. Ardından el-Melikü'l-Eşref ile Celaleddin arasında geçen mektuplaşmalardan sonra Celaleddin, Mücirüddin ve Takiyyüddin'i serbest bıraktı.” (s. 106-107)

“H. 643 senesinde Celaleddin Harzemşah tarafından esir alınan Gürcü Melikinın kızı Hilât'a geldi. Hilât'a geldiğinde, Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Muzaffer Şihabeddin Gazi'ye mektup yolladı. Mektupta şu ifadeler yer almaktadır: 'Ben senin kardeşinin eşiydim. Benimle evlenirsen Hilât senin olacak.' El-Melikü'l-Muzaffer bu teklifi reddettiğinde Gürcü Melikinın kızı Hilât'ta kaldı. Onun askerlerinin saldırıları da Meyyâfârikîn'e kadar ulaştı.” (s. 205)

“H. 646 senesinde Meyyâfârikîn sahibi Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Muzaffer Şihabeddin Gazi öldü. Onun yerine oğlu el-Melikü'l-Kâmil Nâsırüddin Muhammed geçti.” (s. 213)

30. Cilt.¹⁸²

“H. 660 senesinde Memlûklı sultanı¹⁸³ Halep naiplerine Tatarların geçebileceğı yerleri yakmalarını emretti. Bunun üzerine Amid'e bir grup asker gidip oradaki otları yaktı. Yangın on gün yürüme mesafesinde yayıldı. Bu yangın Hilât'a kadar ulaştı.” (s. 37)

“H. 667 senesinde Sis'te deprem oldu. Deprem sonucunda Sis'te birkaç kale hasar gördü. Çok sayıda insan öldü ve nehrin kan aktığı söylendi.” (s. 106)

“H. H. 670 senesinde Tatarların Antep'e saldırdığı haberi geldi.” (s. 120)

¹⁸² Nüveyri, *Nihayetü'l-Ereb*, C. XXX, (thk. Necip Mustafa Fevvez- Hikmet Keşli Fevvez), Beyrut 2004.

¹⁸³ Yukarıda zikredilen Memlûklı Sultanı Rükneddin Baybars'tır. Bkz. Kâzım Yaşar Koprıman, “Baybars I”, s. 221.

“H. 660 senesi ramazan ayının yirmi beşinci gününde Tatarlardan bir grup Harran’a ulaştılar. Şehrin surlarını, çarşılarını, evlerini ve camilerini tahrip ettiler.” (s. 121)

“H. 674 senesinde Tatarlar Bire’ye saldırdılar. Şehirde on bir mancınık kurdular.” (s. 140)

“H. 673 senesinde Halep askerleri Hüsameddin el-Antebî’nin önderliğinde Maraş’a yöneldiler. Maraş surlarının kapılarını söktüler. Ardından Sis’e gidip oradan çok fazla ganimet elde ettiler.” (s. 216)

31. Cilt.¹⁸⁴

“H. 680 senesinde Mengü Timur’un, askerleriyle Kayseri ve Ablustin arasında bir yere yere yöneldiği haberi geldi.” (s. 20)

“H. 682 senesinde çok sağlam bir kale olan Kâhta kalesi fethedilip kalenin naibi eş-Şucâ’ Musa öldürüldü.” (s. 26)

“H. 682 senesinde Memlûklı Sultanı askerlerine Sis’e saldırmalarını emretti. Bunun sebebi ise Tatar istilası sırasında Ermenilerin Halep camisini yakmalarıdır. Bunun üzerine Halep ve Mısır askerleri birleşip Ayas’a gittiler. Oradaki ahalinin bir kısmını öldürüp şehri tahrip ettiler. Askerler geri dönerken İskenderun kapısının civarlarında Ermeni askerleriyle karşılaştılar. Aralarında yapılan savaşta Ermeni ordusu yenildi. Halep ve Mısır askerleri ise ganimetlerle geri döndüler.” (s. 27)

32. Cilt.¹⁸⁵

“H. 705 senesinin muharrem ayında Halep askerleri Sis’e doğru sefere çıktı. Bunun üzerine Tatarlar, onlara katılan Ermenilerle birlikte Halep askerlerine saldırıp onları yendi. Tatarlar Halep Emirlerinin birkaçını esir aldı.” (s. 69)

“H. 718 senesinde Diyarbekir, Cezire, Mardin ve Meyyâfârikîn’de pahalılık baş gösterdi. Çok kişi açlıktan öldü. İnsanlar, ölmüşlerin cesetlerini yemeye başladı. Çocuklarını satanlar da oldu. Cezire’de ise bu senenin başından rebülahir ayına kadar on beş bin kişi açlık ve veba salgınından öldü. Ayrıca üç bin çocuk satıldı. Çocuklar 10-50 dirhem arasında bir fiyata satılıyordu. Orada cuma namazı bir ay boyunca kılınmadı.” (s. 224-225)

33. Cilt.¹⁸⁶

“H. 721 senesinin sonlarında, Tatarlar tarafından Rûm topraklarında vali olarak tayin edilen Çoban’ın oğlu Timurtaş, Karamanoğlu ile iş birliği yapıp Sis’e saldırdılar. Şehri yağmalayıp geri döndüler. Bunun üzerine Memlûklı askerleri oraya yöneldiler.” (s. 29)

¹⁸⁴ Nüveyri, *Nihayetü'l-Ereb*, C. XXXI, (thk. Necip Mustafa Fevvaz- Hikmet Keşli Fevvaz), Beyrut 2004.

¹⁸⁵ Nüveyri, *Nihayetü'l-Ereb*, C. XXXII, (thk. İbrahim Şemseddin), Beyrut 2004.

¹⁸⁶ Nüveyri, *Nihayetü'l-Ereb*, C. XXXIII, (thk. İbrahim Şemseddin), Beyrut 2004.

4. Târih-i İbnü'l-Verdî / İbnü'l-Verdî.

Tam adı, Ebu Hafs Zeyneddin Ömer b. Muzaffer b. Ömer b. Muhammed b. Ebu'l-Fevâris'tir. İbnü'l-Verdî olarak bilinmektedir. Suriye'nin Maarratü'n-Numân semtinde H. 691 senesinde doğdu.¹⁸⁷ Buraya nispetle Maarrî lakabıyla anılır.¹⁸⁸ İbnü'l-Verdî Hama kadısı Şerafeddin el-Barizî'den kadılık mesleğini öğrendi. Ardından Menbiç'te kadı olarak göreve başladı. H. 749 senesinin sonunda İbnü'l-Verdî taun hastalığına yakalanarak öldü.¹⁸⁹ İbnü'l-Verdî'nin Tarih-i İbnü'l-Verdî¹⁹⁰ adlı eseri, Ebü'l-Fidâ'nın Tarih-i Ebi'l-Fidâ adlı eserine zeyil olarak yazılmıştır.¹⁹¹

2. Cilt.

“H. 597 senesinde Meyyâfârikîn'in başında Eyyûbî Hükümdarı el-Evhad Necmeddin Eyyûb vardı.” (s. 114)

“H. 597 senesinin ramazan ayında Rükneddin Süleyman b. Kılıçarşlan, kardeşinin hâkimiyeti altındaki Malatya'yı ele geçirip Saltuklu Mehmed'in hâkimiyetindeki Erzen-i Rûm'a yöneldi. Saltuklu Mehmed sulh yapmayı teklif etse de Rükneddin kabul etmeyip Mehmed'i tutuklayıp onun hâkimiyeti altındaki toprakları ele geçirdi.” (s. 115-116)

“H. 597 senesinde Amid ve Hısn-ı Keyfa sahibi Artuklu Hükümdarı Sökmen b. Muhammed b. Kara Arslan b. Davud b. Sökmen b. Artuk yüksek bir yerden düşerek öldü.” (s. 116)

“H. 601 senesinde Selçuklu Sultanı Rükneddin Süleyman b. Kılıçarşlan öldü.” (s. 120)

“H. 603 senesi şaban ayının üçüncü gününde Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev Antalya'yı ele geçirdi.” (s. 122)

“H. 604 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Evhad Eyyûb, Hilât sahibi Balaban ile savaşır şehri ele geçirdi. Balaban, Selçuklu Mugiseddin Tuğrul Şah'tan yardım istedi. Aralarında yapılan çatışmada el-Melikü'l-Evhad yenildi. Ardından Tuğrul Şah Hilât ve Malazgirt'i ele geçirmek için Balaban'ı öldürdü. Fakat Hilât ahalisi şehri ona teslim etmek istemediklerini söylediler. Bunun üzerine el-Melikü'l-Evhad gelip şehri teslim aldı.” (s. 122)

“H. 607 senesinde Gürcüler, Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Evhad'ı Hilât'ta kuşattılar. Gürcü Meliki, sarhoşken yaptığı savaşta mağlup olup el-Melikü'l-Evhad'a ele

¹⁸⁷ Hayreddin Zirikli, *Kitâbü'l-Alâm*, C.V, s. 67.

¹⁸⁸ İsmail Durmuş – Ali Şakir Ergin, “İbnü'l-Verdî, Zeynüddin”, *DİA*, C. XXI, İstanbul 2000, s. 239.

¹⁸⁹ İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, C. IV, s. 231.

¹⁹⁰ İbnü'l-Verdî, *Târih-i İbnü'l-Verdî*, Beyrut 1996.

¹⁹¹ Hayreddin Zirikli, *Kitâbü'l-Alâm*, C. V, s. 67.

geçirdiği birçok kaleyi geri vermek zorunda kaldı. Ayrıca kızını el-Melikü'l-Evhad ile evlendirmeyi kabul etti.” (s. 125)

“H. 608 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Evhad Eyyûb öldü. Bunun üzerine kardeşi el-Melikü'l-Eşref Hilât'ı ele geçirdi.” (s. 128)

“H. 608 senesinde Rûm sahibi Gıyaseddin Keyhüsrev öldürüldü.” (s. 128)

“H. 608 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Âdil, oğlu el-Muzaffer Gazi'ye Ruha ve Meyyâfârikîn'i verdi.” (s. 128)

“H. 610 senesinde Keykavus, amcası Tuğrul Şah'ı öldürüp onun hâkimiyetindeki toprakları ele geçirdi.” (s. 129)

“H. 617 senesinde Rûm sahibi İzzeddin Keykavus b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan öldü. Onun yerine kardeşi Keykubad geçti.” (s. 136)

“Eyyûbî Hükümdarı el-Âdil'in oğlu el-Melikü'l-Muzaffer Gazi'nin elinde Ruha ve Suruç vardı. Hilât ve Meyyâfârikîn ise kardeşi el-Eşref'in hâkimiyeti altında idi. El-Eşref'in oğlu olmadığı için H. 617 senesinde kardeşi el-Muzaffer Gazi'yi veliaht tayin edip ona Hilât ve Meyyâfârikîn'i verip kendisi de Ruha ve Suruç'u aldı.” (s. 137)

“H. 618 senesinde Amid ve Hısn-ı Keyfa sahibi el-Melikü's-Salih Nâirüddin Mahmud b. Muhammed b. Kara Arslan b. Sökmen b. Artuk bağırsak hastalığına yakalanarak öldü. Onun yerine oğlu el-Melikü'l-Mesud geçti.” (s. 140)

“H. 623 senesinde Celaleddin Harzemşah Hilât'a saldırıp şehirde savaştı. Fakat yoğun kar yağışından dolayı şehirden ayrıldı.” (s. 144)

“H. 624 senesinde Rûm sahibi Alâeddin Keykubad b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan, Amid sahibinin hâkimiyeti altındaki Hısn-ı Mansur ve Hısn-ı Kahta'yı ele geçirdi.” (s. 145)

“H. 624 senesinin zilhicce ayında Celaleddin Harzemşah Hilât'a tekrar saldırdı. Fakat soğuk havadan dolayı şehirden ayrılmak zorunda kaldı.” (s. 145)

“H. 625 senesinde Celaleddin Harzemşah Hilât'ı yağmalayıp tahrip etti.” (s. 147)

“H. 628 senesinde Rûm sahibi Alâeddin Keykubad, Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Eşref ile iş birliği yapıp Sivas'ta buluştuktan sonra ikisi de Hilât'a yöneldi. Ramazan ayının yirmi dokuzuncu gününde Celaleddin Harzemşah ile savaşp onu yendiler. Ardından el-Melikü'l-Eşref şehri geri aldı.” (s. 150)

“H. 632 senesinde Bire sahibi Sultan Selaheddin'in oğlu el-Melikü'z-Zâhir Bire'de öldü.” (s. 157)

“H. 635 senesinde Alâeddin Keykubad b. Keyhüsrev öldü. Onun yerine oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev geçti.” (s. 161)

“H. 638 senesinde Mardin sahibi el-Melikü'l-Mansûr Nâsırüddin Artuk b. İlgazi b. Albi b. Timurtaş b. İlgazi b. Artuk öldü. Onun yerine oğlu el-Melikü's-Said Necmeddin Gazi geçti.” (s. 165)

“H. 641 senesinde Halep askerleri, Sultan Keyhüsrev ile birleşip Tatarlarla savaştı. Bu savaşta Tatarlar galip olup Hilât ve Amid'i ele geçirdiler. Bu savaştan sonra Keyhüsrev, Tatarların itaatine girdi.” (s. 168)

“H. 654 senesinde sultan Keyhüsrev öldü. Onun yerine oğulları İzzeddin Keykavüs ve Rükneddin Kılıçarşan geçti.” (s. 187)

“H. 656 senesinde Bağdat seferinden sonra Tatarlar Meyyâfârikîn'e yöneldi. Fakat Meyyâfârikîn hâkimi olan Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil onlara boyun eğmedi.” (s. 193)

“H. 657 senesinde Keyhüsrev'in oğulları İzzeddin Keykavüs ve Rükneddin Kılıçarşan Hülâgû'nun itaatine girdiler.” (s. 195)

“H. 657 senesinde Hülâgû, Fırat Nehri'nin doğusundaki şehirlere saldırıp Harran'a yöneldi. Ardından Cezire'ye saldırıp onu ele geçirdi.” (s. 196-197)

“H. 658 senesinde Tatarlar, Meyyâfârikîn'i iki sene kuşattıktan sonra şehri ele geçirdiler. Şehrin sahibi Eyyûbî Hükümdarı el-Kâmil Muhammed'i öldürüp kesik kafasıyla şehri gezdiler.” (s. 199)

“H. 671 senesinde Tatarlar, Bire'ye saldırıp şehirde mancınıklar kurdular. Bunun üzerine el-Melikü'z-Zâhir¹⁹² onlarla savaşmak için Fırat Nehri'ni geçip onları hezimete uğrattıktan sonra Tatarlar şehri terk ettiler. Şehirde bıraktıkları savaş aletleri de Müslümanların eline geçti.” (s. 214)

“H. 674 senesinde Aktay'ın önderliğindeki Tatar ordusu Bire'ye saldırdı. Tatarlar, Memlûklü Sultanının geldiğini duyunca şehirden ayrıldılar.” (s. 216-217)

“H. 677 senesinde İzzeddin Keykavus b. Keyhüsrev b. Keykubad es-Selçukî Mengü Timur'un yanında Saray şehrinde öldü.” (s. 219)

“H. 692 senesinde Mardin sahibi el-Melikü'l-Muzaffer Kara Arslan b. İlgazi öldü. Mardin'in başında otuz üç yıl kaldı.” (s. 230)

¹⁹² Yukarıda adı geçen el-Melikü'z-Zâhir, 1260-1277 yılları arasında Memlûklü tahtında bulunan Sultan Rükneddin Baybars'tır. Kâzım Yaşar Koprıman'ın bildirdiğine göre; 1271 senesinde Antep'e saldıran İlhanlı Hükümdarı Abaka Han'ın, Baybars'ın kuvvetleri tarafından Harran'da yenilmesinin ardından 1272 senesinde Birecik'i kuşattı. Fakat Baybars'ın geldiğini duyan Abaka Han kuşatmayı kaldırdı. Bkz. Kâzım Yaşar Koprıman, “Baybars I”, s. 222.

“H. 712 senesinde Mardin sahibi el-Melikü'l-Mansûr Gazi b. el-Muzaffer Kara Arslan el-Artukî öldü.” (s. 253)

“H. 716 senesinde Memlûklı askerleri Malatya'ya girip orada yaşayan Hristiyanların birçoğunu öldürüp şehri yağmaladılar.” (s. 255)

“H. 718 senesinde Diyarbekir, Mardin, Musul, Erbil, Cezire ve Meyyâfârikîn'de pahalılık baş gösterdi. Çocuklar satıldı ve insanlar, ölmüşlerin cesetlerini yemeye başladı. Müslüman çocukları pazarda satılamadığı için Müslüman aileler çocuklarını Hristiyan çocuğu olarak göstererek satmaya başladı.” (s. 258)

“H. 745 senesinde Eretna'nın Tatar Meliki Süleyman Han ile savaşıp onu yendiği haberi geldi.”¹⁹³ (s. 328)

“H. 745 senesinde Bire naibi Gündoğdu el-Ömerî öldü. O ölmeden birkaç gün önce Bire naipliğinden azledilmişti.” (s. 329)

5. İkdü'l-Cümân fî Târihi Ehli'z-Zamân / Aynî.

Türk asıllı fakih, tarihçi, hadis ve dil âlimi olan Aynî'nin tam adı Ebu Muhammed Bedreddin Mahmud b. Ahmed b. Musa b. Ahmed el-Aynî'dir. Aynî, Ayıntab'da (Gaziantep) H. 762 senesinin ramazan ayında doğdu.¹⁹⁴ Bedreddin Aynî, Ayıntab'da doğduğu için, oraya nisbetle Aynî lakabını almıştır. Çalışmamızda Aynî'nin kaleme aldığı İkdü'l-Cümân fî Târihi Ehli'z-Zamân¹⁹⁵ adlı eserine yer verilmiştir.

1. Cilt

“H. 649 senesi geldiğinde Antep'in başında Eyyûbî Hükümdarlarından el-Melikü's-Sâlih Ahmed b. el-Melikü'z-Zâhir Gazi b. es-Sultanu'l-Melikü'n-Nâsır Selaheddin Yusuf vardı.” (s. 63)

“H. 649 senesinde Bilâd-ı Rûm sahibi Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev b. es-Sultan Alâeddin Keykubad es-Selçukî idi.” (s. 63)

“H. 650 senesinde Tatarlar Cezire, Suruç ve Resûlayn'a ulaştılar. O bölgelerde katliam yapıp insanları esir aldılar. Harran ve Resûlayn'ın arasında bir bölgede bulunan tacirlerinden şeker ve altı yüz bin dinarı ele geçirdikleri haberi geldi. Adı geçen bölgede yaşlı, kadın ve çocuk demeden on binden fazla insanı öldürüp Hilât'a geri döndüler.” (s. 69)

¹⁹³ Yukarıda bahsedilen savaş, H. 744 (1343) senesinde Emir Eretna'nın, Süleyman Han önderliğindeki Moğol ordusunu yendiği Karanbük Savaşıdır. Bilgi için bkz. Hasan Geyikoğlu, “Moğollar'ın Selçuklular'dan Sonra Anadolu'ya Hâkim Olma Faaliyetleri ve Karanbük Savaşı”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 52, 2015, s. 95-112.

¹⁹⁴ Ali Osman Koçkuzu, “Aynî, Bedreddin”, *DİA*, C. IV, İstanbul 1991, s. 271.

¹⁹⁵ Aynî, *İkdü'l-Cümân fî Târihi Ehli'z-Zamân*, (thk. Muhammed Muhammed Emin), Kahire 1992.

“H. 651 senesinde Meyyâfârîkîn sahibi el-Melikü’l-Kâmil Nasirüddin Muhammed b. el-Muzaffer Gazi b. el-Âdil Seyfeddin Ebi Bekir b. Eyyûb idi.” (s. 79)

“H. 651 senesinde Rûm ülkesinin başında Sultan Gıyaseddin Keykavus’un oğulları İzzeddin Keykavus, Rükneddin Kılıçarslan ve Alâeddin Keykubad vardı.” (s. 79)

“H. 651 senesinde Antep sahibi el-Melikü’l-Sâlih Ahmed b. el-Melikü’z-Zâhir Gazi b. es-Sultânü’l-Melikü’n-Nâsır Selaheddin Yusuf b. Eyyûb öldü. Antep’te defnedildi.” (s. 84)

“H. 654 senesinde Tatarlar Bilâd-ı Rûm’a girip Erzen-i Rûm’u iki ay kuşattılar. Şehirde on iki mancınık kurdular. Şehrin surlarını yıkıp şehre girdiler.” (s. 118)

“H. 654 senesinde Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev b. Alâeddin Keykubad b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan b. Mesud b. Kılıçarslan b. Süleyman b. Kutalmış b. Selçuk öldü.” (s. 136)

“H. 655 senesinde Rûm memleketini ihtiva eden şehirler şunlardır; Büyük Ermeniye olarak adlandırılan bölge ve içinde bulunan şehirler (Hilât, Vustan, Van, Erciş), Erzen-i Rûm, Erzincan, Akşehir, Kemah, Diyarbekir, Haratparat, Malatya, Samsat, Sivas, Amasya, Tokat, Komenat, Güngör, Anguriye, Samsun, Sinop Kalesi, Kastamonu, Kayseri, Niğde, Ermenek, Konya, Tonguzlu, Karahisar, Demirli, Aksaray ve Antalya.” (s. 151)

“H. 658 senesinde Hülâgû Fırat nehrini geçip Bire’yi ele geçirdi.” (s. 230)

“H. 658 senesinde Artuklu Hükümdarı el-Melikü’s-Said Necmeddin İlgazi b. el-Mansur Artuk b. Arslan b. İlgazi b. Timurtaş b. İlgazi b. Artuk öldü.” (s. 276)

“H. 659 senesinde Mardin’in başında el-Melikü’s-Said Necmeddin İlgazi b. Artuk, Bilâd-ı Rûm’un başında ise Rükneddin Kılıçarslan ve kardeşi Keykavus vardı.” (s. 288)

“H. 659 senesinde Emir Şemseddin Akkuş el-Burlu el-Azizi Bire’ye yönelip şehri ele geçirdi. Ardından Fırat nehrinin doğusunda bulunan Tatarlara akın yapmaya başladı. Daha sonra Memlûklu Sultanı onun itaatine girmesini istediği halde emir Şemseddin bunu kabul etmedi. Bunun üzerine Memlûklu Sultanının askerleri onunla savaşıp Emir Şemseddin’i yendi.” (s. 322)

“H. 660 senesinde Bilâd-ı Rûm sahibi Sultan Rükneddin Kılıçarslan es-Selçukî idi.” (s. 327)

“H. 663 senesinde Tatar Emiri Durbay’ın askerleriyle Bire’ye yöneldiği haberi geldi. Bunun üzerine Sümmü’l-Mevt (Ölüm Zehri) lakabını alan Emir İzzeddin Aygan askerleriyle o bölgeye yöneldi. Emir İzzeddin Bire’ye gelip Tatarlar onu görünce kaçtılar. Durbay daha önce Bire’de on yedi mancınık kurmuştu. Tatarlar kaçtığına İzzeddin, askerleriyle Fırat nehrini geçip Tatarların savaş aletlerini ve mancınıkları ele geçirdiler. Memlûklu Sultanı bu haberi duyunca sevindi.” (s. 395)

2. Cilt.

“H. 665 senesinde Rûm Sultanı Rûkneddin Kılıçarslan idi.” (s. 18)

“H. 667 senesinde Sis’te deprem oldu. Deprem sonucunda Servandikar kalesi gibi birçok kale hasar aldı ve birçok insan öldü.” (s. 49)

“H. 668 senesinde Tatar meliki Mengü Timur ile Konstantiniye sahibinin arası bozuldu. Bunun üzerine Mengü Timur Konstantiniye üzerine asker gönderdi. Tatar askerleri, Sultan İzzeddin Keykavus’un hapsedildiği kaleye gelince onu hapisten çıkarıp Mengü Timur’a götürdüler. Mengü Timur onu iyi ağırladı ve onu Berke Han’ın kızlarından biri olan Erbay Hatun’la evlendirdi.” (s. 62)

“H. 673 senesinde Halep askerleri Sis’e saldırdılar. Ardından Maraş’a saldırıp şehrin kapılarını söktüler.” (s. 131)

“H. 674 senesinin cemaziyelahir ayında Tatarlar otuz bin kişilik orduyla Bire’ye saldırdılar. Moğollardan on beş bin kişi, Rumlardan da on beş bin kişi katıldı. Moğolların başında emir Abatay, Rumların başında ise emir Muineddin Süleyman Pervane vardı. Ayrıca bu orduya Musul, Mardin ve Kürt askerleri de katıldı. Ordu Bire’de yirmi üç mancınık kurdu. Bunun üzerine Bire ahalisi gece vakti çıkıp mancınıkları yaktılar. Oradan çok ganimet alıp geri döndüler. Bunun üzerine Tatar askeri oradan ayrıldı. Memlûklı Sultanı bu haberi duyunca para dağıttı.” (s. 139)

“H. 677 senesinde Sultan İzzeddin Keykavus b. Keyhüsrev b. Keykubad b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan b. Süleyman b. Kutalmış b. Arslan b. Selçuk Saray şehrinde Mengü Timur’un yanında öldü.” (s. 213)

“H. 678 senesinde Bilâd-ı Rûm’un başında Sultan Gıyaseddin b. Rûkneddin Kılıçarslan vardı. Fakat bu hakimiyet sadece görünüşte idi. Asıl hakimiyet Tatarların elinde idi.” (s. 240)

“H. 679 senesinde Irak, Horasan, Cezire, Musul, Erbil, Azerbaycan, Diyarbekir ve Ahlat Tatarların elindeydi.” (s. 241)

“H. 682 senesinde Rûm Sahibi Gıyaseddin Keyhüsrev öldürüldü.” (s. 319)

3. Cilt.

“H. 689 senesinde Rûm sahibi Sultan Mesud b. İzzeddin Keykavus idi. Fakat bu hâkimiyet sadece görünüşte idi. Asıl hâkimiyet Tatarların elindeydi.” (s. 9)

“H. 690 senesinde Mardin’in başında el-Melikü’l-Muzaffer Kara Arslan b. el-Melikü’s-Said İlğazi el-Artukî vardı.” (s. 51)

“H. 691 senesinde Mardin sahibi el-Melikü'l-Muzaffer Kara Arslan b. İlgazi b. Artuk öldü. Öldüğünde seksen yaşında idi. Mardin'in başında otuz yıl kaldı. Onun yerine oğlu Şemseddin Davud el-Melikü's-Said lakabını alarak tahta geçti.¹⁹⁶” (s. 148)

“H. 695 senesinde Mardin sahibi el-Melikü's-Said İlgazi b. el-Melikü'l-Muzaffer Fahreddin Kara Arslan el-Artukî öldü. Mardin'in başında üç seneye yakın bir süre kaldı. Onun yerine kardeşi el-Melikü'l-Mansûr geçti.” (s. 342)

4. Cilt.

“H. 699 senesinin sonunda Diyarbekir'de Moğollar tarafından esir edilen Müslümanlardan bir grup gizlice öldürüldü.” (s. 86)

“H. 700 senesinde Mardin'in başında el-Melikü'l-Mansûr Necmeddin Gazi b. el-Melikü'l-Muzaffer el-Artukî vardı.” (s. 120)

5. Cilt.

“H. 708 senesinin cemaziyelahir ayında Fırat nehrinin doğusunda bulunan Tatarlar Gerger'e saldırdı. Bunun üzerine kale naibi adamlarıyla Tatarlara saldırıp onlardan çok kişiyi öldürdü.” (s. 13)

“H. 710 senesinde Bire naibi Emir Seyfeddin Doğan idi. Mardin'in başında ise el-Melikü'l-Mansûr Necmeddin İlgazi b. el-Muzaffer Kara Arslan b. es-Said b. en-Nâsır b. Artuk vardı.” (s. 186)

“H. 712 senesinde Mardin sahibi el-Melikü'l-Mansûr Necmeddin Ebu'l-Feth Gazi b. el-Melikü'l-Muzaffer Kara Arslan b. el-Melikü's-Said el-Artukî öldü. Mardin'in başında yaklaşık yirmi yıl kaldı.” (s. 400)

6. Târih-i İbnü'l-Furât (Târihu'd-Düvel ve'l-Mülûk) / İbnü'l-Furât.

Tam adı Nâsirüddin Muhammed b. Abdurrahim b. Ali el-Mısırî el-Hanefî'dir. H. 735 senesinde Kahire'de doğdu. Dönemin ulemasından fıkıh ve hadis tahsil ederek ilmî hayata başladı. İbnü'l-Furât'ın Târih-i İbnü'l-Furât ya da diğer adıyla Târihu'd-Düvel ve'l-Mülûk adlı eserinin yüz cüzü bulunduğu söylenir. Fakat İbnü'l-Furât, bunların sadece yirmisini temize çekebilmiştir. Ayrıca günümüze ulaşmış nüshaların bazı kısımları da eksiktir.¹⁹⁷

5. Cilt / 1. Bölüm.¹⁹⁸

“H. 600 senesinde Bilâd-ı Rûm sahibi Sultan Rükneddin Süleyman hastalanmadan beş gün önce kardeşini Anguriye'de kuşatmıştı. Kardeşi teslim olunca Rükneddin Anguriye'yi ele

¹⁹⁶ Aynı müellif, H. 693 senesinin olaylarını anlatırken Mardin sahibi Kara Arslan'ın H. 693 senesinde öldüğünü nakletmektedir. Bkz. Aynî, *İkdü'l-Cümân*, C. III, s. 254.

¹⁹⁷ Sadi S. Kucur, “İbnü'l-Furât, Nâsirüddin”, *DİA*, C. XXI, İstanbul 2000, s. 45.

¹⁹⁸ İbnü'l-Furât, *Târih-i İbnü'l-Furât*, C. V, (thk. Hasan Muhammed eş-Şemma'), Basra 1970.

geçirip kardeşini öldürdü. Bu olaydan beş gün sonra Rükneddin bağırsak hastalığına yakalandı. Bir hafta sonra da vefat etti. O öldüğünde oğlu İzzeddin Kılıçarslan tahta geçti.” (s. 14)

“H. 600 senesinde Mısır, Şâm, Cezire, Bilâd-ı Rûm, Kıbrıs ve Musul’da deprem oldu.” (s. 16-17)

“H. 604 senesinde Meyyâfârikîn sahibi Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Evhad Necmeddin Eyyûb harekete geçip Muş’u ve etrafında birkaç şehri ele geçirdi. Sonra da Hilât’ı ele geçirmek için harekete geçip şehre geldiğinde şehrin sahibi Seyfeddin Balaban ile savaştı. Aralarında geçen savaşta el-Melikü’l-Evhad yenilip Meyyâfârikîn’e döndü. Meyyâfârikîn’e dönünce askerlerini toplayıp tekrar Hilât’a saldırdı. Bunun üzerine şehrin sahibi Seyfeddin Balaban, Melik Mugiseddin Tuğrul Şâh’tan yardım istedi. Tuğrul Şâh askerleriyle Balaban’ın yardımına yetişti. Tuğrul Şâh, el-Melikü’l-Evhad ile savaşım onu yendi. Ardından Tuğrul Şâh, Balaban’ı öldürüp Hilât’ı ele geçirmek için harekete geçti. Şehrin ahalisi, şehri teslim etmek istemeyince Tuğrul Şâh Malazgirt’e yöneldi. Malazgirt ahalisi de şehri Tuğrul Şâh’a teslim etmek istemediler. Bunun üzerine Tuğrul Şâh ülkesine dönünce Hilât ahalisi el-Melikü’l-Evhad’ı çağırıp şehri ona teslim ettiler. Bir süre sonra Hilât askerlerinden bir grup el-Melikü’l-Evhad’a isyan edip Van hısnını, ardından da Erciş’i ele geçirdiler. Bunun üzerine el-Melikü’l-Evhad, babasına mektup gönderip durumu bildirdi. Babası da diğer oğlu el-Melikü’l-Eşref’i askerlerle gönderdi. Askerler, Van hısnını kuşatınca isyan eden askerler Van hısnını teslim ettiler. Daha sonra el-Melikü’l-Evhad, Malazgirt’i tahkim etmek üzere Hilât’tan yola çıktı. El-Melikü’l-Evhad Hilât’tan çıktığında şehrin ahalisi Evhad’ın askerlerine karşı çıkıp onları kaleden çıkarıp kaleyi kuşattılar. El-Melikü’l-Evhad bunu öğrenince kardeşi el-Melikü’l-Eşref’in askerleriyle birleşerek Hilât’ı kuşattı. Ahaliden çok kişiyi öldürüp ayanlardan birçok kişiyi esir aldı.” (s. 59-61)

“H. 605 senesinde Gürcüler Hilât’a saldırdılar. Ardından Erciş’e gidip şehri zorla ele geçirdiler. Şehri yağmalayıp tahrip ettiler. Şehrin başında bulunan Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Evhad, Hilât ahalisine zarar gelir diye korktuğu ve Gürcülerin sayısının çok olduğu için onlarla savaşmak istemedi.” (s. 72)

“H. 606 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Âdil Harran’a ulaştı. Bu senenin sonuna kadar Harran’da kaldı.” (s. 96)

“H. 607 senesinde Gürcüler Hilât’a saldırdılar. Gürcü Meliki sarhoşken yirmi süvariyle Hilât tarafına yaklaşınca Müslümanlar ordusu, Gürcü Melikini ve taraftarlarını yakalayıp Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Evhad’a götürdüler. Gürcü Meliki, serbest bırakılması

karşılığında yüz bin dinar vermeyi, Müslüman esirlerinden elli esir serbest bırakmayı ve kızını el-Melikü'l-Evhad ile evlendirmeyi kabul etti. Fakat kızının din değiştirmemesini şart koştu. El-Melikü'l-Evhad da bunu kabul etti.” (s. 104-105)

“H. 607 senesinde Hilât sahibi Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Evhad hastalanıp öldüğünde kardeşi el-Melikü'l-Eşref Hilât'ı ele geçirdi. Bir rivayete göre el-Melikü'l-Evhad hastalandığında kardeşi el-Melikü'l-Eşref'i yanına çağırdı. El-Melikü'l-Eşref Hilât'a geldiğinde Hilâtlı bir müneccim ona: 'Acele edip gitme, el-Melikü'l-Evhad yakında ölecek, böylece şehir hâkimsiz kalacak.' dedi. El-Melikü'l-Eşref ise: 'Allah korusun. O zaten sağlığına kavuştu.' diye cevap verince müneccim: 'Burada bir hafta daha kalmanın bir zararı yok.' dedi. El-Melikü'l-Eşref müneccimin sözünü dinleyip Hilât'ta kaldı. Aynı hafta içinde el-Melikü'l-Evhad öldü.” (s. 105-106)

“H. 608 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Âdil, oğlu el-Melikü'l-Muzaffer Şihabeddin Gazi'yi Ruha'nın başına tayin edip Dimaşk'a geri döndü.” (s. 120)

7. Cilt.¹⁹⁹

“H. 673 senesinde Halep askerleri Emir Hüsâmeddin el-Antebî Maraş taraflarına gidip Sis'e saldırdılar. O bölgelerden çok sayıda ganimet aldılar.” (s. 25)

“H. 674 senesinde Tatar Meliki Abaka, askerlerini toplayıp perşembe günü cemaziyelahir ayının sekizinci gününde Bire'ye gönderdi. Memlûklı Sultanı el-Melikü'z-Zâhir bunu öğrendiğinde, Gazze askerlerini başta olmak üzere bütün Şâm askerlerini çağırdı. Sulan oraya doğru ilerlerken Tatarlar'ın Bire'den çıktıkları haberi geldi.” (s. 41)

“H. 677 senesinde İzzeddin Keykavus öldü. Daha önce Tatar Meliki Berke İstanbul'u ele geçirmek için askerlerini gönderdiğinde, askerler Sultan İzzeddin Keykavus'u esir olarak hapsedildiği bir kaleden çıkarıp Tatar Meliki Berke'ye götürdüler.” (s. 126)

8. Cilt.²⁰⁰

“H. 683 senesinin cemaziyevvel ayında Kahta kalesi fethedildi. Emir İftihârüddin Yakut el-Mugîsî naip olarak tayin edildi.” (s. 4)

“H. 691 senesi cemaziyelahir ayının dördüncü gününde Memlûklı Sultanı el-Eşref; Mısır, Şâm ve Halep askerleriyle Kal'atu'r-Rûm'a gidip orayı kuşattı ve yirmi mancınık kurdu. Cumartesi günü 11 recepte kale fethedildi. Sultan bu kalenin adını Kal'atu'r-Rûm'dan Kal'atü'l-Müslimin'e çevirdi.” (s. 136)

¹⁹⁹ İbnü'l-Furât, *Târih-i İbnü'l-Furât*, C.VII, (thk. Kosantin Zureyk), Beyrut 1942.

²⁰⁰ İbnü'l-Furât, *Târih-i İbnü'l-Furât*, C.VIII, (thk. Kosantin Zureyk- Necla İzzeddin), Beyrut.

“H. 695 senesinde Mardin sahibi el-Melikü’s-Said İlgazi b. el-Melikü’l-Muzaffer Fahreddin Kara Arslan el-Artukî öldü. Onun yerine kardeşi el-Melikü’l-Mansûr Necmeddin Gazi geçti.” (s. 212)

9. Cilt / 1. Bölüm.²⁰¹

“H. 789 senesinin recep ayında Memlûklı Sultanına gelen elçi, Kara Mehmed’in Timur’un oğluna karşı yenildiği, Kara Mehmed’in iki yüz süvariyle Malatya yakınlarına kaçtığı, Timur’un oğlunun da Amid’e vardığı haberini ulaştırdılar.” (s. 10)

7. el-Muktefi ‘alâ Kitâbi’r-Ravzateyn (Târihü’l-Birzâlî) / Birzâlî.

Tam adı Alemüddin Ebu Muhammed el-Kasım b. Muhammed b. Yusuf el-İşbilî ed-Dımaşkî’dir.²⁰² Şam’da başmüderresliğin yanında farklı görevler de yapmıştır.²⁰³

Birzâlî, el-Muktefi ‘alâ Kitâbi’r-Ravzateyn²⁰⁴ adlı eserini Ebu Şame’nin ez-Zeyl ‘ale’r-Ravzateyn adlı eserine zeyil olarak yazmıştır. Târihü’l-Birzâlî olarak da bilinen bu eser H. 665’ten H. 739 yılına kadar olan olayları ihtiva etmektedir.

1. Cilt / 1. Bölüm.

“H. 666 senesinin ramazan ayında es-Sultânü’l-Melikü’z-Zâhir²⁰⁵ Antakya’ya doğru yöneldi. Antakya ahalisi aman dileyip birkaç şart koştu. Sultan bu şartları kabul etmeyip şehri ramazan ayının dördüncü gününde ele geçirdi. Antakya’da ölen kişi sayısı kırk bin idi. Orada esir esilen Müslümanlardan birçok kişi serbest bırakıldı.” (s. 178)

“H. 666 senesinde Rûm sahibi Rükneddin Keykubad b. Gıyaseddin Keyhüsrev b. Alâeddin Keykubad b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan b. Mesud es-Selçukî öldürüldü. Memlûklı Sultanı ile bir ittifak kurduğu söylendi. Atından düşerek öldüğü haberi yayıldı. Onun yerine on yaşındaki oğlu tahta geçti.” (s. 182-183)

“H. 670 senesi ramazan ayının yirmi beşinci gününde Tatarlar Harran’a gelip şehri boşaltıp tahrip ettiler.” (s. 256)

“H. 671 senesinin cemaziyevvel ayında Tatarlardan üç bin kişinin Fırat nehrinin kıyısında toplandığı haberi geldi. Bunun üzerine Memlûklı Sultanı, askerleriyle Fırat nehrini geçip Tatarlardan çok kişiyi öldürdü. Ayrıca onlardan yaklaşık iki yüz kişiyi esir ettiler. Bire’de bulunan Tatarlar bunu duyunca silahlarını bırakıp kaçtılar. Sultan, cemaziyevvel ayının yirmi ikinci gününde Bire’ye girip ahaliye yüz bin dinar dağıttı.” (s. 269)

²⁰¹ İbnü’l-Furât, *Târih-i İbnü’l-Furât*, C. IX, (thk. Kostantin Zureyk), Beyrut 1936.

²⁰² Ali Yardım, “Birzâlî”, *DİA*, C. VI, İstanbul 1992, s. 216.

²⁰³ Hayreddin Zirikli, *Kitâbü’l-Alâm*, C. V, s. 182.

²⁰⁴ Birzâlî, *el-Muktefi ‘alâ Kitâbi’r-Ravzateyn (Târihü’l-Birzâlî)*, (thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri), Beyrut 2006.

²⁰⁵ Yukarıda zikredilen kişi 1260-1277 yılları arasında hüküm süren Memlûklı Sultanı I. Baybars’tır. Bkz. Kâzım Yaşar Koprıman, “Baybars I”, s. 221-223.

“H. 672 senesinde Sultan İzzeddin Keykavus b. Gıyaseddin Keyhüsrev Suğdak'ta öldü. Daha önce kardeşi Rükneddin ile Rûm topraklarını bölüştürmüştü. Rükneddin bütün Rûm topraklarını ele geçirince İzzeddin, ailesi ve yakın adamlarıyla Kostantiniye'ye kaçtı. İzzeddin Kostantiniye'ye varınca Kostantiniye meliki ondan korktu. Bunun üzerine Kostantiniye meliki İzzeddin'i tutuklayıp hapse attı. Daha sonra Tatar meliki Berke askerlerini Kostantiniye'ye gönderdi. Kostantiniye meliki sulh isteyince Tatar meliki, İzzeddin'in serbest bırakılması şartıyla sulh yapacağını söyledi. Kostantiniye meliki İzzeddin'i H. 666 senesinde serbest bıraktı. Bunun üzerine İzzeddin, Berke'ye götürüldü. Berke, onu iyi karşılayıp asker komutanı yaptı. İzzeddin'in oğlu el-Melikü'l-Mesud Suğdak'ta Mengü Timur'un hizmetinde kaldı. İzzeddin'in diğer iki oğlu İstanbul eşkerisinin²⁰⁶ (sahibinin) yanında kaldılar. İkisi de İslam dini hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı.” (s. 310)

“H. 673 senesi ramazan ayının yirmi birinci gününde Memlûklı Sultanı askerleriyle Sis'e yönelip onu, Ayas'ı, Misis'i ve Adana'yı fethetti. Ermenilerden çok kişi öldü. Sultanın askerleri çok ganimet aldı.” (s. 325)

“H. 674 senesi cemaziyelahir ayının sekizinci gününde Tatarlar Bire kalesine saldırdılar. Tatların askerlerinin sayısı otuz bin idi. Tatarlar şehirde yirmi üç mancınık kurdular. Bire ahalisi gece vakti askerlere saldırıp mancınıkları yaktılar. Tatarlar, şehirden cemaziyelahir ayının on yedinci gününde ayrıldılar.” (s. 344)

“H. 674 senesinde Hilât'ta çok şiddetli bir deprem oldu. Deprem sonucunda çok sayıda ev, han ve çarşı yıkıldı. Depremden Erciş, Diyarbekir, Mardin ve Meyyâfârikîn de etkilendi.” (s. 360)

“H. 675 senesinde Karamanoğlu, üç bin kişiyle Konya'ya saldırıp şehri yağmaladı. Şehrin naibini öldürüp şehirde bir aydan fazla kaldılar.” (s. 385-386)

“H. 675 senesinde Abaka, Kayseri ahalisinden iki yüz bin kişiyi öldürüp şehri yağmaladı. Bir rivayete göre, Kayseri'den Erzen-i Rûm'a kadar olan şehirlerden beş yüz bin kişiyi öldürdüğü söylendi.” (s. 386)

“H. 680 senesinin cemaziyelahir ayında Mengü Timur Antep'e ulaştı.” (s. 516)

1. Cilt / 2. Bölüm.

“H. 691 senesinin cemaziyelahir ayında Memlûklı Sultanı el-Melikü'l-Eşref, askerleriyle Halep'ten yola çıkıp Kal'atü'r-Rûm'a yönelip orayı bir ay üç gün kuşattı.” (s. 278)

²⁰⁶ Eşkeri: Müslüman yazarların Bizans imparatorlarına verdikleri bir lakaptır. Bkz. Kalkaşendi, *Subhu'l-A'sa*, C.V, s. 402.

“H. 691 senesi recep ayının on birinci gününde Memlûklı Sultânı, Kal’atü’r-Rûm’u kılıçla fethetti.” (s. 282)

“H. 691 senesinde Mardin sahibi Artuklu el-Melikü’l-Muzaffer Fahreddin Kara Arslan b. el-Melikü’s-Said Necmeddin Gazi öldü. Onun yerine oğlu Mardin tahtına geçti.” (s. 308)

“H. 692 senesinin recep ayında Memlûklı Sultânı, Emir Seyfeddin Doğan’ı Kal’atü’r-Rûm’a naip olarak tayin etti.” (s. 331)

2. Cilt / 2. Bölüm.

“H. 711 senesi ramazan ayının on ikinci gününde Emir Seyfeddin Bahadır es-Sencerî Bire kalesinden çıkıp Mısır’a yöneldi. Onun yerine Emir Seyfeddin Balaban el-Bedrî geçti.” (s. 40)

“H. 711 senesi şevval ayının ikinci gününde Emir Seyfeddin es-Sencerî tekrar Bire naipliğine döndü.” (s. 43)

“H. 712 senesi rebiülahir ayının dokuzuncu gününde Mardin sahibi el-Melikü’l-Mansûr Necmeddin Ebü’l-Feth Gazi b. el-Melikü’l-Muzaffer Fahreddin Kara Arslan b. el-Melikü’s-Said Necmeddin Gazi b. Albi b. Timurtaş b. Gazi Artuk öldü. Mardin’in başında yaklaşık yirmi yıl kaldı.” (s. 65)

“H. 715 senesi muharrem ayının yirmi sekizinci gününde Memlûklı askerlerinin Malatya’ya vardığı haberi geldi. Malatya ahalisi askerleri görünce aman dilediler. Şehirdeki Müslümanlara aman verildi. Ardından Ermeni ve Hristiyanlardan çok kişi öldürüldü. Çok sayıda kişi esir edildi. Şehrin büyük bir kısmı tahrip edildi. Daha sonra askerler şehirden ayrılıp Antep’e gittiler.” (s. 178)

“H. 715 senesinde Malatya’da çekirge istilasından dolayı bitki ve meyvelerde bir verim kaybı yaşandı.” (s. 189)

“H. 718 senesinin başında Diyarbekir, Musul, Erbil, Mardin, Cezire ve Meyyâfârikîn’de pahalılık baş gösterdi. Bunun üzerine o şehirde çocuklar satıldı. Orada kalanlar ise ölmüş insanların cesetlerini yedi. Cezire-i İbn Ömer’de ise senenin başından rebiülahir ayına kadar açlık ve veba salgınından dolayı on beş bin kişinin öldüğü söylendi. Üç bin çocuk satıldı. Çocuğun fiyatı 10-50 dirhem arasındaydı. Bu çocuklar Tatarlara satılıyordu. Cuma namazı yaklaşık bir ay kılınmadı. Meyyâfârikîn’in ahalisinin çoğu öldü.” (s. 303)

8. Uyûnü’t-Tevârîh / Kütübî.

Tam adı, Ebu Abdullah Selaheddin Muhammed b. Şâkir b. Ahmed el-Kütübî ed-Dârânî ed-Dımaşkî’dir.²⁰⁷ Dımaşk’a bağlı olan Dâreyyâ köyünde doğduğundan dolayı Dârânî lakabını

²⁰⁷ Abdülkerim Özaydın, “Kütübî”, *DİA*, C. XXVII, Ankara 2003, s. 8.

almıştır.²⁰⁸ Çalışmamızda yer alan Kütübî'nin Uyûnû't-Tevârih²⁰⁹ adlı eseri, Hz. Peygamberin doğumu ve nesebini zikretmekle başlayıp olayları hicretten itibaren anlatmıştır. Kütübî bu eseri yazarken İsfahânî, İbnü'l-Cevzî, İbn Asâkir, Zehebî ve İbn Kesir gibi birçok meşhur tarihçilerin eserlerinden istifade etmiştir.²¹⁰

21. Cilt.

“H. 671 senesi cemaziyelevvel ayının beşinci gününde Tatarların Bire'ye ulaştığı haberi geldi. Bunun üzerine Memlûklı Sultânı el-Melikü'z-Zâhir askerlerini oraya gönderdi. Askerler, Tatarlardan çok kişiyi öldürdüler. Yaklaşık iki yüz kişiyi esir ettiler. Ardından el-Melikü'z-Zâhir Bire'ye gidip şehrin naibine hil'at verip ahaliye yüz bin dirhem dağıttı.” (s. 9)

“H. 673 senesinde Memlûklı Sultânı askerleriyle Sis, Ayas, Misis ve Adana'yı ele geçirdi. Askerler çok sayıda ganimet aldı.” (s. 53-54)

“H. 674 senesinde Tatarlar Bire'ye saldırdı. Onların askerlerinin sayısı otuz bin idi. Şehirde yirmi üç mancınık kurdular. Bire ahali gece vakti Tatar askerlerine saldırıp onlardan çok kişiyi öldürüp mancınıkları yaktılar.” (s. 69-70)

“H. 679 senesinde Irak, Cezire, Musul, Erbil, Azerbaycan, Diyarbekir, Hilât, Horasan ve Irak-ı Acem Tatarların elinde idi.” (s. 241)

22. Cilt.

“H. 690 senesinde Rûm sahibi Gıyaseddin Keyhüsrev, Mardin sahibi ise Artuklu el-Melikü'l-Muzaffer Albi Kara Arslan b. el-Melikü's-Said idi.” (s. 17)

“H. 693 senesinde Mardin sahibi es-Sultânü'l-Melikü'l-Muzaffer Kara Arslan b. el-Melikü's-Said İlgazi b. Albi b. Timurtaş b. Artuk öldü. Cesur, âdil ve dindar biri idi.” (s. 47)

“H. 693 senesinde Mardin sahibi el-Melikü's-Said Şemseddin Davud el-Artukî, Rûm sahibi ise Sultan Gıyaseddin Mesud b. İzzeddin Keykubad idi.” (s. 53)

“H. 700 senesinde Mardin sahibi Artuklu el-Melikü'l-Mansûr Necmeddin Gazi idi.” (s. 98)

24. Cilt.

“H. 735 senesinin cemaziyelahir ayında Halep askerleri Sis'e yönelip Adana, Tarsus ve Ayas'ı yaktılar. O bölgelerdeki ekinleri yakıp yağmalama yaptılar. Ayrıca oradan iki yüz kırk kişiyi esir ettiler. Halep askerlerinden sadece bir kişi Ceyhun nehrine boğularak öldü. Askerler oradan çok sayıda ganimet aldı.” (s. 30)

“H. 736 senesinde Behisni naibi Şemseddin Sungur en-Nurî öldü.” (s. 40)

²⁰⁸ Hayreddin Zirikli, *Kitâbü'l-Alâm*, C. VI, s. 156.

²⁰⁹ Kütübî, *Uyûnû't-Tevârih*, (thk. Nebile Abdülmümin Davud- Faysal es-Samir), Bağdat 1984.

²¹⁰ Abdülkerim Özeydin, “Kütübî”, s. 8.

9. Dürretü'l-Eslâk fî Devleti'l-Etrâk/ İbn Habîb.

Tam adı, Ebu Muhammed Bedreddin el-Hasan b. Ömer b. el-Hasan b. Ömer b. Habîb ed-Dımaşkî el-Halebî'dir. H. 710 senesinde Dımaşk'ta veya Halep'te doğdu.²¹¹ İbn Habîb'in Dürretü'l-Eslâk fî Devleti'l-Etrâk²¹² adlı eseri iki ciltten oluşan, H. 648-777 yıllarına dair Mısır Memlûkluları tarihini ihtiva eden bir eserdir. Bu eserde komşu ülkelerde gerçekleşen olaylarla birlikte, söz konusu dönemin ileri gelenlerinin ve âlimlerinin biyografilerine de değinilmiştir.

1. Cilt.

"H. 650 senesinde Tatarlar Cezire ve Diyarbekir'e ulaştılar. O bölgelerde katliam yapıp inanları esir aldılar. Ölen kişilerin sayısı on bin idi." (s. 77)

"H. 651 senesinde Antep sahibi el-Melikü's-Sâlih Sâlih Ahmed b. el-Melikü'z-Zâhir Gazi b. es-Sultânü'l-Melikü'n-Nâsır Yusuf b. Eyyûb b. Şâdî b. Mervan öldü. O öldüğünde elli bir yaşındaydı." (s. 86)

"H. 654 senesinde Rûm sahibi Alâeddin Keykubad öldü. Onun yerine oğlu Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev geçti." (s. 108)

"H. 654 senesinde Gıyaseddin Keyhüsrev öldü. Onun yerine oğulları İzzeddin Keykavus, Rükneddin Kılıçarslan ve Alâeddin Keykubad geçti. Üçünün adına hutbe okutulup sikke bastırıldı." (s. 108)

"H. 657 senesinde Hülâgû askerleriyle Diyarbekir'e ulaştı. Ardından Amid'e geçti. Oradan da Harran'a gidip şehri ele geçirdi." (s. 148)

"H. 658 senesinde el-Melikü'l-Muzaffer Kara Arslan b. el-Melikü's-Said İlgazi b. Artuk, babası yerine Mardin'in başına geçti." (s. 159)

"H. 658 senesinde Meyyâfârikîn sahibi el-Melikü'l-Kâmil Muhammed b. el-Melikü'l-Muzaffer Gazi b. el-Melikü'l-Âdil Ebi Bekir b. Eyyûb b. Şâdî b. Mervan öldü. Âdil bir hükümdardı ve ahaliye iyi davranırdı. Meyyâfârikîn'de öldü. Öldüğünde seksen bir yaşındaydı." (s. 162)

"H. 658 senesinde Mardin sahibi el-Melikü's-Said İlgazi b. el-Melikü'l-Mansûr Artuk b. İlgazi b. Albi b. Timurtaş b. İlgazi b. Artuk öldü. Cömert ve cesur bir sultandı. Mardin'in başında yaklaşık on beş sene kaldı. Onun yerine oğlu el-Melikü'l-Muzaffer Kara Arslan geçti." (s. 163)

"H. 659 senesinde Emir Şemseddin Akkuş el-Burlu Bire'yi ele geçirdi." (s. 171)

²¹¹ Süleyman Tülüçü, "İbn Habîb el-Halebî", *DİA*, C. XIX, İstanbul 1999, s. 508.

²¹² İbn Habîb, *Dürretü'l-Eslâk fî Devleti'l-Etrâk*, (thk. Muhammed Muhammed Emin), Kahire 2014.

“H. 664 senesinde Memlûklı Sultânı askerlerini Sis’e gönderdi. Askerler şehre saldırıp insanları öldürüp esir aldılar.” (s. 211)

“H. 666 senesinde Rûm Meliki Rükneddin Keykubad b. Keyhüsrev Tatarlar tarafından öldürüldü. Atından düşüp öldüğü haberi yayıldı. Aksaray’da öldü. Öldüğünde yirmi sekiz yaşındaydı. Onun yerine on yaşındaki oğlu geçti.” (s. 222)

“H. 671 senesinde Sultan Zâhir Baybars es-Sâlihî, askerleriyle Kahire’den Şam’a doğru hareket etti. Bunun sebebi ise Tatarların Bire’ye ulaştıkları haberini almasıdır. Sultan, Fırat nehrinin geçip Tatarlarla karşılaştı. Onlardan çok kişiyi öldürüp yaklaşık iki yüz kişiyi esir aldı. Sultan Bire’ye girdiğinde ahaliye iyi davranıp onlara para dağıttı.” (s. 253)

“H. 675 senesinde Sultan Zâhir Baybars askerleriyle yoksa çıkıp Ablustin’e vardı. Orada Tatar, Gürcü ve Rûm orduları vardı. Sultan onlarla savaşıp onlardan yaklaşık yedi bin kişiyi öldürdü. Kayseri ahali bu duyunca şehri terk ettiler. Bunun üzerine Sultan şehre girip tahta oturdu ve şehirde kendi adına hutbe okuttu.” (s. 281)

“H. 682 senesinde Müslümanlar Kâhta kalitesini ele geçirdiler. Kale Ermenilerin elindeydi. Sultan kaleye bir naip tayin etti.” (s. 365)

2. Cilt.

“H. 691 senesinde Memlûklı Sultânı el-Melikü’l-Eşref Halil, Kal’atür-Rûm’u fethetmek üzere askerleriyle sefere çıktı. Sultan o bölgeye varınca mancınıklar kurup bölgeyi bir ay boyunca kuşattı. Ardından Kal’atü’r-Rûm’u fethedip orada yaşayan Ermenilerden birçok kişiyi esir aldı.” (s. 49-50)

“H. 691 senesinde el-Melikü’s-Said Davud b. el-Melikü’l-Muzaffer Kara Arslan b. el-Melikü’s-Said Gazi b. Artuk, babası yerine Mardin’in başına geçti.” (s. 55)

“H. 691 senesinde Mardin sahibi el-Melikü’l-Muzaffer Kara Arslan b. el-Melikü’s-Said Gazi b. el-Melikü’l-Mansûr Artuk b. Albi b. Timurtaş b. İlgazi b. Artuk öldü. O öldüğünde seksen yaşındaydı.” (s. 57-58)

“H. 694 senesinde el-Melikü’l-Mansûr Gazi b. el-Melikü’l-Muzaffer Kara Arslan b. el-Melikü’s-Said Gazi b. Artuk Mardin’in başına geçti.” (s. 100-101)

“H. 694 senesinde Mardin sahibi el-Melikü’s-Said Davud b. el-Melikü’l-Muzaffer Kara Arslan b. el-Melikü’s-Said Gazi b. el-Melikü’l-Mansûr Artuk b. İlgazi b. Albi b. Timurtaş b. İlgazi b. Artuk öldü. Mardin’in başında yaklaşık iki yıl kaldı.” (s. 106)

“H. 711 senesinde el-Melikü’s-Sâlih Sâlih b. el-Melikü’l-Mansûr Gazi b. Artuk Mardin’in başına geçti.” (s. 349-350)

“H. 711 senesinde Mardin sahibi el-Melikü’l-Mansûr Gazi b. el-Melikü’l-Muzaffer Kara Arslan b. el-Melikü’s-Said Gazi b. el-Melikü’l-Mansûr Artuk b. İlgazi b. Albi b. Timurtaş b. İlgazi b. Artuk öldü. Mardin’in başında yirmi yıl kaldı.” (s. 356-357)

10. Tezkiretü’n-Nebîh fî Eyyâmi’l-Mansûr ve Benîh/ İbn Habîb.

Yukarıda zikrettiğimiz tarihçi İbn Habîb’in bir diğer eseri de Tezkiretü’n-Nebîh fî Eyyâmi’l-Mansûr ve Benîh’dir²¹³. Üç ciltten oluşan ve H. 678-770 yıllarını ihtiva eden bu eser, Memlûkluk Sultanlarından Kalavun ve oğullarının dönemini içermesi açısından önemlidir.

1. Cilt.

“H. 682 senesinde Kâhta kalesinde bulunanlar, Halep’teki nâib-i saltanat²¹⁴ Şemseddin Kara Sungur’a mektup yazıp kaleyi ona teslim etmek istediklerini bildirdiler. Bunun üzerine Memlûkluk askerleri oraya gidip kaleyi teslim aldılar. Memlûkluk Sultanı da oraya bir naip tayin edip kaleyi güçlendirdi.” (s. 80)

“H. 691 senesinde Mardin sahibi el-Melikü’l-Muzaffer Kara Arslan b. es-Said Gazi b. el-Mansûr Artuk öldü. Onun yerine oğlu Şemseddin Davud geçti. Fakat tahtta çok uzun süre kalamadı.” (s. 159)

“H. 692 senesinde Sis sahibi, Memlûkluk Sultanına Behisni ve Maraş’ı teslim edeceğini söyledi. Bunun üzerine Sultan, şehirleri teslim alıp o bölgelere naip gönderdi.” (s. 160)

“H. 698 senesinde Bire naibi Cemaleddin Akkuş el-Mugîsî.” (s. 216)

“H. 698 senesinde Memlûkluk Sultanı Halep askerlerini Mardin’e yolladı. Bunun sebebi ise de Mardin’de bir olayın meydana gelmesidir. Askerler Mardin’e gidip şehri kuşattılar ve yarım gün boyunca şehri yağmalayıp geri döndüler.” (s. 218)

2. Cilt.

“H. 712 Mardin sahibi el-Melikü’l-Mansûr Gazi b. el-Melikü’l-Muzaffer b. Artuk öldü. Mardin’in başında yaklaşık yirmi yıl kaldı.” (s. 40)

“H. 718 senesinde Musul, Erbil, Mardin ve civarındaki bölgelerde pahalılık baş gösterdi. Bunun sonucunda insanlar, ölmüş kişilerin cesetlerini yemeye ve evlatlarını satmaya başladılar. Açlıktan çok sayıda kişi öldü. O süreçte meydana gelen ilginç olaylardan biri de bir adamın, çocuğunu bir ekmek karşılığında satıp ekmeği yedikten sonra ölmesidir.” (s. 89)

“H. 735 senesinde Antakya’da büyük bir yangın çıktı. Çok büyük bir hasara sebep oldu.” (s. 263)

²¹³ İbn Habîb, *Tezkiretü’n-Nebîh fî Eyyâmi’l-Mansûr ve Benîh*, (thk. Muhammed Muhammed Emin), Kahire 1986.

²¹⁴ Sultanın merkezden eyaletlere tayin ettiği ve onu temsil ettiği devlet adamıdır. Bkz. Sadi S. Kucur, “Nâib-i Saltanat”, *DİA*, C. XXXII, İstanbul 2006, s. 313-314.

“H. 736 senesinde Memlûklı Sultanının emriyle Behisni’deki nâib-i saltanat İzzeddin Özdemir eş-Şemsî askerleriyle Darende’yi Ermenilerin elinden almak için harekete geçti. İzzeddin, askerleriyle Darende’yi kuşatıp fethetti.” (s. 265)

3. Cilt.

“H. 745 senesinde Kal’atü’r-Rûm naibi Emir Seyfeddin Çerkes öldü.” (s. 67)

“H. 753 senesinde Rûm topraklarında hâkim olan Emir Eretna öldü.” (s. 168)

“H. 766 senesinin muharrem ayında Mardin sahibi el-Melikü’s-Sâlih Sâlih b. el-Melikü’l-Mansûr Gazi b. el-Muzaffer Kara Arslan b. es-Said Gazi b. Artuk öldü. Mardin’in başında yaklaşık elli yıl kaldı.” (s. 281-282)

“H. 768 senesinde Dulkadiroğlu Emir Halil b. Karaca Ablustin naipliğine tayin edildi.” (s. 300)

“H. 769 senesinde Mardin sahibi el-Melikü’l-Mansûr Ahmed b. el-Melikü’s-Sâlih Sâlih b. el-Melikü’l-Mansûr Gazi b. el-Muzaffer Kara Arslan b. es-Said Gazi b. Artuk öldü. Onun yerine oğlu el-Melikü’s-Sâlih Mahmud geçti. Fakat dört ay sonra öldürüldü. Onun yerine amcası el-Melikü’l-Muzaffer Davud b. el-Melikü’s-Sâlih geçti.” (s. 337)

E. 14. VE 15. YÜZYIL HÂDİSELERİNİ BİRLİKTE İÇEREN ESERLER.

1. Nüzhetü’n-Nüfûs ve’l-Ebdân fî Târihi Ehli’z-Zaman / Sayrafi.

Yukarıda zikrettiğimiz tarihçi Sayrafi’nin bir diğer eseri de Nüzhetü’n-Nüfûs ve’l-Ebdân fî Tarihi Ehli’z-Zaman’dır²¹⁵. Sayrafi’nin bu eseri dört ciltten oluşmuş, bu eserde H. 784 ile H. 850 yılları arasındaki olaylar yer almıştır.

1. Cilt.

“H. 784 senesinin zilkade ayında Halep naibi Yelboğa en-Nâsirî’ye, Ablustin naibi Alâeddin b. Altınboğa es-Sultanî’nin Memlûklı Sultanına isyan ettiği, Darende kalesini ele geçirip silahlarını ve hazinesini oraya taşıdığı ve oradaki emirleri tutukladığı haberi ulaştı. Bunun üzerine şehirdeki askerler Alâeddin’e doğru harekete geçip onun taraftarlarından birkaç kişiyi tutukladılar. Alâeddin ise aman dileyip Darende kalesinden Ablustin’e kaçtı.” (s. 53-54)

“H. 786 senesinin recep ayında Türkmen elçileri gelip aman dilediler. Bunun öncesinde Türkmenler birleşip Maraş’a ele geçirip Sultana itaat edenleri şehirden çıkarmıştı. Bunun üzerine Halep naibi Yelboğa en-Nâsirî askerlerini toplayıp Maraş’a gitmişti. Oradaki Türkmenlerin birçoğunu öldürmüştü. Onlardan birkaç kişi yaralanmış, geri kalanlar ise

²¹⁵ Sayrafi, Nüzhetü’n-Nüfûs ve’l-Ebdân fî Târihi Ehli’z-Zaman, (thk. Hasan Habeşi), Kahire 1973.

kaçmıştı. Yelboğa en-Nâsirî Maraş'ta birkaç gün kaldı. Bu süreçte en-Nâsirî'ye, Sultanın düşmanı olan Dulkadiroğlu'nun Sivas ve Azerbaycan sahibi Kadı Burhaneddin ile anlaşıp Tatarları da yanına alarak Darende ve Divriği taraflarına yürüyüp orayı yağmalayıp yaktıkları haberi geldi. Bunun üzerine Yelboğa Maraş'tan Ablustin'e yürüyüp askerlerini bu haberi tahkik etmek için yolladı. Fakat Dulkadiroğlu maiyetindeki kişilerle kaçtı. Bir müddet sonra Türkmenler Sultandan kendilerini affetmeleri için elçilerini gönderdiler. Sultan da onları affetti." (s. 99)

"H. 787 senesi muharrem ayının altıncı gününde Dulkadiroğlu Sevlî'nin itaatini bildirmek için Memlûklü Sultanının huzuruna geldiği haberi geldi. Halep'e gelen Dulkadiroğlu Mersûm-i Şerif'te buyurulan emre göre tutuklanıp Halep kalesine hapsedildi. Daha sonra gelen başka bir Mersûm-ı Şerif'in emrine dayanarak Dulkadiroğlu Mısır'a götürülmek üzere Halep hacibi tarafından şehir meydanına götürüldü. Dulkadiroğlu gece vakti kaçtı. Bunun üzerine Yelboğa en-Nâsirî onu yakalamak için yola çıktıysa da onu bulamadı." (s. 115)

"H. 788 senesi muharrem ayının sonlarında Dulkadiroğlu Emir Sârimuddin İbrahim²¹⁶ b. Karaca itaatini bildirmek için Kahire'ye geldi." (s. 128)

"H. 788 senesi rebiülahir ayının ilk gününde Halep'ten gelen elçi, Emir Halil b. Karaca b. Dulkadir'in kesik başını getirdi. Bunun hemen sonrasında Halil'in kardeşi Osman b. Karaca ve yeğeni Nâzirü'c-Ceyş tutuklandılar." (s. 131)

"H. 789 senesinin rebiülahir ayında Ablustin naibinin, Dulkadiroğlu ile savaştığı haberi geldi." (s. 153)

"H. 789 senesi cemaziyelahir ayının sonlarında Timur'un Kara Mehmed'e saldırıp yendiği, Kara Mehmed'in de iki yüz süvari ile Malatya yakınlarına kaçtığı haberi geldi." (s. 154)

"H. 790 senesinin rebiülevvel ayında Mintaş²¹⁷ ile savaşmak üzere Kahire'den çıkan askerlerin Malatya'ya ulaştığı haberi geldi." (s. 169)

"H. 790 senesinin cemaziyelevvel ayında Divriği naibi es-Sârim İbrahim'in Şuhri'nin Sivas'ta öldüğü haberi geldi." (s. 171)

²¹⁶ Dulkadiroğlu Zeyneddin Karaca öldüğünde tahta oğlu Halil Bey geçti. Halil'in 1381 senesinde Memlûklülere karşı başarısızlığı sonucunda kardeşleriyle onun arası bozuldu. Bunun üzerine kardeşi İbrahim Memlûklülere iltica etti. Bkz. Refet Yınanç, "Dulkadiroğulları", s. 554.

²¹⁷ Mintaş, Memlûklü sultanı Berkuk döneminde isyan eden Malatya naibidir. Bilgi için bkz. Hasan Acar-Abdulvahap Kılıç, "Berkuk Dönemi Siyasi Olayları ve Memlûk Dönemi Sosyopolitik Yapısının Değerlendirilmesi", *Avrasya Etütleri*, C. LVII, 2020, s. 225-249.

“H. 791 senesi muharrem ayının sekizinci gününde Karamanoğlu Ali Bey’in²¹⁸ elçileri Mektupla geldiler. Mektupta Sultana itaatini bildirmek istediklerini yazar.” (s. 182)

“H. 791 senesi muharrem ayının yirmi üçüncü gününde Sis’ten gelen elçiler, Sis naibiyle Dulkadiroğlu Halil anlaşıp Dulkadiroğlu Sevlî ve Mintaş ile savaştıklarını, Sevlî’nin taraftarlarından çok kişi öldüğünü fakat savaşın sonunda Sis naibi ve Halil’in yenildiğini bildirdiler.” (s. 182)

“H. 792 senesi cemaziyelevvel ayının ilk gününde Safed’den gelen elçiler Dulkadiroğlu Sârimuddin İbrahim’in Türkmenlerle Halep’e gelip Timur el-Eşrefî’yle savaştığı, bu savaşta Timur el-Eşrefî’nin yenildiği haberini ulaştırdılar.” (s. 303)

“H. 792 senesi zilhicce ayının ilk gününde Dulkadiroğlu Sevlî, Ablustin naipliğine tayin edildi.” (s. 317)

“H. 793 senesi muharrem ayının on birinci gününde Memlûklu askerlerinin Mintaş ile savaşmak üzere Antep’e yöneldiği, Mintaş’ın da Maraş taraflarına kaçtığı haberi geldi.” (s. 322)

“H. 793 senesi şevval ayının ikinci gününde Bilâd-ı Rûm sahibi Hundkâr Bayezid b. Osman, Kayseri’ye gidip şehri ele geçirdiği haberi geldi.” (s. 334)

“H. 796 senesi şevval ayının yirmi sekizinci gününde Rûm sahibi Osmanoğlu’nun²¹⁹ elçileri Memlûklu Sultanının huzuruna mektupla geldiler. Mektupta, Osmanoğlu’nun Timur’a karşı Memlûklu Sultanın yardımına iki yüz bin süvari hazırladığını yazar.” (s. 390)

“H. 796 senesi şevval ayının yirmi sekizinci gününde Sivas sahibi Kadı Burhaneddin Ahmed’in elçileri mektupla geldiler. Mektupta Kadı Burhaneddin Ahmed’in Memlûklu Sultanının itaatine girdiği yazar.” (s. 390)

“H. 800 senesi geldiğinde Kayseri ve Sivas sahibi Ebu’l-Feth Kadı Burhaneddin Ahmed idi. Konya sahibi Karamanoğlu Alâeddin idi. Bursa sahibi Melik Bayezid b. Murad Han b. Orhan b. Osman idi. Mardin sahibi ise Mecdeddin İsâ b. el-Melikü’l-Muzaffer idi.” (s. 456-457)

²¹⁸ Karamanoğlu Ali Bey’in dönemi ile ilgili bilgi için bkz. Yahya Başkan, “Karamanoğulları Beyliği (Alaeddin Ali Bey Dönemi 1357-1398)”, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1999, s. 21-52.

²¹⁹ O tarihte Osmanlı Devleti’nin başında Sultan Yıldırım Bayezid vardı. Bkz. Halil İnalcık, “Bayezid I”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 231.

“H. 800 senesinin ramazan ayında Emir Sevlî b. Zeyneddin Karaca b. Dulkadir çadırda uyurken Ali Han²²⁰ denen bir kişi tarafından belinden bıçaklanarak öldürüldü.²²¹” (s. 477)

“H. 800 senesi recep ayının on sekizinci gününde Toktamış Han’ın²²² askerlerinin Osmanoğlu Bayezid’in askerleriyle karşılaştığı, iki taraftan da birçok kişinin öldüğü haberi geldi.” (s. 492)

2. Cilt.

“H. 803 senesi muharrem ayının dokuzuncu gününde Şâm’dan gelen elçi, Timur’un Tebriz’i kuşatıp tahrip ettikten sonra Larend ve Ablustin’e yöneldiğini, adı geçen yerleri da yağmaladıktan sonra askerleriyle Malatya’ya geçtiğini, orada on gün kalıp şehri tahrip ettiğini, ardından Behisni’ye²²³ doğru hareket ettiğini, Behisni’de yirmi gün kalıp şehri tahrip edip ahalisine kötülük yaptıktan sonra Antep’e yöneldiğini, şehrin surlarını, kalesini ve kulelerini yıktığını bildirdi.” (s. 71-72)

“H. 803 senesinde Malatya, Ablustin, Darende, Kâhta, Gerger, Behisni, Antep, Ruha ve el-Bire Timur tarafından tahrip edildi.” (s. 93)

“H. 805 senesinin başında Timur Bilâd-ı Rûm’a yöneldi. Sultan Bayezid bunu öğrendiğinde askerlerini Akşehir’de topladı. Osmanlı ordusunda yedi yüz bin süvari, üç yüz bin adam vardı. Toplam bin bin (milyon) kişi vardı. Ayrıca orduda Osmanlı Sultanının eniştesi, oğlu Süleyman, Tokat ve Amasya sahibi Mehmed Çelebi ve veziri Emir Ali Bey Çelebi vardı. Timur’un Bayezid’e yolladığı mektupta şu ifadeler yer almaktadır: ‘Sen Allah yolunda savaşan bir Gazisin. Ben de sana saldırmıyorum. Baban ve dedenden kalma topraklarla yetin. Ebu Said Han zamanında Emir Eretna’nın hâkimiyetindeki toprakları ise bana ver.’ Osmanoğlu Bayezid bu sözleri duyduğunda Timur’un sözlerine kanıp onunla savaşmaktan vazgeçecekken, Kemah’tan gelen bir elçi, Timur’un Kemah’a saldırıp şehirde katliam yaptığını bildirdi. Bunun üzerine Bayezid sinirlenip Timur ile savaşmaya karar verdi. İki taraf birbirine yaklaşıncı, Timur hile yapıp Bayezid’in arkasından geldi. Bayezid, Timur’un kaçtığını düşündü. Timur askerleriyle Anguriye²²⁴ şehrine yönelip şehri kuşatmaya başladı. Bunu öğrenen Bayezid,

²²⁰ Sayrafi’nin Ali Han olarak kaydettiği kişi, İbn Tağrıberdi’nin eserinde ‘Can’ olarak geçmektedir. Bkz. İbn Tağrıberdi, *el-Menhelü’s-Sâfi*, C. VI, s. 184.

²²¹ Dulkadıroğlu Sevlî’nin öldürülmesi ile ilgili bilgi için bkz. Samet Alıç, “Memlûkler Tarafından Katledilen Dulkadir Emirleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 43, 2020, s. 87.

²²² 1241-1502 yılları arasında Deştikıpçak’ta hüküm süren Altın Orda Devleti’nin hanlarından biri idi. Altın Orda’nın başında 1397-1396 yılları arasında kaldı. Bkz. Mehmet Saray, “Altın Orda Hanlığı”, *DİA*, C. II, İstanbul 1989, s. 538.

²²³ Behisni kalesi, Maraş ve Samsat’a yakın sağlam bir kaledir. Bkz. Yakut el-Hamevi, *Mucemü’l-büldan*, C.I, Beyrut 1995, s. 516.

²²⁴ Anguriye, günümüzde Ankara’dır. Sipâhîzâde Mehmed Anguriye’den bahsederken şöyle demektedir: “Anguriye, Bilâd-ı Rûm’da bir şehirdir. Yüksek bir tepede bir kalesi bulunmaktadır. Bostanları yoktur. Dağlar

askerleriyle sekiz gün yürüme mesafesinde bulunan Anguriye şehrine geldi. Fakat askerlerin çoğu yorgunluk ve susuzluktan dolayı öldü. H. 805 senesi muharrem ayının başlarında iki ordu karşılaştı. Pazar günü muharrem ayının beşinci gününde Anguriye’de iki taraf birbirleriyle savaştı. İkinci vakti Bayezid’in askerleri çok yoruldu. Tam o sırada karşılıklarına Timur’un askerlerinden yüz bin kişi çıktı. Aralarında geçen çatışmada Süleyman b. Bayezid’in askerleri yenildi. Bunun üzerine Süleyman yüz bin kişiyle Bursa tarafına kaçtı. Kalan askerler dağılırken, Bayezid tutuklanıp Timur’a götürüldü. Timur’un askerleri Bilâd-ı Rûm’da yaklaşık bir buçuk yıl kaldılar. Bu süreçte Bursa’yı yıktılar. Bilâd-ı Rûm’da yağmalama yapıp her yeri tahrip ettiler. Emir Süleyman ise taraftarlarıyla Kostantiniye’ye kaçıp canını kurtardı.²²⁵” (s. 149-152)

“H. 807 senesinde Bilâd-ı Rûm sahibi Emir Süleyman b. Bayezid b. Murad b. Orhan b. Osman idi.” (s. 194)

“H. 807 senesinde Mardin sahibi el-Melikü’z-Zâhir Mecdeddin İsâ el-Artukî idi.” (s. 194)

“H. 809 senesinde Mardin sahibi el-Melikü’z-Zâhir Mecdeddin İsâ, Çekem’in Amid’e saldırması olayında²²⁶ öldü.” (s. 232)

“H. 817 senesinde Karaman topraklarının sahibi Mehmed Bey b. Alâeddin b. Karaman idi.” (s. 339)

“H. 817 senesinde Bilâd-ı Rûm sahibi Emir Kirişçi Mehmed idi.” (s. 339)

“H. 817 senesi cemaziyelevvel ayının altıncı gününde Memlûklı Sultanı el-Müeyyed²²⁷, Dimaşk’tan ayrılıp Ablustin’e ulaştı. Oradan da Darende’ye gitti. Daha sonra Malatya’ya geçip oraya Güzel’i naip olarak tayin etti.” (s. 342)

“H. 820 senesinde Memlûklı Sultanının askerleri Halep’ten Amik Ovası tarafına yöneldi. Rebiülevvel ayının ikinci gününde Memlûklı Sultanı onların peşinden gitti. Sultan, Amik Ovası’na vardığında Karamanoğlu Mehmed’in elçisi hediye ve özür mektubu ile geldi. Sultan, elçiye kızıp Karamanoğlu’nun yaptığı yanlışları saydı (Tarsus’un anahtarlarını göndermemesi ve Malatya naibi Güzel’i tutuklamaması gibi). Aynı günde Osmanoğlu’nun elçisi

arasında yer almaktadır. Onunla Kastamonu arasında beş gün yürüme mesafesi vardır”. Bkz. İbn Hişâm el-Ensâri, *Evzahu'l-Mesâlik ilâ Ma'rifeti'l-Büldân ve'l-Memâlik*, C. I, s. 177.

²²⁵ Yukarıda zikredilen savaş, Sultan Bayezid ile Timur arasında Çubuk ovasında 28 Temmuz 1402 senesinde meydana gelen Ankara Savaşı’dır. Ankara Savaşı ile ilgili bilgi için bkz. Yusuf Halaçoğlu, “Ankara Savaşı”, *DİA*, C. III, İstanbul 1991, s. 210-211.

²²⁶ Çekem’in isyanıyla ilgili bilgi için bkz. Murat Zengin, “Memlûklı Devlet Adamı Emir Çekem ve İsyanları”, *History Studies*, C. XI, S. 5, 2019, s. 1855-1873.

²²⁷ El-Müeyyed, 1412-1421 yılları arasında hüküm süren Memlûklı Sultanıdır. Bkz. İsmail Yiğit, “Şeyh el-Mahmûdî”, *DİA*, C. XXXIX, İstanbul 2010, s. 58.

geldi. Ardından Ramazanoğlu İbrahim'in çocukları anneleriyle geldiler. Daha sonra Sultan, Halep naibi Kaçkar'ı Tarsus tarafına gönderdi. Kaçkar, Tarsus'a girdiğinde Tarsus naibi kaleye sığındı. Kaçkar, şehri kuşatıp ele geçirdi. Sultan ise Maraş tarafına yöneldi. Bu sırada Şâm naibi Akbay Malatya'ya vardığında şehrin Hüseyin b. Köpek tarafından yakıldığını görüp bunu Sultana bildirdi. Rebiülahir ayının yirmi sekizinci gününde Sultan Darende'ye yönelip şehri kuşattı. Sultan oradayken Tarsus Kalesi'nin anahtarları geldi. Daha sonra Sultan Malatya ve Divriği naipliğine Mengli Boğa el-Argunşahi'yi tayin etti." (s. 389-391)

"H. 820 senesinin şaban ayında Osmanoğlu, Karamanoğulları Mehmed ve Mustafa'ya saldırıp onları Konya'da kuşatıp Kayseri başta olmak üzere Karamanoğulları topraklarının çoğunu ele geçirdi.²²⁸" (s. 399)

"H. 821 senesinin başında Ramazanoğlu İbrahim yaklaşık dört ay boyunca Tarsus'u kuşattı." (s. 421)

"H. 821 senesi recep ayının on beşinci gününde Karamanoğlu Mehmed Bey Tarsus'a gelip Ramazanoğlu İbrahim'e katıldı. Sultan bunu öğrenince İbrahim'in oğlu Hamza'ya mektup gönderip mektupta Hamza'yı babası yerine Adana naipliğine tayin ettiğini söyledi. Tarsus ahalisi ile Karamanoğlu arasında çok şiddetli bir savaş oldu. Karamanoğlu'nun karnında artan rahatsızlığından dolayı Tarsus'tan şaban ayının yedinci gününde ayrıldı." (s. 421-422)

"H. 824 senesinde Karamanoğulları toprakları Ali Bey'in elinde idi. Fakat Ali Bey, Karamanoğlu Mehmed'in oğulları İbrahim ve Alâeddin tarafından Konya'dan çıkartıldı. Ardından ikisi de Larende'yi ele geçirdiler. Ali Bey'in elinde sadece Niğde kaldı." (s. 486)

3. Cilt.

"H. 825 senesinde Sultan Kirişçi Mehmed Çelebi b. Bayezid b. Murad b. Orhan b. Osman öldü. Onun yerine büyük oğlu Murad Bey geçti." (s. 16)

"H. 827 senesinin başında Karamanoğulları topraklarının sahibi Emir İbrahim b. Mehmed Bey b. Karaman idi." (s. 65)

"H. 829 senesinde Emir Ali Bey b. Halil b. Dulkadır, Emir Carkutlu tarafından öldürüldü." (s. 112)

"H. 832 senesinin şevval ayında Haratparat kalesinin Kara Yülük tarafından ele geçirildiği haberi geldi." (s. 161)

²²⁸ Halil İnalçık'ın naklettiğine göre Çelebi Mehmed'in ağır hastalanması üzerine Karamanoğulları'na karşı yapılan savaş veziriazam Bayezid Paşa tarafından düzenlenmiş, bu savaşta Karaman beyi yakalanmıştır. Bkz. Halil İnalçık, "Mehmed I", *DİA*, C. XXVIII, Ankara 2003, s. 393.

“H. 833 senesinde Bursa ve Bilâd-ı Rûm’da taun hastalığının yayıldığı, hastalığa yakalanan insan sayısının bin beş yüzü aşkın olduğu haberi geldi.” (s. 183)

“H. 833 senesinin zilkade ayında Kara Yusuf Mardin’e geçip şehri yağmaladı. Ardından Malatya’dan Antep’e kadar olan yerleri yağmaladı.” (s. 202)

“H. 838 senesinin cemaziyelahir ayında Osman b. Kara Yülük’ün oğlunun Divriği ve Malatya’yı yağmaladığı haberi geldi.” (s. 311)

“H. 840 senesinde Bilâd-ı Rûm sahibi Hundkâr Murad Bey b. Kirişçi Mehmed b. Yıldırım Bayezid b. Osman idi.” (s. 365)

“H. 840 senesi cemaziyelevvel ayının ilk gününde Murad b. Kirişçi Mehmed b. Bayezid b. Osman’ın elçileri mektup ve hediye ile geldiler.” (s. 376)

“H. 840 senesi cemaziyelahir ayının on ikinci gününde Karamanoğlu Sârimuddin İbrahim’den Memlûklı Sultanına mektup geldi. Mektupta Dulkadiroğlu Nâsirüddin’in Osmanoğlu Murad ile Gelibolu’da buluştuğunu, Osmanoğlu’nun da ona silah, para ve asker konusunda yardım edeceğine söz verdiğini yazar. Bunun sebebi ise daha önce Karamanoğlu Sârimuddin İbrahim Osmanoğulları topraklarından olan Amasya hâkimiyle savaşıp şehrin naibini öldürmesidir. Bu olaydan sonra Karamanoğulları ile Osmanoğulları arasındaki düşmanlık arttı. Sultan bunu öğrenince Antep’e, Malatya’ya, Kâhta’ya ve Gerger’e para ve silah gönderilmesini emretti. Daha sonra Memlûklı Devleti’ne itaatini bildiren Türkmenlere yazıp Karamanoğlu Sârimuddin İbrahim’in düşmanına karşı yardım etmelerini istedi.” (s. 378)

“H. 840 senesinde Diyarbekir’de veba salgını yayıldı. Çok sayıda insan öldü.” (s. 387)

4. Cilt.

“H. 842 senesi cemaziyelahir ayının on yedinci gününde Şahruh’un oğlu Muhammed Cuki’nin Osmanoğlu Murad Bey’e dört hil’at hazırladığı haberi geldi.” (s. 53)

“H. 848 senesi şevval ayının on altıncı gününde Osmanoğlu’nun Benî Asfar ile çok şiddetli bir savaş yaptı. Müslümanlardan on bin kişi öldüğü ve bu savaşta Osmanoğlu’nun galip geldiği, Benî Asfar’ların ileri gelenlerinden beş kişiyi tutukladığı, onlardan çok sayıda altın ve gümüş ganimet olarak alındığı haberi geldi.” (s. 308-309)

2. İnbâü’l-Gumr bi-Enbâi’l-Umr / İbn Hacer el- Askalânî.

Hadis âlimi olan Ebul Fazl Şihabeddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el- Askalânî, H. 773’te Fustat’ta (Eski Mısır’da) doğdu. Dedesine nispetle İbn Hacer lakabını aldı.²²⁹ Edebiyat ve şiire ilgisi vardı, daha sonra hadis ilmiyle de ilgilenmeye başladı. Bu alanda bilgi edinmek

²²⁹ M. Yaşar Kandemir, “İbn Hacer el- Askalânî”, *DİA*, C.XIX, İstanbul 1999, s. 514.

için Mısır'daki âlim ve şeyhleri başta olmak üzere Yemen, Hicaz ve Şâm'daki âlimleri dinlemeye gitti, çok fazla bilgi edindi ve şöhret kazandı.²³⁰ Askalânî, eğitim vermeye büyük özen gösterdi. Tefsir, hadis ve fıkıh gibi alanlarda eğitim verdi. Ayrıca müftü ve kadı olarak göreve başladı.²³¹ Askalânî, eser yazımına H. 796 senesinde başladı. Eser yazımına erken başladığı için yazdığı eserlerin sayısının yüz elliye aşkın olduğu söylenir.²³² Kur'an, hadis ilmi, fıkıh ve tarih gibi farklı alanlarda eserler kaleme aldı. Askalânî, H. 852 senesinde hastalanmaya başladı. Ölümünün yaklaştığını hissettiğinde eşine gidip onu affetmesini istedi ve şunu söyledi: *"Allah'ım sen beni sağlığımdan mahrum ettin, beni affından mahrum etme."*²³³ Salı günü zilhicce ayının on dördüncü gününde hastalığı çok arttı ve oturarak namaz kılmaya başladı. H. 852 senesi cumartesi gününde vefat etti.²³⁴

Çalışmamızda yer alan Askalânî'nin İnbâü'l-Gumr²³⁵ adlı eseri dört ciltten oluşmaktadır. Eserde H. 773 senesinden başlayıp H. 850 senesine kadar meydana gelen olaylar yer almış ve her senenin olaylarını anlattıktan sonra o senede vefat eden bazı Sultan, Emir, vali ve âlim gibi önemli kişilerin ölüm tarihleri hakkında bilgi verilmiştir. Askalânî, eserinde o dönemde Mısır Türk Memlûkleri tarihi başta olmak üzere Şâm, Halep, Humus ve Hama gibi Orta Çağ'da önemli şehirlerin yanı sıra Anadolu hakkında da önemli bilgiler vermiştir. Bunlara ek olarak medreseler, türbeler, câmiler, hankahlar ve kaleler hakkında bazı bilgiler bulunmaktadır.

1. Cilt.

"H. 773 senesi geldiğinde Erzen-i Rûm sahibi el-Kâhir Ali b. el-Mansûr Celaleddin b. İmâdeddin es-Selcûkî idi." (s. 7)

"H. 773 senesi gelince Hısn-ı Keyfa sahibi el-Melikü's-Sâlih Ebu Bekir b. el-Âdil Gazi b. el-Âdil Mücîrüddin Muhammed b. el-Kâmil Ebu Bekir b. el-Muvahhid Abdullah b. el-Muazzam Turanşâh b. es-Sâlih Eyyûb b. el-Kâmil Muhammed b. el-Âdil Ebu Bekir b. Eyyûb idi." (s. 7)

²³⁰ Mahmut Şakir, *İbn Hacer el- Askalânî Musannefatuhu ve Dirase fi Menhecîhi ve Mevaridihi fi Kitabîhi el-İsâbe*, C. I, Beyrut 2019, s. 168.

²³¹ Sehavi, *ec-Cevahirü ve'd-dürer*, C. II, (thk. İbrahim Baces Abülmecid), Beyrut 2018, s. 620.

²³² Sehavi, *ec-Cevahirü ve'd-dürer*, C. I, s. 660.

²³³ Sehavi, *ec-Cevahirü ve'd-dürer*, C. III, s. 1187.

²³⁴ Abdussettar Şeyh, *İbn Hacer el- Askalânî Emirü'l-Müminin fi'l-Hadis*, Dımaşk 2019, s. 616.

²³⁵ İbn Hacer, *İnbâü'l-Gumr bi Enbai'l-Umr*, (thk. Hasan Habeşi), Kahire 1998.

“H. 773 senesi geldi ve Mardin’in başında el-Melikü’l-Muzaffer Davud b. es-Sâlih Mahmud b. el-Gazi el-Artukî vardı.” (s. 7)

“H. 775 senesinde Halep’te aniden çok şiddetli bir sel oldu ve su seviyesi normalden fazla yükseldi. Bu selden dolayı bir sürü ev yıkıldı. Ayrıca Ruha ve Bire’de birçok yer etkilendi.” (s. 62)

“H. 776 senesinde Sis, Halep naibi Işık Timur el-Mardinî tarafından fethedildi. Daha önce Sis, Ermeni ve Hristiyanların elinde idi. Işık Timur Halep askerleriyle şehre gidip iki ay kuşattı. Şehirde mancınıklar kuruldu. Mancınıkları kuran kişinin adı Halil el-Antebî idi. Bunun üzerine şehrin tekfurı aman dileyip kaleyi teslim etti. Işık Timur, Sis sahibini askerleriyle birlikte Kahire’ye götürdü. Bu olay üzerine Işık Timur’u öven çok sayıda şiir yazıldı. El-Melikü’l-Eşref, Yakup Şah’ı Sis naipliğine tayin etti. Yakup Şah, buraya tayin edilen ilk Türk Emiri idi. Aynı senede Yakup Şah yerine Akboğa b. Abdullah geçti. Necmeddin b. eş-Şehid ise oraya sır kâtibi olarak tayin edildi. Daha sonra Sis ayrı bir eyalet hâline geldi ve oraya “El-Fütûhâtü’c-Cahaniyye” adı verildi. Ardından Tarsus, Adana ve Ayas oraya bağlandı. Oraya da Şerafeddin Musa b. Muhammed b. Şuhri tayin edildi.” (s. 74-75)

“H. 776 senesinde Hısn-ı Keyfa sahibi hacca gitti. O sırada tahttan feragat etmeyi düşündü. Ancak onun etrafındaki emirler, şehir ahalisinin iyiliği için böyle bir adım atmaması gerektiğini söylediler. O da kabul etti.” (s. 77)

“H. 777 senesinde Sâhib-i İstanbul’dan hediyeler geldi.” (s. 106)

“H. 778 senesinde Mardin sahibi Artuklu el-Melikü’l-Muzaffer b. el-Melikü’s-Sâlih Davud b. Sâlih öldü. Mardin tahtına çıktığında sekiz yaşında idi. Öldüğünde ise kırk yaşında idi. Onun yerine oğlu ez-Zâhir İsâ geçti.” (s. 138-139)

“H. 779 senesinde Bedreddin el-Münşî öldürüldü. Hısn-ı Keyfa sahibi daha önce şehrin işlerini ona bırakmıştı. Fakat şehri yönetemedi ve şehrin durumu kötüye gidiyordu. Bedreddin, ramazan ayının yirmi birinci gününde teravîh namazını kılarken öldürüldü. Daha sonra onun ölüm haberi Hısn-ı Keyfa sahibine ulaştırıldı. Şehrin el-Melikü’l-Âdil İzzeddin Süleyman’a verilmesi kararlaştırıldı. Ancak o, hacca gittiği için şehre gelmesi bir sonraki seneye ertelendi.” (s. 157-158)

“H. 780 senesinde Mübarek Şah et-Tâzî, Ablustin naibi Halil b. Dulkadır et-Türkmânî ile savaştı. Bu savaşta Mübarek Şah yenilip Halil tarafından öldürüldü.” (s. 174)

“H. 780 senesinin safer ayında es-Sultânü'l-Melikü'l-Âdil Fahreddin Süleyman b. Gazi²³⁶ Hısn-ı Keyfa'ya yerleşti.” (s. 180)

“H. 781 senesinde Hısn-ı Erzen sahibi el-Kâhir, dayısı Hısn-ı Keyfa sahibi el-Âdil'i ziyaret etti ve onunla ava çıktı. Ardından el-Âdil Siirt'e gitti ve oradaki işleri düzene koydu.” (s. 200)

“H. 783 senesinde Divriği şehri fethedildi.²³⁷ Oraya İbrahim b. Muhammed b. Şuhri tayin edildi.” (s. 235)

“H. 783 senesinde Dımaşk ve çevre şehirlerden asker toplanıp Türkmenlerin üzerine yüründü. Bunun üzerine Halil b. Dulkadır kardeşleriyle kaçtı. Şâm askerleri, ilk başta Halep'ten Antep'e sonra da Maraş'tan Ablustin'e oradan da Malatya'ya doğru yürüdüler. Türkmenler de kaçıp dağlarda saklandılar. Türkmen Emiri Sevlî b. Dulkadır ise kurtulup Fırat nehrini geçip Haratparat'a geçti. Şâm askerleri Türkmenlerin mallarını yağmaladılar. Bunun üzerine Halil b. Dulkadır maiyetindekilerle aman dilediler.” (s. 235)

“H. 783 senesinde Türkmenler ve onların reisi Dulkadıroğlu ile Şâm askerleri arasında çatışma oldu. Türkmen askerlerinin bir kısmı öldü. Daha sonra Türkmenler saldırılarda bulundu. Saldırı sırasında Malatya naibi Mintaş yaralandı ve ordu yıprandı.” (s. 237)

“H. 783 senesinde sâhibü'l-hısn el-Âdil ile Süleymaniye'nin reisi Azizüddin arasında savaş çıktı. Bitlis Emiri ile Diyarbekir'in tüm hâkimleri sâhibü'l-hısn'a yardım ettiler. Azizüddin, babası Bahaüddin'i sulh için gönderdi. Babası da Erzen sahibi ile görüştü ve ikisi arasındaki barışı sağladı.” (s. 239)

“H. 784 senesinde Ablustin naibi Altınboğa es-Sultânî Sivas'a kaçtı.” (s. 263)

“H. 786 senesinde Musul'da bulunan Kara Mehmed, Mardin sahibinin²³⁸ kızını istedi. Mardin sahibi ise bunu kabul etmedi. Bunun üzerine Kara Mehmed Türkmen askerlerini toplayıp Mardin'e yöneldi. Mardin sahibi de sâhibü'l-hısn'dan yardım istedi. O da Mardin sahibinin yardımına kardeşini yolladı. Aralarında geçen çatışmadan sonra Mardin sahibi ile

²³⁶ Yukarıda sözü edilen kişi, 1378 senesinde Hısnıkeyfa ve Amid kolunun başına çıkan Eyyûbî Hanedanlığının emirlerinden el-Melikü'l-Âdil Fahreddin'dir. Bkz. Ramazan Şeşen, “Eyyûbîler”, *DİA*, C. XII, İstanbul 1995, s. 26.

²³⁷ O tarihte Divriği, Memlûklü Devleti'nin topraklarına katılmıştır. Bilgi için bkz. Zeki Arıkan, “Divriği Sancağı Kanunnameleri”, *Belleten*, C. LI, 1987, S. 200, s. 761; 1243 Köseadağ Savaşı ile tüm Anadolu İlhanlı hâkimiyetine girmiştir. İlhanlıların Anadolu'daki hâkimiyetinin son bulmasıyla da Eretnalılar Divriği'ye hâkim olmuşlardır. Eretnalıların kendi iç mücadelelerinden faydalanan Memlûklüler 1381 senesinde Divriği'yi ele geçirmişlerdir. Bkz. Ersin Gülsoy, “XVI. Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası Vakıfları”, *İlmi Araştırmalar*, S. 1, 2014, s. 107-108.

²³⁸ O tarihte Mardin'in başında Artuklu Hükümdarlarından Mecdeddin İsâ vardı. Bkz. Faruk Sümer, “Karakoyunlular”, *DİA*, C. XXIV, İstanbul 2001, s. 434.

Kara Mehmed barıştı ve Mardin sahibinin Kara Mehmed'e kızını vereceği kararlaştırıldı.”
(s.291-292)

“H. 787 senesinde İstanbul eşkerisinin (sahibinin) elçileri hediyelerle geldi. Venedikliler gibi onların da İskenderiye’de bir elçilikleri olsun istediler. İstekleri de yerine getirildi.” (s. 301)

“H. 787 senesinde sâhibü’l-hısn, Tecîbiye kabilesinin reisi Abdullah Tecîbi ile savaştı. Meyyâfârikîn sâhibi, İzzeddin Süleymanî ve Erzen sâhibi sâhibü’l-hısn’a yardım ettiler. Fakat Erzen sahibi ettiği yardımı göstermedi.” (s. 303)

“H. 788 senesinde Mardin sahibinin elçileri geldiler. Timur’un Tebriz’e gidip Tebriz’in sahibi Ahmed b. Üveys²³⁹ ile savaşıp onu yendiğini, Ahmed’in de kaçtığını söylediler.” (s. 312)

“H. 788 senesinde Memlûklü Sultanı²⁴⁰, naiplerini Sevli b. Dulkadır ve maiyetindeki Türkmenlerle savaşmak için gönderdi. Şâm naipleri, Ablustin ile Maraş arasında bir yerde Sevli b. Dulkadır ile karşılaştı. Aralarında geçen çatışmada Sevli, Hama naibi Sudun’u ve Behisni naibini öldürdü. Bunu öğrenen Sultan buna çok kızıp Sevli’yi öldürtmek için birini gönderdi.” (s. 319)

“H. 788 senesinde Ablustin naibi Halil b. Karaca b. Dulkadır et-Türkmânî, İbrahim et-Türkmânî tarafından Maraş’a yakın bir yerde öldürüldü.²⁴¹” (s. 322)

“H. 789 senesinde Malatya naibi Timurboğa Mintaş, Memlûklü Sultanı Berkuk tarafından uzaklaştırılan Eşrefiye Memlûkleriyle anlaştı. Sivas sahibi Kadı Burhaneddin Ahmed ve Türkmenlerin büyüğü Kara Mehmed et-Türkmânî de onlara katılıp büyük bir grup oluşturdular. Memlûklü Sultanı bunu öğrenince onların üzerine asker yolladı. Atabek İnal, Emir Sudun, Emir Altınboğa ve Halep naibi Yelboğa Malatya’ya saldırdılar. Bunun üzerine Mintaş kaçtı. Daha sonra askerler Sivas’a yöneldiler. Kadı Burhaneddin, Ermenilerden yardım istedi. Yardıma gelen Ermenilerle Şâm askerleri arasında bir savaş oldu. İki taraf kayıplar verdi. Bu savaşı Yelboğa ve taraftarları kazandı, Kadı Burhaneddin ise yenildi. Daha sonra Kadı Burhaneddin aman diledi. Yelboğa’nın askerlerinin sayısı bin iken, Kadı Burhaneddin’in askerlerinin sayısı on bini aşkın olduğu söylendi.” (s. 332-333)

²³⁹ Ahmed b. Üveys, 1382-1410 yılları arasında faaliyet gösteren Celâyirliler Devleti Hükümdarıdır. Ahmed b. Üveys’in dönemi ile ilgili bilgi için bkz. Faruk Sümer, “Ahmed Celâyir”, *DİA*, C. II, İstanbul 1989, s. 53-54.

²⁴⁰ O tarihte Memlûklü Devleti’nin başında Burcî Memlûklülerin ilk Sultanı olan el-Melikü’z-Zâhir Berkuk vardı. Bilgi için bkz. Şehabeddin Tekindağ, “Berkuk”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 511-512.

²⁴¹ Bazı yerlerde öldüren kişinin adı Yağmur oğlu İbrahim olarak geçmektedir. Bilgi için bkz. Refet Yınanç, “Dulkadroğulları”, s. 533.

“H. 790 senesinin recep ayında Sivas sahibi Burhaneddin Ahmed ve Malatya naibi Mintaş arasında bir anlaşmazlık çıktı. Burhaneddin Ahmed, Mintaş’ı yakalamaya çalıştı fakat Mintaş kaçmayı başardı.” (s. 350)

“H. 791 senesinin muharrem ayında Konya sahibi Karamanoğlu Ali’nin elçileri hediyelerle geldiler. Hediyeleri de kabul edildi.” (s. 364)

“H. 793 senesinin cemaziyelahir ayında Mintaş, Maraş’tan Amik ovasına oradan da Sermin’e, Sermin’den de Hama’ya oradan da Humus’a sonra da Balebek’e gitti.” (s. 411)

“H. 795 senesinin şevval ayında Timur Bağdat’a girdi. Kuzeye doğru ilerleyip Diyarbekir’e ulaştı. Tikrit kalesini hemen alamadı. Kaleyi kuşatıp H. 796 senesinin safer ayında alabildi.” (s. 451)

“H. 798 senesinde Timur’un oğlu Mirza Şâh Tebriz’e vali olarak (babasının halefi olarak) tayin edildi. Tebriz’e ve Hilât’a hâkim oldu.” (s. 513)

2. Cilt.

“H. 800 senesinde Mirza Şâh Tebriz’e gidip orada katliam yaptı. Öldürdüğü kişiler arasında Bitlis sahibi ed-Dusiki vardı.” (s. 19)

“H. 801 senesinde Sivas Emiri Kadı Burhaneddin Ahmed öldürüldü.”²⁴² (s. 40)

“H. 801 senesinde Bayezid b. Osman Malatya’yı ve Ablustin’i kuşatıp aldı. Sonrasında da Darende’yi kuşattı.” (s. 55)

“H. 802 senesinde Bayezid b. Osman Malatya’yı kuşattı. Onun öncesinde Sivas’ı alıp oğlu Mehmed Çelebi’ye verdi. Daha sonra Malatya’yı ele geçirip Bursa’ya döndü.” (s. 107)

“H. 803 senesinin safer ayında Timur Behisni’ye yöneldi. Sonra da Malatya’ya geçip şehrin ahalisini kılıçtan geçirdi.” (s. 133)

“H. 802 senesinin safer ayında Timur Behisni’ye gelip orada savaş yaptı. Daha sonra Malatya’ya yönelip oradaki ahaliyi kılıçtan geçirdi. Ardından Halep’e yöneldi. Antep’e ayın sonunda ulaştı” (s. 133)

²⁴² Kadı Burhaneddin Ahmed’in ölüm tarihi çoğu Arapça kaynaklarda H. 800 ile H. 802 arasında gösterilirken, İbnü’ş-Şihne farklı olarak bu tarihin H. 798 olduğunu kaydetmektedir. Bilgi için bkz. İbnü’ş-Şihne, *Ravzü’l-Menâzir fî İlmî’l-Evâil ve’l-Evâhir*, (thk. Seyyid Muhammed Mühenna), Beyrut 1997, s. 296. Kadı Burhaneddin Ahmed, Akkoyunlu Hükümdarı Kara Yülük ile yaptığı savaşta esir düştükten sonra, serbest bırakılması karşılığında Kayseri ve havalisini bırakabileceğini söyledi; fakat Kara Yülük bu teklifi kabul etmeyip Sivas surlarının Kadı Burhaneddin Ahmed’in başını kestirdi. Bilgi için bkz. Abdülkerim Özaydın, “Kadı Burhâneddin”, *DİA*, C. XXIV, İstanbul 2001, s. 74-75.

“H. 803 senesinde Sivas ahalisinden üç bin kişi Timur tarafından canlı canlı toprağa gömüldüğü söylenir.” (s. 133)

“H. 803 senesinde Kara Yusuf ve Ahmed b. Üveys, Bilâdu’r-Rûm’a gitmek üzere Halep’e geldiler. Halep naibi Timurtaş onları püskürttü. Bunun üzerine Kara Yusuf ve Ahmed b. Üveys Malatya’ya kaçtılar.” (s. 148)

“H. 803 senesinin şevval ayında Timur Mardin’e ulaştı ve bayramını orada geçirdi.” (s. 148)

“H. 804 senesinde Timur askerleriyle Sivas’tan çıkıp Osmanlıların kuzey topraklarına yöneldi.” (s. 207)

“H. 805 senesinde Bayezid’in oğlu Süleyman yenik olarak Bursa’ya, ardından da askerlerin çoğuyla Kostantiniye’ye gitti. Timur’un ordusu, kalan askerleri kuşatıp Bayezid’i esir aldılar ve Timur’a teslim ettiler. Bayezid esirken üzmekten ya da başka bir sebepten dolayı öldü.

Bayezid, yeryüzünün en iyi padişahlarından biri idi. Kendisinden önce tahtta bulunan hiç kimsenin ünvanını almadı. Sultan veya Melik olarak da anılmadı. Bazen Emir bazen de Hundhan olarak anıldı. İlim ve âlimleri çok severdi.” (s. 266)

“H. 807 senesinde Timur Bağdat’tan sonra Diyarbekir’e kadar geldi. Bunu öğrenen Berkuk hazırlanıp askerleriyle Halep’te toplandı.” (s. 302)

“H. 808 senesi safer ayının yirmi ikinci gününde Memlûklu Sultanı²⁴³, Yeşbek b. Özdemir’e Malatya naipliğinde kalmasını emretti. Yeşbek bunu reddettiğinde zorla hil’at giydirilip Malatya’ya gönderilmek üzere Kahire’den çıkarıldı.” (s. 318-319)

“H. 809 senesinin zilkade ayında Antakya’da çok şiddetli bir deprem oldu. Enkaz altında çok sayıda insan kaldı. Yüz kişi öldüğü söylendi.” (s. 355)

“H. 809 senesinde Emir Çekem Sultan olarak seçildi. El-Melikü’l-Âdil lakabını aldı. Gazze’den Ablustin’e kadar onun adına hutbe okutuldu. Emir Güzel’den el-Bire şehrini ele geçirdi.” (s. 356)

“H. 811 senesinde Kara Yülük, Mardin sahibi Osman b. Kutlu Bey ile savaştı. O sırada Mardin’de Artukluların son Emirlerinden biri olan Ahmed b. İskender b. es-Sâlih el-Artukî

²⁴³ O tarihte Memlûklu Sultanlarından Ferec b. Berkuk (1399-1405, 1405-1412) vardı. Bkz. Asri Çubukcu, “Ferec”, *DİA*, C. XII, İstanbul 1995, s. 370-371.

vardı. Bunun üzerine Mardin sahibi, Kara Yusuf'tan yardım istedi. Yardım karşılığında ona on bin dinar, bin at ve on bin inek verdi ve kızıyla evlendirdi. Daha sonra Kara Yusuf'un adamları Mardin'i ele geçirdiler. Böylece üç yüz seneden sonra Artuklu devleti ortadan kalkmış oldu.” (s. 404)

“H. 812 senesinde Kara Yusuf Bağdat'a gitti. Sonrasında Irak-ı Acem ve Diyarbekir'e gitti.” (s. 428)

“H. 812 senesinde Dımaşk naibi Şeyh'in Antakya'yı ele geçirdiği haberi geldi.” (s. 429)

“H. 814 senesi safer ayının sonlarında İstanbul adı verilen Kostantiniye sahibi II. Manuel'den bir hediye geldi. Hediyeyle birlikte gönderilen mektupta sevgisini gösterip kendi dinine mensup Hristiyanlara iyi davranılmasını tavsiye etti.” (s. 482)

“H. 814 senesinde Halep naibi Şeyh, Türkmen Emiri Dulkadiroğlu Mehmed'i kendi tarafına çekmek istedi. Dulkadiroğlu, onun tarafına geçince Şeyh, onu Antep'e vali olarak tayin etti.” (s. 485)

3. Cilt.

“H. 818 senesinin muharrem ayında Ramazanoğlu Mehmed, Tarsus'u yedi ay kuşattıktan sonra zorla ele geçirdi. Sonra da Memlûklı Sultanı el-Müeyyed'in adına hutbe okuttu. Daha sonra Halep naibine mektup gönderip bu haberi ona bildirdi.”²⁴⁴ (s. 55)

“H. 818 senesinde Bayezid'in oğlu, Konya sahibi Karamanoğlu Mehmed ile savaştı. Bu savaşta Karamanoğlu yenildi ve Konya dışında onun tüm toprakları ele geçirildi.”²⁴⁵ (s. 55)

“H. 818 Malatya naibi Güzel, Hüseyin b. Köpek ve kardeşi Sevli'nin üzerine yürüdü. Bunun sebebi de onların Malatya'ya saldırı yapıp şehrin bazı yerlerini yakmalarıdır. Güzel, onların üzerine yürüyünce onlar Gerger kalesine sığındılar. Güzel, onlardan bir sürü kişiyi öldürüp Malatya'ya geri döndü.” (s. 74)

“H. 819 senesinde Türkmen Emirlerinden biri olan Ramazanoğlu Ahmed öldü. Sis ve Darende onun hakimiyeti altındaydı. O öldükten sonra oğulları arasında çatışmalar başladı.” (s. 102)

²⁴⁴ Belirtilen tarihte Tarsus, Karamanoğulları'nın hâkimiyeti altındaydı. Bkz. Faruk Sümer, “Ramazanoğulları”, *DİA*, C. XXXIV, İstanbul 2007, s. 277.

²⁴⁵ Ankara Savaşından (1402) sonra Timur, Karamanlı topraklarını Kayseri, Kırşehir, Sivrihisar ve Beyşehir'le birlikte Alâeddin Bey'in oğulları Mehmed ve Ali beylere vermişti. Fetret Devrine son verip Osmanlı Devleti'nin siyasi birliğini sağlamayı başaran Çelebi Mehmed'in karşısında başarılı olamayan Karamanoğlu II. Mehmed Bey, Beyşehir, Seydişehir ve Akşehir'i Osmanlılar'a geri vermek zorunda kaldı. Bilgi için bkz. Faruk Sümer, “Karamanoğulları”, s. 463.

“H. 820 senesinin şaban ayında Osmanoğlu²⁴⁶, Karamanoğlu Mehmed ve oğlu Mustafa’yı Konya’da kuşatıp tutukladı. Sonra da Karamanoğlu’nun topraklarının çoğunu ele geçirdi.” (s. 133)

“H. 821 senesinin başında Ramazanoğlu İbrahim Tarsus’u dört ay kuşattı. Şehrin naibi Şâhin yardım istemek için Memlûklı Sultanına mektup yazdı. Bu mektupta Karamanoğlu Mehmed’in de Tarsus’a yönelmek istediğini yazdı. Recep ayının on beşinci gününde Karamanoğlu Mehmed Tarsus’a yöneldi. Ramazanoğlu İbrahim de ona katıldı. Sonra da Tarsuslular ile Karamanoğlu Mehmed arasında şiddetli bir savaş oldu. Daha sonra Karamanoğlu Mehmed hastalandığında şehirden şaban ayının yedinci gününde ayrıldı.²⁴⁷” (s. 159-160)

“H. 821 senesinde Kara Yülük Antep’e saldırdı. Kara Yülük ve askerleri yağma yapıp şehrin çarşılarını yaktılar. Şehrin ahalisi toplanıp yüz bin dirhem ve kırk tane at verince Kara Yülük şehirden ayrıldı.” (s. 170)

“H. 821 senesinde Kara Yülük Mardin’de çok sayıda insanı katletti. Çocukları ve kadınları satıp şehri yaktı. Çocuğun fiyatı iki dirhem olarak belirlendi.” (s. 170)

“H. 822 senesi rebiülevvel ayının on dokuzuncu gününde Erzincan’da deprem oldu. Bu depremde çok sayıda insan öldü ve çok fazla bina yıkıldı.²⁴⁸” (s. 192)

“H. 822 senesinde Memlûklı Sultanı Şeyh’in oğlu İbrahim Larende ve Ereğli’ye ulaştı. Daha sonra Halep naibini Türkmenlerin üzerine gönderdi. Sonra da büyük bir orduyu Karamanoğlu Mehmed’in üzerine gönderdi. Karamanoğlu kaçınca askerler yağma yaptı. Daha sonra İbrahim, Karamanoğulları başına Karamanoğlu Ali’yi getirdi ve o topraklarda babasının adına hutbe okutup sikke bastırdı. Sonra da İbrahim Halep’e döndü. Halep’e dönmeden önce Şâm naibini Tarsus’a gönderdi. O da Tarsus’u ele geçirdi. Sonra da Adana’ya yolladı. O da Karamanoğlu Mehmed’in oğlu Mustafa ve Ramazanoğlu İbrahim ile savaşıp onları yendi. Onlar da Kayseri’ye yöneldiler. Onlarla Dulkadır Mehmed arasında savaş oldu. Bu savaşta Karamanoğlu Mehmed’in oğlu Mustafa öldü. Babası Mehmed de tutuklandı.

²⁴⁶ O tarihte Osmanlı Devleti’nin başında (1413-1421) yılları arasında hüküm süren Sultan I Mehmed bulunmaktaydı. Bkz. Halil İnalcık, “Mehmed I”, s. 391.

²⁴⁷ Bu konuda bilgi için bkz. Ayşegül Kılıç, “Karamanoğulları’nın Tarsus’ta Tutunma Mücadelesi ve Bölgedeki Anadolu Beylikleri ile Olan İlişkileri”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XVIII, Trakya 2016, s. 315-329.

²⁴⁸ Bu konuda bilgi için bkz. Yasemin Aktaş, “Erzincan’da Meydana Gelen Depremler (XI-XV. Yüzyıllar)”, *TAED*, S. 68, 2020, s. 399-419.

Mustafa'nın kesik kafası da Kahire'ye gönderildi. Sultan İbrahim henüz Kahire'ye ulaşmadan Mustafa'nın kesik kafası ulaştı. (16 ramazan)” (s. 197)

“H. 832 senesinde Kara Yülük Ruha'ya saldırdı. Sonra da Harput kalesini ele geçirip oğluna teslim etti. Daha sonra askerler Ruha'ya gidip kuşattı. Orada Kara Yülük'ün oğlu Habil vardı. Askerler şehirde saldırılar yapıp yağmaladılar. Ben Halep'e geldiğimde, Ruha'da Tatarların Dimaşk'ta yaptıkları yağmaların, öldürmelerin ve yıkımların daha beterini yaptıkları haberini aldım.” (s. 422)

“H. 833 senesinde Mısır'da veba yayıldı. Onun öncesinde Bursa ve Bilâd-ı Rûm'da da yayılmıştı. Bir günde ölen kişi sayısının bine ulaştığı söylendi.” (s. 437)

“H. 835 senesinde Amid sahibi Hamza b. Kara Yülük, Mardin Emiri Nâsırüddin'e esir düştü ve hapse atıldı. Çünkü babası Mardin'e saldırılar yapıp kötülük yapıyordu. Bunun üzerine Kara Yülük Mardin'e yürüyüp şehri bir süre kuşattı, Nâsırüddin de kaçtı. Hamza da kurtuldu ve Mardin Kara Yülük'ün elinde kaldı.” (s. 473)

“H. 838 senesinde Kara Yülük Amid'den çıkıp Arkanîn'e²⁴⁹ gitti. Oğlunu da Amid'de bıraktı. İçinde Köse İnal'ın yer aldığı Barsbay'ın ordusu Amid'e doğru yürüdüğünde Kara Yülük'ün oğlu Murad Bey bir okla öldürüldü.” (s. 499)

“H. 838 senesinde Kara Yülük'ün oğlu Malatya ve Divriği'ye saldırıp o şehirleri yağmaladı. Babası da Ruha'ya saldırmak üzere harekete geçti.” (s. 541)

4. Cilt.

“H. 839 senesinde Kara Yusuf'un oğlu İskender ile Kara Yülük arasındaki savaşta Ahmed b. Şâhruh, Kara Yülük'ün yardımına yetişti. İskender ile Meyyâfârîkîn'de karşılaştılar. Her iki taraf çok fazla kayıp verdi. İskender yenilip Akşehir'e gitti. Şâhruh'un askerleri onu takip edip tekrar yenilgiye uğrattı. Sonra da Tokat'a geçti.” (s. 10)

“H. 839 senesi rebülevvel ayının on sekizinci gününde Malatya naibinden mektup geldi. Mektupta Canbek es-Sufî'yi²⁵⁰ yakaladığını yazar. Daha sonra Kara Yülük Osman'ın ve oğlunun kesik başları Kahire'ye getirilip Bâb-ı Züveyle'ye asıldı.” (s. 12)

²⁴⁹ Arkanîn, bugünkü Diyarbakır'ın Ergani ilçesidir. Bkz. Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 2017, s. 172; Yakût el-Hamevî'nin naklettiğine göre “Arkanîn, Bilâd-ı Rûm'da bulunan ve Seyfuddevle el-Hamadani tarafından işgal edilen bir yer isimidir”, Bkz. Yakut el-Hamevî, *Mucemü'l-Büldan*, C. I, s. 153.

²⁵⁰ Emir Canbek es-Sufî'nin isyanıyla ilgili bilgi için bkz. Kürşat Solak, “Mısır'dan Anadolu'ya Âsi Bir Memlûk: Emir Canıbek es-Sufî (Ö. 1437)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 39, 2016, s. 45-59.

“H. 839 senesinde Kara Yusuf’un oğlu İskender, Erzen-i Rûm sahibiyle savaşıp şehri elinden aldı. Akkoyunlu Kara Yülük, Kara Yusuf’tan Amid’e, bir gün sonra da Arkanîn’e kaçtı.” (s. 19)

“H. 839 senesinin recep ayında Halep naibi Tağrıbermeş, Türkmenleri Maraş’ta yendi. Onların bir kısmını öldürdü, pek çok kişiyi de esir aldı. Ayrıca onlardan çok büyük bir ganimet elde edip Halep’e sağ salim döndü.” (s. 19)

“H. 839 senesinde Kara Yülük, Kara Yusuf’un topraklarına baskın yaptığında Kara Yusuf öfkelenip onun saldırısını bastırdı. Bunun üzerine Kara Yülük Halep’e kaçtı. Kara Yusuf onu takip edince Halep ahalisi korkup Şâm’a, ardından da Mısır’a kaçtılar. Daha sonra Kara Yülük, Erzinkan naibi Bayram’a saldırı yapıp onu öldürdü. Bu sırada Kara Yusuf ve Memlûklı Sultanı el-Müeyyed öldüklerinde Kara Yülük Erzinkan’ı ele geçirdi. Ayrıca Barsbay henüz Memlûklı tahtına çıkmadan önce onunla savaştı. O sıralarda Barsbay Trablus naibi idi. Bu savaşta Barsbay yenildi. Mezkûr savaş nedeniyle Barsbay saltanatı sırasında Amid’e saldırdı.” (s. 31)

“H. 839 senesinde Kara Yülük ile Kara Yusuf’un oğlu İskender arasında bir savaş oldu. İskender onu şiddetli bir hezimete uğrattı. Kara Yülük yenildi ve Erzen-i Rûm’da bir hendeğe düştü. Onun taraftarlarından birkaç kişi hendeğe indi, kaledelikler ise ona ip atarak onu kaldırdılar.” (s. 32)

“H. 840 senesinin rebiülevvel ayında Süleyman b. Orhan b. Osman, Rûm ve Türkmenlerden oluşan bir grupla kaçtı. Memlûklı Sultanı²⁵¹ bunu öğrenince sinirlendi ve onları takip etmek için birilerini yolladı. Sultanın gönderdiği grup Süleyman’ı bulup hapsedtiler. Sultan, Süleyman ile birlikte kaçan bazı kişilerin ellerini kesti, bazılarını da öldürdü. Daha önce Süleyman’ın amcası Bursa sahibi Murad, Süleyman’ın babası Orhan’ı tutuklayıp gözlerine mil çektirip hapse attı. Orhan’ın Doğan diye bir kölesi vardı. Orhan’a hapse bir cariyeye getirdi. Cariye de hamile kaldı. Orhan hapiste öldüğünde kölesi Süleyman’ı alıp Halep’e Memlûklı Sultanının yanına kaçtı.²⁵²” (s. 40)

²⁵¹ O tarihte Memlûklı Devleti’nin başında Sultan Barsbay (1422-1438) bulunmaktaydı. Bkz. Kâzım Yaşar Koprıman, “Barsbay”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 84.

²⁵² İsmail Hakkı Uzunçarşılı “Memlûk Sultanları Yanına İltica Etmiş Olan Osmanlı Hanedanına Mensub Şehzadeler” adlı makalesinde bu konuyu detaylı bir şekilde ele almasıyla beraber, Arapça kaynakların Orhan Çelebi’yi yanlışlıkla Çelebi Mehmed’in oğlu olarak gösterdiğini belirtmektedir. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Memlûk Sultanları Yanına İltica Etmiş Olan Osmanlı Hanedanına Mensub Şehzadeler”, *Belleten*, C. XVII, S. 68, 1953, s. 519-539. Refet Yınanç ise Dulkadir Beyliği adlı eserinde Arapça kaynakların aksine Orhan Bey’in iki çocuğunun erkek olduğuna işaret etmektedir. Bkz. Refet Yınanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s. 53.

“H. 840 senesinin cemaziyelahir ayında pazartesi gecesi Nâsırüddin b. Dulkadır, oğlu Süleyman’ı Sâhibu’r-Rûm Murad b. Osman’a, Karamanoğlu İbrahim’e karşı yapılan savaşta yardım istemek için yolladı. Karamanoğlu İbrahim Kayseri’yi almış ve Amasya sahibiyle savaşmıştı. Süleyman, Amasya sahibiyle birlikte bir ordu hazırladı. Tokat sahibi de orduya asker gönderdi. Daha sonra Kayseri’nin kuşatılıp Dulkadırlılara teslim edilmesi emri verildi. Ardından Karamanoğlu İbrahim’in kardeşi İsâ, İbrahim’in topraklarına saldırmak üzere bir ordu hazırladı. Bunu öğrenen Mısır sahibi, Türkmen Emirlerine mektup yazıp Karamanoğlu İbrahim’e yardım etmelerini söyledi.” (s. 44)

“H. 840 senesinin zilkade ayında pazartesi günü Osmanoğlu²⁵³ ve Karamanoğlu barıştılar. Aynı günde Halep naibi Maraş’tan döndü.” (s. 52)

“H. 846 senesinde Ablustin sahibi ve ez-Zâhir Çakmak’ın kayınpederi Dulkadıroğlu Emir Nâsırüddin Muhammed Bey Ablustin’de cemaziyelahir ayının başında yatağında uyurken öldürüldü. Çok kötülük yapar, Sultanlara isyan ederdi.” (s. 206)

H. 848 senesinde Mardin ve Diyarbekir sahibi Hamza b. Kara Yülük öldü.” (s. 231)

3. Vecizü’l-Kelâm fi’z-Zeyil ‘alâ Düveli’l-İslâm / Sehâvî.

Yukarıda zikrettiğimiz tarihçi Sehâvî, Vecizü’l Kelâm²⁵⁴ adlı eserini H. 745 senesinin hadiselerinden başlatıp H. 898 senesinin hadiseleriyle bitirdi. Sehâvî eserini Zehebi’nin Düvel’ül-İslâm adlı kitabına zeyil olarak yazdı. Sehâvî, bu eserin ilk bölümlerini özetleyerek yazarken, son bölümünü çok geniş bir şekilde o dönemin olaylarını ve ileri gelenlerin ölüm tarihlerini detaylarıyla anlattı. Bu eser, Memlûklü Devleti tarihi başta olmak üzere, Anadolu ile ilgili başka bir eserde bulunmayan önemli bilgiler içermektedir.

“H. 751 senesinde Bilâd-ı Rûm sahibi Karamanoğlu öldü.” (s. 55)

“H. 753 senesinde Sâhibu’r-Rûm Eretna öldü. Rûm ülkesinde yaklaşık on beş yıl kaldı. Sultan en-Nâsır Muhammed b. Kalavun ile arası iyiydi. Sultan ona hil’at gönderdi. Ayrıca Emir Eretna, Süleyman Han’ı yendi. Onun vefatından sonra oğlu Muhammed Bey küçük yaşta tahta geçti. Devletin asıl idaresi Ali Şah el-Kurdî’nin elinde idi.” (s. 66)

²⁵³ O tarihte Osmanlı Devleti’nin başında Sultan II. Murad (1421-1444, 1446-1451) bulunmaktaydı. Bkz. Halil İnalcık, “Murad II”, *DİA*, C. XXXI, Ankara 2020, s. 164.

²⁵⁴ Sehâvî, *Vecizü’l-Kelâm fi’z-Zeyl ‘alâ Düveli’l-İslâm*, (thk. Beşşar Avvad Maruf- İsâm Faris el-Harestani-Ahmed el-Hutaymi), Beyrut 1995.

“H. 761 senesinin cemaziyelahir ayının başında Halep naibi Beydemir el-Harezmî askerleriyle Sis’e saldırmak için hazırlandı. Adana’ya ulaşır şehri ele geçirdi. Ardından da Tarsus’a gitti. Şehri bir süre kuşatıp zorla aldı ve oraya bir naip tayin etti. Daha sonra Misis’i²⁵⁵ fethetti. Sonra da askerleriyle sağ salim döndü.²⁵⁶” (s. 108)

“H. 762 senesinde daha önce Bire naipliğini yapan Balaban es-Sinanî en-Nâsırî öldü.” (s. 120)

“H. 765 senesinde Mardin sahibi Artuklu el-Melikü’s-Sâlih, Sâlih b. Gazi b. Kara Arslan et-Türkmânî seksen yaşındayken öldü. Muharrem ayında onun için Dimaşk’ta gıyabî cenaze namazı kılındı.” (s. 143)

“H. 769 senesinde Mardin sahibi Artuklu Ahmed b. Sâlih el-Mansûr Gazi el-Mardini öldü. Onun yerine oğlu es-Sâlih Mahmud geçti.” (s. 168)

“H. 775 senesinde Halep’te çok büyük bir sel oldu ve birçok yere zarar verdi. Zarar gören yerlerden biri ise Ruha ve Birecik Kalesi idi.” (s. 199)

“H. 776 senesinde Sis iki ay kuşatıldıktan sonra Halep naibi Işık Timur el-Mardini tarafından ele geçirilip Mısır topraklarına bağlandı. Bunun üzerine yapılan kutlamalar üç gün sürdü. Sultan oraya Yakup Şâh’ı naip olarak tayin etti.” (s. 206)

“H. 778 senesinin rebiülahir ayında Mardin sahibi Artuklu el-Muzaffer Davut b. Sâlih b. el-Mansûr Gazi kırk yedi yaşındayken öldü. Memleketin idaresine dokuz yaşındayken başlamıştı. Onun yerine oğlu ez-Zâhir Îsâ geçti.” (s. 228)

“H. 783 senesinin rebiülevvel ayında Türkmenlerin itaatten çıktıkları haberi geldi. Bu haberin doğruluğundan emin olmak için Devâdâr Yunus Halep’e gönderildi. Ardından Türkmenlerin Maraş’ta yenildiği ve onlardan çok sayıda kişi öldüğü haberi geldi.” (s. 255)

“H. 785 senesinin sonlarında Yelboğa en-Nâsırî ile Türkmenler arasında savaş oldu. Türkmenlerden Ramazanoğulları İbrahim ve Muhammed öldürülüp kesik başları Memlûkları

²⁵⁵ Misis, Ceyhun nehri kıyısında, Tarsus’a yakın tarihi bir şehirdir. Bkz. İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, C. I, s. 253.

²⁵⁶ Yukarıda zikredilen olay, Memlûkları Sultanı Hasan b. Muhammed b. Kalavun’un saltanatı döneminde (1347-1351, 1354-1361) meydana gelmiştir. Ayrıca adı geçen şehirler o tarihte Ermenilerin hâkimiyeti altındaydı. Bilgi için bkz. Abdülkerim Özyayın, “Hasan b. Muhammed b. Kalavun”, *DİA*, C. XVI, İstanbul 1997, s. 332-333.

Sultanına gönderildi. Anneleri de bu çatışmada öldü. Yelboğa en-Nâsirî ise gözünden yaralandı. Onun ordusundan da çok kişi öldü.” (s. 265)

“H. 790 senesinde Malatya naibi Mintaş ve taraftarları Memlûklı Sultanına isyan edip Sivas’a yöneldiler. Bunun üzerine Mısır ve Şâm askerleri Mintaş’ı tutuklamak için harekete geçtiler. Ardından Sivas sahibi Kadı Burhaneddin ile savaştılar. Bu savaşta Kadı Burhaneddin Tatar ve Rûmlardan yardım aldı. Yine de zafer Memlûklı Sultanının askerlerindendi. Askerler Sivas’ı bir süre kuşattılar. Tatarlardan çok kişi öldü ve bine yakın kişi esir alındı. Askerler oradan ayrıldıktan sonra Kadı Burhaneddin ile Mintaş arasında bir anlaşmazlık oldu. Kadı Burhaneddin Mintaş’ı tutuklamak istedi. Fakat Mintaş kaçmayı başardı.” (s. 285)

“H. 796 senesinde Rûm Meliki Murad b. Orhan et-Türkmânî öldü. Adaleti yaymakla ve kâfirlerle savaşmakla uğraştı. Yirmi sene tahtta kaldı. Kendisinden sonra oğlu Bayezid’in tahta geçmesini söyledi.”²⁵⁷ (s. 313)

“H. 800 senesinde Maraş ve Ablustin sahibi Sevlî b. Karaca b. Dulkadır et-Türkmânî öldürüldü. O, ‘Türkmenlerin büyüğü’ lakabıyla anılmıştır.” (s. 333)

“H. 803 senesinde Şâm naipleri, Timur’un askerlerinin Antep’e vardığı haberini Memlûklı Devleti’ne ulaştırdılar.” (s. 351)

“H. 805 senesinde Sâhibu’r-Rûm Bayezid b. Murad Bey b. Osman Timur’da esirken öldü. Bayezid Müslüman Sultanlarının en yücesiydi. Kâfirlerle çok savaşırdı. İlim ve âlimleri çok severdi.” (s. 369-370)

“H. 822 senesinde Sultan el-Müeyyed Şeyh, oğlu, Tatar ve Çakmak el-Argunşahî gibi birçok Emiri Karamanoğulları topraklarını fethetmek için gönderdi. Bunun üzerine muharrem ayının yirmi ikinci gününde Ridaniye’den yola çıktılar. Larende’ye kadar geldiler ve orada savaş yaptılar. Ardından Kayseri’ye geçip oradaki işleri düzene koydular. Sonra da Sultanın

²⁵⁷ Çalışmamızda yer alan bütün kaynaklar Sultan I. Murad’ın ölüm tarihinin H. 796 olduğunu kaydederken, tarihçi İbnü’l-İmâd ise Sultan Murad’ın ölüm tarihinin H. 793 olduğunu yazmıştır. Bkz. İbnü’l-İmâd, *Şezerâtü’z-Zeheb*, C. VIII, s. 567. Fakat yukarıda zikrettiğimiz müelliflerden farklı olarak tarihçi Rızkullah Sadefî, Sultan Murad’ın H. 791’de öldüğünü belirtmiştir. Bilgi için bkz. Rızkullah Safedî, *Târihu Düveli’l-İslâm*, C. III, s. 100; Türk Tarihi kaynaklarında ise Sultan Murad’ın ölüm tarihi H. 791 olarak kaydedilmektedir. Bkz. Aşıkpaşazade, *Osmanoğulları’nın Tarihi*, (haz. Kemal Yavuz- M. A. Yekta Saraç), İstanbul 2003, s. 124-125; Ahmed Rasim, *Osmanlı Tarihi*, C. I. Hikmet Neşriyat, İstanbul 2000, s. 39; Halil İnalcık, “Murad I”, *DİA*, C. XXXI, Ankara 2020, s. 162. I. Kosova savaşının tarihi 1389 olarak bilinmektedir. Fakat Sultan Murad’ın ölüm tarihiyle ilgili Türkçe ve Arapça kaynaklar farklı tarihler kaydetmiştir. Kosova savaşında yaralanan Sultan Murad Türkçe kaynaklara göre H. 791 / 1389 senesinde, Arapça kaynaklar ise H. 796 / 1393-1394 senesinde öldüğünü yazmıştır.

adına hutbe okutup şehrin kapısına Sultanın adını yazdırdılar. Daha sonra Konya'ya geldiler. Oraya Dulkadiroğlu Muhammed b. Halil'i naip olarak tayin ettiler.” (s. 455)

“H. 825 senesinde Sâhib-i Üçoklar ve Sâhib-i Bilâd-i Rûm Mehmed Çelebi b. Bayezid b. Murad b. Orhan b. Osman öldü. Onun lakabı güreşçi²⁵⁸ idi. Onun yerine küçük oğlu Murad Bey geçti.” (s. 474)

“H. 827 senesinde Sâhib-i Hısn-ı Keyfa el-Âdil el-Fahr Ebü'l-Mefâhir Süleyman b. el-Mücâhid eş-Şehâb Gazi b. el-Kâmil Mücîrüddin Muhammed b. el-Müvahhid Ebî Bekir b. el-Mu'azzam Turanşah b. es-Sâlih Eyyûb b. el-Kâmil Ebi'l-Me'âlî Ebî Bekir Muhammed b. el-Âdil Ebu Bekir Muhammed b. Eyyûb el-Eyyûbî öldü. Hısn-ı Keyfa'da yaklaşık elli yıl kaldı. Edebiyata, şiire ve kitap okumaya çok ilgi gösterirdi. Onun yerine oğlu el-Eşref Ahmed geçti.” (s. 482)

“H. 829 senesinde Ali Bey²⁵⁹ b. Halil b. Dulkadır, Halep naibi Carkutlu tarafından öldürüldü.” (s. 492)

“H. 832 senesinde Kara Yülük Ruha'ya saldırdı. Orada savaştıktan sonra Haratparat kalesine yönelip orayı ele geçirip oğluna teslim etti. Sultan bunun üzerine Emirlere ve Şâm'daki askerlerine haber verip Kara Yülük'ün üzerine harekete geçmelerini emretti. Bu sıralarda Ruha naibi, Kara Yülük ile anlaşıp şehri ona teslim etmişti. Bunun üzerine Memlûklu askerleri gelip Ruha'yı kuşattılar. Ruha'da Kara Yülük'ün oğlu vardı. Şehri onun elinden alıp onu esir aldılar. Şehirde Tatarların Şâm'da yaptıklarının daha beterini yaptıkları söylendi. Sonra Kara Yülük'ün oğlunu Kahire'ye gönderdiler. Orada ölene kadar bir kaleye hapsettiler.” (s. 503)

“H. 836 senesi cumartesi günü ramazan ayının beşinci gününde Memlûklu Sultani²⁶⁰ Halep'e girdi. Orada on beş gün kaldı. Daha sonra Ruha'ya geçti. Oraya varınca şehri boş

²⁵⁸ Bazı kaynaklarda Sultan I. Mehmed'in lakabı Kirişçi olarak geçmektedir. Halil İnalıcık'a göre Kirişçi lakabı, Yunanca (genç efendi) anlamına gelen Krytsez kelimesinden türetilmiştir. Bkz. Halil İnalıcık, “Mehmed I”, s. 391. Bazı ana kaynaklar ve araştırma eserlerinde Sultan Mehmed'in lakabı ‘güreşçi’ olarak geçmektedir. Sultan Mehmed'in güreşe gösterdiği özel ilgiden dolayı ‘Güreşçi Çelebi’ ünvanını almıştır. Bkz. Yusuf Kesgin, “Ceyb-i Hümâyûn Defterlerine Göre Osmanlı Padişahları, Güreş ve Güreşçiler”, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2020, s. 15.

²⁵⁹ Ali b. Halil b. Karaca b. Dulkadır Alâeddin el-Artukî et-Türkmanî, Maraş'ta Türkmenlerin Emiridir. Bkz. Şehâvî, *ed-Davü'l-Lâmi*, C. V, s. 217.

²⁶⁰ Zikredilen tarihte Memlûklu Devleti'nin başında Sultan Barsbay (1422-1438) bulunmaktaydı. Bkz. Kâzım Yaşar Koprıman, “Barsbay”, s. 84.

buldu. Ardından da Amid'e ilerledi. Orada Kara Yülük'ün oğlu vardı. Sultan, şehri kuşatıp savaştı.” (s. 524)

“H. 836 senesinde Sâhib-i Hısn-ı Keyfa el-Eşref Ahmed b. el-Âdil Süleyman b. el-Mücâhid Gazi el-Eyyûbî Türkmenler tarafından öldürüldü. O, edip ve şairdi. Âlimleri severdi. Onun yerine oğlu es-Sâlih Halil geçti.” (s. 528)

“H. 838 senesinde Kara Yülük'ün hediyesi geldi. Hediye, Memlûklu Sultanının adına bastırılan para idi. Sultan da bu hediyeye sevindi. Bu hadiseden hemen sonra Kara Yülük'ün oğlu Malatya'ya saldırdı. Kendisi de Ruha'ya saldırmak için hazırlandı.” (s. 536)

“H. 840 senesinin cemaziyelahir ayında Dulkadiroğlu Nâsirüddin, oğlu Süleyman'ı Karamanoğlu İbrahim'e karşı Osmanoğlu Murad'dan yardım istemek için yolladı. Çünkü Karamanoğlu İbrahim Kayseri'yi aldı ve Amasya sahibi ile savaştı. Bunun üzerine Sultan Murad Süleyman'a asker yolladı. Ayrıca onunla Tokat sahibini de gönderdi. Ona Kayseri'yi kuşatıp Dulkadiroğlu'na teslim etmesini emretti. O sırada Karamanoğlu İbrahim'in kardeşi İsâ asker toplayıp İbrahim'in topraklarına saldırmak için hazırlandı. Ancak İsâ savaşta öldü. Memlûklu Sultanı bunu öğrenince Türkmen Emirlerine haber verip İbrahim'e yardım etmelerini söyledi. Hatta Memlûklu Sultanı kendisi de İbrahim'e yardım etmeye gidecekti. Bunun sebebi ise Dulkadiroğlu'nun isyancı Canbek es-Sûfî'yi teslim etmek istememesidir.” (s. 547)

“H. 846 senesinin cemaziyelahir ayında Ablustin'de Türkmen Emiri Nâsirüddin b. Halil b. Karaca b. Dulkadır öldü. Çok kötülükler yapardı. Sultanlara isyan ederdi.” (s. 588)

“H. 848 senesinde Bursa sahibi Osmanoğlu Murad ile Benî Asfar (Rûmlar) arasında çok büyük bir savaş çıktı. Müslümanlardan ve kâfirlerden çok kişi öldü. Rûmların büyük Emirlerinden beş tanesi esir alındı ve çok büyük bir ganimet elde edildi.” (s. 595)

“H. 848 senesinin recep ayında Mardin ve Diyarbakır sahibi Hamza b. Osman öldü.²⁶¹” (s. 599)

²⁶¹ Yukarıda bahsedilen kişi, Akkoyunlu Hükümdarlarından Kara Yülük Osman'ın oğludur. Bkz. Faruk Sümer, “Uzun Hasan”, *DİA*, C. XLII, İstanbul 2012, s. 261.

“H. 855 senesinde Bursa, Bolu ve Edirne sahibi Murad Bey b. Mehmed öldü. Babası öldükten sonra tahtta kırk yıldan fazla kaldı. Âlimleri çok severdi. Onun yerine oğlu Mehmed geçti.” (s. 663)

“H. 856 senesinin ramazan ayında Ablustin naibi ve Türkmen Emiri Süleyman b. Nâsırüddin Bey Muhammed b. Dulkadır öldü. O, vefatından önce oğlu Melik Aslan’ı veliaht olarak seçti.” (s. 687)

“H. 861 senesinin cemaziyelevvel ayında çok büyük bir ordu, Karamanoğlu İbrahim ile savaşmak üzere harekete geçti. Bu orduya Şâm askerleri de katıldı. Karamanoğlu’nu yendiler ve onun ülkesinden dört kaleyi ele geçirdiler. Karamanoğlu bunun üzerine Memlûklü Sultanına düşman olduğuna pişman oldu. Şevval ayının ortasında Mısır askerleri ulaştı. Sultan da buna sevindi.” (s. 703)

“H. 866 senesinde Hısn-ı Keyfa sahibi Halil el-Eyyûbî oğlu tarafından öldürüldü. Oğlu da amcazadeleri tarafından öldürüldü. Sonra da Hısn’a el koydular. Ardından Âmid sahibi Kara Yülük’ün oğlu Hasan Bey Hısn’ı tekrar ellerinden aldı. Diyarbekir’den birçok kaleyi ele geçirdi.” (s. 749)

“H. 868 senesinde Konya, Larende ve Kayseri sahibi Karamanoğlu Sârimuddin İbrahim altmış yaşındayken öldü. Tahtta kırk beş seneden fazla kaldı. Kendisinden sonra oğlu İshak tahta geçti.” (s. 764)

“H. 870 senesinin rebiülevvel ayında Ablustin naibi Seyfeddin Aslan b. Süleyman b. Nâsırüddin Muhammed b. Dulkadır öldü.” (s. 779-780)

“H. 886 senesinde Sâhib-i Bilâd-ı Rûm Mehmed b. Murad Bey b. Mehmed b. Bayezid b. Osman öldü. Babası gibi o da Frenklerle savaştı. Âlimlerle görüşür, onlara çok değer verirdi. İstanbul denizini geçti. Orada ilerledikten sonra öldü. Onun yerine büyük oğlu Bayezid geçti.” (s. 927)

4. Neylü'l-Emel fî Zeyilî'd-Düvel / Abdülbâsıt Malatî.

Yukarıda zikrettiğimiz tarihçi Malatî'nin bir diğer eseri de Neylü'l-Emel fî Zeyilî'd-Düvel'dir²⁶². Tarihçi bu eseri Zehebî'nin Düvelü'l-İslâm adlı eserine zeyil olarak yazmıştır. Bu eser, H. 744-896 (1343-1491) yılları arasında meydana gelen olayları ihtiva etmektedir.

1. Cilt.

“H. 745 senesinde Feyyaz b. Mühenna Dulkadiroğlu ile iş birliği yapıp Eretna'nın elinden Darende kalesini almaya karar verdiler.” (s. 98)

“H. 746 senesinin muharrem ayında Eretna tarafından Memlûklu Sultanına gönderilen mektupta Timurtaşoğulları'nın ortadan kalktığı yazar.” (s. 107)

“H. 746 senesinde Sis'te çok büyük bir yangın çıktı. Yaklaşık on iki gün devam etti. Şehir yangından çok zarar gördü.” (s. 120)

“H. 753 senesinde Eretna öldü. Ebu Said öldükten sonra Eretna, Memlûklu Sultanı en-Nâsır Muhammed b. Kalavun ile mektuplaşıp ona itaatini bildirdi. Sultan da ona hil'at gönderdi. Eretna, H. 744 senesinde Süleyman Han ile savaşıp onu yendi.” (s. 237-238)

“H. 754 senesinde Dulkadiroğlu Eretnaoğlu'nun yanına gitti. Eretnaoğlu, Dulkadiroğlu'nu iyi karşıladı. Fakat Dulkadiroğlu'nun tutuklanması emri gelince Eretnaoğlu Dulkadiroğlu'nu tutuklayıp Halep'e gönderdi.” (s. 253)

“H. 755 senesinin cemaziyelevvel ayında Dulkadiroğlu Karaca'nın yerine geçen Ramazanoğlu Kahire'ye geldi. Çok iyi karşılanıp kendisine hil'at verildi. Ardından Ramazanoğlu topraklarına döndü.” (s. 266)

“H. 761 senesinde Adana, Tarsus, Misis ve Sis'te birçok kale Halep naibi Beytimur tarafından fethedildi. Beytimur, Adana ve Tarsus'a iki naip tayin ederek aldığı ganimetlerle Halep'e döndü. Beytimur bunu bildirmek için Memlûklu Sultanına mektup gönderdi. Memlûklu Sultanı ona teşekkür edip onu Esentimur ez-Zeynî yerine Şâm naipliğine tayin etti.” (s. 316)

“H. 763 senesinde Esen Timur et-Tâzî Malatya naipliğine tayin edildi.” (s. 343)

²⁶² Abdülbâsıt Malatî, *Neylü'l-Emel fî Zeyilî'd-Düvel*, (thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri), Beyrut 2002.

“H. 765 senesinin safer ayında Esen Koca Ali Bey el-Çevgândâr Malatya naipliğine tayin edildi.” (s. 357)

“H. 767 senesinin şevval ayında Rûm Meliki Orhan’ın elçileri Mısır’a mektupla geldi. Mektupta Orhan’ın Kıbrıs Melikine karşı Memlûklû Sultanına²⁶³ iki yüz gemi hazırladığını yazar. Memlûklû Sultanı ise elçilerle Orhan’a teşekkürlerini ilettiler.” (s. 385)

“H. 769 senesinin zilhicce ayında Mardin sahibi el-Melikü’l-Mansûr Ahmed b. Sâlih b. Gazi b. Kara Arslan el-Artukî öldü. Mardin’in başında yaklaşık üç yıl kaldı.” (s. 418)

2. Cilt.

“H. 778 senesinin zilkade ayında Mardin’in başına el-Melikü’z-Zahir İsâ b. Davud b. Sâlih b. Gazi b. Kara Arslan el-Artukî geçti.” (s. 121)

“H. 787 senesinin muharrem ayında Dulkadiroğlu Sevlî Halep’e gelip Memlûklû Sultanına itaatini bildirdi. Sultan da buna sevindi.” (s. 225)

“H. 790 senesinin zilkade ayında Malatya naipliğine Ahmed Keşli el-Kalemtâvî tayin edildi.” (s. 265)

“H. 792 senesinde Rûm Sultanı Mehmed²⁶⁴ öldü. Onun yerine oğlu Yıldırım Bayezid geçti.” (s. 298)

“H. 793 senesinde Muhammed b. Şuhrî Malatya naipliğine tayin edildi.” (s. 302)

“H. 793 senesinin şevval ayında Rûm Meliki Bayezid’in Kayseri’yi ele geçirdiği haberi geldi.” (s. 307)

“H. 799 senesinin ramazan ayında Timur’un Erzinkan’a ulaştığı haberi geldi.” (s. 382)

“H. 800 senesinin zilkade ayında Dulkadiroğlu Sevlî’nin öldürüldüğü haberi geldi.” (s. 392)

²⁶³ O tarihte Memlûklû Devleti’nin başında Sultan el-Melikü’l-Eşref Şaban bulunmaktaydı. Bilgi için bkz. İsmail Yiğit, “el-Melikü’l-Eşref, Şa’bân”, *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004, s. 66-67.

²⁶⁴ Müellifin Mehmed olarak kaydettiği kişi, aslında yanlış yazılmakla beraber sultan Murad’dır. Çünkü miladi 1389 senesine denk gelen H. 792 senesi sultan Murad’ın ölüm tarihidir. Bilgi için bkz. Halil İnalcık, “Murad I”, s. 162.

“H. 800 senesinin zilkade ayında Sivas sahibi Burhaneddin Ahmed’in öldürölme haberi geldi. Burhaneddin, Kara Yölük tarafından öldürölldü.” (s. 396)

3. Cilt.

“H. 801 senesinin recep ayında Dokmak yerine Çakmak es-Safevî Malatya naipliğine tayin edildi.” (s. 19)

“H. 801 senesinin zilhicce ayında Osmanlı Sultanı Bayezid’in Malatya ve Ablustin’i ele geçirdiği haberi geldi.” (s. 28)

“H. 803 senesinin muharrem ayında Timur’un Sivas’ı ele geçirdiği, şehrin ahalisini kılıçtan geçirdiği, şehri tahrip ettiği, ardından da Behisni’ye yöneldiği haberi geldi.” (s. 46)

“H. 805 senesinin muharrem ayında Osmanoğlu²⁶⁵, Timur ile savaştı. Osmanoğlu’nun askerlerinin sayısı bin bin idi. Fakat Timur hile yapıp onu yendi sonra da esir aldı. Ardından Timur’un askerleri Bursa’yı yakıp şehri tahrip ettiler.” (s. 81)

“H. 805 senesinde Sultan Bayezid Timur’da esirken öldü.” (s. 91)

“H. 807 senesinde Kara Yölük Osman Bire’yi yağmalayıp yaktı.” (s. 117)

“H. 807 senesinde Kara Yölük, Ruha kalesini ele geçirdi.” (s. 121)

“H. 809 senesinin zilkade ayında el-Melikü’l-Âdil Çekem Bire’yi ele geçirdi.” (s. 148)

“H. 809 senesinde Antakya’da çok şiddetli bir deprem oldu. Depremde doksan sekiz kişi öldü.” (s. 151)

“H. 813 senesinde Karamanoğlu Mehmed’in, eniştesi Germiyoğlu ile arası bozuldu. Bunun üzerine Karamanoğlu, Osmanoğlu Mehmed’e şikâyet etti.” (s. 198)

“H. 814 senesinde Karamanoğlu²⁶⁶, Germiyan topraklarının tamamını ele geçirdi.” (s. 227)

²⁶⁵ Yukarıda zikredilen tarihte Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid idi. Bilgi için bkz. Halil İnalçık, “Bayezid I”, s. 231-234.

²⁶⁶ Zikredilen tarihte Karamanoğulları Beyliğinin başında II. Mehmed Bey bulunmaktaydı. Bkz. Faruk Sümer, “Karamanoğulları”, s. 454.

“H. 814 senesinde Bayezid’in oğlu Musa Kostantiniye’ye saldırdı. Oradan birçok ganimet aldı.²⁶⁷” (s. 227)

“H. 816 senesinde Karamanoğlu Mehmed Bursa’ya yönelip şehri kuşatıp yaktı. Osmanoğlu Musa’nın ölüm haberi gelince Karamanoğlu Bursa’dan ayrıldı.” (s. 262)

“H. 817 senesinin zilkade ayında Behisni’de veba salgını arttı. Vebadan çok kişi öldü.” (s. 276)

“H. 817 senesinde Osmanoğlu Mehmed ile Karamanoğlu Mehmed arasında savaş oldu. Bu savaşta Karamanoğlu Mehmed yenildi.²⁶⁸” (s. 278)

“H. 818 senesinin safer ayında Ramazanoğlu Ahmed, Tarsus’u ele geçirip şehrin başına oğlu İbrahim’i tayin etti. Hutbeyi de Memlûklü Sultanın adına okuttu.” (s. 283)

“H. 819 senesinin rebiülevvel ayında Hüseyin b. Köpek Malatya’yı ele geçirip şehrin ahalisine kötü davrandı.” (s. 303)

“H. 820 senesinde Osmanoğlu Konya’ya saldırdı. Karamanoğlu Mehmed’i kuşattı. Fakat meydana gelen şiddetli selden dolayı Osmanoğlu oradan ayrıldı.” (s. 337)

4. Cilt.

“H. 821 senesinin cemaziyelevvel ayında Malatya’da arsası olan bir kişiye kırk bin dinar gönderildi. Bu adam bir han, iki değirmen ve birçok dükkân yaptırdı.” (s. 16)

“H. 821 senesinin ramazan ayında Kara Yusuf’un Antep çarşılarını yakıp şehri yağmaladığı, Bire’ye gidip şehri yakıp tahrip ettiği, ardından da orayı terk ettiği haberi geldi.” (s. 23-24)

“H. 821 senesinin ramazan ayında Karamanoğlu Tarsus’u ele geçirip şehrin valisi Şahin el-Aydîkârî’yi tutukladı.” (s. 24)

“H. 822 senesinin muharrem ayında Dulkadiroğlu Mehmed, Ablustin naipliğine ek olarak Kayseri naipliğine de tayin edildi.” (s. 31)

²⁶⁷ Bu konuda bilgi için bkz. Haldun Eroğlu, “Osmanlıların 1453 Öncesi İstanbul Kuşatmaları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXIII, S. 35, 2004, s. 97-98.

²⁶⁸ Bu konuda bilgi için bkz. Halil İnalcık, “Mehmed I”, s. 292-293.

“H. 822 senesinin safer ayında Bursa’da deprem oldu. Deprem üç gün boyunca devam etti. Depremde şehrin suru ve birçok ev yıkıldı. Ayrıca depremin sonucunda bir dağın ikiye bölünmesi nedeniyle bu dağın üstünde yer alan bir kale yıkıldı. Günde iki kere deprem olmuştu. İnsanlar evlerini terk edip açık alanlara kaçtı.”²⁶⁹” (s. 33-34)

“H. 831 senesinin ramazan ayında Kansu en-Nevrûzî Tarsus naipliğine tayin edildi.” (s. 239)

“H. 831 senesinin muharrem ayında Behisni’de şiddetli dolu yağdı. Bunun sonucunda birçok tavuk, koyun ve inek öldü.” (s. 246)

“H. 836 senesinde Rûm Meliki Murad Bey, kardeşi Orhan’ı tutuklayıp gözlerine mil çektirip hapse attı. Orhan’a Doğan isimli bir köle tarafından hapse bir cariye verildi. Orhan’ın bu cariyeden iki çocuğu oldu. Erkek çocuğun adı Süleyman, kız çocuğun adı Şâhzade idi. Orhan öldüğünde Doğan çocukları alıp Halep’e, sonradan Kahire’ye kaçtı.” (s. 337)

“H. 838 senesinin cemaziyelahir ayında Kara Yülük’ün oğlunun Ruha’yı, Divriği’yi ve Malatya’yı yağmaladığı haberi geldi.” (s. 371)

“H. 838 senesinin zilkade ayında Kara Yusuf’un oğlu İskender’in Erzen-i Rûm’u ele geçirdiği haberi geldi.” (s. 381)

“H. 839 senesinin rebiülevvel ayında Bursa’da veba salgını başladı. Yaklaşık dört ay sürdü. Vebadan çok kişi öldü.” (s. 389)

“H. 840 senesinde Diyarbekir’de veba salgını başladı. Veba salgınından çok kişi öldü.” (s. 430)

5. Cilt.

“H. 841 senesinin zilkade ayında Memlûklı askerleri Akşehir’i kuşattı.”²⁷⁰” (s. 35)

“H. 846 senesinin cemaziyelahir ayında Ablustin sahibi Dulkadiroğlu Nâsirüddin Mehmed b. Halil b. Karaca öldü.” (s. 164)

²⁶⁹ Bilgi için bkz. Ali Rıza Gönüllü, “Güneybatı Anadolu Bölgesi’nde Meydana Gelen Depremler (1851-1971)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXV, 2009, S. 74, s. 369-416.

²⁷⁰ O tarihte Memlûklı Devleti’nin başında Sultan Muhammed b. Kalavun bulunmaktaydı. Bkz. Kâsım Abduh Kâsım, “Muhammed b. Kalavun”, s. 544-545.

“H. 854 senesinin rebiülahir ayında Ayas'ta çok şiddetli bir deprem oldu. Birçok ev yıkıldı. Ayas kalesi de hasar gördü.” (s. 307)

“H. 855 senesinin muharrem ayında Rûm Meliki Sultan Murad b. Mehmed b. Bayezid b. Murad b. Osman öldü. Kendisinden sonra oğlu Mehmed tahta geçti.” (s. 331)

“H. 858 senesinin cemaziyelahir ayında Kanbay el-Musavî Malatya naipliğine tayin edildi.” (s. 419)

“H. 859 senesinin şaban ayında Malatya naipliğine Halep atabeyi Akberdi es-Sâkî tayin edildi.” (s. 447)

“H. 860 senesinin muharrem ayında Tarsus naibi Akbay el-Çekemî, Akberdî es-Sâkî'nin yerine Malatya naipliğine tayin edildi.” (s. 454)

“H. 860 senesinin muharrem ayında Akbay es-Seyfî Carkutlu Tarsus naipliğine tayin edildi.” (s. 454)

“H. 860 senesinin şaban ayında Karamanoğlu İbrahim'in Tarsus, Adana ve Gülek'i ele geçirdiği haberi geldi. Bunun üzerine Memlûklı Sultanı Karamanoğlu'na karşı ordunun hazırlanmasını emretti.” (s. 462)

“H. 860 senesinin zilkade ayında Karamanoğlu yaptığı saldırılar için özür dilediğini içeren bir mektup yolladı. Fakat Memlûklı Sultanı mektubu getiren elçiyi reddetti.” (s. 464)

6. Cilt.

“H. 862 senesinin muharrem ayında Malatya naipliğini Canbek el-Çekemî yerine Tağrıberdî b. Yunus tayin edildi.” (s. 28)

“H. 867 senesinin cemaziyevvel ayında Malatya naipliğini Yeşbek el-Bacasî tayin edildi.” (s. 159)

“H. 868 senesinin şevval ayında Bire naibi Gümüşboğa es-Seyfî öldü.” (S. 192)

“H. 868 senesinin zilkade ayında Safed naibi Kanbay el-Bektimurî Bire naipliğine tayin edildi.” (s. 192)

“H. 869 senesinin rebiülevvel ayında Bire naibi Kanbay el-Bektimurî öldü. O öldüğünde yaklaşık seksen yaşındaydı.” (s. 204)

“H. 869 senesinin rebiülahir ayında Bire naipliğine Ölmez el-Eşrefî tayin edildi.” (s. 205)

“H. 869 senesinin zilkade ayında Uzun Hasan’ın Haratparat kalesinin ele geçirdiği haberi geldi.²⁷¹” (s. 217)

“H. 870 senesinin rebiülevvel ayında Bire naipliğine Şâs Bey el-Cülbânî tayin edildi.” (s. 228)

7. Cilt.

“H. 876 senesinin muharrem ayında Malatya naipliğine İnâl el-Hâkim tayin edildi.” (s. 14)

“H. 877 senesinin cemaziyelahir ayında Uzun Hasan’ın Malatya, Kâhta ve Gerger’i kuşattığı haberi geldi.” (s. 52)

“H. 877 senesinin ramazan ayında Malatya, Uzun Hasan’dan geri alındı.” (s. 56)

“H. 886 senesinin şaban ayında Osmanoğlu Cümcüme Kahire’ye girdi. Bunun üzerine Kahire’de kutlamalar başladı.” (s. 295)

“H. 887 senesinin muharrem ayında Cümcüme b. Osman, kardeşinden hâkimiyeti ele geçirmek üzere harekete geçti.” (s. 309)

“H. 887 senesinin cemaziyelahir ayında Cümcüme b. Osman’ın kardeşi Bayezid’e karşı yenildiği haberi geldi.” (s. 318-319)

“H. 889 senesinin cemaziyelevvel ayında Antep’te bir deprem oldu. Depremden dolayı surun bir kısmı ve caminin minaresi yıkıldı.” (s. 379)

8. Cilt.

²⁷¹ Belirtilen tarihte Haratparat (Harput) kalesi Dulkadıroğullarının hâkimiyeti altındaydı. Bilgi için bkz. Faruk Sümer, “Uzun Hasan”, s. 262.

“H. 893 senesinin rebiülahir ayında Sis’te bir yıldırım düştü. Yıldırımdan dolayı Sis kalesi hasar gördü.” (s. 106)

“H. 893 senesinin ramazan ayında Mısır askerleriyle Osmanlı askerleri Adana yakınlarında savaştılar. İki taraftan da birçok kişi öldü.” (s. 121)

“H. 893 senesinin şevval ayında Mısır askerleri Osmanlı ordusuyla savaştıktan sonra Mısır askerleri Adana’yı üç ay kuşattılar. Zilhicce ayında şehri ele geçirdiler.” (s. 124)

5. Târih-i İbn Kadı Şuhbe / İbn Kadı Şuhbe.

Tam adı Ebû’s-Sıdk Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Ahmed b. Muhammed el-Esedî ed-Dımaşkî’dir. H. 779 senesinde Dımaşk’ta doğdu.²⁷² Târih-i İbn Kadı Şuhbe²⁷³ adlı eser, Anadolu ile ilgili verdiği bilgiler açısından önemlidir.

1. Cilt.

“H. 715 senesinde Şâm naibi Emir Seyfeddin Tengiz b. Abdullah Şâm ve Mısır askerleriyle Malatya’yı fethetti.”²⁷⁴ (s. 148)

“H. 715 senesinde Darende fethedildi. Orada yaklaşık bin Ermeni öldürüldü.” (s. 189)

“H. 720 senesinde Memlûkluk askerleri Sis’e ulaştı. Trablus askerlerinden yaklaşık bin kişi Ceyhun nehrine boğuldu. Askerler, Sis’i kuşatıp şehri tahrip ettiler.”²⁷⁵ (s. 190)

“H. 722 senesinde Memlûkluk askerleri Ayas’ı Ermenilerin elinden almayı başardılar. Sis’ten çok ganimet aldılar.” (s. 190)

“H. 737 senesinde Memlûkluk askerleri Sis’te yedi kaleyi ele geçirdiler.” (s. 192)

“H. 743 senesinde Horasan, Irak, Fâris, Azerbaycan ve Diyarbekir’de pahalılık akıl almaz derecede baş gösterdi. Bazı insanlar açlıktan kendi çocuklarını yedi. Çarşılarda insan eti alenen satılmaya başlandı. Bu durum altı ay kadar devam etti.” (s. 316)

²⁷² Cengiz Kallek, “İbn Kadı Şuhbe, Takıyyüddin”, *DİA*, C. XX, İstanbul 1999, s. 102.

²⁷³ İbn Kadı Şuhbe, *Tarihi İbn Kadı Şuhbe*, (thk. Adnan Derviş), Dımaşk 1994.

²⁷⁴ Tarihçi İbn Tolun’un naklettiğine göre H. 715 senesinde Tatarların elinde olan Malatya, Şâm naibi Emir Seyfeddin Tengiz tarafından fethedildi. İbn Tolun, *İ’lâmü’l-Verâ bi-men Vüllîye Nâiben mine’l-Etrâk bi-Dımaşk’s-Şâmi’l-Kübrâ*, (thk. Abdülazim Hamid Hattab), Kahire 1973, s. 13.

²⁷⁵ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Fatma Akkuş Yiğit, “Memlûk- Ermeni Münâsebetleri”, *Akademik Bakış*, C. VIII, S. 16, 2015, s. 171-206.

“H. 744 senesinde Süleyman Han ile Eretna arasında bir savaş oldu. Eretna, Süleyman Han’ın kendisinin üzerine yürüdüğünü öğrenince birkaç adamını Süleyman Han’a gönderdi. Mektupta Eretna’nın onun itaatine girdiğini, hiçbir zaman itaatinden çıkmayacağını, Eretna’nın da itaatini bildirmek için kendisinin de geleceğini fakat önce Süleyman Han’ın aman vermesini istediğini yazar. Süleyman Han onları iyi karşılayıp aman vermeyi kabul etti. Eretna ise gece vakti gelip Süleyman Han’a saldırdı. Süleyman Han’ın huzurundaki Eretna’nın adamları da Eretna’ya katılıp Süleyman Han’ın askerleriyle savaştılar. Süleyman Han’ın askerlerinden çok kişi öldürüldü. Çok sayıda kişi esir alındı. Süleyman Han kurtulup kaçmayı başardı. Tatar Emirlerinden dört kişi öldürüldü. Bu savaştan sonra Eretna çok büyük bir şöhret kazandı.” (s. 359-360)

“H. 744 senesi şaban ayının ortalarında Halep, Kâhta, Gerger ve Menbiç’te çok şiddetli bir deprem oldu. Deprem Bire’yi de etkiledi. Bire ve Antep kalelerinin yarısı yıkıldı. Behisni de depremden hasar gördü.” (s. 360-361)

2. Cilt.

“H. 754 senesinin recep ayında isyancı Ablustin naibi Dulkadiroğlu Karaca’yı yakalamak üzere harekete geçen Memlûklü askerleri, Karaca’nın mallarını ele geçirip adamlarından birkaç kişiyi esir aldılar. Karaca ise Eretnaoğlu’na kaçtığında Eretnaoğlu onu yakalayıp bu hâdiseyi Sultan’a bildirmek için mektup gönderdi.” (s. 46)

“H. 761 senesinin cemaziyelahir ayında Halep naibi Emir Seyfeddin Beytimur büyük bir orduyla Sis’e gitti. Adana ve Tarsus’u fethetti. Ardından Misis’i kuşatıp orayı da ele geçirdi. Tarsus ve Adana’nın başına iki naip tayin edip geri döndü.” (s.160)

“H. 762 senesinde Şâm askerleri Malatya’yı ele geçirip oraya bir naip tayin edildi.” (s. 188)

“H. 762 senesinde Kıbrıs sahibi Antalya’yı ele geçirdi.²⁷⁶” (s. 188)

“H. 766 senesinde Mardin sahibi Sâlih b. Gazi b. Kara Arslan b. İlgazi b. Artuk yetmiş yaşlarında öldü. Mardin’in başında elli dört sene kaldı.” (s. 263-264)

²⁷⁶ Kıbrıs Kralı I. Peter’in Antalya’yı ele geçirmesi ve Doğu Akdeniz’de gerçekleştiği faaliyetler ile ilgili bilgi için bkz. Mehmet Ali Bozkuş, “Geç Ortaçağ’da Tutulmuş Türk Tarihine Dair Kıbrıs Kronikleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXXVII, S. 63, 2018, s. 135-169.

“H. 775 senesinin şevval ayında Ruha ve Bire’de Fırat nehrinin su seviyesi yükseldi.”
(s. 436)

“H. 778 senesinde Mardin sahibi el-Melikü’l-Muzaffer Davud b. Sâlih b. Gazi b. Kara Arslan b. İlgazi b. Albi b. Timurtaş b. İlgazi b. Artuk öldü. Onun yerine oğlu Mecdeddin İsâ geçti.” (s. 523-524)

“H. 779 senesinin ramazan ayında Emir Hutat Malatya naipliğine tayin edildi.” (s. 553)

3. Cilt.

“H. 796 senesinin rebiülevvel ayında Timur’un Ruha’yı kuşattığı, Ruha sahibinin de Bire’ye kaçtığı haberi geldi.” (s. 504)

“H. 796 senesinin rebiülevvel ayında Mardin sahibi ile şehrin ahalisinin, Timur’un itaatine girdikleri haberi geldi.” (s. 508)

“H. 796 senesinde Rûm Meliki Murad b. Orhan b. Osman öldü. Babası Orhan öldükten sonra tahta çıktı. Birçok yeri fethetti. Kostantiniye’ye saldırıp orayı kuşattı. Frenkleri cizye vergisine tabi tuttu. Ayrıca Kostantiniye’ye, Rûm ve Müslümanlar arasındaki meselelerle ilgilenmek için bir kadı gönderdi.

Murad’ın saltanatı zamanında cami ve hankahların inşasına önem verildi. Sultan Murad, Frenklerle yaptığı savaşta Frenk Meliki tarafından atından düşürülüp hançerle yüzüne vuruldu. Ardından askerler Sultan Murad’ı çadıra götürdüler. Ölmeden önce Sultan Murad, oğlu Bayezid’in tahta geçmesini söyledi. Sultan Murad, yaklaşık yirmi yıl tahtta kaldı.” (s. 536)

“H. 799 senesinin ramazan ayında Timur’un Erzinkan’ı ele geçirdiği ve Malatya’ya yaklaştığı haberi geldi.” (s. 620)

“H. 800 senesinde Sivas sahibi kadı Burhaneddin Ahmed, Kara Yülük tarafından öldürüldü.” (s. 672-673)

4. Cilt.

“H. 801 senesinin recep ayında Çakmak es-Safevî, Dokmak el-Muhammedî’nin yerine Malatya naipliğine tayin edildi.” (s. 14)

“H. 801 senesinin zilhicce ayında Bayezid’in kardeşi Ali’nin²⁷⁷ Ablustin’i ele geçirdiği ve Darende’yi kuşattığı haberi geldi. Bunun bir hile olduğunu düşünen Memlûklü devlet adamları bu haberin doğruluğundan emin olmak için Emir-i Âhûr Sudun et-Tayyar’ı gönderdiler.” (s. 29)

“H. 802 senesinin muharrem ayında Osmanlı Sultanı²⁷⁸ Malatya’ya gelip Malatya naibi Emir Cumuk ez-Zâhirî’den şehri teslim etmesini söyledi. Fakat Malatya naibi, Memlûklü Sultanının izni olmadan şehri teslim edemeyeceğini söyledi.” (s. 64-65)

“H. 802 senesinde Memlûklü Sultanı,²⁷⁹ elçisini mektupla Osmanoğlu’na gönderdi. Mektupta Osmanoğlu’ndan Malatya’yı teslim etmesini, aksi takdirde Sultan oraya yöneleceğini söyledi.” (s. 95)

“H. 802 senesi zilhicce ayının on yedinci gününde Timur Sivas’ı kuşattı. Bunun üzerine Bayezid’in oğlu Süleyman oradan ayrılıp babasına kaçtı.” (s. 106)

“H. 803 senesinde Bayezid’in oğlu Ali, Kara Yusuf ve Ahmed b. Üveys ile Bursa’ya kaçıp Sivas’ı Timur’a bıraktılar. Timur, Sivas ahalisinden çok kişiyi öldürdü. Bir rivayete göre Timur Sivas’ı on sekiz gün kuşattıktan sonra Sivas ahaliye aman dileyince Timur ahaliye dokunmayacağına söz verdi. Daha sonra muharrem ayının beşinci gününde Timur şehre saldırıp bir çukur açıp insanları gömdü.²⁸⁰ Ardından şehri yağmalayıp yaktı.” (s. 142)

“H. 803 senesinin muharrem ayında Timur’un büyük bir orduyla Erzincan’a ulaştığı haberi geldi.” (s. 142)

“H. 803 senesinin muharrem ayında Timur’un Malatya’ya ulaştığı, askerlerinin de Behisni’ye geldiği haberi geldi.” (s. 144-145)

“H. 803 senesinde Timur’un Behisni’yi ele geçirdiği haberi geldi. Fakat bu haberin doğru olup olmadığı kesin değildir.” (s. 147)

²⁷⁷ Müellif aynı eserin başka bir bölümünde Ali’yi Bayezid’in oğlu olarak kaydetmiştir. Bkz. İbn Kadı Şuhbe, *Tarihi İbn Kadı Şuhbe*, C. IV, s. 142.

²⁷⁸ O tarihte Osmanlı Devleti’nin başında Sultan Yıldırım Bayezid bulunmaktaydı. Bkz. Halil İnalcık, “Bayezid I”, s. 231.

²⁷⁹ Yukarıda zikredilen kişi, (1399-1405, 1405-1412) yılları arasında Memlûklü Devleti’nin başında bulunan Sultan Ferec’dır. Bkz. Asri Çubukcu, “Ferec”, 270-271.

²⁸⁰ İbnü’ş-Şihne, çukura atılıp canlı canlı gömülen bu kişilerin sayısını üç bin olarak kaydetmektedir. Bilgi için bkz. İbnü’ş-Şihne, *Ravzü’l-Menâzir*, s. 297.

“H. 803 senesi safer ayının on ikinci gününde Timur’un Behisni kalesini kuşattığı, askerleri de Antep’e ulaştığı haberi geldi.” (s. 149)

“H. 804 senesinin muharrem ayının dokuzuncu gününde Antep naibi Ürkmez ez-Zâhiri Malatya naipliğine tayin edildi.” (s. 254)

“H. 805 senesinin muharrem ayında Osmanlı Sultanının Timur ile Sivas yakınlarında beş kez savaştığını, bu savaşlarda Osmanlı Sultanının yenildiği haberi geldi.” (s. 292)

“H. 805 senesinde Rûm Meliki Bayezid, Timur’da esirken öldü.” (s. 318)

“H. 807 senesinde Timur Bayezid’i esir aldığında Bayezid’in kızları ve eşlerine kötü davrandı. Bayezid’in elleri bağlıyken Timur onlara içki içirdi.²⁸¹ Daha sonra Timur, Bayezid tarafından hapse atılan Karamanoğlu Alâeddin’in oğulları Mehmed ve Ali’yi hapisten çıkarıp Bayezid’e nispet yapmak için onları vali olarak tayin etti.” (s. 435)

“H. 808 senesinde Emir Yeşbek b. Özdemir Malatya naipliğine tayin edildi.” (s. 465)

6. Târihu İbn Hicci (ez-Zeylû ‘alâ Târih-i İbn Kesîr) / İbn Hicci.

Tam adı Ahmed b. Hicci b. Musa b. Ahmed es-Sa’dî ed-Dımaşkî’dir. H. 751 senesinde Dımaşk’ta doğdu. Müverrihü’l-İslâm (İslâm tarihçisi) lakabıyla tanınmıştır.²⁸² Birçok âlimden Kuran, fıkıh ve hadis ilimlerini öğrendi. Tarihle de ilgilenerek Dımaşk’ın itibarlı âlimlerinden biri olan İbn Hicci, şehrin medreselerinin birçoğunda müderrislik yaptı. Bunun yanı sıra kadı ve hatip olarak da çalıştı.²⁸³ Çalışmamızda yer alan İbn Hicci’nin Târihu İbn Hicci²⁸⁴ adlı eser, İbn Kesîr’in el-Bidâye ve’n-Nihâye adlı eserine zeyil olarak hazırlanmıştır.²⁸⁵ Tarihçi eserinde H. 741 yılından itibaren ay ay meydana gelen olaylar hakkında bilgi verdikten sonra her ay vefat eden meşhur kişileri kaydetmiştir.

“H. 796 senesinin safer ayında Timur’un Mardin’e gidip şehri kuşattığı haberi geldi.” (s. 42)

“H. 796 senesi rebiülevvel ayının dördüncü gününde Halep naibi tarafından gönderilen elçi, Timur’un Ruha’yı kuşattığı haberini Memlûklû Sultanına ulaştırdı.” (s. 44)

²⁸¹ Bu konuda farklı rivayetler hakkında bilgi için bkz. Musa Şamil Yüksel, “Dönemin Arap Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXV, 2010, S. 1, s. 363-364.

²⁸² Hayreddin Zirikli, *Kitâbü’l-Alâm*, C.I, s. 110.

²⁸³ Sabri Hizmetli, “İbn Hicci”, *DİA*, C. XIX, İstanbul 1999, s. 66.

²⁸⁴ İbn Hicci, *Târihu İbn Hicci*, (thk. Ebu Yahya Abdullah el-Kenderi), Beyrut 2003.

²⁸⁵ Fatih Yahya Ayaz, *Memlûkler’de Tarih ve Tarihçiler*, TTK, Ankara 2020, s. 46.

“H. 796 senesi rebiülevvel ayının dokuzuncu gününde Mardin sahibinin Timur’a itaatini bildirip ona hediyeler gönderdiği haberi geldi. Bir rivayete göre Timur’un adına sikke bastırıldı.” (s. 48)

“H. 796 senesinin cemaziyelahir ayında Timur Mardin’i, kalesi hariç zorla ele geçirdi.²⁸⁶” (s. 50)

“H. 797 senesi şevval ayının onuncu gününde Timur’da esir olan Mardin sahibi²⁸⁷ Timur’a itaatini bildirmesi ve onun adına sikke bastırması karşılığında serbest bırakılıp Mardin’e döndü.” (s. 183)

“H. 799 senesinin şaban ayında Osmanoğlu’nun elçileri Memlûklı Sultanına hediyelerle gelip Osmanoğlu’nun Frenklerle savaşp onlardan çok kişi öldürdüğünü bildirdiler.²⁸⁸” (s. 234-235)

“H. 803 senesinin muharrem ayında Timur’un Erzincan’a ulaştığı haberi geldi.” (s. 449)

“H. 803 senesi muharrem ayının on dördüncü gününde Timur’un Sivas’ı uzun bir kuşatmadan sonra ele geçirdiği, orada çok sayıda kişiyi öldürdüğü, Sivas’ta bulunan Osmanoğulları’nın taraftarlarının ve askerlerinin şehirden çıkıp Osmanoğlu’nun yanına gittikleri haberi geldi.” (s. 450)

“Bir rivayete göre Timur H. 803 senesinin muharrem ayında Sivas ahalisinden üç binden fazla kişiyi canlı canlı gömdü.” (s. 451)

“H. 803 senesi muharrem ayının yirmi dördüncü gününde Timur’un Malatya’ya ulaştığı, onun askerlerinin bir kısmı da Behisni’ye yöneldiği haberi geldi. Behisni naibi onlara karşı çıktıysa da yenilip geri döndü.” (s. 452)

“H. 805 senesi rebiülevvel ayının yedinci gününde Osmanoğlu’nun Timur’a esir düştüğü haberi geldi.” (s. 563)

“H. 805 senenin zilkade ayında Rûm sahibi Bayezid’in Timur’da esirken öldüğü haberi geldi.” (s. 587)

²⁸⁶ İbnü’l-İmâd’ın naklettiğine göre Timur’un Mardin’i kuşatması sırasında şehrin önünde bir kale inşa ettirdiğini, kuşatmayı oradan yönettiğini, şehrin ahalisinden çok kişi öldürdüğünü, kışın ağır geçmesi nedeniyle Nusaybin’de kaldığını, ardından da oradan ayrılıp Hilât’a geçtiğini ve Hilât’ta da aynı kötülükler yaptığını kaydetmektedir. Bilgi için bkz. İbnü’l-İmâd, *Şezerâtü’z-Zeheb*, C. VIII, s. 588-589.

²⁸⁷ Yukarıda Mardin sahibi olarak zikredilen kişi, Artuklu Emiri Mecdeddin İsâ’dır. Bkz. Coşkun Alptekin, “Artuklular”, s. 416.

²⁸⁸ Yukarıda bahsedilen savaş, 1396 senesinde Osmanlılar ile Haçlı kuvvetleri arasında Niğbolu Kalesi önlerinde yapılan ve Osmanlı ordusunun zaferiyle sonuçlanan Niğbolu Muharebesidir. Bkz. Feridun Emecen, “Niğbolu Savaşı”, *DİA*, C. XXXIII, İstanbul 2007, s. 89-92.

F. 13., 14. VE 15. YÜZYILLARIN HÂDİSELERİNİ BİRLİKTE İÇEREN ESERLER.

1. es-Sülûk li Marifeti Düveli'l-Mülûk / Makrîzî.

Tam adı Ebu'l-Abbas Takiyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir b. Muhammed el-Makrîzî'dir. Aslen Balebekli olan Makrîzî Kahire'de H. 766 senesinde doğdu. Lakabını, Balebek'in eski mahallelerinden birisi olan Makarize mahallesine mensup olmasından dolayı edinmiştir.²⁸⁹ Es-Sülûk²⁹⁰ kitabı Makrîzî'nin kaleme aldığı dördüncü eserdir. H. 567 ile H. 845 yılları arasında meydana gelen olayları içeren bu eser, Eyyûbî ve Memlûklu devletlerini anlatan eserler arasında çok önemli bir yere sahiptir. Ayrıca bu eser, konumuz açısından önemli olan Anadolu ile ilgili mühim bilgiler içermektedir.

1. Cilt.

"H. 600 senesinde Rükneddin Süleyman b. Kılıçarslan b. Mesud b. Kılıçarslan b. Selçuk zilkade ayının altıncı gününde öldü. Kendisinden sonra oğlu İzzeddin Kılıçarslan tahta geçti." (s. 275)

"H. 600 senesinde Bilâd-ı Rûm'da çok şiddetli bir deprem oldu. Deprem Mısır, Şâm ve Irak'ta hissedildi." (s. 276)

"H. 604 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Âdil, oğlu el-Melikü'l-Evhad Necmeddin Eyyûb'a Hilât ve Meyyâfârikîn'i verdi. Hilât ahalisi, el-Melikü'l-Evhad'a mektup yazıp şehri ona teslim edeceklerini söyleyince el-Melikü'l-Evhad Meyyâfârikîn'den yola çıkıp Hilât'ı ele geçirdi." (s. 284)

"H. 605 senesinde Gürcü ordusu Hilât'a saldırıp şehri yağmaladılar. Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Evhad onlarla savaşmaya cesaret edemedi. Bunun üzerine babası el-Melikü'l-Âdil Gürcü ordusuyla savaşmak için hazırlıklara başladı." (s. 287)

"H. 607 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Evhad öldükten sonra kardeşi el-Eşref Hilât'ı aldı." (s. 291)

"H. 607 senesinde Konya sahibi Gıyaseddin Keyhüsrev b. Kılıçarslan Ermenilerle savaşırken öldürüldü." (s. 292)

²⁸⁹ Sehâvî, *ed-Davû'l-Lâmi*, C. II, s. 21.

²⁹⁰ Makrîzî, *es-Sülûk li Marifeti Düveli'l-Mülûk*, (thk. Muhammed Abdülkadir Ata), Beyrut 1997.

“H. 612 senesinde Frenkler Antalya’yı ele geçirip oradaki Müslümanları öldürdüler. O sırada Antalya Meliki Gıyaseddin Keyhüsrev’in elinde idi.²⁹¹” (s. 301)

“H. 616 senesinde İzzeddin Keykavus b. Gıyaseddin Keyhüsrev b. Kılıçarslan öldü. Onun yerine kardeşi Alâeddin Keykubad geçti.” (s. 321)

“H. 620 senesinde Diyarbekir çekirge istilasına uğradı.” (s. 325)

“H. 627 senesinde Harzemşah Celaledin Mengüberdî çok uzun bir kuşatmadan sonra cemaziyevvel ayının yirmi sekizinci gününde Hilât’ı ele geçirdi. Oradaki insanları kılıçtan geçirip şehri yağmaladı.” (s. 359-360)

“H. 627 senesi ramazan ayının yirmi yedinci gününde Alâeddin Keykubad, Celaledin Harzemşah ile savaşp onu yendi. Bunun üzerine Celaledin Tebriz’e yöneldi. Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Eşref ise Hilât’ı tekrar ele geçirdi.” (s. 360)

“H. 629 senesinde Tatarlar Hilât’ı ele geçirdi.” (s. 365)

“H. 629 senesinin cemaziyelahir ayında Tatarlar Hilât’ı birkaç gün kuşattıktan sonra şehirden ayrıldılar.” (s. 365)

“H. 631 senesinde Sultan Alâeddin Keykubad Hilât’a yöneldi. Bunu öğrenen Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Âdil askerleri ile Kahire’den harekete geçti. Sultan Alâeddin, Haratparat Kalesi başta olmak üzere altı kale ele geçirdi.” (s. 369)

“H. 636 senesinde Mardin sahibi el-Mansûr Nâsırüddin el-Artukî sarhoş olan oğlu tarafından öldürüldü.” (s. 393)

“H. 641 senesinde Tatarlar, Gıyaseddin Keyhüsrev ile savaşp onu yendiler. Ardından Hilât, Amid, Sivas ve Kayseri’yi ele geçirdiler. Bunun üzerine Gıyaseddin Kostantiniye’ye kaçtı. Onun yerine oğlu Rükneddin küçük yaşta tahta geçti.” (s. 417)

“H. 650 senesinde Hülâgû’nun saldırıları Diyarbekir, Meyyâfârikîn ve Suruç’a kadar ulaştı. Çok sayıda insan öldü.” (s. 477)

“H. 650 senesinde Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev Hülâgû’dan kaçtı. Onun yerine üç oğlu tahta geçti. Aynı yılda Tatarlar Kayseri ve çevredeki şehirleri ele geçirdiler.” (s. 490)

“H. 654 senesinde Gıyaseddin Keyhüsrev b. Alâeddin Keykubad öldü. Onun yerine oğlu İzzeddin Keykubad geçti.” (s. 491)

²⁹¹ Yukarıda zikredilen olay Selçuklu Sultanı I. Keykavus (1211-1220) saltanatı döneminde meydana gelmiştir. Bilgi için bkz. Faruk Sümer, “Keykâvus I”, *DİA*, C. XV, Ankara 2022, s. 351-353.

“H. 655 senesinde Alâeddin Keykubad b. Gıyaseddin Keyhüsrev öldü. Tatarlar onun elinden Konya'yı ele geçirdi.” (s. 497)

“H. 657 senesinde Tatarlar Mardin'e saldırdı. Ardından oradan ayrılıp Meyyâfârikîn'e yönelip şehri kuşattılar. Bunun üzerine şehirde kıtlık baş gösterdi. Şehrin ahalisi açlıktan ayakkabıların derilerini yemeye başladılar.” (s. 505)

“H. 658 senesinde Hülâgû Mardin'i ele geçirdi. Oradaki Emirleri öldürüp şehirdeki kalenin surlarını tahrip etti.” (s. 513)

“H. 657 senesinde Meyyâfârikîn sahibi Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil Muhammed b. el-Muzaffer Gazi b. el-Âdil Ebu Bekir b. Eyyûb b. Şadi Tatarlar tarafından öldürüldü. Kesik başı Dimaşk'a gönderildi.” (s. 523)

“H. 658 senesinde Mardin sahibi el-Melikü's-Said İlgazi b. el-Mansûr Artuk öldü. Onun yerine oğlu el-Muzaffer Kara Arslan geçti.” (s. 523)

“H. 660 senesinde Memlûklu Sultanı²⁹², Hülâgû'nun geçebileceği yerlerin yakılmasını emretti. Bunun üzerine Amid'e bir grup gönderildi. Oradaki otlar yakıldı. Yangın on gün yürüme mesafesinde yayıldı. Bu yangın Hilât'a kadar ulaştı.” (s. 544)

2. Cilt.

“H. 666 senesinde Sultan Rükneddin Kılıçarşlan öldü. Onun yerine dört yaşındaki oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev geçti. Devletin idaresi ise Muîneddin Süleyman Pervane'nin elinde idi. Muîneddin Pervane Tatarlarla anlaşıp Rükneddin'i öldürtmüştü.” (s. 53)

“H. 667 senesinde Sis'te deprem oldu. Depremde şehirde birkaç kale tahrip oldu. Bir sürü insan öldü. Nehrin kan aktığı söylendi.” (s. 59)

“H. 677 senesinde İzzeddin Keykavus öldü. Onun yerine oğlu Mesud Sivas ve Erzinkan'a hâkim oldu.” (s. 114)

“H. 679 senesinde Tatarlardan bir grup Antep'i ele geçirdi.” (s. 136)

“H. 682 senesinde Gıyaseddin Keyhüsrev b. Rükneddin Kılıçarşlan öldü.” (s. 178)

“H. 691 senesinde Mardin sahibi el-Melikü'l-Muzaffer Kara Arslan el-Artukî öldü.” (s. 236)

²⁹² Yukarıda zikredilen kişi, Memlûklu Sultanı Rükneddin Baybars'tır (1260-1277). Bilgi için bkz. Kâzım Yaşar Koprman, “Baybars I”, s. 221.

“H. 695 senesinde Mardin sahibi Artuklu el-Melikü’s-Said İlgazi öldü. Onun yerine kardeşi el-Melikü’l-Mansûr Necmeddin Gazi geçti.” (s. 236)

3. Cilt.

“H. 739 senesinin rebiülevvel ayında Dulkadiroğlu Darende kalesini ele geçirip içindeki malları aldı.²⁹³ Memlûklı Sultanı²⁹⁴ bu habere çok sevindi.” (s. 252)

“H. 740 senesinde Dulkadiroğlu Emir Zeyneddin Karaca Darende kalesini teslim aldı. Bunun öncesinde kalede bulunan Emir Eretna’nın taraftarı olan kırk kişi öldürüldü. Ardından Dulkadiroğlu bunu bildirmek için Memlûklı Sultanına mektup yazdı. Sultan, Darende kalesini Şâm naibi Tengiz’e verdi. Şâm naibi oraya gidip şehrin imarını başlattı. Darende Kalesi, Memlûklı Sultanı el-Melikü’z-Zâhir Berkuk’un ölümüne kadar Mısır Sultanlarının elinde kaldı.” (s. 281)

4. Cilt.

“H. 754 senesi zilkade ayının on dördüncü gününde Dulkadiroğlu Karaca öldü.” (s. 188)

“H. 761 senesinde Halep naibi Beytimur askerleriyle Adana, Tarsus ve Misis’i fethetti. Adana ve Tarsus’a iki naip tayin edip Halep’e geri döndü.” (s. 245)

“H. 769 senesinde Mardin sahibi el-Melikü’l-Mansûr Ahmed b. es-Sâlih b. el-Mansûr Gazi b. el-Muzaffer Kara Arslan b. Artuk öldü.” (s. 320)

5. Cilt.

“H. 778 senesinde Artuklu Emiri el-Melikü’z-Zâhir Meceddin İsâ babasının ölümünden sonra Mardin’in başına geçti. Meceddin İsâ, bunu bildirmek için Memlûklı Sultanına mektup yazdı. Sultan da ona mektup yazıp tebrik etti.” (s. 20)

“H. 780 senesi cemaziyelevvel ayının on birinci gününde Dulkadiroğlu Halil, Ablustin naibi Mübarek et-Tâzî’yi öldürdü. Bunun öncesinde Ablustin naibi askerleriyle Dulkadiroğlu ile savaşmak için harekete geçti. Dulkadiroğlu onu yenmeyi başarıp kafasını kesti.” (s. 50)

²⁹³ 1338 senesinde İlhanlı şehzadeleri arasında baş gösteren mücadelelerin ardından Anadolu’da Moğol hâkimiyeti zayıflamış, Dulkadiroğlu Karaca Bey de bu durumdan faydalanarak Eretnaoğulları’nın elindeki Darende’yi ani bir baskınla ele geçirmiştir. Bilgi için bkz. Refet Yınanç, “Dulkadiroğulları”, s. 553.

²⁹⁴ Yukarıda zikredilen olay, Memlûklı Sultanı Muhammed b. Kalavun’un saltanatı döneminde meydana gelmiştir. Bkz. Kâsım Abduh Kâsım, “Muhammed b. Kalavun”, s. 544.

“H. 787 senesi rebiülevvel ayının yirmi altıncı gününde Dulkadiroğlu Sevli gelip Memlûklı Sultanına²⁹⁵ itaatini bildirdi. Sultan ona hil’at ve üç bin dirhem verdi.” (s. 176)

“H. 788 senesinde Ablustin Emiri Dulkadiroğlu Halil b. Karaca Maraş yakınında es-Sârim İbrahim ile yaptığı savaşta öldü.” (s. 193)

“H. 793 senesinin şevval ayında Osmanlı Sultanı Hundkâr Bayezid Kayseri’yi ele geçirdi.” (s. 311)

“H. 793 senesi şevval ayının on dokuzuncu gününde Dulkadiroğlu Sevli’nin elçisi Memlûklı Sultanına hediyeyle geldi ve Sis’i ele geçirdiği için özür dileyip şehrin anahtarlarını teslim etti.” (s. 311)

“H. 795 senesinin zilkade ayında Sultan Bayezid’in elçileri Memlûklı Sultanına hediyeyle geldiler. Elçiler, Memlûklı Sultanından Bayezid’i tedavi etmek üzere Kahire tabiplerinden birini göndermesini istediler. Bunun üzerine Sultan, Bayezid’i tedavi etmek için tabip Şemseddin Muhammed b. Muhammed es-Sağîr’i gerekli ilaçlarla Bayezid’e gönderdi.” (s. 340)

“H. 800 senesinde Sivas sahibi Kadı Burhaneddin Ahmed, Kara Yülük tarafından öldürüldü.” (s. 419)

“H. 800 senesinde Dulkadiroğlu Sevli b. Zeyneddin Karaca öldürüldü.” (s. 424)

“H. 801 senesi zilhicce ayının on üçüncü gününde Osmanoğlu’nun²⁹⁶ Malatya ve Ablustin’i ele geçirdiği, Darende’yi de kuşattığı haberi geldi.” (s. 358)

6. Cilt.

“H. 802 senesinde Sultan Bayezid, Sivas sahibi Kadı Burhaneddin öldürüldüğünde Sivas ahalisi tarafından şehre çağırıldı. Sultan Bayezid, Sivas’a gidip orayı ele geçirip şehrin başına oğlu Süleyman’ı tayin etti. Ardından Erzinkan’a yöneldi.” (s. 4)

“H. 802 senesi zilhicce ayının on yedinci gününde Timur Sivas’a gitti. Emir Süleyman oradan ayrılıp babası Bayezid’in yanına kaçtı.” (s. 34)

“H. 803 senesi muharrem ayının yirmi beşinci gününde Timur Sivas ve Malatya’yı ele geçirdi.” (s. 38)

²⁹⁵ O tarihte Memlûklı Devleti’nin başında Sultan Berkuk bulunmaktaydı. Bilgi için bkz. Şehabeddin Tekindağ, “Berkuk”, s. 511.

²⁹⁶ Yukarıda adı geçen kişi, Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid’dir. Bkz. Halil İnalcık, “Bayezid I”, s. 231.

“H. 805 senesinin muharrem ayında Timur, askerleri ile Irak’tan Bilâd-ı Rûm’a doğru yöneldi. Bunun üzerine Bayezid, askerlerini toplayıp Akşehir’de bekledi. Ordusunda yedi yüz bin atlı, üç yüz bin adam vardı. Daha sonra Timur ile savaşmak için on beş gün askerleri ile yürüdü. Kalabalıktan ordusundan yirmi beş kişi ayaklar altında ezilerek öldü. O sırada Timur Bayezid’e mektup gönderdi. Mektupta şu ifadeler yer almaktaydı: ‘Sen Allah’ın yolunda savaşan bir gazisin. Benim seninle savaşmak gibi bir niyetim yok. Senden, babanın ve dedenin elindeki topraklarla yetinmeni, ben ise Emir Eretna’nın hâkimiyeti altındaki toprakları almak istiyorum.’ Sultan Bayezid bu sözlerle kanıp Timur’la sulh yapacakken Timur’un Kemah’a gidip şehrin ahalisini öldürüp şehri tahrip ettiği haberi geldi. Bunun üzerine Bayezid, Timur’a doğru hareket etti. Timur bunu öğrenince hile yaparak oradan ayrılıp Anguriye’ye gitti. Şehri kuşatıp yaktı. Bunu öğrenen Bayezid sekiz gün yürüme mesafesinde olan Anguriye’ye yöneldi. Bayezid’in askerleri yorgunluktan dağıldı. Muharrem ayının beşinci gününde ikinci vakti iki ordu savaştı. İki taraftan yaklaşık seksen bin kişi öldü. Bayezid’in askerleri tam galip çıkacakken günün sonunda Timur’a bağlı yüz bin asker birden çıkıp Bayezid’in askerlerine saldırdı. Bunun üzerine Bayezid’in oğlu Süleyman yüz bin kişiyle Bursa tarafına kaçtı. Timur’un askerleri Bayezid’i ve onunla kalan askerleri kuşatıp Bayezid’i esir alıp Timur’a götürüldüler. Karanlık çökmeseydi, Bayezid’in askerlerinden kimse hayatta kalmazdı. Sonraki gün Timur kaçanları yakalatmak için askerlerini yolladı. Kaçanlardan üç bin kişi yakalandı. Ardından Timur’un askerleri Bursa’yı yaktılar. Altı ay boyunca insanları öldürmeye, esir etmeye ve yağma yapmaya devam ettiler.” (s. 81-82)

“H. 807 senesinin şaban ayında Tarsus naibi Sungur, şehri Karamanoğlu Nâsırüddin Mehmed’e sattı.²⁹⁷” (s. 122)

“H. 807 senesinin zilhicce ayında Dulkadiroğlu Nâsırüddin Mehmed Darende kalesini ele geçirdi. Ardından Muhammed b. Köpek ile savaşıp ondan Malatya’yı aldı.²⁹⁸” (s. 134)

“H. 807 senesinin zilhicce ayında Kara Yülük, Ruha kalesini kuşatıp aldı. Şehrin başına oğlunu geçirdi. Ardından Mardin’e yönelip şehri yakıp tahrip etti. Şehirdeki kaleyi kuşattı.” (s. 134)

²⁹⁷ Faruk Sümer, şehrin naibinin şehri satması konusuna değinmemekle birlikte, Karamanoğlu Nâsırüddin Mehmed’in, Memlûklü Devleti’nin içerisindeki iç çekişmelerden yararlanarak Tarsus’u ele geçirdiğini belirtmiştir. Bilgi için bkz. Faruk Sümer, “Karamanoğulları”, s. 463.

²⁹⁸ Refet Yınanç’ın naklettiğine göre Darende, Dulkadiroğlu Nâsırüddin Mehmed tarafından Halep naibi Şeyh’in teşvikiyle ele geçirilmiş, Malatya ise 1421’de Şeyh’in ölümü üzerine Suriye’de çıkan karışık durumdan yararlanan Nâsırüddin Bey’in yeğeni İbrahim oğlu Tuğrak tarafından zaptedilmiştir. Bilgi için bkz. Refet Yınanç, “Dulkadiroğulları”, s. 554.

“H. 813 senesinin cemaziyelevvel ayında Bayezid’in oğulları Süleyman ve Musa birbirleriyle savaştı. Bu savaşta Musa yenilip Eflak’a kaçtı. O sırada Kirişçi Mehmed Bursa’da idi.” (s. 264)

“H. 813 senesinde Süleyman, kardeşi Musa Çelebi’yi Eflak’ta kuşattı.” (s. 275)

“H. 814 senesinin Şaban ayında Bayezid’in oğulları Kirişçi Mehmed ile Musa Çelebi arasında bir çatışma geçti. Çatışmada Mehmed Çelebi yenilip Kostantiniye’ye kaçtı.” (s. 298)

“H. 814 senesinde Karamanoğlu Mehmed bütün Germiyan topraklarını ele geçirdi.” (s. 307)

“H. 814 senesinde Musa Çelebi Kostantiniye’yi kuşatıp birkaç yerini fethetti.” (s. 307)

“H. 816 senesinde Karamanoğlu Mehmed Bursa’ya yönelip şehri yakıp kalesini kuşattı. Musa Çelebi’nin öldüğünü öğrenince topraklarına geri döndü.” (s. 358)

“H. 818 senesinin muharrem ayında Ramazanoğlu Ahmed, Tarsus şehrini yedi ay kuşattıktan sonra ele geçirip oğlu İbrahim’e teslim etti. Tarsus’ta on iki yıl boyunca hutbe kâh Timur’un adına kâh Karamanoğlu Mehmed’in adına okutuluyordu. Ramazanoğlu başa geçtiğinde hutbeyi Memlûklü Sultanı es-Sultan’ül-Müeyyed’in adına okutmaya başladı.” (s. 382)

“H. 818 senesinde Kirişçi Mehmed, Konya sahibi Karamanoğlu Mehmed ile savaşıp onu yendi. Onun topraklarından birçok yeri ele geçirdi. Karamanoğlu’nun elinde neredeyse sadece Konya kaldı.” (s. 382)

“H. 820 senesinin recep ayında Kara Yülük Erzinkan’a saldırdı. Bunun üzerine Erzinkan naibi Pîr Ömer, Kara Yusuf’a mektup yazıp ondan yardım istedi. Kara Yusuf Pîr Ömer’in yardımına oğlu İskender’i gönderdi. Bunun üzerine Kara Yülük oradan kaçtı.” (s. 417)

“H. 820 senesinin şevval ayında Kirişçi Mehmed, Kastamonu sahibi İsfendiyar ile savaşmak üzere harekete geçip onu Sinop adasında kuşattı. Ardından İsfendiyar hutbeyi Kirişçi Mehmed’in adına okutmayı kabul edince Kirişçi Mehmed onu serbest bıraktı. İsfendiyar, Kastamonu’ya geri döndüğünde veziri Hund Salar hutbeyi Mehmed’in adına okutmayı kabul etmeyip İsfendiyar’ın adına okutmaya devam etti. İsfendiyar ise diğer camilerde hutbeyi Kirişçi Mehmed’in adına okuttu. Böylece hutbe, aynı şehirde iki Melik adına aynı anda okutuldu.” (s. 420)

“H. 820 senesinin rebiülevvel ayında Hüseyin b. Köpek’in Malatya’yı yaktığı öğrenildi.” (s. 440)

“H. 822 senesinde Bilâd-ı Rûm’da çok şiddetli bir deprem oldu. Erzinkan’ın yarısı kadar yıkıldı. Kayseri ve Bursa gibi birçok şehir etkilendi.” (s. 497)

7. Cilt.

“H. 824 senesinin recep ayında Gıyaseddin Ebu’l-Feth Kirişçi Mehmed öldü. Kendisinden sonra oğlu Murad Bursa’ya hâkim oldu.” (s. 49)

“H. 826 senesinin rebiülahir ayında Osmanoğlu Mustafa Kostantiniye’den İznik’e geçip İznik’i ele geçirdi. Bunun üzerine kardeşi Murad İznik’e yönelip Mustafa ile savaşp onu öldürüp Bursa’ya geri döndü.²⁹⁹” (s. 77)

“H. 826 senesinin safer ayında Karamanoğlu Mehmed Bey, Sultan Murad ile savaşırken öldü.” (s. 89)

“H. 838 senesinde Kara Yülük Osman Ruha’ya yöneldi. Onun oğlu da Divriği ve Malatya’yı yağmaladı.” (s. 283)

“H. 839 senesinin safer ayında Şâhruh Osmanoğlu Murad’a, Karamanoğlu Sârimuddin İbrahim’e, Kara Yülük’e ve Dulkadiroğlu Nâsırüddin Mehmed’e hil’at gönderdi.” (s. 298)

“H. 839 senesinin safer ayında Bursa şehrinde veba salgını arttı. Bu salgın yaklaşık dört ay kadar devam etti.” (s. 300)

“H. 840 senesinde Diyarbekir ve Amid’de veba salgını başladı. Bu salgından çok kişi öldü.” (s. 337)

2. Bedâyi’z-Zühûr fî Vekâyi’d-Duhûr / İbn İyâs.

Mısırlı tarihçi Ebu’l-Berekât Muhammed b. Ahmed b. İyâs el-Hanefî’nin dedesi, Memlûkluk Sultanı Berkuk’un kölelerindendi.³⁰⁰ H. 852 senesinde Kahire’de dünyaya gelen İbn İyâs³⁰¹, Memlûkluk Devleti’nin son dönemine ait hâdiseleri kaleme alan sayılı tarihçilerden biridir. İbn İyâs’ın Bedâyi’z-Zühûr fî Vekâyi’d-Duhûr³⁰² adlı eseri üç ciltten oluşmaktadır. Bu eser, İslamiyet’in başlangıcından H. 928 senesine kadar olan hadiseleri ihtiva eden umumi bir tarih kitabı niteliğindedir.

²⁹⁹ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Halil İnalcık, “Murad II”, s. 164-172.

³⁰⁰ Hayreddin Zirikli, *Kitâbü’l-Alâm*, C.VI, s. 5.

³⁰¹ Muhammed Rezûk, “İbn İyâs”, *DİA*, C. XX, İstanbul 1999, s. 97-98.

³⁰² İbn İyâs, *Bedâyi’z-Zühûr fî Vekâyi’d-Duhûr*, (nşr. Muhammed Mustafa), Kahire 1960.

1. Cilt.

“H. 664 senesinde Memlûklı Sultânı, askerlerini Emir İzzeddin Beydoğan'ın önderliğinde Sis'e gönderdi. Askerler, Kahire'den yola çıkıp kuzey topraklarına yönelip Sis şehrini kuşattılar. Ardından Ayas kalesine yönelip Ermenilerin hâkimiyeti altında bulunan birçok kaleyi fethettiler.” (s. 86)

“H. 666 senesinde Memlûklı Sultânı Şam'a yönelip Antakya'yı kuşattı. Şehri cuma günü ramazan ayının üçüncü gününde fethetti.” (s. 89)

“H. 670 senesinde Tatarların Fırat nehrine ulaşp Bire'yi ele geçirdiği haberi geldi. Bunun üzerine Memlûklı Sultânı askerleriyle sefere çıktı. Askerler, Tatarlarla Fırat nehrinin yakınında karşılaştılar. Aralarında geçen çatışmada her iki taraftan çok sayıda esir ve ölü vardı. Sultan Bire'ye girdiğinde, şehrin naibine hil'at verdi. Ayrıca şehrin ahalisi Tatarlarla güçlü bir şekilde savaştıkları için Sultan ahaliye para dağıttı. Ardından Sultan Bire'de birkaç gün kalıp Mısır'a geri döndü.” (s. 89)

“H. 675 senesinde Tatarların Memlûklı topraklarına yaklaştığı haberi geldi. Bu haber üzerine Memlûklı Sultânı³⁰³ Halep'e yönelip onlarla çok şiddetli bir şekilde savaştı. Tatar Meliki yenilip kaçınca, Sultan onu Ablustin'e kadar takip etti. O bölgede aralarında çok şiddetli bir savaş geçti. İki taraftan yaklaşık yüz bin kişi öldü. Tatar Meliki tekrar kaçınca Sultan bu sefer Kayseri'ye gidip orayı kuşattı. Şehrin ahalisi Sultana mektup göndererek aman dileyip şehri ona teslim edeceklerini söylediler. Bunun üzerine Sultan şehre girip iki rekat namaz kıldı. Şehirde birkaç gün kaldıktan sonra Dimaşk'a döndü.” (s. 90-91)

“H. 702 senesinde Gazan Han askerlerinin Maraş'a ulaştıkları haberi geldi. Bunun üzerine Halep naibi bunu bildirmek için Memlûklı Sultanına mektup yazdı.” (s. 121)

“H. 715 senesinde Şâm naibi Tengiz diğer naipleri toplayıp Malatya'ya yönelip şehri kuşattı. Orada yaşayan Ermeniler aman diledi. H. 715 senesi pazartesi günü muharrem ayının yirmi ikinci gününde şehri fethetti.” (s. 135)

“H. 720 senesinde Memlûklı Sultânı askerlerini Sis'e gönderdi. Askerler oraya varınca şehirdeki Ermenileri oradan çıkarıp şehri ele geçirdiler. Oraya da bir naip tayin edip Kahire'ye döndüler.” (s. 137)

³⁰³ Zikredilen tarihte Memlûklı Devleti'nin başında Sultan Rükneddin Baybars vardı. Bkz. Kâzım Yaşar Koprıman, “Baybars I”, s. 221.

“H. 736 senesinde Behisni naibi Özdemir eş-Şemsî, Darende’ye gidip şehri kuşattı. Şehrin ahalisi aman dileyip kaleyi ona teslim ettiler.” (s. 143-144)

“H. 766 senesinde Mardin sahibi el-Melikü’s-Sâlih b. el-Melikü’l-Mansûr Gazi öldü. Çok âdil bir sultandı. Mardin’in başında yaklaşık elli dört yıl kaldı. O öldüğünde yetmiş bir yaşındaydı. Memlûklü Sultanı, onun ölüm haberine çok üzüldü.” (s. 184)

“H. 767 senesinde Memlûklü Sultanı³⁰⁴, Halep naibine mektup gönderip ona, Halep askerleriyle birlikte Haratparat kalesine gidip kaleyi kuşatmalarını emretti. Bunun üzerine Halep naibi askerleriyle kaleyi yaklaşık dört ay kuşattılar. Şehrin ahalisi aman dileyince Halep naibi bu durumu bildirmek için Sultana mektup yazdı. Sultan da ona hil’at gönderip Haratparat naipliğinde kalmasını söyledi.” (s. 184)

“H. 769 senesinde Halep’ten gelen haberlere göre Frenkler Ayas kalesini kuşattılar. Bunun üzerine Halep naibi Mengli Boğa eş-Şemsî askerleriyle onların üzerine yürüdü. Frenkler bunu duyunca Ayas kalesinden ayrılp Trablus tarafına gittiler.” (s. 191)

“H. 776 senesinde Halep’ten gelen haberlere göre Halep naibi askerleriyle Ermenilerin hâkimiyeti altında bulunan Sis’i fethetti. Memlûklü Sultanı bu habere sevindi. Sis sahibi de esir alındı.” (s. 198)

“H. 789 senesinde Timur’un askerlerinin Ruha’ya kadar geldiği, Türkmen Emiri Kara Mehmed’in ordusunu yendiği ve Timur’un askerlerinin Malatya’ya ulaştığı haberi geldi.” (s. 230)

“H. 790 senesinde Timur’a karşı gönderilen askerlerin Timur’u Sivas’ta yendikleri haberi geldi.” (s. 231-232)

“H. 795 senesinde Rûm Meliki Bayezid b. Murad’ın elçisi Memlûklü Sultanına gelip Sultanı Timur’un tehlikesine karşı uyardı. Ayrıca Sultandan, eklem ağrısından şikâyet eden Melik Bayezid’e bir hekimi gerekli ilaçlarla göndermesini istedi. Bunun üzerine Sultan, Bayezid’e hekim Şemseddin’i³⁰⁵ ilaçlarla gönderdi.” (s. 260)

“H. 796 senesinde Halep’ten gelen haberlere göre Timur’un ordusu Ruha’ya ulaştı.” (s. 261)

³⁰⁴ Yukarıda zikredilen kişi, Memlûklü Devleti’nin Sultanlarından el-Melikü’l-Eşref Şaban’dır. Bilgi için bkz. İsmail Yiğit, “el-Melikü’l-Eşref, Şa’bân”, s. 66-67.

³⁰⁵ Aynı eserde müellif, hekimin adını ‘Alâeddin’ olarak kaydetmiştir. Bkz. İbn İyâs, Bedâyi’z-Zuhûr, C. 1, s. 262.

“H. 796 senesinde Timur’un ordusunun Bire’ye ulaştığı haberi geldi. Bunun üzerine Memlûklı Sultanının askerleri Fırat nehrini geçip orduya saldırmaya başladı. Sultanın askerleri, Timur’un ordusundan çok fazla ganimet aldı.” (s. 262)

“H. 796 senesinde Emir Dokmak el-Muhammedî’ye hil’at verilip Malatya naipliğine tayin edildi. Emir Mengli Boğa el-Eşboğavî ise Ruha naipliğine tayin edildi.” (s. 262)

“H. 799 senesinde Timur’un ordusunun Erzinkan’ı ele geçirip şehri yağmaladığı ve ahaliyi kılıçtan geçirdiği haberi geldi. Bunun üzerine Memlûklı Sultanı naiplere mektup yazıp şehri tahkim etmelerini emretti. Naipler de Fırat nehrinin civarlarında konakladılar.” (s. 266)

“H. 800 senesinde Sivas sahibi Kadı Burhaneddin Ahmed öldü.” (s. 271)

“H. 801 senesinde Osmanoğlu’nun Malatya’ya gelip şehri ele geçirdiği, fakat ahaliye hiç dokunmadığı, askerlerine de hiç kimsenin malına el koymamalarını emrettiği, Malatya’da birkaç gün kaldıktan sonra ülkesine geri döndüğü haberi geldi.” (s. 277)

“H. 802 senesinde Memlûklı Sultanı³⁰⁶, Tenem isyanına karışmaları nedeniyle bazı emirleri öldürdü. Bu emirler arasında Bire naibi Bahadır el-Osmanî de vardı.” (s. 281-282)

“H. 803 senesinde Timur’un ordusunun Sivas’a vardığı, Osmanoğlu’nun ve Kara Yusuf’un Timur’dan korktukları için Bursa’ya yönedikleri, Timur’un da Sivas’ı yağmalayıp yaktıktan sonra Behisni ve Antep’i ele geçirdiği haberi geldi.” (s. 283)

“H. 805 senesinde Timur, Osmanoğulları’nın topraklarını kuşatıp Bayezid’le savaştı. Bu savaşta Bayezid yenilip Timur’a esir düştü. Ardından Timur onu demir kafese³⁰⁷ koyup yağmalamaya devam etti.” (s. 291)

“H. 857 senesinde Bilâd-ı Rûm’dan gelen elçi Kostantiniye’nin Sultan Mehmed b. Osman tarafından fethedildiğini Memlûklı Sultanına bildirdi. Bu haber üzerine Mısır’da kutlamalar başladı. Memlûklı Sultanı, Sultan Mehmed’i tebrik etmek için ona elçi gönderdi.” (s. 350)

“H. 858 senesinin ramazan ayında Ablustin naibi Dulkadıroğlu Süleyman b. Mehmed b. Karaca et-Türkmanî’nin ölüm haberi geldi.” (s. 353)

³⁰⁶ Yukarıda zikredilen kişi, Memlûklı Sultanı Ferec b. Berkuk’tur. Bkz. Asri Çubukcu, “Ferec”, s. 370-371.

³⁰⁷ Ankara savaşından sonra Yıldırım Bayezid’in Timur’a esir düşmesiyle beraber demir kafese konduğu hakkındaki rivayeti, İbn Tağrıberdi, İbn Hacer ve Sehâvî gibi birçok mu’âsır tarihçiler tarafından zikredilmezken, Makrizî *Dürrü’l-Ukûdi’l-Ferîde* ve İbn İyâs *Bedâyi’z-Zuhûr* adlı eserlerinde Bayezid’in esir alınıp demir kafese konduğunu ve esirken öldüğünü kaydeder. Bu konuyla ilgili daha fazla bilgi için bkz. M. Fuat Köprülü, “Bayezid’in Esareti ve İntiharı Hakkında Notlar ve Vesikalar”, *Belleten*, C. I, S. 2, 1937, s. 591-598.

“H. 858 senesinin zilkade ayında Dulkadıroğlu Aslan’ın, babası yerine Ablustin’in başına geçtiği haberi geldi.” (s. 353)

“H. 859 senesinin muharrem ayında Karamanoğlu’nun gönderdiği elçi, Memlûklü Sultanının huzuruna çıktı. Elçinin getirdiği mektupta Karamanoğlu İbrahim, Rûm Meliki Osmanoğlu Mehmed’den şikâyet etti. Memlûklü Sultanı bu duruma önem vermeyip elçiye iyi bir şekilde ağırlamadı. Bu olay, Karamanoğlu’nun Memlûklü Sultanına isyan etmesine sebep oldu.” (s. 354)

“H. 859 senesinin recep ayında Osmanoğulları’ndan Orhan’ın kızı ve aynı zamanda Memlûklü Sultanı Zâhir Çakmak’ın eşi olan Honad Zâde öldü. O daha önce Memlûklü Sultanı Barsbay ile de evlenmişti. Honad Zâde öldüğünde hâcibü’l-huccâb Barsbay el-Bacasî ile evliydi.” (s. 358)

“H. 860 senesinin muharrem ayında Akberdî es-Sakî yerine Akbay el-Çekemî Malatya naipliğine tayin edildi. Tarsus naipliğine de Akbay es-Seyfî Carkutlu tayin edildi.” (s. 360)

“H. 860 senesinde Türkmenler Emiri Karamanoğlu İbrahim’in Memlûklü Sultanının huzuruna geldi.” (s. 361)

“H. 862 senesinin muharrem ayında Malatya naipliğine Tağriberdi tayin edildi.” (s. 366)

“H. 866 senesinde Memlûklü Sultanı Kahire valisi olan İnal el-Aşkar Malatya naibi olarak tayin edildi.” (s. 375)

“H. 873 senesinin muharrem ayında daha önce Malatya naipliğine tayin edilen Şâd Bey el-Eşrefî öldü.” (s. 402)

“H. 875 senesinin muharrem ayında gelen elçi, Osmanoğlu’nun Venediklilerin topraklarından birçok yeri fethettiğini bildirdi.” (s. 423)

“H. 876 senesinin muharrem ayında isyancı Şahsuvar’ın Malatya naibi Korkmaz es-Sağır’i öldürdüğü haberi geldi. Memlûklü Sultanı onun yerine Malatya naipliğine İnal el-Hakemî tayin etti.³⁰⁸” (s. 429)

³⁰⁸ Dulkadıroğlu Şahsuvar’ın isyanıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Fatih Yahya Ayaz, “Memlûk Tarihçilerine Göre Dulkadır-oğlu Şahsuvar Bey İsyanı”, *Belleten*, C. LXXVII, S. 279, 2013, s. 403-444.

“H. 876 senesinin safer ayında Emir Yeşbek ed-Devâdâr’ın Şahsuvar’dan Antep kalesini aldığı haberi geldi. Bunun üzerine Suvar, ailesini ve mallarını Zamantı kalesine götürdü.” (s. 429)

“H. 877 senesinin cemaziyelahir ayında Uzun Hasan’ın askerlerinin Kâhta ve Gerger’i ele geçirdikleri, Uzun Hasan’ın da Ablustin naibi Şah Budak altın suyuyla yazılan bir mektup gönderdiği haberi geldi. Mektupta Uzun Hasan, Şah Budak’tan hâkimiyeti altındaki kaleleri teslim etmesini ve itaatinden çıkmamasını istedi. Şah Budak Memlûklı Sultanına gönderdi. Sultan mektubu okuyunca çok kızdı.” (s. 441)

“H. 877 senesinin recep ayında Bire naibinin Uzun Hasan’ın askerlerini yendiği haberi geldi. Memlûklı Sultanı bu habere sevindi.” (s. 441)

“H. 878 senesinin rebiülevvel ayında Osmanoğlu’nun³⁰⁹, Uzun Hasan’a karşı asker yolladığı haberi geldi. Memlûklı Sultanı buna sevindi.” (s. 447)

2. Cilt.

“H. 883 senesinin safer ayında Memlûklı Sultanı, Şâd Bey es-Sağır’i Sis naipliğine tayin etti.” (s. 481)

“H. 886 senesinin rebiülevvel ayında Kostantiniye sahibi Mehmed b. Murad b. Osman’ın ölüm haberi geldi. Çok âdil bir hükümdar idi. Adaleti ve ilmi çok severdi. Memlûklı Sultanı onun ölüm haberini duyunca çok üzüldü.” (s. 503)

“H. 887 senesinin cemaziyelevvel ayında Cem Sultan Mısır’dan çıkıp Karamanoğulları topraklarına yöneldiğinde kardeşi Bayezid ona karşı asker yolladı. Aralarında yapılan savaşta Cem Sultan yenilip kaçtı.” (s. 512)

“H. 888 senesinin cemaziyelahir ayında Dulkadiroğlu’nun asker toplayıp Malatya’yı kuşattığı haberi geldi. Memlûklı Sultanı bu habere çok kızdı.³¹⁰” (s. 516)

³⁰⁹ Yukarıda adı geçen kişi, Osmanlı Sultanı Fatih Sultan Mehmed’dir. Bkz. Halil İnalcık, “Mehmed II”, s. 398-402.

³¹⁰ Sultan II. Bayezid, Dulkadiroğlu Alâüddevle’nin kızıyla evliydi. II. Bayezid’in kardeşi Cem Sultan ile mücadelesi sırasında Alâüddevle, Cem Sultan’ı takip etti. Cem Sultan’ın Mısır’a kaçmasının ardından Dulkadiroğlu Alâüddevle, Memlûkluların hâkimiyeti altında bulunan Malatya’yı kuşattı. Bunun üzerine Memlûklı Sultanı Kayıtbay Dulkadiroğulları’na karşı sefer düzenledi. Osmanlı kuvvetleriyle birleşen Alâüddevle, Memlûkluları yenilgiye uğratmayı başardı. Bu olay, Osmanlılar ile Memlûkluların arasının bozulmasına neden oldu. Bkz. Refet Yınanç, “Dulkadiroğulları”, s. 555.

“H. 889 senesinin muharrem ayında Osmanoğlu’nun,³¹¹ Dulkadiroğlu Alâüddevlâ’nin yardımına asker gönderdiği haberi geldi.” (s. 518)

“H. 889 senesinin zilhicce ayında Cem Sultanın kardeşi olan Konya sahibi Abdullah’ın ölüm haberi geldi.” (s. 524)

“H. 890 senesinin cemaziyelahir ayında Osmanoğlu’nun Gülek kalesini ele geçirdiği haberi geldi. Kalede bulunan Doğan es-Sâ’î kaleyi Osmanoğlu’nun askerlerine teslim etti.” (s. 527)

“H. 891 senesinin safer ayında Halep’ten gelen habere göre Mısır askerleri Osmanlı askerleriyle savaşıp onları yendi. Ayrıca Mısır askerleri, Osmanlı ordusundan yaklaşık kırk bin askeri öldürüp baş asker olan Hersezkade Ahmed’i esir aldılar.” (s. 531)

“H. 891 senesinin rebiülevvel ayında Osmanoğulları askerlerinin kesik başları Kahire’ye ulaştı. Kesik başlarının sayısı iki yüzden fazla idi.” (s. 533)

“H. 891 senesinin recep ayında Malatya naibi Devlet Bay eş-Şerefi’nin ölüm haberi geldi.” (s. 534)

“H. 893 senesi rebiülevvel ayının onuncu gününde Sis’te çok şiddetli bir yıldırım düştü. Bunun sonucunda Sis kalesinin suru yıkıldı ve birçok insan öldü.” (s. 547)

“H. 893 senesinin cemaziyelevvel ayında Osmanoğlu’nun askerlerinin Adana’ya ulaştığı ve Ayas kalesini savaş yapmadan ele geçirdiği haberi geldi.” (s. 547)

“H. 894 senesinin rebiülahir ayında Bire naipliğine İnal Bay tayin edildi.” (s. 555)

3. Ravzü’l-Menâzir fî İlmi’l-Evâil ve’-l-Evâhir / İbnü’ş-Şihne.

Tam adı Ebü’l-Velid Mühibbüddin Muhammed b. Muhammed b. Mahmud es-Sekafi el-Hanbelî’dir.³¹² Sır kâtipliği ve kadılık gibi birçok işle meşgul oldu.³¹³ İbnü’ş-Şihne’nin Ravzü’l-Menâzir fî İlmi’l-Evâil ve’-l-Evâhir³¹⁴ adlı eseri umumi tarih mahiyetindedir. Tarihçi bu eserde Ebü’l-Fidâ’nın el-Muhtasar fî Ahbâri’l-Beşer adlı eserinin H. 729 senesine kadar olan kısmını özetlemiştir. H. 806 yılına kadar hadiseleri ise kendisi eklemiştir.³¹⁵

³¹¹ Yukarıda adı geçen kişi, Osmanlı Sultanı II. Bayezid’dir. Bilgi için bkz. Şerafettin Turan, “Bayezid II”, s. 234-235.

³¹² Şükrü Özen, “İbnü’ş-Şihne, Ebü’l-Velid”, *DİA*, C. XXI, İstanbul 2000, s. 222.

³¹³ Hayreddin Zirikli, *Kitâbü’l-Alâm*, C.VII, s. 51.

³¹⁴ İbnü’ş-Şihne, *Ravzü’l-Menâzir fî İlmi’l-Evâil ve’-l-Evâhir*, (thk. Seyyid Muhammed Mühenna), Beyrut 1997.

³¹⁵ Şükrü Özen, “İbnü’ş-Şihne, Ebü’l-Velid”, s. 223.

“H. 597 senesinde Hısn-ı Keyfa sahibi Sökmen b. Muhammed b. Kara Arslan b. Davud b. Artuk yüksek bir yerden düşerek öldü. Onun yerine kardeşi Mahmud geçti.” (s. 236)

“H. 601 senesinde Frenkler Kostantiniye’yi Rûmların elinden aldılar. Kostantiniye, Frenkler hakimiyeti altında H. 660 senesine kadar kaldı. Daha sonra Rûmlar şehri tekrar ele geçirdiler.” (s. 237)

“H. 604 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Âdil’in oğlu olan el-Melikü’l-Evhad Necmeddin Eyyûb Hilât’ı ele geçirdi.” (s. 237)

“H. 607 senesinde Gürcüler Hilât’a saldırıp şehri kuşattılar. Gürcü meliki sarhoş olup yirmi süvariyle şehre saldırdığı sırada Müslümanlar ordusu tarafından esir alındı. Gürcü meliki, serbest bırakılması karşılığında birkaç kale vereceğine, Müslümanlardan beş bin esiri serbest bırakacağına ve yüz bin dinar vereceğine söz verdi. Ardından Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Evhad ile otuz yıllık bir sulh yaptı ve kızını el-Melikü’l-Evhad ile evlendirdi.” (s. 239)

“H. 607 senesinde Bilâd-ı Rûm sahibi Gıyaseddin Keyhüsrev öldü. Onun yerine oğlu Keykavus geçti.” (s. 239)

“H. 610 senesinde Keykavus, amcası Tuğrul’u öldürüp onun hakimiyeti altındaki toprakları ele geçirdi.” (s. 239)

“H. 632 senesinde Bilâd-ı Rûm sahibi Keykubad b. Keyhüsrev es-Selçukî öldü. Onun yerine Gıyaseddin Keyhüsrev geçti.” (s. 249)

“H. 637 senesinde Mardin sahibi Nâsirüddin Artuk b. İlgazi b. Albi b. Timurtaş b. İlgazi b. Artuk öldü. Onun yerine oğlu el-Melikü’s-Said Necmeddin Gazi geçti.” (s. 251)

“H. 641 senesinde Tatarlar Bilâd-ı Rûm’un çoğuna hâkim oldu. Hilât ve Amid’i de ele geçirdiler. Gıyaseddin Keyhüsrev es-Selçukî de onların itaatlerine girdi.” (s. 252)

“H. 642 senesinde Meyyâfârikîn sahibi Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü’l-Muzaffer Şihabeddin Gazi b. el-Melikü’l-Âdil Ebi Bekir b. Eyyûb öldü. Onun yerine oğlu el-Kâmil Muhammed geçti.” (s. 252)

“H. 654 senesinde Rûm meliki Keyhüsrev öldü. Onun yerine oğulları İzzeddin Keykavus ve Rükneddin Kılıçarslan tahta geçtiler.” (s. 258)

“H. 670 senesinde Tatarların Antep’e ulaştığı haberi geldi.” (s. 266)

“H. 673 senesinde Tatarların Bire’ye saldırdığı haberi geldi.” (s. 266)

“H. 677 senesinde İzzeddin Keykavus b. Keyhüsrev es-Selçukî öldü.” (s. 268)

“H. 749 senesinde Dulkadiroğlu Karaca et-Türkmânî, Memlûklu sultanının itaatinden çıktı.” (s. 283)

“H. 778 senesinde Sis, dört ay kuşatıldıktan sonra fethedildi. Sis tekfurı esir alınıp Mısır’a gönderildi. Ardından Tarsus, Adana ve Ayas Sis’e katıldı.” (s. 288-289)

“H. 798 senesinde Sivas sahibi Kadı Burhaneddin öldü. Sultan Bayezid bunu öğrendiğinde Sivas’a gelip şehri ele geçirdi.” (s. 296)

“H. 803 senesinde Timur’un Sivas’ı kuşatıp ele geçirdiği, Sivas ahalisinden üç bin kişiyi diri diri bir çukura gömdüğü, şehri yakıp tahrip ettiği, ardından Ablustin’e yönelip şehri yaktığı, daha sonra Malatya’ya geçip şehri ele geçirdiği haberi geldi.” (s. 297-298)

“H. 804 senesinde Bayezid’in Erzinkan’ı ele geçirdiği haberi geldi.” (s. 303)

İKİNCİ BÖLÜM

VEFEYÂT / TERÂCİM ESERLERİ

1. el-Menhelü's-Sâfi ve'l-Müstevfi ba'de'l-Vâfi / İbn Tağrıberdî.

Yukarıda zikrettiğimiz tarihçi İbn Tağrıberdî'nin kaleme aldığı ilk eseri, el-Menhelü's-Sâfi ve'l-Müstevfi ba'de'l-Vâfi'dir³¹⁶. Çalışmamızda yer alan bu eser oldukça mühim bilgiler içeren, yedi ciltten oluşan büyük bir eserdir. İbn Tağrıberdî bu eseri Safedî'nin el-Vâfi bi'l-Vefeyât adlı eserine zeyil olarak yazdı. H. 855 yılından önce bu eserin yazımını bitirdi. Tarihçi İbn Tağrıberdî'nin bu eserinde üç binden fazla Mısır ve Şâm Memlûklü Sultanların ve bazı Müslüman sultan ve emirlerinin terâcim-i ahvâli bulunmaktadır.³¹⁷ Bu eserde Anadolu tarihi, özellikle Anadolu Beylikleri ile ilgili mühim bilgiler yer almaktadır. Eserin tahkikini yapan Kahire Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Muhammed Muhammed Emin, eseri on iki cilt olarak yayımlamıştır.

1. Cilt.

“H. 822 senesinde Şeyh el-Mahmûdî, oğlu İbrahim'i Karamanoğulları topraklarını fethetmeye gönderdi. Onunla birlikte birçok emiri de yolladı. İbrahim, Karamanoğulları topraklarına girdi. İlk önce Kayseri'ye gidip şehri fethetti. Ardından Niğde'ye geçti. Şehre naipler tayin etti. Orada üç ay kaldıktan sonra, recep ayında Halep'e gidip kaleye indi. Halep'te şaban ayına kadar kaldı. Sonra babasından Mısır'a dönmesine dair bir mektup geldi. Bunun üzerine askerleriyle Mısır'a döndü.” (s. 78-80)

“Sâhib-i Mardin el-Melikü's-Sâlih (ö. 811/ 1408)

Mardin sahibi Şemseddin el-Artukî'nin tam adı, Ahmed b. İskender b. Sâlih b. Gazi b. Kara Arslan b. Artuk b. Arslan b. İlgazi b. Albi b. Timurtaş b. İlgazi b. Artuk'tur. Amcaoğlu el-Melikü'z-Zâhir Mecdeddin İsâ b. el-Muzaffer'in devletinde büyüdü.

Ez-Zâhir Mecdeddin İsâ ve Halep naiibi Emir Çekem, Amid sahibi Kara Yülük ile savaşmak üzere harekete geçtiler. Bu savaşta Emir Çekem ve ez-Zâhir İsâ öldüler. Ez-Zâhir İsâ bunun öncesinde Ahmed Şihabeddin'i Mardin'de bırakmıştı. Ez-Zâhir İsâ öldükten sonra onun yerine Ahmed Şihabeddin H. 809 senesinin zilhicce ayında geçti. Mardin'in başında bir buçuk

³¹⁶ İbn Tağrıberdî, *el-Menhelü's-Sâfi ve'l-Müstevfi ba'de'l-Vâfi*, (thk. Muhammed Muhammed Emin), Kahire 2003.

³¹⁷ Mustafa Çuhadar- İsmail Yiğit, “İbn Tağrıberdî”, s. 387.

sene kaldı. O sırada Kara Yülük onunla savaşıyordu. Savaştan yorulan Şihabeddin Ahmed Mardin'i on bin dinar, bin at ve on bin koyuna Kara Yusuf'a sattı. Kara Yusuf ise kendi kızını ve Musul'u da ona verdi. Bunun üzerine el-Melikü's-Sâlih Şihabeddin Ahmed Musul'a gidip teslim aldı. Ancak orada sadece üç gün kaldı ve Kara Yusuf'un kızı olan eşiyle hayatını kaybetti. Kara Yusuf'un onu zehirlediği söylendi. Onun dört oğlu vardı. Muhammed, Ahmed, Mahmud ve Ali. Kara Yusuf sonra onları Musul'dan çıkardı. Melikü's-Sâlih, Artukluların son Meliki idi." (s. 239-240)

"Ramazan et-Türkmânî (ö. 819 / 1416)

Emir Şihabeddin Ahmed b. Ramazan et-Türkmânî, Türkmen Emiri ve Ayas, Adana ve Sis sahibidir. Cesur ama düşüncesiz biri idi ve fitne severdi. Sultana kâh itaat eder, kâh isyan ederdi. Halep askerleri birçok kez ona karşı sefer düzenledi. İlki H. 780 senesinde idi. O tarihte Türkmenlerin başında Ramazanoğlu'nun kardeşi İbrahim vardı. Halep naibi ise Timurbay et-Timurtaşî idi. Bu savaşta Halep askerleri yenildi. İkincisi ise H. 785 senesindeydi. Halep naibi Emir Yelboğa en-Nâsirî idi. Bu savaşta Ramazanoğlu yenildi. İsyanı iki yıl devam etti. Daha sonra Memlûklı Sultanı Ferec b. Berkuk'un itaatine girdi. H. 813 yılında Mısır'a geldi. Sultan Ferec onun kızıyla evlendi. Ramazanoğlu Kahire'de kısa bir süre kaldıktan sonra ülkesine döndü. Ardından H. 819 senesinde öldü." (s. 297-298)

2. Cilt.

"Sivas Sahibi Kadı Burhaneddin (ö. 800 /1398)

Sivas sahibi Kadı Burhaneddin Ahmed Ebü'l-Abbas, Sivas'ta doğdu ve büyüdü. Sonra Halep'e gidip orada kısa bir süre okudu. Ardından da Sivas'a döndü. Sivas'a dönmeden önce Kahire'ye gidip orada bir süre ikamet ettiği söylendi. Sivas'a döndüğünde Sivas'ı ve bazı şehirleri ele geçirdi. Daha sonra Malatya naibi Mintaş, Melik Berkuk'a isyan etti. Bunun üzerine Berkuk, Mintaş ile savaşmak üzere Kahire'den asker yolladı. Askerler Dımaşk'a vardığında onlara bazı Şâm Emirleri de katıldı. Ardından Malatya'ya yöneldiler. Mintaş, askerlerin geldiğini öğrenince Sivas'a gidip Kadı Burhaneddin'e sığındı. Bunun üzerine askerler Sivas'a yönelip şehri birkaç gün kuşattılar. Şehir düşmek üzereyken Kadı Burhaneddin, Ermeniler ve Tatarlardan yardım istedi. Onlar da toplanıp Mısır ve Şâm askerleriyle çok şiddetli bir savaş yaptılar. Mısır askerleri yenilmek üzereyken ordu komutanı Emir Yelboğa en-Nâsirî müttefik Ermeni ve Tatarlara saldırarak onları yenilgiye uğratıp çok

fazla kişiyi öldürdü ve esir aldı. Sonra da Emir Yelboğa ve askerleri Halep'e döndüler. Ancak Mintaş'ı tutuklayamadılar. Uzun bir süre sonra kadı Burhaneddin Melik Berkuk ile barışıp kendisinden özür diledi. Berkuk de onun özrünü kabul etti. Aralarındaki barış H. 799 senesine kadar devam etti. Bu senede Tatarlar Erzincan'a yöneldiler. Bunun üzerine Kadı Burhaneddin Melik Berkuk'tan yardım istedi. Melik Berkuk Şâm askerlerini hazırladı. Onlar da Sivas'a yöneldiler. Tatarlar onların geldiğini duyunca çok korktular ve ülkelerine döndüler. Sonra da askerler Kadı Burhaneddin ile görüştüler ve ona hil'at verdiler. Hil'ati veren de benim babam idi. Şâm naibi buna kızdı ve bunu bildirmek için Melik Berkuk'a mektup yazdı. Ayrıca babamı isyan etmekle suçladı. Kadı Burhaneddin H. 800 senesine kadar Sivas'ta kaldı. O süreçte Kara Yülük'ün saldırılarına maruz kaldı. Kadı Burhaneddin onunla savaşmak üzere harekete geçti. Bu savaşta Kadı Burhaneddin yenilip öldürüldü. Sivas da hâkimsiz kaldı. Sonra da Osmanoğlu Bayezid Sivas'a bir hâkim yolladı ve o günden beri şehir onun hâkimiyeti altında kaldı. Kadı Burhaneddin edip ve haneî bir âlimdi. Üç dilde şiir yazardı. Kahire'de kalmasının sebebi ise şu şekilde idi: İlim için Kahire'ye gittiğinde orada bir müneccim gördü. Müneccim ona Sultan olacağını söyledi. Kadı Burhaneddin ise dedi ki: 'Madem Sultan olacaksam, Mısır Sultanı olayım. Çünkü Mısır devletlerin en yücesidir.' Bunun üzerine Kahire'ye gelip orada senelerce kalmasına rağmen asker bile olamadı. Kendi kendine dedi ki: 'O kadar süre kaldım asker bile olamadım. Ben ne zaman Sultan olacağım?' Daha sonra bir derviş Bilâdu'r-Rûm'da emir olacağını ve oraya dönmesi gerektiğini söyledi. Bunun üzerine Kadı Burhaneddin Sivas'a döndü ve bir süre sonra Sivas'a sahip oldu.' (s. 217-222)

"Eretna (ö. 753 / 1353)

Eretna, Ebu Said naibi olarak Bilâd-ı Rûm'da hüküm süren bir emirdir. Ebu Said öldüğünde Eretna, Memlûklı Sultanı Muhammed b. Kalavun'a mektup yazıp onun naibi olmak istediğini söyledi. Sultan da kabul etti ve ona hil'at yolladı. Daha sonra Timurtaşoğulları ile Eretna arasında bir savaş çıktı. Timurtaşoğulları asker toplayıp Emir Süleyman'ın önderliğinde geldiler. Eretna onları Ekrenbük³¹⁸ sahrasında ağır bir yenilgiye uğrattı. Emirlerinden birkaç kişiyi esir aldı. Bu olay H. 744 senesinde meydana geldi.' (s. 292)

³¹⁸ Yukarıda zikredilen eserde Ekrenbük olarak geçen savaşın adı Karanbük olup farklı eserlerde Kerenbük, Karanbük, Kesenbük, Gerenbük, Kasbanuk, Kesinok gibi muhtelif şekillerde yazılmış ve okunmuştur. Bilgi için bkz. Kemal Göde, *Eretnalılar (1327-1381)*, TTK, Ankara 1994, s. 54.

“H. 818 senesinde Memlûklı Sultânı³¹⁹ Halep’ten Ablustin’e doğru ilerledi. Onunla birlikte Emir ve naipler vardı. Orada birkaç kaleyi fethetti. Daha sonra Şâm naiibi Akbay’a, Halep naiibi Kaçkar’a ve Hama naiibi Carkutlu’ya, Gerger kalesini kuşatma görevini verdi. Onlar da kaleyi birkaç gün kuşattılar. Daha sonra Kara Yusuf’tan korktukları için Memlûklı Sultanının izni olmadan Halep’e döndüler. Sultan da buna çok kızdı.” (s. 469-470)

3. Cilt.

“Sâhib-i Mardin (ö. 658 / 1259)

Mardin sahibi ve Ebu’l-Feth. İlgazi b. Albi b. Timurtaş b. İlgazi b. Artuk’tur. Onun lakabı Necmeddin’dir.

Çok güçlü, kahraman ve cesurdu. Diyarbekir’de bir süre hüküm sürdü. Sonra onunla Hülâgû arasında anlatılması uzun sürecektir bir savaş meydana geldi. Savaşın sonunda Hülâgû Diyarbekir’i ele geçirdi ve Mardin’i kuşattı. H. 658 senesinde Melik İlgazi taun hastalığına yakalanarak öldü.” (s. 188-189)

“Sultan Barsbay askerlerini doğuya hareket etmek üzere hazırladı. Daha sonra onlardan H. 836 senesinde ayrıldı ve Amid’e ulaştı. Çok uzun süre şehri kuşattı sonra geri döndü.” (s. 270)

“H. 832 senesinde Memlûklı Sultânı Barsbay, Kara Yülük ile savaşmak için bir ordu hazırladı. Asker, Kara Yülük ile savaşıp Ruha şehrini ele geçirdiler. Daha sonra Barsbay bizzat Amid’e gitti ve H. 837 senenin başında Amid’i otuz beş gün kuşattıktan sonra geri döndü. Daha sonra H. 839 senesinde hazırladığı ordu Erzinkan’a ulaştı. Ardından H. 840 senesinde Mısır’a döndü. H. 840 senesinde Sultan, Erzinkan’a gitmek üzere başka bir ordu hazırladı. Bu ordunun başında Emir Korkmaz eş-Şabânî vardı. Adı geçen ordu Erzinkan’da yok oldu.” (s. 271-272)

“Memlûklı Sultânı Melik Zâhir Baybars H. 664 senesinde Hama sahibi ve Aksungur el-Fârikânî’yi askerlerle Sis’i ele geçirmek üzere yolladı. Hama sahibi, askerlerle Sis’e gidip şehirdeki insanları öldürüp bazılarını esir alıp ganimet elde etti. Esirler arasında Sis sahibinin oğlu ve yeğeni vardı. H. 666 senesinde ramazan ayının başında Antakya’ya vardılar. Ramazan ayının dördüncü gününde Antakya’yı kılıçla fethettiler. O bölgedeki insanlardan çok az kimse

³¹⁹ Zikredilen tarihte Memlûklı Devleti’nin başında Sultan Şeyh bulunmaktaydı. Bkz. İsmail Yiğit, “Şeyh el-Mahmûdî”, s. 58.

kurtulabildi. İbn-i Kesir'in ifadesine göre: 'Kılıçtan geçirilmeyen kimse kalmadı. Birisi, kimsenin kurtulmadığına yemin ederse yalan söylemiş olmaz.' (s. 453-454)

"H. 761 senesinde Halep naibi Beydemir el-Harezmi, Halep askerleriyle Sis'e gidip şehri ele geçirdi. Daha sonra Adana'ya geçerek şehri ele geçirip birçok insanı öldürüp oradan ganimet aldı. Sonra da Tarsus ve Adana'ya iki naip tayin edip Halep'e döndü." (s. 499)

4. Cilt.

"H. 797 senesinde Timur'un askerleri Diyarbekir'de yayıldılar. Daha sonra Mardin'e yöneldiler. Bunun üzerine Mardin Sultanı Mecdeddin İsa ailesini, devlet adamlarını ve mallarını Mardin Kalesi'nde toplayıp kuzeni Şihabeddin Ahmed'e, kaleyi ölse bile Timur'a teslim etmemesini söyledi. Daha sonra Timur, Mecdeddin İsa'dan kaleyi teslim etmesini emretti. Mecdeddin ise özür dileyip kalenin başkasının elinde olduğunu söyledi. Timur bu özrü kabul etmeyip Mecdeddin'i tutukladı ve kaledekilerle savaştı. Daha sonra şehri zorla aldı. İnsanları öldürüp yağma yaptı. Ardından Amid'e doğru yürüdü. Şehrin kapısını açılana kadar orada bekledi. Şehirdekileri kılıçtan geçirdi. İki bin civarı kişi camiye sığındı. Timur, onların hepsini öldürüp camiyi yakıp oradan ayrıldı. Daha sonra H. 798 senesinde Sivas, Kayseri ve Tokat sahibi Kadı Burhaneddin Ahmed'e mektup yazıp hutbeyi kendinin ve Suyurgatmış'ın adına okutmasını ve ikisinin adına sikke bastırmasını da emretti. Sonra da Timur, Kadı Burhaneddin'e elçiler gönderdi. Kadı Burhaneddin onları tutuklayıp bazılarının kafasını kesti. Timur buna çok kızdı. Timur, Sultan Berkuk'un Halep'e gittiğini öğrenince Şam toraklarına gitmekten çekindi. Ancak Mısır Sultanı Berkuk'un ve Sivas sahibi Burhaneddin Ahmed'in öldükleri haberi gelince Timur çok sevindi ve Rûm ülkesine doğru yürüdü." (s. 112-114)

"Timur Sivas'a gittiğinde, Bayezid'in oğlu Süleyman oradan kaçmıştı. Timur şehri on sekiz gün kuşattı ve H. 803 senesi muharrem ayının beşinci gününde ele geçirdi. Timur, Sivas'ta savaşanları hiç kan dökmeden bir çukur açıp gömdü. Sonra da şehrin ahalisini kılıçtan geçirdi. Daha sonra Behisni'ye doğru yürüyüp şehri yağmaladı. Şehrin kalesini yirmi üç gün kuşatıp ele geçirdi. Ardından Malatya'ya gidip şehri tahrip etti. Sonra da Antep'e gitti. Bunun üzerine Antep naibi oradan kaçtı." (s. 118)

"H. 840 senesinde Mısır ve Halep askerleri Dulkadiroğlu Nâsırüddin ve Canbek es-Süfi ile savaşmak üzere Halep'ten Ablustin'e hareket ettiler. Nâsırüddin'i ve Canbek'i Ablustin'den

çıkardıktan sonra Sivas'a kadar yürüdüler. Daha sonra Canbek es-Sûfî Diyarbekir'e gidip Kara Yülük'ün oğullarından birine iltica etti.” (s. 228)

5. Cilt.

“Sâhib-i Mardin el-Melikül Muzaffer (ö. 778 / 1376)

Mardin sahibi el-Melikü'l-Muzaffer Fahreddin Dâvud b. Sâlih b. Gazi b. Kara Arslan b. Artuk, Mardin tahtına kardeşi el-Melikü's-Sâlih Mahmud'dan sonra çıktı. Tahta geçince babası gibi insanlara adaletli bir şekilde davrandı. İnsanlar tarafından sevilen bir Melik oldu. Mardin'de on yıl hüküm sürdükten sonra H. 778 senesinde öldü. Kendisinden sonra oğlu Mecdeddin İsâ tahta geçti.” (s. 288-289)

6. Cilt.

“Osmanoğlu (ö. 841 / 1437)

Tam adı, Süleyman b. Orhan Bey b. Kirişçi Mehmed b. Osman'dır. Dedesi Kirişçi Mehmed'dir. Ölene kadar Bilâd-ı Rûm'da hüküm sürdü. Kirişçi Mehmed öldükten sonra Süleyman'ın amcası Murad Bey, kardeşi Orhan Bey'i tutuklayarak gözlerine mil çektirip hapse attı. Ayrıca çocukları olmasın diye evlenmesine izin vermedi. Ancak Orhan'a gizliden hapse bir cariyeye verildi. Bu cariyeden Süleyman ve Honad Şehzade diye biri erkek diğeri kız iki çocuğu oldu. Orhan öldüğünde kölesi, Süleyman'ı alıp Mısır'a Sultan Barsbay'ın yanına kaçtı. Barsbay onları iyi ağırladı. Süleyman'ın kız kardeşi Honad Şehzade'yi hareme gönderdi. Bu hal senelerce sürdü. Bir müddet sonra Orhan'ın kölesi Süleyman'ı ve kız kardeşini alıp tekrar Bilâdu'r-Rûm'a kaçtı. Çünkü bunun karşılığında bazı Rûm Melikleri tarafından ona para verileceğine söz verildi. Daha sonra bu köle birkaç Türkmen kişiyle anlaşp Süleyman'ı ve kız kardeşini kaleden alıp tekneye bindirdi. Sultan Barsbay onu fark edince çok kızdı ve onların peşinden bir grup yolladı. İki taraf bir yerde buluşup savaştılar. Bu savaşta Süleyman'ı kaçıranlar yenilip tekrar Kahire'ye götürüldüler. Daha sonra Sultan, Süleyman'ı kaçıran kişiyi kılıçla ikiye böldü. Diğerlerinin ellerini kesti. Süleyman'ı ise dağda bir kalenin kulesine hapsetti. Çok korkunç bir gündü. Sultani, saltanatı boyunca o kadar kızgın görmemiştim. Süleyman kısa bir süre hapiste kaldı. Daha sonra serbest bırakıldı. Sultan ise Süleyman'ın kız kardeşiyle evlendi. H. 841 senesinde Süleyman taun hastalığına yakalanarak öldü. Öldüğünde

yaşı tahminen on beş idi. Sultan Barsbay öldüğünde Zâhir Çakmak³²⁰, Süleyman'ın kız kardeşiyle evlendi. H. 855 senesinde boşadı.” (s. 22-24)

“Sâhib-i Hısn-ı Keyfa el-Melikü'l-Âdil (ö. 827 / 1424)

Tam adı, Süleyman b. Gazi b. Muhammed b. Ebî Bekir b. Şâdi'dir. Başka bir rivayete göre ise tam adı şu şekildedir: Muhammed b. Abdullah b. Turan Şâh b. Eyyûb b. Muhammed b. Ebu Bekir b. Eyyûb b. Şâdi el-Melikü'l-Âdil Sâhib-ı Hısn-ı Keyfa Süleyman, Fahreddin Ebü'l-Mefâhir'dir.

Babası öldükten sonra Süleyman Hısn-ı Keyfa'ya hâkim oldu. Kara Yülük'ün saldırılarına hep maruz kalmıştır. Süleyman şehrin ahalisi tarafından sevilirdi. Onun bir divanı şiiri vardı. Faziletli ve zeki birisi idi. Melik Süleyman, Hısn-ı Keyfa'da H. 827 senesinde ölene kadar kaldı. Kendisinden sonra H. 836 senesinde, daha sonra Kara Yülük tarafından öldürülecek olan oğlu Ahmed geçti.

Yazdığı şiirlerin bir tanesi şöyle başlamaktadır:

‘Ey gençlik! Rüzgâr her estiğinde benden sana selamlar olsun.’ (s. 48-50)

“Ablustin naibi Dulkadıroğlu (ö. 800 / 1308)

Üçoklar ve Bozoklar Türkmenlerinin Emiri ve Ablustin naibi Seveli b. Karaca b. Dulkadır et-Türkmânî'dir. Kardeşi Garsüddin'den sonra Ablustin naipliğine tayin edildi. Uzun süre Ablustin'de naip olarak görev aldı. Halep naibi Yelboğa en-Nâsirî onu tutuklayıp Halep kalesine hapsetti. Fakat bir müddet sonra hapisten kaçıp ülkesine döndü. Sultan'a çok isyan ederdi. H. 800 senesinde Maraş'a yakın bir yerde çadırında uyurken Can adlı bir kişi tarafından belinden bıçaklanarak öldürüldü. Can kaçıp Memlûklı Sultanı ez-Zâhir Berkuk'un yanına geldi. Sultan Berkuk da bunun karşılığında onu Antakya'da Emir-i aşara olarak görevlendirdi. Seveli, Mintaş isyanına da destek vermişti. Mintaş'la Antep'e gelip askerlerine ahalinin malını çalmalarını, şehre yağmalamalarını ve kadınları esir etmelerini emretti. Askerleriyle Antep'e geldiğinde ben de ona nasihat verdim, hadis okudum, kalbi yumuşasın diye öğüt verdim. O öldürüldüğünde oğlu Sadaka Mısır'a geldi. Memlûklı Sultanı ona hil'at ve Türkmen Emiri sıfatını vererek onu Dulkadıroğlu Nâsirüddin Muhammed b. Halil b.

³²⁰ Zâhir Çakmak, 1438-1453 yılları arasında hüküm süren Memlûklı Sultanıdır. Bkz. Asri Çubukcu, “Çakmak, el-Melikü'z-Zâhir”, *DİA*, C. VIII, İstanbul 1993, s. 192-193.

Karaca'nın yerine tayin etti. Bunun üzerine Nâsırüddin ile Sadaka arasında çok şiddetli savaşlar oldu.” (s. 183-185)

“Sâhib-i Mardin el-Melikü's-Sâlih (ö. 766 / 1375)

Tam adı, Sâlih b. Gazi b. Kara Arslan b. Gazi b. Artuk b. Arslan b. İlgazi b. Albi b. Timurtaş b. Gazi b. Artuk'tur. Lakabı ise Mardin sahibi es-Sultân'ül-Melikü's-Sâlih Şemseddin Sâlih b. el-Melikü'l-Mansûr Necmeddin b. el-Melikü'l-Muzaffer b. el-Melikü's-Said el-Artukî'dir. Mardin Meliklerinin en yücesi idi. Cömert, zeki ve cesur idi. Âlim ve fakihleri çok sever, onlarla görüşürdü. Tahtta elli dört yıl kaldı. O öldüğünde yetmiş yaşlarında idi. Onun yerine oğlu el-Mansûr Ahmed geçti.” (s. 329-330)

8. Cilt.

“Dulkadıroğlu

Türkmen Emiri Alâeddin el-Artukî et-Türkmânî Ali Bey b. Halil b. Karaca b. Dulkadır'dır. H. 809 senesinin sonunda Halep naibi Çekem öldürüldüğünde, Halep naipsiz kaldı. Ali Bey'in oğlu da Çekem tarafından Halep Kalesi'ne hapsedilmişti. H. 810 senesinde Ali Bey, Türkmenlerden yaklaşık beş bin kişiyi toplayıp Halep'e doğru yürüdü. Mercidabık'a vardığında Halep ahalisi ona Halep'ten uzaklaşmasını söyledi. Ali Bey ise onlara oğlunu serbest bırakmalarını söyledi. Halep'e vardığında şehri kuşattı. Halep kalesinde bazı kişiler Ali Bey'e karşı çıkarken, bazıları da onu destekledi. Ali Bey Halep'i günlerce kuşattı. Bunun üzerine Halep ahalisi onun oğlunu serbest bırakıp ona gönderdilerse de Ali Bey kuşatmayı bırakmadı. Tam tersi, Halep'in etrafındaki köyleri yağmalamaya başladı. Halep'te Ali Bey'e karşı savaşanların sayısı sadece yirmi idi. Halep'in kuşatması safer ayının on ikinci gününe kadar devam etti. Dimaşk naibi Nevruz el-Hafızî'nin Hama'da Nu'ayr'ı yendiğini duyan Ali Bey ve maiyetindeki Türkmenler Halep'i bırakıp kaçtılar. Bu olay devam ederken Halep ahalisinden biri rüyasında şeyh Siraceddin el-Belkîni'yi gördü. Şeyh Siraceddin'e Halep'in durumunun ne olacağını sordu. Şeyh Siraceddin: “Geçmiş olsun, muhaddis İbrahim'e git, 'Umdetü'l-Ahkâm'ı okumasını söyle.” dedi. Umdetü'l-Ahkâm'ın okunduğu aynı günde Türkmenler ile Halep ahalisi arasında çok şiddetli bir savaş gerçekleşti. Bu savaşta Halep ahalisi kazandı. Türkmenler ise kaçtılar. Memlûklü Sultanı el-Melikü'z-Zahir'in saltanatı döneminde Ali Bey Antep naipliğine tayin edildi. Sultan el-Melikü'l-Eşref Barsbay tahta geçtiğinde onu Antep naipliğinden azletti.” (s. 68-70)

“Sâhib-i Mardin el-Melikü’z-Zâhir (ö. 809 / 1406)

Mardin sahibi İsâ b. Davud b. Sâlih b. Gazi b. Kara Arslan b. Gazi b. Artuk b. Eksük es-Sultânü’l-Melikü’z-Zâhir Mecdeddin b. el-Melikü’l-Muzaffer Fahreddin b. el-Melikü’s-Sâlih b. el-Melikü’l-Mansûr b. el-Melikü’l-Muzaffer el-Artukî’dir.

Artuk b. Eksük, Sultan Melikşah b. Alp Arslan b. Davud b. Mikail b. Selçuk’un yardımcısı idi. Melikşah tarafından Hilvan naipliği Artuk’a verildi. Daha sonra Artuk, H. 477 senesinde Fahrüddeve Ebu Nâsır ile Amid’de bulunan Müslim b. Kureyş’le savaşmak için yola çıktı. Fakat Artuk Müslim b. Kureyş’in tarafına geçip Amid’den Rakka’ya gitti. Ardından Artuk korkup Sultan Melikşah’ın kardeşi olan Şâm sahibi Tutuş’a gitti. Tutuş da ona Kudüs naipliğini verdi. Kudüs naipliğinde öldüğü H. 483 senesine kadar kaldı. Kendisinden sonra oğulları Sökmen ve İlgazi Kudüs ve Ruha’da kaldılar. Daha sonra Şehinşah b. Emirü’c-Cüyüş Bedr ec-Cemâli onları Kudüs’ten çıkardı. Ardından İlgazi Bağdat askeri valisi olarak tayin edildi. Sökmen ise Ruha’ya geçti. Ardından da Mardin, Nusaybin ve Hisn-ı Keyfa’yı ele geçirdi. H. 498 senesinde öldü.

Sökmen’in ölümünden sonra İlgazi Bağdat askeri valiliğini bırakıp Mardin’i aldı. Daha sonra Halep’i ele geçirip oğlu Timurtaş’ı kısa süreliğine oraya naip olarak tayin etti. Ramazan ayı H. 510 senesinde öldü. Kendisinden sonra oğlu Timurtaş Mardin’i, Menbic’i ve Diyarbekir’i aldı. Diğer oğlu Süleyman ise Meyyâfârikîn’i aldı. Timurtaş’ın ölümünden sonra onun yerine oğlu Albi geçti. Albi öldükten sonra oğlu Kutbeddin İlgazi geçti. O da öldüğünde oğlu Hüsameddin Yavlak Arslan küçük yaşta tahta geçti. Onun yerine Nizâmeddin Alp Kuş devletin işleriyle ilgilendi. Yavlak Arslan öldüğünde onun yerine Nâsırüddin Artuk b. Kutbeddin b. İlgazi geçti. H. 601 senesinde ise Alp Kuş öldürüldü.

Nâsırüddin Artuk, Mansûr lakabını aldı. O, Mardin’deki Artuklulardan lakap alan ilk kişi idi. H. 636 senesinde öldü. Onun yerine oğlu el-Melikü’s-Said Necmeddin Gazi b. Artuk geçti. Necmeddin H. 653 senesinde öldüğünde kardeşi el-Melikü’l-Muzaffer Kara Arslan geçti. Kara Arslan tahtta uzun süre kaldı. H. 691 senesinde öldüğünde el-Melikü’s-Said Şemseddin Davud b. Kara Arslan geçti. O öldüğünde yerine kardeşi el-Melikü’l-Mansûr Necmeddin Gazi b. Kara Arslan geçti. Necmeddin Gazi H. 712 senesinde ölünce oğlu el-Melikü’l-Âdil Ali geçti. Ali tahta geçtikten on altı gün sonra öldü. Onun yerine kardeşi el-Melikü’s-Sâlih Şemseddin Sâlih b. Gazi geçti. Şemseddin Sâlih H. 766 senesinde öldü. Onun yerine oğlu el-Melikü’l-Mansûr Ahmed geçti. Ahmed H. 769 senesinde öldüğünde oğlu el-Melikü’s-Sâlih Mahmud dört

ay kadar tahtta kaldı. Daha sonra amcası el-Melikü'l-Muzaffer Fahreddin Davud b. el-Mansûr Kara Arslan tarafından tahttan indirildi. Fahreddin zilkade ayı 778 senesinde öldüğünde oğlu el-Melikü'z-Zâhir Mecdeddin İsâ geçti.

Mecdeddin İsâ, Timur'un geldiğini duyunca mallarını ve ailesini kaleye götürüp kalenin başına yeğeni el-Melikü's-Sâlih Şihabeddin b. İskender'i geçirdi ve askerlerine Mardin'i Timur'a teslim etmemelerini söyleyip Timur'un üzerine yürüdü. Timur'la karşı karşıya gelince Timur Mecdeddin'i yakalama emrini verdi. Ardından Timur, Mecdeddin'e kaleyi yeğenine teslim ettiği için kızdı ve kaleyi kendisine verilmesini söyledi. Kaledelikler kaleyi teslim etmeyince Timur, askerlerine diğer yerlerde yaptıkları gibi Mardin köylerinde de yapmalarını emretti. Bunun üzerine askerler yağmalamaya, insanları öldürmeye ve esir etmeye başladılar. Ardından Timur askerleriyle şehri zorla aldı. İnsanlar bunun üzerine kaleye sığındılar. Zilkade ayının yedinci gününde Timur şehri yerle bir ettikten sonra yanına el-Melikü'z-Zâhir Mecdeddin'i esir alarak şehirden ayrıldı. El-Melikü'z-Zâhir Timur'da hapiste iki yıl kadar kaldı.

Timur H. 798 senesinin ramazan ayında Hemedan'a dönünce el-Melikü'z-Zâhir Mecdeddin'i çağırdı. Mecdeddin vardığında Timur ayağa kalkıp onu çok iyi karşıladı. Ondan özür dileyip ona sarıldı. Mecdeddin, Timur'un yanında altı gün kaldı. Timur Mecdeddin'e çok fazla para, altı deve ve yüz at verdi. Daha sonra Timur, onu çağırdığı her yere gelmesi ve Sultan Berkuk'a tabi olmaması şartıyla Ruha ve Diyarbekir başta olmak üzere Azerbaycan sınırlarına kadar olan yerleri verdi. Ardından Timur Mecdeddin'e sarılıp veda etti. Mecdeddin, ramazan ayının on üçüncü gününde oradan ayrıldı. Tebriz, Bitlis ve Erzen'den geçti. Mardin'e cuma günü şevval ayının yirmi birinci gününde ulaştı. Mardin'den yaklaşık üç yıl ayrı kaldı. H. 802 senesinde Timur Şâm topraklarına saldırırken Mecdeddin'e mektup yazıp kendisine katılmasını istedi. Mektuba bu şiirle başladı:

'Size selamlar olsun! Sözleri hâlâ tutuyorum. Özlemim de haddini aştı.'

Bunun üzerine el-Melikü'z-Zâhir Mecdeddin İsâ, Muhammed b. Hasbek'i mektupla Timur'a gönderip mektupta gelemeyeceği için özür dilediğini yazar. El-Melikü'z-Zâhir de İsâ'nın mektubuna şiirle başladı. Şiir bu şekildedir:

'Benim de özlemim haddini aştı. Fakat 'eskiden başıma gelenlerden' korkuyorum.'

Timur Şâm'dan dönünce Mardin'e inip şehri kuşattı. El-Melikü'z-Zâhir Mecdeddin İsâ ailesini, yakın adamlarını ve mallarını kaleye götürdü. Kalede kalanların sayısı yüz on sekiz bine ulaştı. Timur, şehrin surlarını ve köylerini tahrip ettikten sonra şehirden ayrıldı. Artukluların bu zor durumunu fırsat bilen Kara Yülük'ün davranışlarından rahatsız olan el-Melikü'z-Zâhir Mecdeddin, kefenini taşıyarak Timur'a gidip: "Ya beni öldürürsün ya da Kara Yülük'ü ülkemden uzaklaştırırsın." dedi. Timur bunun üzerine Mecdeddin'i Mardin'e tekrar gönderdi ve Kara Yülük'ten Amid'i Mecdeddin'e geri vermesini istedi. Fakat Kara Yülük bunu kabul etmedi. Bu durum, Halep naibi Çekem'in Kara Yülük'le savaşmasına kadar devam etti. Bu savaşta Emir Çekem, Mecdeddin'in askerleriyle birleşip Kara Yülük'e doğru yürüdü. Fakat Amid'de yapılan çatışmada Çekem bir okun açtığı yarayla öldürüldü. Mecdeddin de bu çatışmada H. 809 senesinin zilhicce ayında öldürüldü. Mardin'de onun yerine el-Melikü's-Sâlih Şihabeddin Ahmed geçti." (s. 346-352)

"Sâhib-i Mardin el-Melikü'l-Mansûr (ö. 712 / 1312)

Mardin sâhibi Gazi b. Kara Arslan b. Artuk b. Gazi b. Albi Timurtaş b. Gazi b. Artuk, el-Melikü'l-Mansûr b. el-Melikü'l-Muzaffer b. es-Said b. el-Mansûr el-Artukî el-Mardinî'dir. Kardeşi el-Melikü's-Said'den sonra tahta geçti. El-Melikü'l-Mansûr Gazi şişman idi. Tahtırevan olmadan ata binemezdi. Mardin'de yirmi yıl kaldı. Muhammed b. Kalavun'un kızıyla evlendi. Rebiülahir ayında H. 712 senesinde Kara Sungur tarafından zehirlenerek öldüğü söylenir. Kendisinden sonra oğlu el-Âdil lakabını alarak tahta çıktı. Tahtta on dört gün kaldı. Onun da zehirlenerek öldüğü söylenir. Onun yerine kardeşi el-Melikü's-Sâlih geçti." (s. 362-363)

9. Cilt.

"Sâhib-i Mardin (ö. 691 / 1291)

Kara Arslan b. İlgazi b. Artuk b. Gazi b. Artuk b. Timurtaş es-Sultânü'l-Muzaffer Fahreddin b. el-Melikü's-Said Necmeddin Ebü'l-Feth'tir. Tahtta otuz üç sene kaldı. Kendisinden sonra oğlu el-Melikü's-Said, sonrasında da diğer oğlu el-Melikü'l-Mansûr Necmeddin Gazi geçti. El-Melikü'l-Muzaffer Kara Arslan Mardin'de H. 691 senesinde öldü." (s. 39)

"Dulkadıroğlu (ö. 754 / 1353)

Kuzey topraklarında Türkmenler Emiri Dulkadiroğlu Zeyneddin Karaca'dır. Halep naibi Beyboğarus isyan ettiğinde, Zeyneddin Karaca Halep'e gelip ona katıldı. Halep'te bir süre kaldıktan sonra birlikte Dimaşk'a geldiler. Memlûklü Sultanı'nın Şâm'a geldiğini öğrenen Beyboğarus Halep'e döndü. Dulkadiroğlu Karaca ise ülkesine döndü. Emir Argun Halep naipliğine tayin edildiğinde askerleriyle H. 754 senesinde Dulkadiroğlu Karaca'yı yakalamak için harekete geçti. Bunun üzerine Karaca kaçıp Eretna'ya sığındı. Eretna da Karaca'yı yakalayıp Mısır'a gönderdi.” (s. 41)

“Hâkim-i Bilâd-ı Rûm (ö. 682 / 1283)

Tam adı Keyhüsrev b. Keykubad b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan b. Mesud b. Kılıçarslan Sultan Gıyaseddin Sâhibu'r-Rûm es-Selçukî'dir. Çok cesur bir Melik idi. Argun b. Abaka tarafından öldürüldü. Çünkü Argun, Keyhüsrev'in, Hülâgû'nun oğlu Kongurtay'ı öldürdüğünü düşünüyordu. Bunun üzerine Argun, H. 682 senesinde Keyhüsrev'i yay kirişiyle boğdurdu.” (s. 159)

“Keykubad (ö. 668 / 1269)

Tam adı Keykubad b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan b. Mesud b. Kılıçarslan b. Selçuk, Sultan Rükneddin b. Gıyaseddin es-Selçukî'dir. Babasından sonra Bilâd-ı Rûm'da hüküm sürdü. Daha sonra Pervane ile arası bozuldu. Pervane, çok güçlenip Moğollara Keykubad'ın Mısır sâhibiyle yazıştığı haberini ulaştırdı. Bunun üzerine Keykubad yakalanıp Tatarlar tarafından H. 668 senesinde³²¹ yay kirişiyle boğduruldu. Keykubad öldüğünde yirmi sekiz yaşında idi. Onun yerine oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev on yaşındayken tahta geçti.” (s. 160)

“Keykavus b. Keyhüsrev (ö. 677 / 1278)

Tam adı Keykavus b. Keyhüsrev b. Keykubad b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan b. Mesud b. Kılıçarslan Sultan İzzeddin b. Gıyaseddin b. Rükneddin es-Selçukî'dir. Babasının vefatından sonra kardeşi Rükneddin Keykubad ile Bilâd-ı Rûm'u paylaştı. Rükneddin güçlenip Bilâd-ı Rûm'u ele geçirince Keykavus Kostantiniye Melikine kaçtı. Kostantiniye Meliki Keykavus'u hapse attığında Berke Han yirmi bin kişilik bir orduyu Kostantiniye'ye gönderdi. Bunun üzerine Kostantiniye Meliki Keykavus'u serbest bıraktı. Berke Han Keykavus'a iyi davrandı. Keykavus

³²¹ Aynı müellifin *en-Nücûmu'z-Zâhire* adlı eserinde Keykubad'ın H. 666 senesinde öldüğü kaydedilmektedir. Bkz. İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire fî Mülûk-i Mısır ve'l-Kahire*, C. VII, (nşr. Mısır Kültür ve Rehberlik Bakanlığı), s. 226.

ise Berke Han'ın en büyük Emirlerinden biri oldu. Keykavus, H. 672 senesinde³²² Saray şehrinde Tatar Meliki Mengü Timur'un yanında öldü.

Keykavus öldüğünde Mengü Timur, Keykavus'un oğlu Mesud'u üvey annesi Erbay Hatunla (Keykavus'un eşiyle) evlendirmek isteyince Mesud iki oğlu Melik ve Kara Murad'la kaçıp Kayseri'ye geldi. Mesud, Bilâd-ı Rûm'a geldikten sonra Abaka Han ona Sivas, Erzen-i Rûm ve Erzinkan'ı verdi. Mesud, Rûm (Anadolu) Selçuklularından Sultan lakabını alan son kişi idi." (s. 160-161)

"Mütemellik-i Bilâd-ı Rûm (Bilâd-ı Rûm Sâhibi) (ö. 824 / 1421)

Kirişçi olarak bilinen Emir Gıyaseddin Mehmed b. Bayezid b. Murad Bey b. Orhan b. Osman'dır. Onunla kardeşleri arasında çok sayıda olay meydana geldi. Recep ayı H. 824 senesinde öldü. Onun yerine oğlu Murad Bey geçti." (s. 246)

10. Cilt.

"Karamanoğlu (ö. 826 / 1423)

Karaman topraklarının sahibi Karamanoğlu Emir Mehmed'in tam adı, Nâsirüddin Mehmed Bey b. Ali Bey b. Karaman'dır.

Memlûklu Sultanı el-Melikü'l Müeyyed Şeyh ile arası bozulunca Şeyh, H. 822 senesinde oğlu İbrahim'i askerleriyle Mehmed Bey ile savaşmak için gönderdi. İbrahim, Ablustin sahibi Dulkadiroğlu Emir Mehmed'i de yanına alarak Karaman topraklarına saldırıp yağmalamaya başladı. Bunun üzerine Karamanoğlu kaçıp Larende kalesine sığındı. Orası da bir müddet kuşatıldıktan sonra İbrahim Mısır'a, Dulkadiroğlu ise Ablustin'e geri döndüler.

Karamanoğlu ülkesine geri dönünce çok sayıda asker toplayıp Dulkadiroğlu'nun topraklarına saldırdı. Aralarında yapılan savaşta Dulkadiroğlu, Karamanoğlu Mehmed'i yendi. Bu çatışmada Mehmed'in oğlu Mustafa öldü. Onun kesik başı Kahire'ye gönderildi. Karamanoğlu Mehmed'in de elleri bağlanarak Mısır'a gönderilip orada hapse atıldı. Memlûklu Sultanı el-Melikü'l- Müeyyed H. 824 senesinin başında öldüğünde Emir Tatar, Mehmed'i serbest bırakıp onu tekrar Karaman ülkesinin başına tayin etti. Bir müddet sonra Karamanoğlu, Osmanoğlu Murad'la savaşmak üzere harekete geçti ve Osmanlı

³²² Makrîzî, *es-Sülûk* adlı eserinde Keykavus'un H. 677 senesinde öldüğü yazar. Bkz. Makrîzî, *es-Sülûk*, C. I, s. 408.

topraklarındaki bazı kaleleri kuşattı. Karamanoğlu Mehmed, kaleden atılan bir taşın açtığı yarayla safer ayı H. 826 senesinde öldü. Onun yerine oğlu İbrahim geçti.” (s. 227)

11. Cilt.

“Osmanoğlu, Hundkâr Murad.

Bursa ve Edirnebolu sahibi Sultan Hundkâr Murad b. Kirişçi Mehmed b. Yıldırım Bayezid b. Orhan b. Osman'dır. H. 810 yılı civarında doğdu. H. 824 senesinde babasının ölümünden sonra tahta geçti. Ömrünü kâfirlerle savaşmakla, sadaka vermekle ve adaleti yaymakla geçirdi. İyi huylu ve cömert birisi idi. H. 855 senesi muharrem ayının yedinci gününde öldü. Onun yerine oğlu Mehmed b. Murad geçti.” (s. 233-234)

12. Cilt.

“Osmanoğlu, Mütemellik-i Bilâd-ı Rûm Bayezid b. Murad Han b. Orhan b. Osman (ö. 805 / 1402)

Bilâd-ı Rûm sahibi Bayezid b. Murad b. Orhan b. Osman b. Hundkâr'dır. Yıldırım olarak bilinir. Babasının H. 796 senesinde ölmesi üzerine Yıldırım Bayezid Memâlik-i Rûm'da kaldı. Osmanoğulları'nın menşeinin Hicaz olduğu, Osman Gazi'nin Hicaz'dan Karaman ülkesine gelip Konya'ya indiği söylenir. Oraya geliş sebebi ise Hicaz ve Şâm'da meydana gelen fiyat yükselmesinden kaçmak istemesidir. Daha sonra Karamanoğulları ile Sultan Keykubad'ın adamlarıyla kaynaştı. H. 650 senesinde Konya ahalisi gibi giyinmeye başladı. Daha sonra ise Süleyman adlı bir çocuğu oldu. Süleyman, Karaman ve Selçuklu ülkesinin hizmetine girdi. Bazı hısnların valiliğine tayin edildi. Çok sayıda taraftarı oldu. Sonra da Selçuklu ve Karamanlıların itaatinden çıktı ve birçok hısnı fethetti. H. 730 senesinde Bursa'yı fethetti. O zamanlarda Rûm ülkesi bu Melikler arasında paylaşılmaktaydı: Ayasuluk sahibi Aydınoğulları, Kayseri ve Sivas sahibi Eretnaoğulları, Konya, Larende ve Tarsus'un sınırlarına kadar hüküm süren Karamanoğulları, Antalya sahibi Tekeoğulları, Tonguzlu ve Malatya sahibi Germiyanogulları, Kastamonu sahibi Bayezid ve Erzinkan sahibi İbrahimogulları.

Daha sonra Orhan b. Erden Ali tahta çıktı. Babasının takip ettiği yolu takip etti. O da vefat edince oğlu Murad geçti. Cesur, esmer ve burnu kemerliydi. Dedesinin ve babasının fethettiği topraklarla yetinmeyip Gelibolu'yu alıp Eflak'ı ve Frenkleri kuşattı ve onları cizyeye bağladı. Bir müddet sonra Frenkler üç yüz bin askerle Murad ile savaşmak üzere toplandılar.

İki taraf karşılaştınca Frenklerin Emiri, Murad'ı attan indirip bıçakladı. Askerler Murad'ı çadıra götürdüler. Murad kendisinden sonra tahta Bayezid'in geçmesini ve diğer oğlu Savcı'nın tutuklanıp öldürülmesini istedi. Çünkü annesi Hristiyan idi ve o, kâfirlerin ülkesine defalarca gitti. Bunun üzerine Savcı derhal öldürüldü. Bayezid ise tahta çıkarıldı. H. 801 senesinde Memlûklı Sultanı el-Melikü'z-Zâhir Berkuk Bayezid ile yazıştı. Bayezid o sırada Malatya'yı ele geçirmekle meşgul iken Timur Şâm ve Rûm topraklarını ele geçirmek için yola çıktı. Bunu öğrenen Bayezid, el-Melikü'n-Nâsır Ferec b. Berkuk'a yazıp Timur'a karşı ittifak kurmayı teklif etti. Fakat Sultan Ferec bunu kabul etmedi. Bunun sebebi ise Sultan Ferec'in babasının ölmesinden sonra Bayezid'in Malatya'yı almasıdır.

Daha sonra Timur Şâm topraklarına gelip orada bir her türlü kötülüklerde bulundu. Daha sonra Bayezid'e doğru yöneldi. Kemah'a indi. Orada da yağma yapıp kötülükler yaptı. Bayezid Timur'un gelmesini öğrenince onunla savaşmak üzere yola çıktı. Timur'a yaklaştığında Timur hile yapıp uzaklaştı. Bayezid Timur'un korktuğunu sandı. Fakat Timur yolunu değiştirip Bayezid'in arkasından gelip Anguriye olarak da bilinen Amuriye şehrine gelip kuşattı. Bunu öğrenen Bayezid askerleriyle sekiz gün içerisinde Anguriye'ye ulaştı. Fakat askerleri çok yorgundu. Askerlerin çoğu da yetişmedi. Bayezid ile yetişen askerler Timur askerleri ile H. 805 senesi pazar günü muharrem ayının beşinci gününde sabahdan ikindi vaktine kadar savaştılar. Timur yüksek yere çıkıp askerlerini düzene koydu. İki taraftan seksen bine yakın kişi öldü. Bayezid savaşta tam galip çıkacakken Timur'un kurduğu bir pusuya düşen Süleyman b. Bayezid maiyetindeki askerler ile Bursa'ya kaçtı. Bayezid ve onunla kalan askerler ise esir alınıp Timur'a götürüldü. Timur'un askerleri ise öldürmeye ve esir etmeye devam ettiler. Hava kararmasaydı, Osmanlı ordusundan kimse kalmayacaktı. Daha sonra Timur, Bayezid'i adamlarının yanında bırakıp Bursa'ya gitti. Bilâd-ı Rûm'da altı ay kaldı. Süleyman b. Bayezid Kostantiniye'ye gitti. Bayezid ise zilkade ayı 805 senesinde Timur'da esirken öldü. Bayezid dokuz yıl hüküm sürdü. Osmanlı Hükümdarlarının en yücelerinden idi. Makrîzî'ye göre kendisi gibi babası ve dedesi de hiçbir ünvan almadılar. O sadece Emir olarak anılıyordu. Bazen de Hundkâr olarak anılıyordu. " (s. 366-370)

2. Dürerü'l-Ukûdi'l-Ferîde fî Terâcimi'l-A'yâni'l-Müfîde / Makrîzî.

Yukarıda zikrettiğimiz tarihçi Makrîzî'nin bir diğer eseri de Dürerü'l-Ukûdi'l-Ferîde fî Terâcimi'l-A'yâni'l-Müfîde'dir.³²³ Tarihçi, eserinde H.730-860 yılları arasında, yaklaşık yüz

³²³ Makrîzî, *Dürerü'l-Ukûdi'l-Ferîde fî Terâcimi'l-A'yâni'l-Müfîde*, (thk. Mahmud ec-Celili), Beyrut 2002.

otuz yıl süresince yaşamış olan Emir, Sultan, şair ve âlim gibi önemli şahsiyetlerin teracim-i ahvalini yazmıştır. Bu eserde bin dört yüz yetmiş üç kişinin biyografisi bulunmaktadır.

1. Cilt.

“Kayseri, Tokat ve Sivas sahibi Ebu’l-Abbas Kadı Burhaneddin Ahmed.

Kadı Burhaneddin Ahmed genç yaşta ilim tahsil etmek maksadıyla Kahire’ye gitti. Orada bir derviş ona Bilâd-ı Rûm’da Emir olacağını söyleyip oraya dönmesini önerdi. Bunun üzerine Kadı Burhaneddin Sivas’a gidip orada müderris olarak çalıştı. Kitaplar kaleme aldı ve şiir yazdı.

Emir Eretna öldükten sonra oğlu Mehmed küçük yaşta tahta geçti. Devletin idaresi Emir Gazanfer b. Muzaffer, Emir Feridun, Emir Hacı İbrahim ve en büyükleri olan Kadı Burhaneddin Ahmed’in babasının elinde idi. Kadı Burhaneddin Ahmed’in babası öldükten sonra yerine Kadı Burhaneddin Ahmed geçti. Kadı Burhaneddin Ahmed devletin idaresini sadece kendi elinde bulundurmak istedi. Emir Feridun ve Gazanfer’e hile yapıp onları pusuya düşürüp ikisini de tutuklayıp Sultan lakabını almayı başardı. Tokat ve Amasya naipleri Burhaneddin’in yaptıklarına karşı çıktılar. Kadı Burhaneddin harekete geçip Karamanoğulları topraklarını ve Tokat’ı ele geçirdi. Ardından etrafında Tatarları topladı. Kara Yülük Osman’ı da kendi tarafına çekti. Bir müddet sonra Kara Yülük ondan ayrılıp sırayla Amasya, Erzincan ve en son Sivas’a gitti. Bu durum Kadı Burhaneddin’in zoruna gitti ve Kara Yülük tarafından umursanmadığını düşündü. Bunun üzerine Kara Yülük’e karşı harekete geçti. Fakat Kara Yülük adamlarıyla gece vakti Kadı Burhaneddin’i tutuklayıp askerlerini dağıttılar. Kara Yülük Kadı Burhaneddin Ahmed’i memleketine geri göndermek istese de eski Tokat naibi Şeyh Necib’in teşvikiyle H. 800 senesinin zilkade ayında Kara Yülük, Kadı Burhaneddin’i öldürdü.

Kadı Burhaneddin âlim, faziletli, cömert, edip, şair ve cesur biri idi. İlim ve âlimleri çok severdi. “Et-Tercîh ‘Ale’t-Telvîh” adlı bir kitabı kalemi aldı. Kara Yülük, Kadı Burhaneddin’i öldürdükten sonra Sivas’ı ele geçirmek üzere harekete geçti. Sivas ahalisi şehri Kara Yülük’e karşı savunup Yıldırım Bayezid’e mektup yazıp şehri ona teslim etmek istediklerini söylediler. Bunun üzerine Yıldırım Bayezid Sivas’a gelip şehri ele geçirip şehrin başına oğlu Süleyman’ı tayin etti.” (s. 207-211)

“Mardin sahibi el-Melikü’l-Mansûr Ahmed b. Sâlih b. Gazi b. Kara Arslan b. Gazi b. Artuk b. Arslan b. İlğazi b. Albi b. Timurtaş b. İlğazi b. Artuk, H.766 senesinde babasının ölümünden sonra tahta geçti. Fakat bundan üç yıl sonra H. 769 senesinde öldü.” (s. 221)

“Mardin sahibi es-Sultânü'l-Melikü's-Sâlih Şihabeddin Ahmed b. İskender b. Sâlih b. Gazi b. Kara Arslan b. İlgazi b. Albi b. Timurtaş b. İlgazi b. Artuk b. Eksük, amcasının oğlu el-Melikü'z-Zâhir Mecdeddin İsâ'nın devletinde büyüdü. Mecdeddin'in kızıyla evlendi. Mecdeddin Timur'a karşı sefere çıktığında, Mardin'in başında el-Melikü's-Sâlih Ahmed'i bıraktı. Ahmed, Mardin'in başında yaklaşık iki sene yedi ay kaldı. Daha sonra Mecdeddin, Emir Çekem'le Kara Yülük'ün üzerine sefere çıktığında yine yerine es-Sâlih Ahmed'i bıraktı. Mecdeddin, Çekem'le birlikte Kara Yülük'e karşı yapılan savaşta ölünce es-Sâlih Ahmed Mardin tahtında kaldı. Kara Yülük Mardin'e yönelip Ahmed'le savaşa girişti. Bunun üzerine Ahmed, Tebriz sahibi Kara Yusuf'a mektup gönderip ondan yardım istedi. Fakat Kara Yusuf yardım etmeyi reddedip Ahmed'den Mardin'i kendisine teslim etmesini söyledi. Bunun üzerine Ahmed on bin dinar, bin at ve on bin koyun karşılığında Mardin'i Kara Yusuf'a sattı. Ayrıca Kara Yusuf, Musul'u Ahmed'e vereceğini söyledi ve Ahmed'i kızıyla evlendirdi. Bunun üzerine es-Sâlih Ahmed Mardin kalesinden indikten sonra Kara Yusuf ve taraftarları kaleyi teslim aldılar. Kaledeki Artuklu ailesine mensup kadınları çıkarttılar. Es-Sâlih Ahmed, kaleyi teslim ettikten sonra Mardin'de kaldı. Ardından Musul'a yöneldi. Musul'da Kara Yusuf'un kardeşi vardı. Ahmed, şehri teslim aldıktan üç gün sonra eşiyle birlikte öldü. Bir rivayete göre Kara Yusuf onları zehirledi. Ahmed'in Muhammed, Ahmed, Mahmud ve Ali adlarında dört oğlu vardı. Ahmed öldükten üç yıl sonra onun çocukları veba salgınından dolayı öldüler. Ahmed'in ve çocuklarının ölümleriyle Mardin'deki Artuklu ailesinin soyu sona ermiş oldu.” (s. 226-227)

“Rûm Meliki Hundkâr Bayezid b. Murad b. Orhan b. Osman.

Bayezid'in babası ölmeden önce kendisinden sonra tahta Bayezid'in geçmesini ve diğer oğlu Savcı'nın tutuklanıp öldürülmesini söyledi. Çünkü Savcı'nın annesi Hristiyan idi. Savcı da kâfirlerin topraklarına defalarca girip Hristiyanlığı kabul etti. Savcı, babasının çadırına girince tutuklanıp kafası kestirilip çadırın girişine asıldı. Ardından Bayezid tahta geçti. H. 796 senesinde de Bursa'ya döndü. Bayezid'in etrafındaki Emirler, kardeşi Savcı'yı sevdikleri için toplanıp Bayezid'le savaştılar. Bayezid onlarla savaştıktan sonra onları tutukladı. Tutuklanan Emirler arasında Ayasuluk'un Emiri İsâ Bey³²⁴ de vardı. Ardından Bayezid kimsenin mal ve mülküne dokunmadan onlara aileleriyle birlikte İznik'e gitmelerini emretti. Daha sonra Sultan Bayezid tam anlamıyla yerleşince Karamanoğulları topraklarına saldırıp Karamanoğlu Alâeddin'i öldürüp iki oğlunu esir aldı. Ardından Menteşe ve Saruhan topraklarını ele geçirdi.

³²⁴ İsâ Bey, Aydınoğulları Beyliği'nin beylerinden biridir. Bu beylik XIV. yüzyıl başlarında Büyük Menderes'ten başlayarak Tire, Ayasuluk ve Birgi bölgesinde kurulmuştur. Bilgi için bkz. Erdoğan Merçil, “Aydınoğulları”, *DİA*, C. IV, İstanbul 1991, s. 240.

Bursa'da çok muhteşem bir cami inşa ettirdi. Gelibolu limanında iki yüz seksen gemi yaptırdı. Gemileri silah ve savaş aletleriyle doldurdu. Komşu ülkelerin Melikleriyle mektuplaştı. Memlûklı Sultanı Berkuk Bayezid'e atlar, hediyeler ve altın gönderdi. H. 800 senesinde Sivas sahibi Kadı Burhaneddin, Kara Yülük tarafından öldürüldüğünde Kara Yülük Sivas ahalisi ile savaşıp şehri ele geçirmek istedi. Bunun üzerine Sivas ahalisi Bayezid'e mektup yazıp şehri ona teslim etmek istediklerini söylediler. Bayezid Sivas'a yürüyüp şehri ele geçirip oğlu Süleyman'a teslim etti. Sonra da oradan ayrılıp Erzincan'a doğru hareket edip şehri ele geçirdi. Bunun üzerine Erzincan hâkimi Mutahharten Timur'a kaçtı. Bayezid'in yayılma süreci Sultan Berkuk'u endişelendirdi. Emir Hasan el-Kucuknî'nin³²⁵ naklettiğine göre Sultan Berkuk demiş ki "Ben Timur'dan korkmuyorum. Çünkü onunla savaşmama herkes yardım eder. Ben asıl Osmanoğlu Bayezid'den korkuyorum." Timur, Irak ve Şâm'ı ele geçirdikten sonra Sivas'a yöneldi. Timur Bayezid'e mektup yazıp Ahmed b. Üveys'i ve Kara Yusuf'u memleketinden çıkarmasını istedi. Mektupta şu ifadeler yer almaktadır: "Sen Türkmen asıllı bir kişinin oğlusun. Sen nerede hâkimiyet nerede! Ayrıca Müslüman olduğunu iddia ediyorsan, nasıl Hristiyanları orduna alıp Müslümanların rızkından onlara verip Sivas'a Müslümanları öldürsünler diye gönderiyorsun?" Bayezid karşılık olarak Timur'a mektup yazıp Hz. Peygamberin Huneyn Gazvesinde müşriklerden yardım aldığını söyledi.

Timur Bayezid'le savaşmak üzere Karabağ'dan harekete geçti. Bayezid o sıralarda İstanbul'u kuşatıyordu. Bunun üzerine Bayezid ordusunu hazırlayıp Akşehir'de bekledi. O gün kalabalıktan yirmi beş kişi ayaklar altına ezilerek öldüğü söylenir. Bayezid Timur'a doğru hareket ederken Timur'dan mektup geldi. Mektupta şu ifadeler yer almaktadır: "Sen Allah yolunda savaşan bir Gazisin. Benim de seninle savaşmak gibi bir niyetim yok. Ben sadece dedenin ve babanın elindeki topraklarla yetinmeni istiyorum. Ben ise Emir Eretna'nın hâkimiyeti altındaki toprakları almak istiyorum. Sultan Bayezid mektubu okuduktan sonra Timur'un sözlerine aldanıp onunla sulh yapmak istedi. Tam o sırada Timur'un Kemah'a gidip şehrin ahalisi kılıçtan geçirip şehri tahrip ettiği haberi geldi. Bunun üzerine Bayezid Timur'a doğru harekete geçti. Timur hile yapıp oradan uzaklaştı. Sultan Bayezid, Timur'un korkup kaçtığını sandı. Ardından Timur ordusuyla Anguriye şehrine gidip şehri kuşatıp yaktı. Bunu öğrenen Sultan Bayezid askerleriyle sekiz gün yürüme mesafesinde bulunan Anguriye'ye gitmek üzere harekete geçti. Susuzluk ve yorgunluktan dağılan Bayezid'in askerleri H. 805 senesi muharrem ayının ilk gününde Timur'un ordusuyla savaşmak üzere harekete geçti. İki taraf H.

³²⁵ Halep asıllı Emir Hüsameddin Hasan b. Ali b. Ahmed, Memlûklı Sultanı Berkuk zamanında Kerek naibi idi. Sultan Berkuk onu Hünkâr Bayezid'e elçi olarak gönderdi. Bkz. Makrîzî, Dürer'ül-Ukûdi'l-Ferîde, C. II, s. 7-8.

805 senesi pazar günü muharrem ayının beşinci gününde sabahdan ikindi vaktine kadar savaştı. İki taraftan yaklaşık seksen bin kişi öldü. Bayezid'in ordusu tam galip çıkacakken karşısına Timur'un ordusuna bağlı yüz bin kişi çıktı. Bu çatışmada Bayezid'in oğlu Süleyman'ın ordusu yenilip Süleyman, yaklaşık yüz bin kişiyle Bursa'ya kaçtı. Sultan Bayezid ve etrafındaki kişiler kuşatılıp esir olarak alındı. Timur ise kaçanları yakalamak için askerlerini yolladı. Kaçanlardan üç bin kişi yakalandı. Daha sonra Timur'un ordusu Bursa'ya gelip şehrini yaktı. Ardından Bayezid demir kafese konup Bursa'dan Semerkant'a götürülmek üzere harekete geçildi. Fakat Bayezid, Semerkant'a varmadan Akşehir'de kafeste öldü. Sultan Bayezid cesur, çok hızlı hareket eden, âdil, cömert ve ilmi çok seven biri idi. Bayezid'in ölümünden sonra oğulları arasında uzun bir taht mücadelesi sürdü." (s. 439-452)

2. Cilt.

"Mardin Meliki Davud'un tam adı, Davud b. Sâlih b. Gazi b. Kara Arslan b. Gazi b. Artuk b. Arslan b. Gazi b. Albi b. Timurtaş b. Artuk'tur.

Davud, yeğeni el-Melikü's-Sâlih Mahmud'un yerine tahta geçti. On yıl tahtta kaldıktan sonra H. 778 senesinde öldü. Onun yerine oğlu el-Melikü'z-Zâhir Mecdeddin İsâ Mardin tahtına geçti." (s. 83)

"Ablustin ve Maraş naibi Dulkadiroğlu Seyfeddin Sevlî b. Karaca.

Onunla Halep askerleri arasında birkaç kez çatışmalar oldu. Bir kez Halep Kalesi'ne hapsedildi. Fakat bir müddet sonra hile yapıp hapisten kaçtı. H. 800 senesinin zilkade ayında Sevlî, akrabalarından Ali Bey denen biriyle bir konu hakkında kavga etti. Bunun üzerine Ali Bey bir adamla anlaşıp onu Sevlî'ye gönderdi. Bir gün Sevlî uyurken o adam tarafından bıçaklanıp öldürüldü. Ardından adam Halep'e kaçtı." (s. 113-114)

"El-Melikü's-Sâlih Şemseddin Sâlih b. Gâzi b. Kara Arslan b. İlğazi b. Albi b. Timurtaş b. Artuk, babasından sonra H. 712 senesinde Mardin'in tahtına geçti. H. 766 senesinde öldükten sonra onun yerine oğlu el-Melikü'l-Mansûr Ahmed geçti." (s. 189)

3. ed-Dürerü'l-Kâmine fî Ayâni'l-Mieti's-Sâmine / İbn Hacer el-Askalânî.

Yukarıda zikrettiğimiz tarihçi İbn Hacer'in H. 701-800 yılları arasında yaşamış meşhur adamlara dair yazdığı ed-Dürerü'l-Kâmine fî Ayâni'l-Mieti's-Sâmine³²⁶ adlı biyografik eserini H. 830 senesinde tamamlamıştır. Oldukça geniş kapsamlı olan bu eserde beş bin iki yüz dört

³²⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *ed-Dürerü'l-Kâmine fî Ayâni'l-Mieti's-Sâmine*, (thk. Fritz Krenkow), Beyrut 1993.

kişiden söz edilmiştir. Fakat bunlardan dört bin beş yüzünün biyografisine yer verilmiştir.³²⁷ İbn Hacer kendi eserine Zeylû'd-Düreri'l-Kâmine adıyla bir zeyil yazmış ve burada H. 801-832 yılları arasında vefat eden 604 önemli kişinin biyografisine yer vermiştir. Fakat bu eserde Anadolu beyleriyle ilgili hiçbir bilgiye rastlanmadığı için çalışmamızda yer almamaktadır.

2. Cilt.

“Mardin sahibi el-Melikü'l-Muzaffer Davud b. Sâlih b. Gazi, Mardin tahtına H. 769 senesinde geçti.” (s. 98)

“Ablustin ve Maraş naibi Dulkadiroğlu Sevlî b. Karaca yatağında uyurken H. 800 senesinde öldürüldü.” (s. 179)

“Mardin sahibi Sâlih b. Gazi b. Kara Arslan Mardin'de H. 766 senesinde öldü.” (s. 202)

3. Cilt.

“Ablustin naibi Dulkadiroğlu Karaca isyancı bir Emir idi. Eretna tarafından tutuklanıp Mısır'a gönderildi.” (s. 245)

4. ed-Davû'l-Lâmi li Ehli'l-Karnî't-Tâsi' / Sehâvî.

Yukarıda bahsettiğimiz Sehâvî'nin en bilinen eseri Ed-Davû'l-Lâmi li Ehli'l-Karnî't-Tâsi'³²⁸ on iki ciltten oluşmaktadır. Sehâvî, eserinde H. 801-896 tarihlerinde Suriye, Mısır, Yemen, Hicâz ve Anadolu'da yaşamış olan âlimler, Sultanlar, Emirler ve şairler hakkında bilgi vermiştir. Müellif, eserinin ilk on cildinde on bin kişinin biyografisine yer vermiştir.³²⁹

1. Cilt.

“Adana naibi Ramazanoğlu Sârimuddin İbrahim. (İsyân ve fitne çıkarmak gibi) Kötü şeyler yapmakla suçlandı. Bunun üzerine Memlûklu Sultanı onu Kahire'ye çağırıp hapse attırdı. Bir hafta sonra H. 850 senesinin rebiülevvel ayında öldü.” (s. 51)

“Konya, Larende ve Kayseri sahibi Karamanoğlu Sârimuddin İbrahim Bey b. Mehmed Bey b. Alâeddin Bey, tahtta kırk beş seneden fazla kaldı. Çok sayıda askerleri vardı. Osmanoğlu Murad'ın kız kardeşiyle evlenmesine rağmen, babasının zamanından beri süregelen Osmanoğulları-Karamanoğulları düşmanlığını sürdürdü. Beş ya da altı erkek çocuğu vardı. H. 868 senesinde öldü. O öldüğünde 60'larındaydı. Onun yerine diğer eşinden oğlu İshak geçti.

³²⁷ Asri Çubukcu, “Ed-Düreri'l-Kâmine”, *DİA*, C. X, İstanbul 1994, s. 29

³²⁸ Sehâvî, *ed-Davû'l-Lâmi li Ehli'l-Karnî't-Tâsi'*, Beyrut 1992.

³²⁹ Asri Çubukcu, “ed-Davû'l-Lâmi”, s. 56.

İshak başa geçtiğinde, onunla kardeşleri arasında taht mücadelesi başladı. İshak, Mısır Sultanından yardım aldıysa da yenilip kardeşleri ondan tahtı ele geçirmeyi başardı.” (s. 155)

“Adana, Sis ve Ayas sahibi Ramazanoğlu Ahmed et-Türkmânî el-Üçokî, isyan edip birkaç kez Şâm askerleriyle savaştı. H. 819 senesinin sonlarında öldü.” (s. 303)

“Sivas kadısı Burhaneddin Ahmed b. Abdullah es-Sivasî el-Hanefî Halep’e gidip orada biraz çalıştıktan sonra Kahire’ye geçti. Kahire’deki âlimlerden ders alıp kendi topraklarına geri döndü. Sivas’ın hâkimini öldürüp şehri ele geçirdi. H. 799 senesinde Azerbaycan’daki Tatarlar ona saldırdı. Bunun üzerine Kadı Burhaneddin, Memlûklı Sultanı ez-Zâhir Berkuk’tan yardım istedi. Berkuk, Kadı Burhaneddin’in yardımına Şâm askerlerini gönderdi. Şâm askerleri Sivas’a yaklaştığında Tatarlar kaçtı. H. 800 senenin sonlarında Kara Yülük, Burhaneddin Ahmed’e saldırdı. Aralarında yapılan savaşta Kadı Burhaneddin Ahmed yenilip öldürüldü.” (s. 370-371)

2. Cilt.

“Karamanoğlu İshak b. İbrahim b. Mehmed b. Ali.

Babası, diğer oğullarının annesinin düşmanlık beslediği Osmanoğulları soyundan olduğu için İshak’ı veliaht yaptı. İshak başa geçtiğinde kardeşleri ona isyan etti. Onlara halalarının oğlu Osmanoğlu Mehmed de yardım etti. İshak Mısır Sultanından yardım aldıysa da yenilip Diyarbekir sahibi Hasan Bey b. Ali Bey b. Kara Yülük’e yöneldi. Orada muharrem ayının sonunda H. 870 senesinde öldü.” (s. 276-277)

3. Cilt.

“Bursa sahibi Bayezid’in oğlu Süleyman öldürüldükten sonra kardeşi Musa onun memleketini ele geçirdi.” (s. 259)

“Süleyman b. Orhan Bey b. Kirişçi Mehmed.

Amcası Murad, babası Orhan’ı tutuklatıp hapse attırdı. Ardından Orhan’a gizliden hapse bir cariyeye verdiler. Bu cariyeden iki çocuğu oldu. Bunlar Süleyman ve Şâhzade. Orhan öldükten sonra, onun bir kölesi Süleyman ve Şehzade’yi alıp Memlûklı Sultanı el-Eşref Barsbay’a kaçtı. Ardından Orhan’ın kölesi, bazı Türkmen beylerinden alacağı para karşılığında Süleyman’ı ve Şâhzade’yi alıp yola çıktı. Bunu öğrenen Sultan, askerleriyle köleyi takip edip onunla çok şiddetli bir şekilde savaştı. Sultan, bu savaşta köleyi yenip onu kulede hapse attırdı. Süleyman ise taun hastalığına yakalanarak H. 841 senesinde öldü.” (s. 261-262)

“Ablustin naibi Dulkadıroğlu Süleyman b. Nâsırüddin b. Mehmed. H. 858 senesinde Ramazan ayında oğlu Aslan veliaht ilan edip Ablustin’de öldü. O, ata binemezdi.” (s. 269)

6. Cilt.

“Mardin sahibi Artuklu İlsâ'nın Tam adı İlsâ b. Davud b. Sâlih b. Gazi b. Kara Arslan b. Gazi b. Artuk b. Eksük'tür. Onun lakabı Mecededdin idi. Mardin tahtına çıktıktan sonra Timur'un saldırısına maruz kalarak esir düştü. Yaklaşık üç sene sonra Memlûklu Sultanı Berkuk ile iş birliği yapmaması şartıyla Timur, onu serbest bıraktı. Emir Çekem olayında H. 809 senesinde öldü.” (s. 152-153)

8. Cilt.

“Karamanoğlu Nâsırüddin Mehmed, Kayseri, Niğde ve Larende gibi şehirlerin Emiriydi. Memleketinin sınırları Tarsus'a kadar ulaştı. Tarsus'u ele geçirdikten sonra Memlûklu Sultanı el-Müeyyed, Dulkadiroğlu ile birlikte Karamanoğlu Mehmed'e saldırıp Tarsus'u geri aldılar. Bunun üzerine Karamanoğlu Mehmed Larende kalesine sığınıp orada bir müddet kaldı. Bir süre sonra Karamanoğlu Mehmed Dulkadiroğlu topraklarına saldırdı. Aralarında geçen savaşta Karamanoğlu Mehmed'in oğlu Mustafa öldürülüp kesik başı Kahire'ye gönderildi. Karamanoğlu Mehmed ise tutuklanarak Kahire'ye gönderilip orada hapse atıldı. Memlûklu Sultanı el-Müeyyed ölünce Karamanoğlu serbest bırakıldı. Bir müddet sonra Karamanoğlu, Osmanoğlu Murad Bey'in topraklarına saldırıp bazı kaleleri ele geçirdi. Kuşatma esnasında kaleden atılan bir taşın açtığı yarayla H. 826 senesinin safer ayında öldü.” (s. 202-203)

10. Cilt.

“Bilâd-ı Rûm sahibi Mehmed b. Murad Bey b. Mehmed Bey b. Bayezid b. Murad b. Orhan b. Osman'dır. Frenklerin elindeki Kostantiniye'yi fethedip³³⁰ tahtını oraya taşıdı. Çok sayıda medrese, zaviye ve cami yaptırdı. İstanbul'dan Bursa'ya giderken H. 886 senesinde öldü. Onun yerine Yıldırım olarak bilinen büyük oğlu Bayezid³³¹ geçti. Cümcüme olarak bilinen diğer oğlu Cem ise Bayezid'e kızıp Mısır Sultanının yanına gitti. Oradan da hacca gidip geri döndü. Ardından Frenklere esir düştü. Bunun üzerine Bayezid harekete geçip büyük bir mücadele verdi.” (s. 74)

³³⁰ Sultan II. Bayezid'e yazdığı kasideyle tanınan Mekkeli şair Ahmed İbnü'l-Uleyf, yazdığı eserde Osmanlı padişahları hakkında bilgi verirken, Fatih Sultan Mehmed'e ayırdığı kısımda şöyle anlatmaktadır: “Sultan Mehmed gemileriyle Karadeniz'den geldi. Kostantiniye'ye yaklaştığında adamlarına gemilerin altına serilmek için beşikler hazırlamalarını emretti. Bunun üzerine karaya, sabuna iyice batırılmış ahşap parçaları serildi. Gemiler rüzgârın da yardımıyla yarım gün yürüme mesafesinde ilerledi. Bunu gören Hristiyanlar Kostantiniye'nin düşeceğini anlamışlardı. Çünkü Hristiyanların inançlarına göre Kostantiniye ancak gemileri karadan yürüten biri tarafından ele geçirilebilir.” Bkz. Ahmed İbnü'l-Uleyf, *ed-Dürrü'l-Manzum fî Menakibi Bayezid Sultanu'r-Rûm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih nr. 4357, s. 29-30.

³³¹ Yukarıda adı geçen Fatih sultan Mehmed'in oğlu II. Bayezid, Yıldırım Bayezid'le karıştırılmıştır. Bkz. Halil İnalçık, “Bayezid I”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 231-234. Ayrıca bkz. Şerafettin Turan, “Bayezid II”, s. 234-238.

“Mehmed Çelebi b. Bayezid b. Murad b. Orhan b. Osman’ın lakabı Kirişçi idi. H. 825 senesinde öldü.” (s. 76)

11. Cilt.

“Rûm Sultanı Bayezid b. Murad Bey b. Orhan b. Erden Ali b. Osman’dır. Yıldırım Bayezid olarak bilinmektedir. Babası öldükten sonra H. 796 senesinde tahta çıktı. Bursa’da çok görkemli bir cami inşa ettirdi. Onun döneminde ülkenin sınırları genişledi. Ayrıca ahaliden alınan verginin miktarını düşürdü. Daha sonra Timur ile yaptığı savaşta yenilip Timur tarafından esir alındı. Timur’da esirken H. 805 senesinde öldü. Onun yerine oğlu Kirişçi Mehmed geçti.” (s. 148-149)

5. Vefeyâtü’l-Ayân ve Enbâü Ebnâi’z-Zamân / İbn Hallikân.³³²

Tam adı Ebû’l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî. Terâcim eserlerinin en meşhuru olan Vefeyâtü’l-Ayân’ın müellifi İbn Hallikân Erbil’de doğdu. Bir müddet sonra Mısır’a gidip orada kadılık yaptı. Ardından Şâm’a gidip orada el-Melikü’z-Zâhir tarafından Şâm kadılık makamına tayin edildi. On yıl sonra azledildi. Şâm medreselerinin birçoğunda müderris olarak çalıştı.³³³ İbn Hallikân’ın günümüze ulaşan tek eseri çalışmamızda yer alan Vefeyâtü’l-Ayân ve Enbâü Ebnâi’z-Zamân adlı biyografik kitabıdır. İbn Hallikân eserinde, İslâmiyet’in başlangıcından itibaren kendi dönemine kadar yaşayan, 800’den fazla kişinin biyografisini yazmıştır.³³⁴

1. Cilt.

“Artuklular’ın büyük atası Artuk b. Eksüb³³⁵, Türkmen asıllı olup Hilvan naipliğini yaptı. Ardından Tacüddeve Tutuş tarafından Kudüs naipliğine tayin edildi. Artuk, H. 484 senesinde öldüğünde onun yerine iki oğlu Sökmen ve İlgazi geçtiler. H. 491 senesinin şevval ayında Emirü’l-Cüyûş Şehinşâh, askerlerini toplayıp onlara saldırınca Sökmen ve İlgazi oradan ayrılıp Diyarbekir’e yönelip orayı ele geçirdiler. Ardından Necmeddin İlgazi H. 501 senesinde Mardin’i ele geçirdi. Sökmen, Trablus ile Kudüs arasında bir yerde H. 498 senesinde hunnâk³³⁶ hastalığından dolayı öldü.” (s. 191)

“Rükneddin Berkyaruk es-Selçukî’nin tam adı Ebu’l-Muzaffer Berkyaruk b. Melikşah b. Alp Arslan b. Davud b. Mikail b. Selçuk b. Dukak’tır. H. 474 senesinde doğdu. Babası öldükten

³³² İbn Hallikân, *Vefeyâtü’l-Ayân ve Enbâü Ebnâi’z-Zamân*, (thk. İhsan Abbas), Beyrut 1978.

³³³ Hayreddin Zirikli, *Kitâbü’l-Alâm*, C. I, s. 220.

³³⁴ Abdülkerim Özaydın, “İbn Hallikân”, *DİA*, C. XIX, İstanbul 1999, s. 17.

³³⁵ Artuk Beyin babası olan Eksüb Bey, Arapça kaynakların çoğunda “Eksük” olarak kaydedilirken yukarıdaki eserde “Eksüb” olarak yazılmıştır. Bkz. İbn Tağrıberdi, *el-Menhelü’s-Sâfi*, C. VIII, s. 346.

³³⁶ Hunnâk, kalp damarlarındaki yetersizlikten ileri gelen ve şiddetli göğüs ağrısıyla kendini gösteren bir hastalığın adıdır. Bkz. <https://www.lugatim.com/s/anjin>. Erişim tarihi (13.05.2024)

sonra Selçuklu tahtına geçti. Kardeşi Sencer Horasan naibi idi. Berkyaruk, amcası Tacüddevele Tutuş ile savaşıp onu öldürdü. Saltanatta on iki sene kaldı. H. 498 senesinde öldü.” (s. 268)

“Tacüddevele Ebu Said Tutuş b. Alp Arslan b. Davud b. Mikail b. Selçuk b. Dukak, H. 458 senesinin ramazan ayında doğdu. Emirü’l-Cüyûş Bedr ec-Cemâlî Dimaşk’ı kuştığında, Dimaşk sahibi Atsız Tutuş’tan yardım istedi. Bunun üzerine Tutuş, ordunun başına geçip Dimaşk’a yöneldi. Dimaşk’a vardığında Tutuş, Atsız’ı yakalayarak onu öldürüp H. 471 senesinde Atsız’ın hâkimiyetindeki yerleri ele geçirdi. Daha sonra yeğeni Berkyaruk ile onun arasında Rey şehrinde H. 488 senesi pazar günü safer ayının on yedinci gününde bir çatışma oldu. Çatışmada Tutuş yenilip öldürüldü.

Tutuş’un iki oğlu vardı. Biri Fahrü’l-Mülûk Rıdvan, diğeri ise Şemsü’l-Mülûk Dukak’tır. Rıdvan Halep’i, Dukak ise Dimaşk’ı aldı. Rıdvan H. 507 senesinin cemazielevvel ayında, Dukak ise H. 497 senesinde ramazan ayının on sekizinci gününde öldü. Bir rivayete göre Dukak, annesi tarafından zehirlenerek öldürüldü. Dukak öldükten sonra onun yerine Zâhirüddin Ebu Mansûr Tuğtekin geçti. Zâhirüddin H. 522 senesinde ölene kadar Dimaşk’ın başında kaldı. Onun yerine oğlu Tâcü’l-Mülûk Ebu Said geçti.” (s. 295-296)

2. Cilt.

“Selçuklu Sultanı Sencer.

Horasan Gazne ve Maverâünnehir Sultanı Ebu’l-Hâris Sencer b. Melikşah b. Alparslan b. Davud b. Mikail b. Selçuk b. Dukak’tır. Irakeyn, Azerbaycan, Ermeniye, Şâm, Musul, Diyarbekir ve Haremeyn’de onun adına hutbe okutuldu. Onun lakabı es-Sultân’ül-Azam Muizzeddin’dır. Çok cömert ve mülk sahibi idi. Onun hazinesindeki mallar hiçbir Sultanda yoktu. H. 548 senesinde Oğuzlar, Sultan Sencer’e saldırıp Nişabur’u ele geçirip orada çok sayıda kişiyi öldürdüler. Ardından Sultan Sencer’i esir aldılar. Sultan beş yıl kadar esir olarak kaldı. O sıralarda Harzemşah Merv şehrini ele geçirdi. Sultan Sencer bir müddet sonra esaretten kurtulup Horasan’a döndü. Merv şehrinde taraftarlarını toplayıp saltanata geri dönecekken öldü. Sultan Sencer H. 479 senesi cuma günü recep ayının yirmi beşinci gününde Sincar şehrinde doğdu. Sincar şehrinde doğduğu için ona Sencer adı verildi.” (s. 427-428)

5. Cilt.

“Alparslan

Tam adı Adadüddevele Ebu Şucâ’ Muhammed b. Çağrı Bey Davud b. Mikail b. Selçuk b. Dukak’tır. Sultan Tuğrul Bey’in yeğenidir. Sultan Tuğrul Bey öldüğünde onun yerine Alparslan’ın kardeşi Süleyman’ın geçmesine karar verildi fakat Alparslan ve amcası

Şihabüddeve Kutalmış buna karşı çıktı. Aralarında geçen çatışmadan sonra Alparslan tahta geçti. Tarihçi İbnü'l-Memûn'a³³⁷ göre Alparslan'dan önce hiçbir Türk Meliki Fırat Nehri'ni geçmemiştir. Ardından Alparslan Ceyhun Nehri üzerine köprü yaptırıp askerleriyle birlikte geçti. H. 465 senesi rebülevvel ayının altıncı Ceyhun Nehri'nin kıyısında bulunan bir beldeye vardı. Bu beldenin kalesinin sahibi olan Yusuf el-Harezmi, yaptığı bir hatadan dolayı Alparslan'ın huzuruna getirildi. Alparslan Yusuf'un bağlanıp öldürülmesini emretti. Bunun üzerine Yusuf: "Benim gibi birine yapılacak bir şey mi bu?" deyince Alparslan sinirlenip Yusuf'un bağlarının çözülmesini emretti. Ardından Alparslan eline ok alıp Yusuf'a atarken yataktan düştü. O sırada Yusuf eline bir bıçak alıp Alparslan'ı belinden bıçakladı. Alparslan yaralı olarak başka bir çadıra götürüldü. Sultan Alparslan vezir Nizamülmülk'ü çağırıp oğlu Melikşah'ın veliaht olarak tayin edilmesini söyledi. H. 465 senesi cumartesi günü rebülevvel ayının onuncu gününde öldü. Merv şehrine götürülüp babası Davud ve amcası Tuğrul Bey'in mezarları yanında defnedildi." (s. 69-70)

"Muhammed b. Melikşah.

Gıyaseddin Ebu Şücâ' Muhammed b. Melikşah b. Alparslan'ın babası Melikşah öldüğünde; memleket üç oğlu Berkyaruk, Sencer ve Muhammed arasında paylaşıldı. Fakat asıl hâkimiyet Sultan Berkyaruk'un elinde idi. Berkyaruk ile Muhammed arasında yaşanan bir anlaşmazlıktan sonra Muhammed, kardeşi Sencer ile Bağdat'a gittiler. İmam el-Müstazhirbillah onlara hil'at verdi. Ardından Bağdat'ta hutbeden Berkyaruk'un adı çıkarılıp hutbe Muhammed'in adına okutulmaya başlandı. Sonrasında Muhammed ile Berkyaruk Rey yakınında savaştılar. Bu savaşta Muhammed yenildi. Berkyaruk öldüğünde Sultan Muhammed rakipsiz kaldı. Fakat bir müddet sonra hastalanıp H. 511 senesi perşembe günü zilhicce ayının yirmi dördüncü gününde İsfahan şehrinde öldü. Öldüğünde otuz yedi yaşındaydı." (s. 71-72)

"Mugiseddin es-Selçûkî Ebu'l-Kasım Mahmud b. Muhammed b. Melikşah b. Alparslan, babasının ölümünden sonra H. 512 senesi cuma günü muharrem ayının yirmi üçüncü gününde tahta geçti. Bağdat'ta onun adına hutbe okutuldu. Çok zeki biri idi. Arap diline çok hâkimdi. Saltanatının son döneminde Bağdat'tan ayrılırken yolda çok hastalanıp H. 525 senesi perşembe günü şevval ayının on beşinci gününde öldü." (s. 182-183)

"Gıyâseddin es-Selçûkî.

³³⁷ Fâtımî Devleti döneminin Mısırlı tarihçisidir. Bkz. İbnü'l-Memûn, *Nusûs min Ahbâr Mısır*, (thk. Eymen Fuad Seyyid), (nşr. el-Mahadü'l-İlmî el-Farânsî li'l-Asâri's-Şarkıyye), Kahire 1983.

Tam adı Gıyâseddin Ebu'l-Feth Mesud b. Muhammed b. Melikşah b. Alparslan es-Selçûkî'dir. H. 502 senesi cuma günü zilkade ayının üçüncü gününde doğdu. Babası öldüğünde kardeşi Mahmud tahta geçti. Fakat Musul atabeyi, Mesud'u kardeşi Mahmud'a karşı kıskırttı. Bunun üzerine Mesud, asker toplayıp H. 514 senesinin rebiülevvel ayında Mahmud ile Hemedan'a yakın bir mevkide karşılaştı. Aralarında geçen çatışmada Mahmud kazandı. H. 528 senesine gelindiğinde Mesud Selçuklu tahtına geçti. Âdil, yumuşak, iyi huylu bir Sultan idi. Sultan Mesud bir hastalığa yakalanarak H. 547 senesinin cemaziyelahir ayında öldü.” (s. 200-202)

“Sultan Melikşah'ın tam adı Melikşah es-Selçûkî Celâlüddeve Ebu'l-Feth Melikşah b. Alparslan b. Muhammed b. Davud b. Mikail b. Selçuk b. Dukak'tır. H. 447 senesi cemazielevvel ayının dokuzuncu gününde doğdu. Babası öldüğünde yanında Melikşah da vardı. Daha önce babasına hiçbir seferde eşlik etmemişti. Melikşah babasının vasiyetiyle tahta geçti. Ardından Kirman sahibi olan amcası Kavurd Bey'in ona karşı isyan başlatması üzerine Melikşah onunla Hemedan yakınında karşılaştı. Aralarında geçen çatışmada amcası yenilip esir olarak Melikşah'a götürüldü. Sonrasında Melikşah amcasının öldürülmesini emretti. Bunun üzerine amcası yay kırıyla boğduruldu. Halife el-Muktedî-Biemrillah Sultanın kızıyla H. 480 senesinde evlendi. Aynı senenin sonunda halifenin ve Sultanın kızının Cafer diye bir oğulları oldu. Sultan Melikşah H. 485 senesi şevval ayının başında Bağdat'a geldiğinde ava çıktı. Avladığı bir hayvanın etini yedikten sonra hastalandı.³³⁸ H. 485 senesi şevval ayının on altıncı gününde öldü. İsfahan'a götürülüp orada bir medreseye defnedildi. Cenazesine kimse gelmedi. Cenaze namazı kılınmadı. Diğer ölen Sultanların aksine cenazesinde at kuyruğu kesilmedi.³³⁹” (s. 283-288)

6. el-Vâfi fi'l-Vefeyât / Safedî.

Tam adı Ebü's-Safâ Salahuddin Halil b. İzzeddin Aybeg b. Abdullah es-Safedî'dir. H. 696 senesinde Filistin'in Safed şehrinde dünyaya geldi. H. 690 senesinde doğduğu da rivayet

³³⁸ Bir rivayete göre; Sultan Melikşah muhtemelen Abbasi Halifesi Muktedî-Biemrillah, eşi Terken Hatun veya veziri Nizamülmülk tarafından öldürülmüştür. Bilgi için bkz. Abdülkerim Özaydın, “Melikşah”, *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004, s. 54-57.

³³⁹ Türk kültüründe at kuyruğu kesme geleneğiyle ilgili bilgi için bkz. Ahmet Yılmaz- Ali Toraman, “Türk Kültüründe At Kuyruğu Bağlama ve Kesme Geleneği Üzerine Bazı Tetkikler”, *History Studies*, C. XII, S. 3, 2020, s. 745-763.

edilir.³⁴⁰ Çalışmamızda yer alan el-Vâfi fi'l-Vefeyât³⁴¹ on dört bin kişinin biyografisini içeren oldukça büyük bir eserdir.

8. Cilt.

“Artukluların büyük atası Artuk b. Eksüb, Türkmen beylerinden biri idi. Önce Hilvan naipliğine tayin edildi. Ardından H. 449 senesinden sonra oradan ayrılarak Şâm tarafına doğru yöneldi. Sonra Tacüddevele Tutuş tarafından Kudüs naipliğine tayin edildi. H. 449 senesinde öldü. Onun yerine oğlu Sökmen geçti.” (s. 218-219)

“El-Melikü'l-Mansûr Nâsirüddin Sahib-i Mardin Artuk b. Arslan b. Albi b. Timurtaş b. İlgazi el-Artukî et-Türkmânî'dir. Kardeşi Hüsameddin İlgazi'den sonra Mardin'i ele geçirdi. Âdil bir kişiydi. Pazartesi ve perşembe günleri oruç tutardı. Torununun yardımıyla köleleri tarafından H. 636 senesinde öldürüldü.” (s. 219)

“Rûm hâkimi Eretna Bilâd-ı Rûm'da Ebu Said tarafından naip olarak bırakıldı. Ardından Emir Eretna Memlûklı Sultanı el-Melikü'n-Nâsır'a mektup yazıp onun naibi olmak istediğini belirtti. Memlûklı Sultanı bunu kabul edip Eretna'ya hil'at gönderdi. Daha sonra Timurtaşoğulları ile Eretna arasında savaş çıktı. Süleyman Han önderliğindeki Moğol ordusu Ekrenbük sahrasında Eretna tarafından yenilgiye uğratıldı. H. 744 senesinde meydana gelen bu olayda Emir Eretna Moğol ordusundan çok kişiyi esir aldı. Emir Eretna H. 744 senesi muharrem ayının başında vefat etti.” (s. 219)

10. Cilt.

“Tacüddevele Tutuş

Doğu topraklarının sahibi Tacüddevele'nin tam adı, Ebu Said b. Alparslan b. Davud b. Mikail b. Selçuk'tur. H. 458 senesinde doğdu. Emirü'l-Cüyûş Bedr el-Cemali'nin Dımaşk'ı kuşattığında Dımaşk sahibi Atsız el-Harezmî Tutuş'tan yardım istedi. Atsız, Tutuş'u karşılamaya çıktığında Tutuş onu öldürüp onun memleketini ele geçirdi. Bu olay H. 471 senesinde meydana geldi. Ardından kardeşi Berkyaruk'la onun arası bozuldu. İki kardeş H. 488 senesinde Rey şehrinin yakınında savaştı. Bu savaşta Tutuş yenildi. Tutuş'un iki oğlu vardı. Onlar Fahrü'l-Mülûk Rıdvan ve Şemsü'l-Mülûk Ebu Nasır Dudak'tır. Rıdvan Halep'i, Dukak ise Dımaşk'ı aldı. Tutuş öldüğünde kesik başı Bağdat'a götürüldü.” (s. 233-234)

³⁴⁰ İsmail Durmuş, “Safedî”, *DİA*, C. XXXV, İstanbul 2008, s. 447.

³⁴¹ Safedî, *el-Vâfi fi'l-Vefeyât*, (thk. Ahmed Arnavut- Türki Mustafa), Beyrut 2000.

“Meyyâfârikîn sahibinin tam adı Emir Hüsameddin Timurtaş b. İlgazi b. Artuk’tur. Babasından sonra tahta geçti. Tahtta yaklaşık otuz sene kaldı. Kendisinden sonra Necmeddin Albi tahta geçti. Timurtaş, cesur, âdil ve âlimleri severdi. H. 547 senesinde vefat etti.” (s. 249-250)

13. Cilt.

“Selçuklu Sultanı Davud b. Mahmud b. Muhammed b. Melikşah, H. 537 senesinde bir suikast sonucunda öldürüldü.” (s. 312)

14. Cilt.

“Dimaşk sahibi Şemsü’l-Mülûk Ebu Nasır b. Tutuş b. Alparslan, babası Tacüddevele öldürüldükten sonra H. 487 senesinde Dimaşk’ın başına geçti. Ardından kardeşi Rıdvan Dimaşk’a gelip şehri kuşattı. Şehri ele geçiremeyince geri döndü. Dukak, yakalandığı bir hastalık sonucunda H. 497 senesi ramazan ayının on dokuzuncu gününde öldü.” (s. 15-16)

15. Cilt.

“Selçukluların atası Süleyman b. Kutalmış, Konya’nın Emiri ve Anadolu Selçukluların atasıdır. H. 479 senesinin safer ayında Halep’te öldürüldü. Kendisinden sonra yerine oğlu Kılıçarslan geçti. Süleyman’ın öldürülmesinin sebebi şu şekilde idi: Süleyman, Artuk Bey ile birlikte Dimaşk’tan Tutuş’un üzerine yürüdü. Aralarında geçen muharebe sonucunda Süleyman, yüzüne aldığı ok darbesiyle atından düşerek öldü.” (s. 256)

“Rûm Meliki Sultan Rükneddin Süleyman b. Kılıçarslan, kardeşini Ankara’da kuşattı. Rükneddin kardeşini kandırıp sulha çağırdı. O sırada gelen kardeşini tutukladı. Fakat Sultan Rükneddin beş gün sonra bağırsak hastalığına yakalanarak öldü.” (s. 257)

“Gıyaseddin Süleyman Şah.³⁴²

Tam adı Süleyman b. Muhammed b. Melikşah b. Alparslan’dır. İbnü’l-Esir, Gıyaseddin’in ramazan ayında gündüz vakti içki içtiğini bildirir. Gıyaseddin Süleyman Şah kölesi tarafından tutuklanıp H. 556 senesinde öldürüldü.” (s. 258-259)

“Sencer

Tam adı, Ebu’l-Haris Muizzeddin Sencer b. Melikşah b. Alparslan b. Çağrı Bey b. Mikail b. Süleyman b. Selçuk’tur. Horasan, Gazne ve Maveratünnehir’in de Sultanıdır. Irak,

³⁴² Gıyaseddin Süleyman Şah, Büyük Selçuklu Hükümdarı Muhammed Tapar’ın oğludur. Bilgi için bkz. Abdülkerim Özaydın, “Muhammed Tapar”, *DİA*, C. XXX, Ankara 2020, s. 578.

Şâm, Cezire, Azerbaycan, Diyarbekir ve Haremeyn’de onun adına hutbe okutuldu. Es-Sultan’ül-Azam lakabını aldı. Kardeşi Berkyaruk’un naibi olarak yönetimi sürdürdü. H. 522 senesinde bağımsızlığını ilan etti. Yaklaşık 60 yıl tahtta kaldı. Sultan Sencer Oğuzlarla savaşırken, onlara esir düştü. Bir müddet sonra serbest bırakıldı. Sultan Sencer H. 479 senesinde doğdu. H. 552 senesinde öldü. Memleketin çoğunu Altun b. Muhammed b. Anuştegin ele geçirdi.” (s. 286-287)

24. Cilt.

“Ablustin naibi Emir Zeyneddin Karaca b. Dulkadır.

Zeyneddin Karaca, Halep naibi Yelboğa en-Nâsirî ile savaştı. Bu savaşta Dulkadıroğlu galip çıktı. Dulkadıroğlu, Emir Seyfeddin Beyboğarus’un Memlûklı Sultanına karşı çıkmak istediğini öğrenince ona mektup yollayıp onunla birlikte hareket etmek istediğini bildirdi. Bunun üzerine Dulkadıroğlu askerleriyle Dımaşk’a gelip oradaki ahaliyi kılıçtan geçirip şehri yağmaladılar. Sultanın Mısır’dan çıktığını öğrenince Beyboğarus Ablustin’e kaçtı. Bir müddet sonra Sultan onu yakalattı.” (s. 156-157)

“Rûm Meliki Kılıçarşan b. Mesud b. Süleyman b. Kutalmış b. İsrail b. Selçuk b. Dukak’tır. H. 588 senesinde vefat etti. Onun yerine oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev geçti. Konya, Aksaray, Sivas ve Malatya’da hâkimiyet sürdü. Yaklaşık otuz yıl tahtta kaldı.” (s. 203)

“Sultan Alâeddin Keykubad b. Keyhüsrev b. Kılıçarşan, el-Melikü’l-Âdil’in kızıyla evlendi. Kendisinden önce Selçuklu tahtında kardeşi Keykavus vardı. H. 634 senesinde öldü. Onun yerine oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev geçti.” (s. 288)

“Rükneddin Keykubad b. Gıyaseddin Keyhüsrev b. Alâeddin Keykubad b. Keyhüsrev b. Kılıçarşan, cömert ve cesur biri idi. Moğollar tarafından yay kırıyla boğdurularak öldürüldü. O öldüğünde yirmi sekiz yaşındaydı. Onun yerine on yaşındaki oğlu geçti.” (s. 288)

“İzzeddin Keykavus b. Keyhüsrev b. Kılıçarşan, Alâeddin Keykubad’ın kardeşidir. Çok zalim biri idi. El-Melikü’l- Eşref’le yaptığı savaştan dönünce, bazı Emirlerini kaynar suya atarak, bazılarını da yakarak öldürttü. İzzeddin Keykavus H. 615 senesinde sarhoşken öldü.” (s. 288)

25. Cilt.

“Gıyaseddin Mesut b. Muhammed b. Melikşah H. 547 senesinde öldü.” (s. 265)

26. Cilt.

“Tam adı Celalüddin Melikşah b. Alparslan Muhammed b. Davud b. Mikail b. Selçuk b. Dukak’tır. Babası öldüğünde yanında Melikşah da vardı. Daha önce babasına hiçbir seferde

eşlik etmemişti. Babası öldükten sonra onun yerine geçti. Ardından memlekete dönmek için Ceyhun nehrini geçti. Daha sonra isyan eden amcasıyla Hemedan yakınında savaştı. Bu savaşta amcası yenildi. Sultan Melikşah H. 485 senesinde öldü. O öldüğünde, cenaze namazı kılınmadı. Cenazesine kimse gelmedi. Yas alameti olan at kuyruğu kesme âdeti de gerçekleşmedi.” (s. 26-28)

7. Tecrîdü'l-Vâfi fi'l-Vefeyât / İbn Hacer el-Askalânî.

Yukarıda zikrettiğimiz tarihçi İbn Hacer'in Tecrîdü'l-Vâfi fi'l-Vefeyât³⁴³ adlı eseri yedi ciltten oluşmaktadır. İbn Hacer bu eserinde, Safedî'nin el-Vâfi fi'l-Vefeyât adlı eserinde zikredilmeyen kişilerin biyografisini yazmıştır.

1. Cilt.

“H. 554 senesinde Selçuklu Sultanı Melikşah'ın kardeşi Muhammed Şah³⁴⁴ b. Mahmud b. Muhammed b. Melikşah, Hemedan yakınında verem hastalığına yakalanı öldü. O öldüğünde otuz üç yaşındaydı.” (s. 476)

2. Cilt.

“H. 448 senesinde Artukluların atası Artuk b. Eksüb öldü. Onun yerine oğlu Sökmen Kudüs'ün başına geçti.” (s. 353)

“Eretna.

Ebu Said'in ölümünden sonra Emir Eretna Memlûklı Sultanı el-Melikü'n-Nâsır'a mektup göndererek onun naibi olmak istediğini söyledi. El-Melikü'n-Nâsır Eretna'nın isteğini kabul edip ona hil'at gönderdi. Ardından Eretna ile Timurtaşoğulları arasında çatışma çıktı. Eretna, Süleyman Han önderliğindeki orduyu yenip onlardan çok kişiyi esir aldı. Bu savaş H. 744 senesinde meydana geldi.” (s. 353-354)

“Necmeddin İlgazi b. Artuk b. Eksüb, Meyyâfârikîn'de H. 516 senesinde öldü.” (s. 512)

3. Cilt.

“Tacüddevlle Ebu Said Tutuş b. Alparslan b. Davud b. Mikail b. Selçuk b. Dukak H. 458 senesinde doğdu. Bedr el-Cemâli Dimaşk'ı kuşattığında Dimaşk sahibi Atsız Tutuş'tan yardım istedi. Atsız Tutuş'u karşılamaya çıktığında Tutuş onu tutuklayıp H. 471 senesinde onun memleketini ele geçirdi. Ardından H. 478 senesinde Halep'i ele geçirdi. Bir müddet sonra kardeşi³⁴⁵ Berkyaruk'la H. 488 senesinde Rey yakınında savaştı. Bu savaşta Tutuş yenilip

³⁴³ İbn Hacer el-Askalânî, *Tecrîdü'l-Vâfi fi'l-Vefeyât*, (thk. Şadi b. Muhammed b. İbrahim el-Beşteki), San'a 2013.

³⁴⁴ Muhammed Şah, Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'ın torunu ve II. Mahmud'un Irak Selçuklu tahtına çıkan oğludur. Bkz. Abdülkerim Özeydın, “Mahmûd b. Muhammed Tapar”, *DİA*, C. XVII, Ankara 2003, s. 372.

³⁴⁵ Müellif, Tutuş'un yeğeni olan Berkyaruk'u, Tutuş'un kardeşi olarak tanıtmıştır. Bkz. Abdülkerim Özeydın, “Berkyaruk”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 514-516; Abdülkerim Özeydın, “Tutuş”, *DİA*, C. XLI, İstanbul 2012, s. 446-669.

öldürüldü. Tutuş'un iki oğlu vardı. Tutuş öldükten sonra oğulları Rıdvan Halep'i, Dukak ise Dımaşk'ı ele geçirdi." (s. 78-79)

"H. 486 senesinde Şemsü'l-Mülûk Ebu Nasr Dukak b. Tutuş öldü." (s. 465)

4. Cilt.

"Sökmen b. Artuk b. Eksüb et-Türkmânî, kardeşi el-Gazi ile birlikte Kudüs'ün valiliğine tayin edildiler. Ardından Cezire'ye yönelip Diyarbekir'i ele geçirdiler. Sökmen H. 498 senesinde Trablus ile Kudüs arasında bir yerde vefat etti." (s. 106)

"Rûm Selçukluların atası Süleyman b. Kutalmış H. 479 senesinin safer ayında Halep'te savaş meydanında öldü." (s. 145)

"Rükneddin Süleyman b. Kılıçarşan H. 600 senesinde öldü." (s. 146)

"Horasan, Gazne ve Maverâünnehir Sultanı Ebu'l-Hâris Muizzeddin Sencer b. Melikşah b. Alparslan H. 479 senesinde doğdu. Tahtta yaklaşık altmış yıl kaldı. H. 552 senesinde öldü." (s. 158)

6. Cilt.

"Gazi b. Kara Arslan b. Gazi b. Artuk b. Eksüb'tür. Mardin sahibi Gazi, yaklaşık altmış yaşındayken öldü." (s. 7)

"H. 588 senesinde Selçuklu Kılıçarşan b. Süleyman b. Kutalmış öldü. Tahtta yaklaşık otuz sene kaldı." (s. 114)

"H. 615 senesinde Selçuklu Sultanı el-Melikü'l-Gâlip İzzeddin Keykavus sarhoşken öldü." (s. 145)

8. A'yânü'l-'Asr ve A'vânü'n-Nasr / Safedî.

Yukarıda zikrettiğimiz tarihçi Safedî'nin bir diğer eseri de A'yanü'l-'Asr ve A'vânü'n-Nasr'dır.³⁴⁶ Safedî'nin bu eseri beş ciltten oluşmaktadır. Müellif, H. 696 ile H. 764 yılları arasında yaşayan sultan, emir, âlim ve şair gibi önemli kişilerin biyografisini kaleme almıştır. Bu eser, iki bin on yedi kişinin biyografisini ihtiva etmektedir.

1. Cilt.

"Eretna

Ebu Said tarafından Bilâd-ı Rûm naip olarak tayin edildi. Ebu Said öldükten sonra Eretna Memlûkları Sultanı el-Melikü'n-Nâsır'a mektup yollayıp onun naibi olmak istediğini

³⁴⁶ Safedî, A'yânü'l-'Asr ve A'vânü'n-Nasr, (thk. Ali Ebu Zeyd- Nebil Ebu Amşe- Muhammed Mevid- Mahmud Salim Muhammed), Dımaşk 1998.

söyledi. El-Melikü'n-Nâsır, Eretna'nın isteğini kabul edip ona hil'at gönderip Bilâd-ı Rûm hâkimiyetini ona bıraktı. Ardından Eretna ile Timurtaşoğulları arsında bir savaş oldu. Timurtaş askerlerinin başında Süleyman Han vardı. Eretna onları Ekrenbük sahrasında yenerek Timurtaşoğulları Emirlerinden birçoğunu esir alıp mallarını ele geçirdi. Bu olay H. 744 senesinde oldu.

Eretna, çok dindar ve dürüst biri idi. Ölmeden kısa bir süre önce görme yetisini kaybetti. H. 753 senesinde öldü." (s. 448-449)

4. Cilt.

"Mardin sahibi Gazi b. Kara Arslan b. Artuk'tur. Onun lakabı el-Melikü'l-Mansûr Necmeddin idi. Kardeşi es-Said Davud'dan sonra Mardin tahtına geçti. Mardin'in başında yaklaşık yirmi yıl kaldı. H. 712 senesi rebiülahir ayının dokuzuncu gününde öldü." (s. 23)

"Dulkadiroğlu Karaca, Türkmen Emirlerinden idi. Dulkadiroğlu Halep naibi Seyfeddin Yelboğa el-Yahyavî ile savaşıp onu yendi. Emir Seyfeddin Beyboğarus Halep'e vardığında Memlûklu Sultanı el-Melikü's-Sâlih'e karşı çıkmak istediğini söyledi. Dulkadiroğlu o sıralarda Emir Beyboğarus ile mektuplaşıp ona katılmak istediğini bildirdi. İki taraf birleşip yağmalamaya ve insanları esir edip öldürmeye başladılar. Memlûklu Sultanı el-Melikü's-Sâlih'in onların üzerine yürüdüğü haberi gelince Beyboğarus kaçtı. Bunun üzerine Beyboğarus Ablustin'de saklanırken yakalanıp Halep'e götürüldü. Ardından Dulkadiroğlu'nun yakalanması için harekete geçildi. Dulkadiroğlu Ablustin'i tahrip edip Kayseri yakınlarına kaçtı. Bunun üzerine askerler onu takip etti. Rûm'daki Moğol Emirlerinden Kutluşâh onu yakalayıp Eretnaoğlu'na gönderdi. Ardandan Halep naibi Eretnaoğlu'na mektup gönderip Dulkadiroğlu'nun gönderilmesini söyledi. Eretnaoğlu da onu gönderdi.

Dulkadiroğlu H. 754 senesi cumartesi günü şaban ayının yirmi ikinci gününde Halep'e girdi. Halep naibi de onun ellerini bağlayıp Halep kalesine hapsetti. Ardından pazartesi günü ramazan ayının on beşinci gününde Dimaşk'a, oradan da Mısır'a götürülüp orada hapse atıldı." (s. 83-85)

9. el-Mu'cemü'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven / Abdülbâsıt el-Malatî.

Yukarıda zikrettiğimiz tarihçi Malatî'nin kaleme aldığı bir diğer eseri de el-Mu'cemü'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven'dir.³⁴⁷ Ansiklopedi türündeki bu eser Anadolu'daki bazı önemli şahsiyetlerin biyografilerini içermektedir.

“Karaman topraklarının sahibi Emir Sârimuddin İbrahim b. Mehmed b. Karaman.

Babası Mehmed yaklaşık H. 805 senesinde Larende'de doğdu. Memlûklu Sultanı el-Müeyyed ile onun arasında uzun süren çatışmalar oldu. Mehmed, Memlûklu Sultanının gönderdiği askerler tarafından yakalanıp Kahire'ye götürülerek hapse atıldı. El-Melikü'l-Müeyyed öldüğünde onun yerine tahta geçen el-Melikü'z-Zâhir Tatar tarafından serbest bırakılıp H. 824 senesinin başında kendi topraklarına geri gönderildi. Ardından Mehmed, Osmanlı Sultanı Murad'ın hâkimiyetindeki bazı kaleleri kuşattığı sırada, kaleden atılan bir taşın açtığı yarayla H. 825 senesinde öldü.³⁴⁸ Mehmed öldüğünde onun yerine oğlu İbrahim geçti. İbrahim başa geçtiğinde yaklaşık on beş yaşındaydı. Tahtta neredeyse kırk yıl kaldı. Osmanlılar ve Memlûklular ile çatışmaları oldu. H. 868 senesinde öldü.

İbrahim akıllı, âdil ve alçakgönüllü idi. Âlimleri severdi. İbrahim öldüğünde oğlu İshâk başa geçti. İshâk başa geçtiğinde onunla kardeşleri arasında taht mücadelesi baş gösterdi.” (s. 110)

“Osmanoğlu Sultan Gıyaseddin Bayezid b. Mehmed b. Murad.

Bayezid'in babası Murad Osmanlılarda deniz savaşına giren ilk Sultan idi. Frenklerle Kostantiniye boğazında çok şiddetli savaşlar yaptı. Gelibolu'yu kuşatıp bir süre sonra ele geçirdi. Daha sonra askerlerini Kostantiniye'ye gönderip orayı kuşattılar. Ardından oranın ahalisi para karşılığında sulh teklif ettiler. Cizye vergisini de vermeyi kabul ettiler. Daha sonra Murad H. 796 senesinde öldüğünde onun yerine oğlu Bayezid geçti. Memlûklu Sultanı Berkuk ile mektuplaşıp hediyeleşti. Ardından Bayezid Timur'a esir düştü. Bayezid'den sonra iki oğlu Süleyman ve İsâ arasında taht mücadelesi başladı. Aralarında yapılan savaşta Süleyman İsâ'yı öldürdü. Sonra da Süleyman'ın kardeşi Musa Süleyman'la savaşıp Süleyman'ı öldürdü. Bunun

³⁴⁷ Abdülbâsıt el-Malatî, *el-Mu'cemü'l-Müfennen bi'l-Mu'cemi'l-Mu'anven*, (thk. Abdullah Muhammed el-Kenderî), Beyrut 2011.

³⁴⁸ İbn Tağrıberdî, Karamanoğlu Mehmed'in doğum tarihini zikretmemekle birlikte, onun ölüm tarihinin H. 826 olduğunu nakletmektedir. Bilgi için bkz. İbn Tağrıberdî, *el-Menhelü's-Sâfi*, C. X, s. 227.

üzerine Musa'nın kardeşi Kirişçi Mehmed ona karşı çıkıp tahtı ele geçirmeyi başardı. Kirişçi Mehmed H. 825 senesinde öldü. Onun yerine oğlu Murad geçti." (s. 209-212)

"Karamanoğlu Sultan Şemseddin Ahmed b. İbrahim b. Mehmed b. Ali b. Karaman.

Babası öldükten sonra tahta kardeşi İshâk geçti. İshâk tahta geçer geçmez Ahmed ona karşı çıktı. Ahmed, Osmanlı Sultanı Osmanlı Sultanı Mehmed'den yardım istedi. Bunun üzerine Sultan Mehmed'in gönderdiği askerler İshâk'ı tahttan indirdiler. Onun yerine Ahmed tahta geçti. İshâk ise Uzun Hasan'dan yardım isteyince Uzun Hasan İshâk'ın yardımına asker gönderdi. Askerler Ahmed'i tahttan indirmeyi başardılar. İshâk ise tekrar tahta geçtiğinde Ahmed ile tekrar savaştı. Bu savaşlardan sonra Ahmed tahtı ele geçirdi. Fakat bir süre sonra Sultan Mehmed Karaman topraklarını ele geçirmeyi başardı. Ahmed ise kardeşi İshâk'ı öldürüp Uzun Hasan'a sığındı." (s. 222-223)

"Adana sahibi Ramazanoğlu Ahmed et-Türkmânî.

Memlûklu Sultanı ez-Zâhir Çakmak'ın saltanatı döneminde Ahmed'in kâfir olduğu iddia edildi. Bunun üzerine Ahmed H. 849 senesinde Kahire'ye götürülüp orada hapse atıldı. Sultan Çakmak onu öldürme kararı verdiği sırada kadıların verdiği karara dayanarak Ahmed öldürülmeyip tekrar hapse atıldı. Aynı senede hapisteyken öldü." (s. 301)

SONUÇ

Eyyûbî Devleti'nin yıkılmasıyla beraber 1250-1517 tarihleri arasında Mısır, Suriye ve Hicaz'da hüküm süren Memlûkluk Devleti idarî, askerî, siyasî alanlarının yanı sıra kültür ve ilim alanındaki gelişmeleriyle de İslâm tarihinin en parlak dönemlerinden biri olmuştur. Haçlı istilâsına maruz kalan ülkelerden kaçan pek çok âlim, fakih ve edip Memlûkluk Devleti'ne sığınmıştır. Bu sayede Memlûkluk Devleti'nin başkenti Kahire, İslâm dünyasının en muteber ilim merkezi hâline gelmiştir.

Memlûkluk devlet adamlarının bu topraklara göç eden âlimlere sağladığı destek sayesinde Memlûkluk Devleti döneminde ilim hayatında ilerleme kaydedilmiştir. Bu dönemde tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerinin yanı sıra tarih alanında da çok önemli âlimler yetişmiştir. Özellikle tarih sahasında önemli bilgiler içeren çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Sayrafi, Kalkaşendî, Makrîzî, İbn Tağrıberdî, İbn Hacer el-Askalanî, Zehebî ve Sehâvî gibi bu dönemin tarihçileri ilim dünyasına birçok fayda sağlamışlardır. Bu çalışmada, Memlûkluk dönemine ait ünlü tarihçilerin kaleme aldığı çalışmalardan kırk sekiz eser incelenip, Anadolu ile ilgili kısımları Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu eserler, Memlûkluk Devletinin tarihçileri tarafından kaleme alındığı için eserlerde genellikle Memlûkluk Devletini yakinen ilgilendiren olaylara ağırlık verilmiş olsa da komşu ülkelerde meydana gelen hâdiseler de ihmal edilmemiştir.

Tez kapsamında incelenen Memlûkluk dönemi kaynakları, 13. - 15. yüzyıl Anadolu döneminin siyasi, kültürel ve iktisadi yönlerine ışık tutmaktadır. Siyasi olarak Anadolu'daki yönetimi ele geçirmek isteyen birçok hükümdar, Anadolu topraklarında yer alan çeşitli şehirleri kuşatırken o bölgeleri yaktığını kaynaklardan öğrenmekteyiz. Bu durum, ilgili şehirlerin tarihi mirasının gelecek nesillere aktarılamamasının temel sebepleri arasında sayılabilir.

Timur'un Anadolu seferi sırasında H. 803 senesinde Sivas'ı, H. 805 senesinde ise Ankara'yı ve Bursa'yı, Gürcüler'in H. 605 yılında Erciş'i, Harzemşahların H. 633 senesinde Nusaybin'i, Akkoyunlu Kara Yülük'ün H. 807 senesinde Bire'yi, H. 821 senesinde Mardin'i ve Antep'in çarşılarını, Hüseyin b. Köpek'in de H. 818 senesinde Malatya'yı yakması hükümdarların iktidarı ele geçirip geçmiş devletlerin izlerini silmek için uyguladığı bazı politikalara örnek olarak verilebilir.

Şehirler yalnızca hükümdarların yakma politikasıyla zarar görmekle kalmamış, muhtelif tarihlerde farklı doğal afetlerle hasar alarak tahrip olmuştur. Söz gelimi, H. 666 senesinde Sis'te meydana gelen şiddetli deprem, o dönemin kaynaklarında belirtildiğine göre, bir nehrin kan akmasına ve bununla birlikte birçok ölüme neden olmuştur. H. 674 senesinde Ahlat'ta meydana gelen deprem sonucunda Erciş, Mardin, Meyyâfârikîn ve Diyarbakır'ın etkilendiği kaynaklardan öğrenilmektedir. H. 822 yılında Bursa'da yaşanan deprem sonucu surların bir kısmı ve bir dağın üstünde bulunan bir kalenin yıkıldığı kaynaklara geçmiştir. Aynı senede Erzincan'da da bir depremin meydana geldiğini kaynaklar bildirmektedir. H. 715 senesinde Malatya'nın maruz kaldığı çekirge istilasından dolayı, şehirde bitki ve meyvelerde bir verim kaybının yaşandığı bilinmektedir. Ayrıca H. 831 senesinde bugünkü Adıyaman'ın sınırları içerisinde yer alan o dönemde Behisni olarak adlandırılan Besni'de şiddetli dolu yağışından hayvanların etkilendiğini görmekteyiz. Kaynakların bildirdiğine göre birçok tavuk, koyun ve inek bu doğal afet sebebiyle ölmüştür. H. 893 yılında Sis şehrine yıldırım düşmesi sonucu Sis kalesi yıkılmış ve bu durum birçok insanın ölümüne sebep olmuştur. Buna ek olarak Anadolu bölgesi zaman zaman çevre ülkelerde meydana gelen bazı doğal afetlerden de etkilenmiştir. H. 597 senesinde Mısır'ın şehirlerinden Said'de vuku bulan depremden Ahlat, Ermeniyeye ve Cezire bölgesinin de etkilendiğini dönemin kaynakları bildirmektedir. Aynı şekilde H. 775 senesinde Halep'te meydana gelen selden dolayı bugünkü Şanlıurfa şehrinin sınırları içerisinde yer alan Ruha ve Bire bölgelerinin de hasar aldığı bilinmektedir.

Anadolu'da 13. – 15. yüzyıllarda yaşanan savaşların yanı sıra, kıtlıklar, yangınlar, pahalılık ve veba salgınları çok sayıda insanın ölümüne yol açmış ve bu durum bölgedeki nüfusu önemli ölçüde etkilemiştir. Veba salgınlarından dolayı birçok insan hayatını kaybetmiş, bu salgına yenik düşen kişilerden biri de H. 658 senesinde ölen Mardin Sultanı el-Melikü's-Said Necmeddin Ebû'l-Feth İlgazi el-Artukî'dir. Ayrıca, H. 718 yılında sadece dört ay içinde on beş bin kişinin açlık ve vebadan dolayı öldüğü de kaynaklarda geçmektedir. H. 817 yılında Besni'de, H. 839 yılında Bursa'da ve H. 840 yılında Diyarbakır'da veba salgının yayıldığı ve bu salgından çok sayıda kişinin öldüğü öğrenilmektedir.

Yoksulluğun ve açlığın şiddetinin fazlaştığı günler bölge halkı için oldukça zor geçmişti. H. 657 senesinde Tatarların Mardin'i kuşatmaları sonucunda şehirde ciddi bir kıtlık baş göstermiştir. Şehir ahalisi açlıktan ayakkabı derilerini yiyerek hayatta kalmaya çalışmıştır. H. 718 senesinde Diyarbakır'da başlayan kıtlık sonucunda, çocukların on dirheme Tatarlara satıldığı ve ölmüş kişilerin cesetlerinin yendiği kaynaklardan öğrenilmektedir. Hatta bu senede,

kıtlığın çok artmasıyla birlikte Müslüman aileler, çocuklarını pazarda satamadıkları için kendilerini Hristiyan olarak tanıtıp satmışlardır. H. 743 senesinde Diyarbakır'da meydana gelen kıtlık ve beraberinde getirdiği fiyat artışından dolayı çarşılarında insan etinin alenen satıldığı ve bazı insanların kendi çocuklarını yediği kaynaklardan edinilen diğer bilgilerdendir.

Tezimizde araştırılan kaynaklarda tespit edilen Anadolu şehirleri şunlardır; bugünkü Doğu Anadolu bölgesinin şehirleri olarak Malatya, Darende, Van, Muş, Hilât (Ahlat), Bitlis, Erciş, Erzinkan (Erzincan), Hısn-ı Ziyad (Bugünkü Elâzığ), Haratparat (Harput), ve Erzen-i Rûm (Erzurum) geçmektedir. Güneydoğu Anadolu bölgesinden Diyarbakır, Amid (Bugünkü Diyarbakır'ın sınırları içinde bir bölge), Meyyâfârikîn (Silvan), Ruha ve Bire (Bugünkü Şanlıurfa), Suruç, Mardin, Nusaybin, Gaziantep, Kahta, Behisni (Besni), Gerger, Ablustin (Elbistan), Hısn-ı Keyfa (Hasankeyf) ve Siirt şehirleri geçmektedir. Akdeniz bölgesinden Adana, Sis (Kozan), Ayas (Yumurtalık/ Adana), Misis (Adana), Tarsus, Antalya, Kahramanmaraş ve Antakya zikredilmektedir. İç Anadolu bölgesinden Kayseri, Sivas, Divriği, Niğde, Karaman (Çoğu yerde eski ismi olan 'Larende' geçmektedir), Anguriye (Ankara), Konya ve Aksaray geçmektedir. Karadeniz bölgesinden Kastamonu, Sinop, Amasya, Tokat, Samsun ve Bolu geçmektedir. Marmara bölgesinden Edirne, Bursa, İznik, Kostantiniye (Bazı yerlerde bugünkü ismiyle 'İstanbul' olarak geçmektedir) ve Gelibolu geçmektedir. Ege bölgesinden ise o dönemde Ayasuluk olarak adlandırılan İzmir'in Selçuk ilçesi zikredilmektedir.

Yukarıda zikrettiğimiz konulara ek olarak tezimizde incelenen kaynaklarda vergi ve usullerine de değinilmiştir. Örnek olarak H. 641 senesinde o dönemde Bilâd-ı Rûm olarak adlandırılan Anadolu'nun yönetimini ele geçiren Tatarlar, Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad'ı vergiye tabi tutmuşlardı. Bu verginin miktarının ise günlük bin dinar, bir köle, bir cariyeye, bir at ve bir av köpeği olduğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz.

Çalışmamızda dikkat çeken diğer bir konu ise siyasi evliliklerdir. H. 606 senesinde Gürcülerin Ahlat emirine mağlup olmalarının ardından Gürcü Meliki esir alınmış ve Ahlat emiri ile bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmanın şartlarından biri de Gürcü melikinın kızını Ahlat emiri ile evlendirmesiydi. Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad'ın H. 634 senesinde Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Âdil'in kızıyla evlenmesi örnek olarak gösterilebilir. Diğer bir siyasi evlilik örneği ise H. 643 senesinde Celaleddin Harzemşah'a daha önceden esir düşen Gürcü Melikinın kızı, Ahlat'a geldiğinde kendi eşinin kardeşi olan Şihabeddin Gazi'ye bir mektup

yollayarak kendisiyle evlenmesi karşılığında şehri teslim edeceğini söylemesidir. Bunlara ek olarak, Kara Yusuf'un Mardin Emiri Artuklu Şihabeddin Ahmed'in kendisine Mardin'i vermesi karşılığında kendi kızıyla evlendirmesi de siyasi evliliklerin bir örneği olarak gösterilebilir.

Çalışmamızda yer alan kaynaklarda, Anadolu sınırları içerisinde ortaya çıkan veya hakimiyet sahası bu bölgeye ulaşan devlet ve beyliklerin yanı sıra o bölgede zaman zaman faaliyet gösteren yabancı güçlerden de bahsedilmiştir. Tezimizde tespit edilen devletler; Selçuklu Devleti, Eyyûbî Hanedanı, Memlûkluk Devleti, Osmanlı Devleti, Akkoyunlu Devleti ve Karakoyunlu Devletleri'dir. Anadolu Beyliklerinden de Artuklular, Karamanoğulları, Dulkadiroğulları, Eretnaoğulları, Aydınoğulları, Ramazanoğulları, Menteşeoğulları, Germiyanogulları, İsfendi-yaroğulları, Tekeoğulları ve İbrahimoğulları beylikleri zikredilmektedir. Anadolu'nun maruz kaldığı yabancı güçlerin en önemlisi ise Arapça kaynaklarda Tatarlar olarak adlandırılan Moğollar'dır. Diğer yabancı güç ise Gürcüler'dir.

Tezimizde dikkat çeken hususlardan biri de incelenen kaynakların bazılarında Türk geleneklerinden bahsedilmesidir. Türk-Moğol geleneği olan kan akıtılmadan öldürme geleneğinin Memlûkluk kaynaklarına yansıdığını görmekteyiz. Örnek olarak H. 636 senesinde Mardin Emiri Artuklu el-Melikü'l-Mansûr'un köleleri tarafından yay kırıyla boğdurularak öldürüldüğü bilinmektedir. Ayrıca Arapça kaynaklar, III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Argun Han tarafından yay kırıyla boğdurularak öldürülmesinden de bahsetmektedir. Aynı şekilde Selçuklu Sultanı Melikşah'ın isyan eden amcası Kavurd'u hezimete uğrattıktan sonra yay kırıyla boğdurularak öldürülmesini emrettiğini kaynaklardan öğrenmekteyiz. Çalışmamızda zikredilen bir başka Türk geleneği ise, Türk kültüründe yaygın olarak uygulanan at kuyruğu kesme adetidir. Örnek olarak, söz konusu kaynaklar H. 485 senesinde ölen Selçuklu Sultanı Melikşah'ın cenaze namazının kılınmadığını ve yas alameti olan at kuyruğu kesme adetinin yerine getirilmediğini belirtmektedir.

Dönemin diplomatik ilişkileri açısından, devletlerarası ya da sultanlar ile emirler arasındaki mektuplaşmaların varlığından söz konusu kaynaklardan haberdar olmaktadır. Bu mektuplaşmalar, söz konusu dönemin siyasi, sosyal ve kültürel yapılarını anlamak açısından önemli bir rol oynamaktadır. Ahlat Emiri İbn Bektimur öldürüldükten sonra şehir hâkimsiz kalınca, şehir ahalisi Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Evhad'a mektup göndererek şehri ona teslim etmek istediklerini bildirmişlerdir. Ayrıca H. 657 senesinde Hülâgû, Amid'de bulunduğu sırada Mardin emiri Artuklu el-Melikü's-Said Necmeddin İlgazi'ye mektup göndererek onu

yanına çağırıldığını da kaynaklardan öğrenmekteyiz. Aynı şekilde birçok emirin Memlûklü Sultanına itaatini bildirmek adına elçilerini mektupla gönderdiği kaynaklarda belirtilmektedir. H. 804 senesinde Ankara savaşı sırasında Timur'un Sultan Bayezid ile olan mektuplaşmaları da buna örnek olarak gösterilebilir.

Memlûklü dönemi kaynaklarında Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde yaşanan siyasi olaylar, doğal afetler ve sosyal hayatın detayları incelenmiştir. Anadolu'nun siyasi, kültürel ve iktisadî yapısı bu dönemde büyük önem kazanmıştır. Ayrıca, bu dönemde Anadolu'da faaliyet gösteren devletler, beylikler ve yabancı güçlerin etkileri de ele alınan konulardandır. Memlûklü döneminde Anadolu'daki siyasi olaylar, yaşam tarzı gibi konular, tarihi, kültürel ve siyasi açıdan incelenmiştir.

EKLER

Hicri-Miladi Tarih Tablosu

Hicri	Miladi	Hicri	Miladi	Hicri	Miladi
597	1200/1201	646	1248/1249	695	1295/1296
598	1201/1202	647	1249/1250	696	1296/1297
599	1202/1203	648	1250/1251	697	1297/1298
600	1203/1204	649	1251/1252	698	1298/1299
601	1204/1205	650	1252/1253	699	1299/1300
602	1205/1206	651	1253/1254	700	1300/1301
603	1206/1207	652	1254/1255	701	1301/1302
604	1207/1208	653	1255/1256	702	1302/1303
605	1208/1209	654	1256/1257	703	1303/1304
606	1209/1210	655	1257/1258	704	1304/1305
607	1210/1211	656	1258	705	1305/1306
608	1211/1212	657	1258/1259	706	1306/1307
609	1212/1213	658	1259/1260	707	1307/1308
610	1213/1214	659	1260/1261	708	1308/1309
611	1214/1215	660	1261/1262	709	1309/1310
612	1215/1216	661	1262/1263	710	1310/1311
613	1216/1217	662	1263/1264	711	1311/1312
614	1217/1218	663	1264/1265	712	1312/1313
615	1218/1219	664	1265/1266	713	1313/1314
616	1219/1220	665	1266/1267	714	1314/1315
617	1220/1221	666	1267/1268	715	1315/1316
618	1221/1222	667	1268/1269	716	1316/1317
619	1222/1223	668	1269/1270	717	1317/1318
620	1223/1224	669	1270/1271	718	1318/1319
621	1224/1225	670	1271/1272	719	1319/1320
622	1225/1226	671	1272/1273	720	1320/1321
623	1226	672	1273/1274	721	1321/1322
624	1226/1227	673	1274/1275	722	1322/1323
625	1227/1228	674	1275/1276	723	1323
626	1228/1229	675	1276/1277	724	1323/1324
627	1229/1230	676	1277/1278	725	1324/1325
628	1230/1231	677	1278/1279	726	1325/1326
629	1231/1232	678	1279/1280	727	1326/1327
630	1232/1233	679	1280/1281	728	1327/1328
631	1233/1234	680	1281/1282	729	1328/1329
632	1234/1235	681	1282/1283	730	1329/1330
633	1235/1236	682	1283/1284	731	1330/1331
634	1236/1237	683	1284/1285	732	1331/1332
635	1237/1238	684	1285/1286	733	1332/1333
636	1238/1239	685	1286/1287	734	1333/1334
637	1239/1240	686	1287/1288	735	1334/1335
638	1240/1241	687	1288/1289	736	1335/1336
639	1241/1242	688	1289/1290	737	1336/1337
640	1242/1243	689	1290/1291	738	1337/1338
641	1243/1244	690	1291	739	1338/1339
642	1244/1245	691	1291/1292	740	1339/1340

643	1245/1246	692	1292/1293	741	1340/1341
644	1246/1247	693	1293/1294	742	1341/1342
645	1247/1248	694	1294/1295	743	1342/1343

Hicri	Miladi	Hicri	Miladi	Hicri	Miladi
744	1343/1344	793	1390/1391	842	1438/1439
745	1344/1345	794	1391/1392	843	1439/1440
746	1345/1346	795	1392/1393	844	1440/1441
747	1346/1347	796	1393/1394	845	1441/1442
748	1347/1348	797	1394/1395	846	1442/1443
749	1348/1349	798	1395/1396	847	1443/1444
750	1349/1350	799	1396/1397	848	1444/1445
751	1350/1351	800	1397/1398	849	1445/1446
752	1351/1352	801	1398/1399	850	1446/1447
753	1352/1353	802	1399/1400	851	1447/1448
754	1353/1354	803	1400/1401	852	1448/1449
755	1354/1355	804	1401/1402	853	1449/1450
756	1355/1356	805	1402/1403	854	1450/1451
757	1356	806	1403/1404	855	1451/1452
758	1356/1357	807	1404/1405	856	1452/1453
759	1357/1358	808	1405/1406	857	1453
760	1358/1359	809	1406/1407	858	1454
761	1359/1360	810	1407/1408	859	1454/1455
762	1360/1361	811	1408/1409	860	1455/1456
763	1361/1362	812	1409/1410	861	1456/1457
764	1362/1363	813	1410/1411	862	1457/1458
765	1363/1364	814	1411/1412	863	1458/1459
766	1364/1365	815	1412/1413	864	1459/1460
767	1365/1366	816	1413/1414	865	1469/1461
768	1366/1367	817	1414/1415	866	1461/1462
769	1367/1368	818	1415/1416	867	1462/1463
770	1368/1369	819	1416/1417	868	1463/1464
771	1369/1370	820	1417/1418	869	1464/1465
772	1370/1371	821	1418/1419	870	1465/1466
773	1371/1372	822	1419/1420	871	1466/1467
774	1372/1373	823	1420/1421	872	1467/1468
775	1373/1374	824	1421	873	1468/1469
776	1374/1375	825	1421/1422	874	1469/1470
777	1375/1376	826	1422/1423	875	1470/1471
778	1376/1377	827	1423/1424	876	1471/1472
779	1377/1378	828	1424/1425	877	1472/1473
780	1378/1379	829	1425/1426	878	1473/1474
781	1379/1380	830	1426/1427	879	1474/1475
782	1380/1381	831	1427/1428	880	1475/1476
783	1381/1382	832	1428/1429	881	1476/1477
784	1382/1383	833	1429/1430	882	1477/1478
785	1383/1384	834	1430/1431	883	1478/1479
786	1384/1385	835	1431/1432	884	1479/1480
787	1385/1386	836	1432/1433	885	1480/1481

788	1386/1387	837	1433/1434	886	1481/1482
789	1387/1388	838	1434/1435	887	1482/1483
790	1388	839	1435/1436	888	1483/1484
791	1388/1389	840	1436/1437	889	1484/1485
792	1389/1390	841	1437/1438	890	1485/1486

Hicri	Miladi
891	1486
892	1486/1487
893	1487/1488
894	1488/1489
895	1489/1490
896	1490/1491
897	1491/1492
898	1492/1493
899	1493/1494
900	1494/1495

KAYNAKÇA

- AÇAR- KILIÇ, Hasan, Abdulvahap, "Berkuk Dönemi Siyasi Olayları ve Memlûk Dönemi Sosyopolitik Yapısının Değerlendirilmesi", *Avrasya Etütleri*, C. LVII, 2020, s. 225-242.
- AKSARÂYÎ, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (haz. Osman Turan), Ankara 1999.
- AKTAŞ, Yasemin, "Erzincan'da Meydana Gelen Depremler (XI-XV. Yüzyıllar)", *TAED*, S. 68, 2020, s. 399-419.
- , "XII. Yüzyılın Başından XIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Doğu Akdeniz Kentlerini ve Kıbrıs'ı Etkileyen Depremler", *Orta Çağ Araştırmaları Dergisi*, C. VI, S. 1, 2023, s. 346-370.
- ALİÇ, Samet, "Memlûkler Tarafından Katledilen Dulkadir Emirleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 43, 2020, s. 83-94.
- ALPTEKİN, Coşkun, "Artuklular", *DİA*, C. III, İstanbul 1991.
- ALTIKULAÇ, Tayyar, "İbnü'l-Cezerî", *DİA*, C. XX, İstanbul 1999.
- ARIKAN, Zeki, "Divriği Sancağı Kanunnameleri", *Belleten*, C. LI, 1987, S. 200, s. 761-779.
- ÂŞIKPAŞAZADE, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, (haz. Kemal Yavuz- M. A. Yekta Saraç), İstanbul 2003.
- ATEŞ, Erhan, "Ahlatşah (Ermenşah)- Gürcü Münasebetleri", *USAD*, Bahar 2019, S. 10, s. 127-160.
- AVCI, Casim, "İbn Şeddâd, İzzeddin", *DİA*, C. XX, İstanbul 1999.
- , "Rûm", *DİA*, C. XXXV, İstanbul 2008.
- , "Mufaddal b. Ebü'l-Fezâil", *DİA*, C. XXX, Ankara 2020.
- AYAZ, Fatih Yahya, "Memlûk Tarihçilerine Göre Dulkadır-oğlu Şahsuvar Bey İsyanı", *Belleten*, C. LXXVII, S. 279, 2013, s. 403-444.
- , "Memlûk Tarih Yazıcılığına Dair", *Halil İnalcık Tarih ve Tarihçilik Sempozyumu*, Ankara 2017.
- , "Memlûkler Dönemi (648-923 / 1250-1517) Tarih ve Tabakat Eserlerine Dair", *İslam Tetkikleri Dergisi*, C. X, S. 1, İstanbul 2020, s. 147-179.
- , *Memlûkler'de Tarih ve Tarihçiler*, TTK, Ankara 2020.
- AYNÎ, *İkdü'l-Cümân fî Târihi Ehli'z-Zaman*, (thk. Muhammed Muhammed Emin), Kahire 1992.

- BAŞKAN, Yahya, “Karamanoğulları Beyliği (Alaed-din Ali Bey Dönemi 1357-1398)”, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Malatya 1999.
- BEKAR, M. Serdar, “el-Melikü’l-Kâmil, Muhammed”, *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004.
- BİRZÂLÎ, el-Muktefî ‘alâ Kitâbi’r-Ravzateyn (Târihü’l-Birzâlî), (thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri), Beyrut 2006.
- BOSTAN, İdris, “Birecik”, *DİA*, C. VI, İstanbul 1992.
- BOUAMRANE, Chikh, İslam tarihçiliği ve tarihine bir bakış, (ing. Çev. Nesimi Yazıcı), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXX, Ankara 1988, s. 265-278.
- BOZAN, Oktay, “Celâleddin Harezşah’ın Ahlat’ı Muhasarası ve Yankıları”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, C. XIV, S. 2, s. 133-159.
- BOZKUŞ, Mehmet Ali, Geç Ortaçağ’da Tutulmuş Türk Tarihine Dair Kıbrıs Kronikleri, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXXVII, S. 63, s. 135-169.
- BUYRUK, Hasan, “Adana Ayas (Yumurtalık) Kalesi’nde Devşirme (Şipolien) Malzeme Kullanımı”, *Sanat Dergisi* S. 22, s. 99-114.
- ÇAKIRCA, Düzgün, “Mekânsal ve Sosyal Dokuda Değişim-Harput”, *Mimarlık Bilimlerinde Araştırma ve Uygulamalar*, C. I, 2021, s. 227-249.
- ÇETİN, Altan, *Memlûk Devleti’nin Kuzey Sınırı*, TTK, Ankara 2009.
- ÇUBUKCU, Asri, “Baybars”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992.
- _____, “Çakmak, el-Melikü’z-Zâhir”, *DİA*, C. VIII, İstanbul 1993.
- _____, “Devâtdâr”, *DİA*, C. IX, İstanbul 1994.
- _____, “ed-Davu’l-Lâmi”, *DİA*, C. IX, İstanbul 1994.
- _____, “ed-Dürerü’l-Kamine”, *DİA*, C. X, İstanbul 1994.
- _____, “Ferec”, *DİA*, C. XII, İstanbul 1995.
- _____, “İbn Dokmak”, *DİA*, C. XIX, İstanbul 1999.
- ÇUHADAR- YİĞİT, Mustafa, İsmail, “İbn Tağrıberdî”, *DİA*, C. XX, İstanbul 1999.
- DEMİRKENT, Işın, “Misis”, *DİA*, C. XXX, Ankara 2020.
- DURMUŞ- ERGİN, İsmail, Ali Şakir, “İbnü’l-Verdî, Zeynüddin”, *DİA*, C. XXI, İstanbul 2000.

- DURMUŞ, İsmail, “Safedî”, *DİA*, C. XXXV, İstanbul 2008.
- EBİ’L-FEZÂİL, Mufaddal, *en-Nehcü’s-Sedîd ve’d-Dürrü’l-Ferîd fîmâ ba’de Tarihi İbni’l-Amîd*, (thk. Muhammed Kemaleddin İzzeddin Ali es-Seyid), Dimaşk 2017.
- EBU ŞÂME, *Terâcimi Ricâli’l-Karneyni’s-Sâdis ve’s-Sâbi’*, (thk. Muhammed Zâhid Kevserî), Kahire 1947.
- ED-DEVÂDÂRÎ, İbn Aybek, *Kenzü’d-Dürer ve Câmiü’l-Gurer*, (thk. Said Abdülfettah Aşur), Kahire 1972.
- EFENDİOĞLU, Mehmet, “Vefeyât”, *DİA*, C. XLII, İstanbul 2012.
- EL-ASKALANÎ, İbn Hacer, *ed-Dürerü’l-Kâmine fî A’lami’l-Mietî’s-Samine*, C.II, (thk. Fritz Krenkow), Beyrut 1993.
- _____, *İnbâü’l-Gumr bi Enbâi’l-Umr*, (thk. Hasan Habeşi), Kahire 1998.
- _____, *Tecridü’l-Vâfi fî’l-Vefeyât*, (thk. Şadi b. Muhammed b. İbrahim el-Beşteki), San’a 2013.
- EL-BAĞDADÎ, İsmail Paşa, *Hediyetü’l-Arifîn*, C. II, Beyrut.
- EL-ENSÂRÎ, İbn Hişam, *Evzahu’l-Mesâlik ilâ Marifeti’l-Büldân ve’l-Memâlik*, C. I.
- EL-HAMEVÎ, Yakût, *Mu’cemü’l-Büldân*, (nşr. Daru’s-Sadır), C. I, Beyrut 1995.
- EL-HANBELÎ, İbnü’l-İmâd, *Şezerâtü’z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb*, (thk. Mahmud el-Arnaut- Abdülkadir el-Arnaut), C. VIII, Dimaşk 1986.
- EL-KUDSÎ, *Düvelü’l-İslâmi’s-Şerîfe el-Behiyye*, (thk. Subhi Lebîb- Ulrich Haarmann), Beyrut 1997.
- EL-MALATÎ, Abdülbasit, *Neylû’l-Emel fî Zeyli’d-Düvel*, (thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri), Beyrut 2002.
- _____, *el-Mu’cemü’l-Müfennen bi’l-Mu’cemi’l-Mu’anven*, (thk. Abdullah Muhammed el-Kenderî), Beyrut 2011.
- _____, *er-Ravzü’l-Bâsim fî Havâdisi’l-Umr ve’t-Terâcim*, (thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri), Beyrut 2014.
- EL-MANSÛRÎ, Rükneddin Baybars, *Muhtârü’l-Ahbâr*, (thk. Abdülhamid Sâlih Hamdan).
- _____, *Zübdetü’l-Fikre fî Tarihi’l-Hicre*, (thk. Donald S. Richards), Beyrut 1998.
- EMECEN, Feridun, “Niğbolu Savaşı”, *DİA*, C. XXXIII, İstanbul 2007.

- _____, “Varna Muharebesi”, *DİA*, C. XLII, İstanbul 2012.
- _____, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2010.
- EROĞLU, Haldun, Osmanlıların 1453 Öncesi İstanbul Kuşatmaları, *Tarih Araştırmaları Dergisi* C. XXIII, S. 35, 2004, s. 89-101.
- ES-SADEFÎ, Rızkullah, *Târihu Düveli'l-İslâm*, C. II, Kahire 1908.
- ES-SEYYİD, Seyyid Muhammed, “Hasekiyye”, *DİA*, C. XVI, İstanbul 1997.
- FERRUH, Ömer, *Tarihü'l-Edebi'l-Arabî*, C. III.
- FİRUZABADÎ, *el-Kâmusü'l-Muhît*, (thk. Tahkiku't-Turas), (nşr. Müessesetü'l-Risale), C. II, Beyrut 2005,
- GEYİKOĞLU, Hasan, “Moğollar’ın Selçuklular’dan sonra Anadolu’ya Hâkim Olma Faaliyetleri ve Karanbük Savaşı”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 52, 2015, s. 95-112.
- GÖDE, Kemal, *Ertınalılar (1327-1382)*, TTK, Ankara 1994.
- GÖK, H. İbrahim, “Ortaçağ Arap Kaynaklarında Bilâd-ı Rûm ve Komşuları”, *Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, C. V, Konya 2011, s. 248-260.
- GÖNÜLLÜ, Ali Rıza, “Güneybatı Anadolu Bölgesi’nde Meydana Gelen Depremler (1851-1971)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXV, 2009, S. 74, s. 369-416.
- GÜLSOY, Ersin, “XVI. Asrın İlk Yarısında Divriği Kazâsı Vakıfları”, *İlmi Araştırmalar*, S. 1, 2014, s. 107-130.
- GÜRBÜZ, Osman, “Kalîkalâ-Erzen İsimlerinin Menşei ve Erzurum’un Fethine Dair Bazı Değerlendirmeler”, *İLTED*, Erzurum 2016, s. 131-143.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, “Ankara Savaşı”, *DİA*, C. III, İstanbul 1991.
- HALICI, Feyzi, “Çevgân”, *DİA*, C. VIII, İstanbul 1993.
- HİZMETLİ, Sabri, “İbn Hicci”, *DİA*, C. XIX, İstanbul 1999.
- İŞİK, Rojât Aksoy, “Anlatılarda Kızıltepe”, *International Journal of Mardin Studies*, 2021, s. 32-42.
- İBN BÎBÎ, *El-Evamiü'l-Ala'iyye fi'l-Umuri'l-Ala'iyye (Selçuk-Name)*, C. I, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 1996.

- İBN DOKMAK, *ec-Cevherü's-Semîn fî Siyeri'l-Mülûk ve's-Selâtin*, (thk. Muhammed Kemaleddin İzzeddin Ali), Beyrut 1985.
- _____, *Nüzhetü'l-Enâm fî Târihi'l-İslâm*, (thk. Semir Tabbara), Beyrut 1999.
- İBN HABÎB, *Teziretü'n-Nebîh fî Eyyâmi'l-Mansûr ve Benîh*, (thk. Muhammed Muhammed Emin), Kahire 1986.
- _____, *Dürretü'l-Eslâk fî Devleti'l-Etrâk*, (thk. Muhammed Muhammed Emin), Kahire 2014.
- İBN HALLİKÂN, *Vefeyâtü'l-A'yan ve Enbâü Ebnâi'z-Zaman*, (thk. İhsan Abbas), Beyrut 1978.
- İBN HİCCÎ, *Tarihi İbn Hicci*, (thk. Ebu Yahya Abdullah el-Kenderi), Beyrut 2003.
- İBN İYÂS, *Bedâyi'z-Zühûr fî Vekâyi'd-Duhûr*, (nşr. Muhammed Mustafa), Kahire 1960.
- İBN KADI ŞUHBE, *Tarihi İbn Kadî Şuhbe*, (thk. Adnan Derviş), Dimaşk 1994.
- İBN KESİR, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C. XIII, (nşr. Maarif Kütüphanesi), Beyrut 1988.
- _____, *Tarif bi'l-Emâkini'l-Vâride fî'l-Bidaye ve'n-Nihâye*, C. I.
- İBN SİBÂT, *Târih-i İbn Sibât*, (thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri), Trablus 1993.
- İBN ŞEDDAD, *el-A'lâkü'l-Hatire fî Zikri Ümerâi's-Şâm ve'c-Cezire*, C. III, (thk. Yahya Abbara), Dimaşk 1978.
- İBN TAĞRİBERDÎ, *Havâdisü'd-Duhûr fî Meda'l-Eyyâm ve's-Şuhûr*, (thk. Muhammed Kemaleddin İzzeddin), Beyrut 1990.
- _____, *el-Menhelü's-Sâfi ve'l-Müsteyfi Ba'de'l-Vâfi*, (thk. Muhammed Muhammed Emin), Kahire 2003.
- _____, *en-Nücûmu'z-Zâhire fî Mülûk-i Mısır ve'l-Kahire*, C. VII, (nşr. Mısır Kültür ve Rehberlik Bakanlığı).
- İBN TOLUN, *İ'lâmü'l-Verâ bi-men Vüllîye Nâiben Mine'l-Etrâk bi-Dimaşk's-Şâmi'l-Kübrâ*, (thk. Abdülazim Hamid Hattab), Kahire 1973.
- _____, *Müfâkehatü'l-Hillân fî Havâdisi'z-Zamân*, (nşr. Halil Mansûr), Beyrut 1998.
- İBNÜ'L-FUVATÎ, *el-Havâdisü'c-Câmia ve't-Tecârübü'n-Nâfia fî'l-Mieti's-Sâbia*, (nşr. Numân el-Azamî el-Kütübî), Bağdat 1932.
- İBNÜ'L-İMÂD, *Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb*, C. VII, (thk. Mahmud Arnavut), Beyrut 1991.

- İBNÜ'L-MEMÛN, *Nusûs min Ahbâr Mısır*, (thk. Eymen Fuad Seyyid), (nşr. el-Mahadü'l-İlmî el-Faransî li'l-Asâri's-Şarkıyye), Kahire 1983.
- İBNÜ'L-ULEYF, *Ahmed, ed-Dürrü'l-Manzum fî Menakibi Bayezid Sultanu'r-Rûm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih nr. 4357.
- İBNÜ'Ş-ŞİHNE, *Ravzü'l-Menâzır fî İlmi'l-Evâil ve'l-Evâhir*, (thk. Seyyid Muhammed Mühenna), Beyrut 1997.
- İBNÜ'L-CEZERÎ, *Târih-i Havâdisi'z-Zaman ve İn bâihi ve Vefeyatü'l-Ekâbiri ve'l-Ayan min Ebnâihi*, (thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri), Beyrut 1998.
- İBNÜ'L-FURÂT, *Târih-İbnü'l-Furât*, C. IX, (thk. Kostantin Zureyk), Beyrut 1936.
- _____, *Târih-İbnü'l-Furât*, C. VII, (thk. Kostantin Zureyk), Beyrut 1942.
- _____, *Târih-İbnü'l-Furât*, C. V, (thk. Hasan Muhammed eş-Şemma'), Basra 1970.
- İBNÜ'L-HİMSÎ, *Havâdisü'z-Zaman ve Vefeyâtü's-Şuyûh ve'l-Akrân*, (thk. Abdülaziz Feyyaz Harfuş), Beyrut 2000.
- İBNÜ'L-VERDÎ, *Târih-i İbnü'l-Verdî*, Beyrut 1996.
- İNALCIK, Halil, "Bayezid I", *DİA*, C. V, İstanbul 1992.
- _____, "Mehmed I", *DİA*, C. XXVIII, Ankara 2003.
- _____, "Mehmed II", *DİA*, C. XXVIII, Ankara 2003.
- _____, "Murad I", *DİA*, C. XXXI, Ankara 2020.
- _____, "Murad II", *DİA*, C. XXXI, Ankara 2020.
- KALKAŞENDÎ, *Subhu'l-A'sa*, (thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin), C. V, Beyrut 1987.
- KALLEK, Cengiz, "İbn Kadı Şuhbe, Takiyyüddin", *DİA*, C. XX, İstanbul 1999.
- KANDEMİR, M Yaşar, "İbn Hacer el-Askalânî", *DİA*, C. XIX, İstanbul 1999.
- KÂSİM, Abduh Kâsım, "Muhammed b. Kalavun", *DİA*, C. XXX, Ankara 2020.
- KAVAS, Ahmet, "İbn Tolun, Şemseddin", *DİA*, C. XX, İstanbul 1999.
- KAYA, Büşra Sıdika, "Moğol İstilaları Sonrası Tarihi Yeniden Kurgulamak: Memlük Tarih Yazıcılığı", s. 111-142.
- KAYA, Mahmut, "Abüllaîf el-Bağdâdî", *DİA*, C. I, İstanbul 1988.

- KELEŞ, Hasan, “Memlûkler’de Bilimsel, Sosyal ve Kültürel Hayat”, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Tokat 2010.
- KESGİN, Yusuf, “Ceyb-i Hümayûn Defterlerine Göre Osmanlı Padişahları, Güreş ve Güreşçiler”, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sivas 2020.
- KILIÇ, Ayşegül, “Karamanoğulları’nın Tarsus’ta Tutunma Mücadelesi ve Bölgedeki Anadolu Beylikleri ile Olan İlişkileri”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XVIII, Trakya 2016, s. 315-329.
- KOÇKUZU, Ali Osman, “Aynî, Bedreddin”, *DİA*, C. IV, İstanbul 1991.
- KOPRAMAN, Kâzım Yaşar, “Baybars I”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992.
- _____, “Barsbay”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992.
- KORTANTAMER, Samira, “Memlûk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. I, S. 1, 1983, s. 31-35.
- _____, “Memlûklarda Türk Kültürü”, *İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat, “Bayezid’in Esareti ve İntiharı Hakkında Notlar ve Vesikalar”, *Belleten*, C. I, S. 2, s. 591-598.
- KUCUR, Sadi S., “İbnü’l-Furât, Nâsirüddin”, *DİA*, C. XXI, İstanbul 2000.
- _____, “Nâib-i Saltanat”, *DİA*, C. XXXII, İstanbul 2006
- KÜÇÜK, Raşit, “İsnad”, *DİA*, C. XXIII, İstanbul 2001.
- KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, “Yûnînî, Kutbeddin”, *DİA*, C. XLIII, İstanbul 2013.
- KÜTÜBÎ, Uyûnü’t-Tevârîh, (thk. Nebile Abdülmümin Davud- Faysal es-Samir), Bağdat 1984.
- MAKRİZÎ, *es-Sülûk li Marifeti Düveli’l-Mülûk*, (thk. Muhammed Abdulkadir Ata), Beyrut 1997.
- _____, *Dürerü’l-Ukûdi’l-Ferîde fî Terâcimi’l-A’yânî’l-Müfîde*, (thk. Mahmud ec-Celili), Beyrut 2002.
- MERÇİL, Erdoğan, “Aydınoğulları”, *DİA*, C. IV, İstanbul 1991.
- MİROĞLU, İsmet, “Erzincan”, *DİA*, C. XI, İstanbul 1995.
- NÜVEYRÎ, *Nihayetü’l-Ereb fî Fünûni’l-Edeb*, C. XXXII, (thk. İbrahim Şemseddin), Beyrut 2004.

- _____, *Nihayetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*, C. XXIX, (thk. Necip Mustafa Fevvaz-Hikmet Keşli Fevvaz), Beyrut.
- OĞUZOĞLU, Yusuf, "Hasankeyf", *DİA*, C. XVI, İstanbul 1997.
- ÖZ, Mustafa, "Nüveyrî", *DİA*, C. XXXIII, İstanbul 2007.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Abdülbasit el-Malatî", *DİA*, C. I, İstanbul 1988.
- _____, "Berkyaruk", *DİA*, C. V, İstanbul 1992.
- _____, "Hasan b. Muhammed b. Kalavun", *DİA*, C. XVI, İstanbul 1997.
- _____, "İbn Hallikân", *DİA*, C. XIX, İstanbul 1999.
- _____, "Kadı Burhâneddin", *DİA*, C. XXIV, İstanbul 2001.
- _____, "Kütübî", *DİA*, C. XXVII, Ankara 2003.
- _____, "Mahmûd b. Muhammed Tapar", *DİA*, C. XVII, Ankara 2003.
- _____, "Melikşah", *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004.
- _____, "Tutuş", *DİA*, C. XLI, İstanbul 2012.
- _____, "Muhammed Tapar", *DİA*, C. XXX, Ankara 2020.
- ÖZEN, Şükrü, "İbnü's-Şihne, Ebü'l-Velîd", *DİA*, C. XXI, İstanbul 2000.
- RASİM, Ahmed, *Osmanlı Tarihi*, C. I. Hikmet Neşriyat, İstanbul 2000.
- REZÛK, Muhammed, "İbn İyâs", *DİA*, C. XX, İstanbul 1999.
- RÜSTEM, Esed, *Dariretü'l-Maarifi'l-İslâmiyye*, C. III.
- SAFEDÎ, *A'yanü'l-'Asr ve A'vânü'n-Nasr*, (thk. Ali Ebu Zeyd- Nebil Ebu Amşe-Muhammed Mevid- Mahmud Salim Muhammed), Dimaşk 1998.
- _____, *el-Vâfi fî'l-Vefeyât*, (thk. Ahmed Arnavut- Türkî Mustafa), Beyrut 2000.
- SARAY, Mehmet, "Altın Orda Hanlığı", *DİA*, C. II, İstanbul 1989.
- SAVRAN, Ahmet, "Meyyâfârikîn", *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004.
- SAYRAFÎ, *Nüzhetü'n-Nüfûs ve'l-Ebdân fî Târih-i Ehli'z-Zaman*, (thk. Hasan Habeşi), Kahire 1973.
- _____, *İnbâü'l-Hasr bi Enbâi'l-Asr*, (thk. Hasan Habeşi), Kahire 2002.
- SEHAVÎ, *et-Tibrü'l-Mesbûk fî Zeyli's-Sülûk*, Bulak 1896.

- _____, *ed-Davu 'l-Lami li Ehli 'l-Karni 't-Tâsi*, Beyrut 1992.
- _____, *Vecîzü 'l-Kelâm fi 'z-Zeyl 'alâ Düveli 'l-İslâm*, (thk. Beşşar Avvad Maruf-İsâm Faris el-Harestânî- Ahmed el-Hutaymi), Beyrut 1995.
- _____, *ec-Cevâhirü ve 'd-Dürer*, (thk. İbrahim Baces Abdülmecid), Beyrut 2018.
- SEVİM, Ali, “Sıbt İbnü'l-Cevzî”, *DİA*, C. XXXVII, İstanbul 2009.
- _____, “Keyhüsrev I”, *DİA*, C. XXV, Ankara 2022.
- _____, “Keyhüsrev II”, *DİA*, C. XXII, Ankara 2022.
- SIBT İBNÜ'L-CEVZÎ, *Mirâtü 'z-z-Zaman fî Târihi 'l-Ayân*, C. XXII, (thk. İbrahim ez-Zeybek), Dımaşk 2013.
- SOLAK, Kürşat, “Mısır'dan Anadolu'ya Âsi Bir Memlûk: Emir Canıbek es-Sufî (Ö. 1437)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 39, 2016, s. 45-59.
- SÜMER, Faruk, “Ahlat”, *DİA*, C. II, İstanbul 1989
- _____, “Ahlatşahlar”, *DİA*, C. II, İstanbul 1989.
- _____, “Ahmed Celâyir”, *DİA*, C. II, İstanbul 1989.
- _____, “Karakoyunlular”, *DİA*, C. XXIV, İstanbul 2001.
- _____, “Karamanoğulları”, *DİA*, C. XXIV, İstanbul 2001.
- _____, “Kösedağ Savaşı”, *DİA*, C. XXVI, Ankara 2002.
- _____, “Ramazanoğulları”, *DİA*, C. XXXIV, İstanbul 2007.
- _____, “Uzun Hasan”, *DİA*, C. XLII, İstanbul 2012.
- _____, “Kılıçarslan IV”, *DİA*, C. XXV, Ankara 2022.
- _____, “Keykubad I”, *DİA*, C. XXV, Ankara 2022.
- _____, “Keykubad II”, *DİA*, C. XXV, Ankara 2022.
- _____, “Keykâvus I”, *DİA*, C. XV, Ankara 2022.
- ŞAKİR, Mahmut, *İbn Hacer el-Askalânî Musannefatuhu ve Dirase fî Menhecihi ve Mevaridihi fî Kitabihî el-İsâbe*, C. I, Beyrut 2019.
- ŞAKİROĞLU, Mahmut H., “Cem Sultan”, *DİA*, C. VII, İstanbul 1993.
- ŞEKER, Mehmet, “Hil'at”, *DİA*, C. XVIII, İstanbul 1998.

- ŞEŞEN, Ramazan, “Eyyûbîler”, *DİA*, C. XII, İstanbul 1995.
- _____, *Müslümanlarda Tarih- Coğrafya Yazıcılığı*, İSAR, İstanbul 1998.
- _____, “el-Melikü'l-Âdil”, *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004.
- ŞEYH, Abdussattar, *İbn Hacer el-Askalânî Emirü 'l-Müminin fi 'l-Hadis*, Dimaşk 2019.
- TAŞTEMİR, Mehmet, “Besni”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992.
- TEKİNDAG, Şehabeddin, “Berkuk”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992.
- TOMAR, Cengiz, “İbn Vâsıl”, *DİA*, C. XX, İstanbul 1999.
- _____, “İbnü'l-Fuvatî”, *DİA*, C. XXI, İstanbul 2000.
- _____, “el-Melikü'l-Eşref, İnal”, *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004.
- _____, “Şemseddin Sehavî”, *DİA*, C. XXXVI, İstanbul 2009.
- _____, “Tarih”, *DİA*, C. XL, İstanbul 2011.
- TUNCEL- ÖZAYDIN, Metin, Abdülkerim, “Cizre”, *DİA*, C. VIII, İstanbul 1993.
- TUNCEL, Metin, “Karaman”, *DİA*, C. XXIV, İstanbul 2001.
- TURAN, Ahmet Nezihi, “Şanlıurfa”, *DİA*, C. XXXVIII, İstanbul 2010.
- TURAN, Şerafettin, “Bayezid II”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992.
- TURAN, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 2017.
- TÜLÜCÜ, Süleyman, “İbn Habîb el-Halebî”, *DİA*, C. XIX, İstanbul 1999.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “Memlûk Sultanları Yanına İltica Etmiş Olan Osmanlı Hanedanına Mensub Şehzadeler”, *Belleten*, C. XVII, S. 68, 1953.
- YARDIM, Ali, “Birzâlî”, *DİA*, C. VI, İstanbul 1992.
- YILMAZ- TORAMAN, Ahmet, Ali, “Türk Kültüründe At Kuyruğu Bağlama ve Kesme Geleneği Üzerine Bazı Tetkikler”, *History Studies*, C. XII, S. 3, 2020, s. 745-763.
- YINANÇ, Refet, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989.
- _____, “Dulkadiroğulları”, *DİA*, C. IX, İstanbul 1994.
- YİĞİT, Fatma Akkuş, “Memlûk- Ermeni Münâsebetleri”, *Akademik Bakış*, C. VIII, S. 16, 2015, s. 171-206.
- YİĞİT, İsmail, “el-Melikü'l-Eşref, Şa'bân”, *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004.

- _____, “Memlûkler”, *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004.
- _____, “Şeyh el-Mahmûdî”, *DİA*, C. XXXIX, İstanbul 2010.
- _____, “Kayıtbay”, *DİA*, C. XXV, Ankara 2022.
- YÛNÎNÎ, *Zeylû Mirâti ’z-Zaman*, C. I, (thk. Abdullah el-Mudeyhic el-Hadramî).
- _____, *Zeylû Mirâti ’z-Zaman*, C. II, (thk. Abdullah el-Mudeyhic el-Hadramî).
- _____, *Zeylû Mirâti ’z-Zaman*, C. III, (thk. Muhammed Münireddin eş-Şazili).
- _____, *Zeylû Mirâti ’z-Zaman*, C. IV, (thk. Muhammed Münireddin eş-Şazili).
- YÛKSEL, Musa Şamil, “Dönemin Arap Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXV, S. 1, 2010, s. 351-370.
- ZEHEBÎ, *el-İber fî Ahbâri men Gaber*, (thk. Ebu Hâcer Muhammed b. Besyûnî Zaglûl), Beyrut 1985.
- _____, *Zuyûlû ’l-İber*, (thk. Muhammed Reşad Abdülmuttalip), Kuveyt 1986.
- _____, *Düvelû ’l-İslâm*, C. II, (thk. Hasan İsmail Merve), Beyrut 1999.
- _____, *Târihü ’l-İslâm ve Vefeyâtü ’l-Meşahiri ve ’l-A ’lâm*, (thk. Beşşar Avvad Maruf, Beyrut 2003.
- ZENGİN, Murat, “Memlûklü Devlet Adamı Emir Çekem ve İsyanları”, *History Studies*, C. XI, S. 5, 2019, s. 1855-1873.
- ZİRİKLÎ, Hayreddin, *Kitâbü ’l-Alâm*, C. III, Beyrut 1969.
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/S%C3%A2d-suresi/3997/27-29-ayet-tefsiri> Erişim Tarihi (13.04.2024).
- <https://www.lugatim.com/s/anjin> Erişim tarihi (12.05.2024).